

**TÜRKİYE'DE GENÇ VE KADIN İŞSİZLİĞİ**

**Seher GÖKPINAR**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şadan ÇALIŞKAN**

**Uşak**

**Ocak, 2011**

# **TÜRKİYE'DE GENÇ VE KADIN İŞSİZLİĞİ**

**Seher GÖKPINAR**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İktisat Anabilim Dalı**

**Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şadan ÇALIŞKAN**

**Uşak**

**Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Ocak, 2011**

**YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ**  
**TÜRKİYE’DE GENÇ VE KADIN İŞSİZLİĞİ**

Seher GÖKPINAR  
İktisat Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şadan ÇALIŞKAN

İşsizlik, 1929 yılında yaşanan Büyük İktisadi Buhran sonrası önemli bir iktisadi sorun olarak ortaya çıkmış ve sonrasında hemen her dönemde tüm dünyada gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde çözülmesi gereken önemli bir sorun olma özelliğini korumuştur. 1990’lı yıllarda küreselleşmenin yarattığı konjonktür ve yakın tarihte yaşanan 2008 küresel krizi ile işsizlik sorununun boyutları daha da artmıştır. İşsizlik sadece bireyi etkileyen bir durum değildir. İşsizlik suya atılan bir taşın meydana getirdiği halkalar gibi birey, aile, akraba, arkadaş grubu, sokak, toplum, piyasa, ülke ve dünya olmak üzere en iç halkadan dışa doğru tüm kesimleri etkileyen önemli bir problemdir. İşsizliğin sosyal ve ekonomik maliyetleri bu etkileri ortaya koymaktadır. İşsizlikten en çok toplumun en zayıf kesimini oluşturan gençler ve kadınlar etkilenmektedir. Genç, fizyolojik gelişimini ve eğitimini yeni tamamlayan ülkenin geleceğini belirleyecek olan potansiyel işgücünü oluşturmaktadır. Ülkemizde genç nüfusun yoğunluğu ve gençlerde işsizlik oranının oldukça yüksek olması, genel işsizlik oranı üzerindeki olumsuz etkisi, konunun ülkemiz açısından önemini arttırmaktadır. Bu nedenle, gençler işsizlikle mücadelede öncelikle ilgilenilmesi gereken temel grubu oluşturmaktadır. İşsizlikten en çok mağdur olan diğer bir zayıf kesim kadınlardır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2010 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, Türkiye’nin nüfusu 73.722.988 kişidir. Nüfusun % 50,2’ünü erkekler, % 49,8’sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Nüfusun % 25,6’sı ise, 0–14 yaş aralığında yer almaktadır. Ülke nüfusunun yarısını oluşturan

kadınların istihdam oranında sağlanacak iyileşmeler, Türkiye'nin genel ekonomik refah düzeyinin artırılması açısından büyük katkı sağlayacaktır. Kadınlar, toplumun kadına biçtiği rol, gelenekler, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve düşük eğitim seviyesi vb. sebeplerle hem işgücü piyasasına girerken hem de istihdamları sırasında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli problemlerle karşılaşmaktadırlar.

Çalışmanın ilk bölümünde yer alan kavramlara ilişkin olarak birinci kısımda; istihdam, işsizlik ve iş gücüne katılım haddi vb. kavramların açıklanmasının ardından işsizlik türleri ve işsizlik nedenlerinin incelendiği alt başlıklara yer verilmiştir. İkinci kısımda ise, istihdam okullarının işsizlik ve istihdam hakkındaki görüşleri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türk işgücü piyasasındaki genç ve kadınların durumları; yaş gruplarına, genel ve eğitim seviyelerine göre işsizlik oranları ve işgücüne katılma oranları İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerindeki emsallerinin durumları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, gençlerin ve kadınların işsizlik nedenleri ve çözüm önerileri teorik olarak ortaya konulmuştur. Ardından Türkiye İstatistik Kurumu'nun verileri ışığında Türkiye'de işgücünün genel durumuna ilişkin değerlendirmeler yapılmış ve çalışmanın konusunu oluşturan kadın ve genç işsizliği ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Türk işgücü piyasasında kadın ve gençlerin durumlarının işgücü (işsizlik ve istihdam oranları, işgücüne katılma oranları, tarım dışı işsizlik oranları vb.), eğitim, işteki durum ve iktisadi faaliyet kollarına göre analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında Türkiye'de genç ve kadınların istihdam ve işsizlik sorunları, işgücüne katılımı etkileyen unsurlar analiz edilerek tablolar yorumlanmıştır.

Çalışmanın son kısmında ise, işsizlikle mücadelede etkili olabilecek çözüm önerileri tartışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İşgücü, İstihdam, İşsizlik, Kadın, Genç, İşgücüne katılma oranı

## GRADUATE THESIS ABSTRACT

### YOUTH AND WOMAN UNEMPLOYMENT IN TURKEY

Seher GÖKPINAR

Department of Economics

Institute of Social Sciences of Uşak University, Jan 2011

Advisor: Assist. Prof. Dr. Şadan ÇALIŞKAN

Unemployment appeared as an important economic problem after the Great Depression which started in 1929 and has later on remained a severely significant problem that requires being solved both in developed and developing countries all around the world. The extent of the unemployment problem increased more with the conjuncture in 1990s caused by globalisation and with 2008 global economic crisis. Unemployment does not only affect the individuals, rather it is a problem which affects the individual, family, relatives, friends, environment, society, market, motherland and the world, namely all the circles at the same time like a stone thrown into still water. The social and economic cost of unemployment displays these effects. Youth and women who are the weakest segment of the society are most affected by unemployment. Youngsters who have completed their physical and educational development constitute the potential labour force which will determine the future of a country. The density of youth population, the high rates of youth unemployment and its negative effect on the general unemployment rate increase the importance of the subject for Turkey. Therefore, youngsters constitute the basic group to be primarily dealt with in fighting against unemployment. Another weak group who are victimized most by unemployment are women. According to the results of the Address Based Population Registration System (ABPRS) 2009 census, the population of Turkey is 73.722.988 people. Men constitute the % 50,2 while women are % 49,8 of the total population of Turkey. % 25,6 of the whole population is between 0-14 ages. Improving

women's employment rates will benefit enormously to increase the level of general economic prosperity of Turkey. Women are confronted with major problems in our country and all over the world as well, both while they are entering the labour market and when they are employed due to reasons such as the roles assigned for women by the society, traditions, gender-based discrimination, low levels of education and etc.

In relation to the terms stated in the first chapter of this study, subtitles are given under which types and reasons of unemployment are scrutinized in the first part, following the explanations of the terms employment, unemployment and the rate of participation in labour force and etc. In the second part, economic schools' views on employment and unemployment are mentioned.

In the second chapter of the study, the conditions of youngsters and women in Turkish labour market, the rate of unemployment and the rate of participation in labour force according to their age groups, overall unemployment and level of education are assessed comparatively with the conditions of their peers in Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) countries.

The third chapter presents the reasons of youth and women unemployment and solutions are offered theoretically. After that, assessments are given about the general state of labour force in Turkey in the light of the data gathered from Turkish Statistical Institute, and youth and women unemployment which is the focus of the study, are dealt with in detail. The conditions of youngsters and women in Turkish labour market are analysed according to labour force (unemployment and employment rates, the rate of participation in labour force, non-agricultural unemployment rates and etc.), education, status in employment and economic activity branches. In the light of data gathered, the problems of employment and unemployment of the youngsters and women in Turkey, the tables are interpreted by analysing the factors affecting the rate of participation in labour force.

In the last part of the study, the solution proposals which can be effective in fighting against unemployment are discussed.

**Keywords:** Labour Force, Employment, Unemployment, Women, Youth, The Rate of Participation in Labour Force.

## JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İktisat Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Seher Gökpınar'ın "Türkiye'de Genç ve Kadın İşsizliği" başlıklı tezi 19.01.2011 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

### JÜRİ ÜYELERİ

### İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Şadan ÇALIŞKAN

.....

Üye : Prof. Dr. Mustafa ÖKMEN

.....

Üye : Doç. Dr. Abdülkadir KÖKOCAK

.....

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Cemil YÜCEL

## ÖNSÖZ

Tez çalışmamın hazırlanması sürecinde değerli bilgilerini, tecrübelerini ve anlayışını benden esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Şadan ÇALIŞKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Çok değerli aileme ve hayatımın her anında sevgi, destek ve güveniyle yanımda olan Levent GÖKPINAR'a teşekkür ederim.

Seher GÖKPINAR



## ÖZGEÇMİŞ

### **Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı : Seher GÖKPINAR  
Doğum Yeri ve Tarihi : Niğde, 12 Nisan 1986  
Lisans Öğretimi : Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü  
Yüksek Lisans Öğretimi : -  
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce  
Bilimsel Faaliyetleri : -

### **İş Deneyimi**

Çalıştığı Kurumlar : -  
Projeler : -

### **İletişim**

e-posta adresi : sehergokpinar@hitit.edu.tr

## İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BİRİNCİ KISIM: İSTİHDAM VE İŞSİZLİĞİN TEORİK ANALİZİ.....	4
1.1.1. İSTİHDAM KAVRAMI.....	4
1.1.1.1. KAYNAKLARIN KULLANIMINA GÖRE İSTİHDAM TÜRLEİ.....	5
1.1.1.1.1. Tam İstihdam.....	5
1.1.1.1.2. Eksik İstihdam.....	6
1.1.1.1.3. Aşırı İstihdam.....	7
1.1.2. İŞSİZLİK KAVRAMI.....	7
1.1.2.1. Görülebilir Eksik İstihdam.....	9
1.1.2.2. Görülemeyen Eksik İstihdam.....	9
1.1.2.3. Zamana Bağlı Eksik İstihdam.....	10
1.1.2.4. Yetersiz İstihdam.....	10
1.1.3. NEDENLERİNE GÖRE İŞSİZLİK TÜRLEİ.....	10
1.1.3.1. Gizli İşsizlik.....	10
1.1.3.2. İradi İşsizlik.....	11
1.1.3.3. Yapısal İşsizlik.....	11
1.1.3.4. Teknolojik İşsizlik.....	12
1.1.3.5. Konjonktürel (Devri) İşsizlik.....	13
1.1.3.6. Mevsimlik İşsizlik.....	14

1.1.3.7. Friksiyonel İşsizlik.....	15
1.1.4. İŞSİZLİĞİN BAŞLICA NEDENLERİ.....	15
1.1.4.1. Nüfus Artışı.....	16
1.1.4.2. Tarımın Önemine Kaybetmesi.....	17
1.1.4.3. Kentleşme ve Göç.....	19
1.1.4.4. Beşeri Sermaye.....	20
1.1.4.5. Küreselleşme ve Değişen İş Piyasaları.....	21
1.1.4.6. Teknolojik Gelişme.....	23
1.1.4.7. Ekonominin Büyüme Hızı ve Ekonomik İstikrar.....	25
1.1.4.8. Konjonktür Hareketleri.....	28
1.1.4.9. İşgücü Talebi ve İşgücü Arzı.....	29
1.1.4.10. İşgücü Piyasasının Etkinliği.....	30
1.1.4.11. Artan İşgücüne Katılma Oranları.....	32
1.1.4.12. İşsizliğe Yol Açan Diğer Nedenler.....	33
1.1.5. İŞSİZLİĞİN MALİYETİ.....	34
1.2. İKİNCİ KISIM: İKTİSAT KURAMINDA İSTİHDAM TEORİLERİ.....	35
1.2.1. Klasik İstihdam Teorisi.....	35
1.2.1.1. Say Kanunu (Mahreçler Kanunu).....	36
1.2.1.2. Ücret Teorisi.....	36
1.2.2. Neo-Klasik İstihdam Teorileri.....	37
1.2.3. Keynesyen İstihdam Teorisi (Modern İstihdam Teorisi).....	38
1.2.4. Monetarist İstihdam Teorisi.....	39
1.2.5. Yeni Klasik Teori (Rasyonel Beklentiler Teorisi).....	40
1.2.6. Arz Yönlü İktisat Teorisi.....	41
1.2.7. Yeni Keynesyen Makro İktisat Okulu.....	43
1.2.8. Post-Keynesyen Teori.....	44

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. TÜRKİYE VE DİĞER OECD ÜLKELERİNDE KADIN VE GENÇ İŞSİZLİĞİ

2.1. İŞSİZLİK SORUNUN ÖNEMİ.....	47
2.1.1. Kadın İşsizliğinin Önemi.....	48
2.1.2. Genç İşsizliğinin Önemi.....	49
2.2. TÜRKİYE VE DİĞER OECD ÜLKELERİNDE KADIN İŞGÜCÜNÜN DURUMU.....	51
2.2.1. OECD Ülkelerinde Yıllara Göre İşsizliğin Gelişimi.....	51
2.2.2. OECD Ülkelerinde Kadınlarda ve Erkeklerde İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları.....	54
2.2.3. OECD Ülkelerinde Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları.....	55
2.2.4. OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre Kadın ve Erkeklerde İşsizlik.....	56
2.2.5. OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre Kadın ve Erkeklerde İşgücüne Katılma Oranları.....	58
2.2.6. OECD Ülkelerinde İş Arama Süresine Göre Kadın İşsizliği.....	60
2.3. TÜRKİYE VE DİĞER OECD ÜLKELERİNDE GENÇ İŞGÜCÜNÜN DURUMU.....	61
2.3.1. OECD Ülkelerinde Yıllara Göre Genç İşsizliğinin Gelişimi.....	61
2.3.2. OECD Ülkelerinde Gençlerin İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları.....	63

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. TÜRKİYE'DE KADIN VE GENÇ İŞSİZLİĞİ

3.1. TÜRK İŞGÜCÜ PİYASASINA GENEL BAKIŞ.....	65
3.1.1. 1980 Sonrası İşgücü Piyasaları ve Yaşanan Gelişmeler.....	67
3.1.2. Türk İşgücü Piyasasının Günümüzdeki Durumu.....	68
3.2. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN BAŞLICA NEDENLERİ.....	73

3.2.1. Hızlı Nüfus Artışı .....	74
3.2.2. Tarımın Önemini Kaybetmesi ve Kırdan Kente Göç.....	78
3.2.3. Eğitim Sisteminin Etkinsizliği.....	81
3.2.4. İş Piyasasının Yapısı (Etkinsizliği) ve Kurumsal Nedenler.....	82
3.2.5. Verimlilik Artışı (Teknolojik Gelişme) ve İstihdam Yaratmayan Ekonomik Büyüme .....	84
3.2.6. Kadınların İşgücüne Katılma Oranları'nın (İKO) Yükselmesi.....	85
3.3. TÜRKİYE'DE KADIN İŞSİZLİĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	87
3.3.1. Türkiye'de Kadın İşsizliğinin Nedenleri.....	87
3.3.1.1. Geleneksel Toplum Yapısı ve Kadınlara Yönelik Önyargılar.....	88
3.3.1.2. Eğitim ve Mesleki Eğitim Eşitsizliği.....	88
3.3.1.3. Negatif Ayrımcılık.....	88
3.3.1.3.1. Mesleğe Yönlendirmede ve İş Paylaşımında Ayrımcılık.....	88
3.3.1.3.2. İşe Eleman Almada ve Terfide Ayrımcılık.....	89
3.3.1.4. Cinsiyete Dayalı Ücret Adaletsizliği.....	90
3.3.1.5. Aile Hayatında Karşılaşılan Sorunlar.....	91
3.3.1.5.1. Ev İşlerinde Sorumluluğun Paylaşımı ve Çocuk Bakımı.....	91
3.3.1.6. Türk İşgücü Piyasasında Yıllara Göre Kadınlarda İşsizlik Nedenleri.....	92
3.4. TÜRKİYE'DE KADIN İŞGÜCÜNÜN DURUMU.....	94
3.4.1. Çalışma Çağındaki Nüfusun İşgücü Durumu.....	94
3.4.2. Kadınlarda İşgücüne Katılmama Nedenleri.....	97
3.4.3. Yaş Gruplarına Göre Kadın İşsizler.....	103
3.4.4. Yerleşim Birimine Göre Kadın İşsizliğinin Boyutları.....	104
3.4.5. Yerleşim Birimine ve Eğitimin Seviyesine Göre İşgücünün Durumu.....	107
3.4.6. Eğitim Seviyesine Göre Kadın İşgücünün Durumu.....	110
3.4.7. İşteki Statüye Göre Kadın İstihdamı.....	113
3.4.8. Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre Kadın İstihdamı .....	116

3.4.9. Sektörlere Göre Kadın İşgücünün İstihdamı.....	117
3.4.10. Eğitim Seviyesine Göre Kadınların İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdamı.....	121
3.4.11. Cinsiyete ve İş Arama Süresine Göre İşsizlik.....	122
3.4.12. Kadın İşsizliği İle Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri.....	125
3.5. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	126
3.5.1. Türkiye'de Genç İşsizliğinin Nedenleri.....	126
3.5.1.1. Genç İşgücünün Büyüklüğü.....	127
3.5.1.2. Eğitim ve Mesleki Yetersizlik.....	127
3.5.1.3. Beşeri Sermaye ve Deneyim.....	128
3.5.1.4. Cinsiyete Yönelik Ayrımcılık.....	129
3.5.1.5. Ekonomik Konjonktür.....	129
3.5.1.6. Türk İşgücü Piyasasında Yıllara Göre Gençlerde İşsizlik Nedenleri.....	129
3.6. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞGÜCÜNÜN DURUMU.....	131
3.6.1. Genç Nüfusun İşgücü Durumu.....	131
3.6.2. Yerleşim Birimine Göre Genç İşsizliğinin Boyutları.....	136
3.6.3. Yerleşim Birimine ve Eğitimin Seviyesine Göre Genç İşgücünün Durumu.....	139
3.6.4. Eğitim Seviyesine Göre Genç İşgücünün Durumu.....	141
3.6.5. Eğitim Seviyesine Göre Genç Kadınların İşgücü Durumu.....	146
3.6.6. İşteki Statüye Göre Genç Kadınların İstihdamı.....	148
3.6.7. Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre Genç Kadınların İstihdamı.....	150
3.6.8. Sektörlere Göre Genç İşgücünün İstihdamı.....	151
3.6.9. Eğitim Seviyesine Göre Gençlerin İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdamı.....	153
3.6.10. Genç İşsizliği ile Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri.....	154
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	157
KAYNAKÇA.....	163

## TABLolar LİSTESİ

<b>Tablo 1:</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranları (15–64 yaş grubu) (%).....	53
<b>Tablo 2:</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları (15–64 yaş grubu) (2009).....	55
<b>Tablo 3:</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yaş Gruplarına Göre Kadınlarda İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları (2009).....	56
<b>Tablo 4 :</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre İşsizlik Oranları (15–64 yaş grubu) (2008).....	57
<b>Tablo 5 :</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre İşgücüne Katılma Oranları (2008) (%).....	59
<b>Tablo 6 :</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Uzun Süreli Kadın İşsizlik Oranları (%).....	60
<b>Tablo 7 :</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yıllar İtibariyle Genç İşsizlik Oranları (15–24 yaş grubu) (%).....	62
<b>Tablo 8 :</b> Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranlar (15–24 yaş grubu) (2009).....	64
<b>Tablo 9 :</b> Toplumsal Kalkınma Göstergeleri.....	70
<b>Tablo 10 :</b> İşgücü Piyasasında Yaşanan Gelişmeler.....	71
<b>Tablo 11 :</b> Türkiye’de Nüfusun Gelişimi.....	75
<b>Tablo 12 :</b> Türkiye’de Kent ve Kır Nüfusunun Dağılımı.....	79
<b>Tablo 13 :</b> Yıllar İtibariyle Kadın İşsizliğinin Nedenleri (bin kişi).....	93
<b>Tablo 14 :</b> Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15–64 yaş grubu) (bin kişi).....	96
<b>Tablo 15 :</b> Yerleşim Birimine Göre Kadınlarda İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri (15–64 yaş grubu) (bin kişi).....	99
<b>Tablo 16 :</b> Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15–64 yaş grubu).....	100
<b>Tablo 17 :</b> Yaş Gruplarına Göre Kadınlarda İşsizlik Oranları (%).....	103
<b>Tablo 18 :</b> Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine Göre İşgücü	

Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın).....	106
<b>Tablo 19 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (2008).....</b>	<b>109</b>
<b>Tablo 20 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (2008).....</b>	<b>109</b>
<b>Tablo 21 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın).....</b>	<b>112</b>
<b>Tablo 22 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın).....</b>	<b>115</b>
<b>Tablo 23 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın ) (2008).....</b>	<b>116</b>
<b>Tablo 24 : Yerleşim Birimine ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (15-64 yaş grubu) (kadın).....</b>	<b>119</b>
<b>Tablo 25 : Eğitim Durumuna ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (15-64 yaş grubu) (kadın) (2009).....</b>	<b>122</b>
<b>Tablo 26 : Cinsiyete ve İş Arama Süresine Göre İşsizler (bin kişi).....</b>	<b>124</b>
<b>Tablo 27 : Yıllar İtibariyle Genç İşsizliğin Nedenleri (bin kişi).....</b>	<b>130</b>
<b>Tablo 28 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu) (bin kişi).....</b>	<b>132</b>
<b>Tablo 29 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu).....</b>	<b>134</b>
<b>Tablo 30 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu) (kadın).....</b>	<b>138</b>
<b>Tablo 31 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu, kadın, 2008).....</b>	<b>140</b>
<b>Tablo 32 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu) (erkek) (2008).....</b>	<b>140</b>
<b>Tablo 33 : Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu) (Genel).....</b>	<b>142</b>



<b>Tablo 34 :</b> Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15–24 yaş grubu) (kadın).....	147
<b>Tablo 35 :</b> Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15–24 yaş grubu) (kadın).....	149
<b>Tablo 36 :</b> Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15–24 grubu) (kadın) (2009).....	150
<b>Tablo 37 :</b> Yerleşim Birimine ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (15–24 yaş grubu).....	152
<b>Tablo 38 :</b> Eğitim Seviyesine ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (15–24 yaş grubu) (2009).....	154

## GİRİŞ

Dünya konjonktörüne 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ile giren ve küreselleşme ile boyut değiştiren işsizlik, ülkemizin gündeminde hızlı nüfus artışı ve tarım sektörünün daralması ile önemi artarken, 2008 küresel mali krizi ile zirveye tırmanmış ve dünyanın üzerinde tartıştığı ve iyileştirilmesi için politikalar ürettiği bir alan halini almıştır.

Refah devleti anlayışının popülerlik kazanmasından önce işsizlik bireyin yeteneksizliğine bağlanarak bireyin sorumluluğuna bırakılmaktaydı, refah devleti kapsamının genişlemesi ve çalışma hakkının bireyin en temel haklarından biri kabul edilmesi ile devletin sorumluluk alanına girmiştir. Nitekim değişen dünya şartlarında istihdam, nüfus artışı, küreselleşme, kriz, eğitim sisteminin yetersizlikleri... vb. bireyin dışındaki birçok faktörden etkilenmektedir. Ülkeler hızla küreselleşen dünya da rekabet edebilmek için istihdam olanaklarının geliştirilmesi konusunda hemfikirdirler. Özellikle nitelikli istihdam artışı gelir dağılımında adaletin sağlanmasından, vergi gelirleri artışına, suç eğiliminin azalmasına ve GSMH'nin artışına karar birçok alanda olumlu gelişmelere neden olmaktadır.

İşsizlik 1929 krizi sonrasındaki yıllarda da önemini muhafaza etmiştir. Bunda etkili faktör şüphesiz krizlerdir. 1974 petrol krizinin yarattığı stagflasyon, 1990'lar küreselleşme, 1994 Meksika krizi, 1997 Güneydoğu Asya krizi ile dünya gündemini sürekli meşgul etmiştir. Özellikle 1990 sonrası yaşanan krizler küreselleşen dünya ticareti, siyasi ilişkiler ve yatırımlar ile etkisini ilişki içerisinde olduğu tüm ülkelerde hissettirmiş adeta bir çığ gibi büyümüştür. Böylece işsizlik bölgesel bir nitelik taşımaktan uzaklaşmıştır.

Dünya devletleri ile kıyaslandığında Türkiye'de çalışabilir yaştaki nüfusun sayısı yüksektir. 2040 yılına kadarda bu sayının artarak devam edeceği bu yıldan sonrada yaşlı nüfus sayısının artacağı öngörülmektedir. Bu her ülkenin tarihinde bir kez karşılaştığı önemli bir fırsattır. Bu fırsatın değerlendirilebilmesi için işgücüne katılımın ve istihdamın aynı oranda artırılması gerekmektedir. Ancak hızlı nüfus artışı demografik yatırım artışı, kentleşme, iç göç ve işsizlik olmak üzere birçok olumsuz faktöre neden olmaktadır. Ayrıca nüfus artış hızının yüksek olması nüfus içerisinde genç nüfus oranını arttırarak işsizliğin yapısal bir hal almasına neden olmaktadır.

Türkiye'de uzun yıllar tarım önemli bir istihdam kaynağı olmuş, 1980'lerden sonra hızla ağırlığını kaybetmeye başlamış ve yerini sanayi sektörüne son yıllarda da ağırlıkla hizmetler sektörüne bırakmıştır. Tarımda çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak

eğitim düzeyi düşük kadın ve gençlerin istihdam edilmektedir. Tarımda makineleşmeye gidilmesi ve tarımın ekonomideki ağırlığını azaltıcı politikaların uygulanması bu kesimin kırdaki işsiz kalmasına kentte göç ile de ya işgücü dışına çıkmaya ya da enformel sektörde düşük ücret ve kötü koşullarda çalışmaya zorlanmışlardır.

2008 küresel mali krizi ile işsizlik dünyada hükümetlerin çaresiz kaldığı süresinin ve etkisinin ne kadar devam edeceği ve dünya ekonomisine verdiği zararın ne zaman ortadan kalkacağı tahmin edilemeyen mutlaka çözüme kavuşturulması gereken en önemli konu olmuştur. İşsizlikten şüphesiz en çok etkilenen kesim kadın ve gençlerdir. Çalışma, cinsiyetçi işbölümü neticesinde kadınların ikinci işi olarak görülmekte ve kadınlar, erkeklerle aynı işi yapsalar bile daha düşük ücretler alabilmektedirler. Uzun yıllar eğitim hakları engellendiği için işgücü piyasasında erkeklerle rekabet edebilecek eğitim düzeyine ve deneyimine sahip değillerdir. Hem ülkemizde hem de dünyada işe alımlarda, yükselmede ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadırlar. Türk işgücü piyasası kadınların çalışabilmesi için gerekli dizayna sahip değildir. Çocuk bakım evleri ve emzirme odalarının yetersizliği kadınlara yönelik işlerin mesai saatleri ve iş koşulları kadınların işgücü piyasasından uzaklaşmalarına dolayısıyla evlerine çekilmeye zorlamaktadır. Genç işgücü de farklı nedenlerle benzer sonuçlarla karşılaşmaktadır.

Gençler ve kadınlar gerek işe alım ve gerekse işten çıkarma söz konusu olduğunda önemli dezavantajlarla karşılaşmaktadırlar. Gençler, işe alımlarda tecrübesiz olmaları, yeterli donanıma sahip olmamaları, erkeklerde askerlik, kadınlarda evlilik ve doğum gibi gerekçeler gösterilerek geri plana atılmaktadırlar. İşten çıkarma söz konusu olduğunda ise, en az beşeri sermaye yatırımı yapılmış olan grubu oluşturduklarından ve kıdem tazminatları düşük olduğundan öncelikle gençler tercih edilmektedir. Yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı hem dünyada hem de ülkemizde genç ve kadınların işgücüne katılım oranları düşük seyretmektedir.

Türkiye’de işsizlik uzun yıllar başlı başına bir sorun teşkil etmiştir. Mevcut işgücüne iş yaratılamazken, aktif nüfusun her geçen gün artması, tarım sektöründen kopan işgücünün istihdam problemleri ve 2008 yılı küresel mali krizi işsizliği önlemeye yönelik acil politika önlemlerini gündeme getirmiştir. İşsizliğin eğitilmiş işgücü arasında yayılması, eğitim düzeyi ile işgücüne katılım oranları arasındaki ilişkinin istikrarsızlık göstermesi, hem yetişkin kadınlarda hem de genç kadınlarda, erkeklere göre işgücüne katılımın düşük olması nedenlerinin ortaya konulmasını ve özellikle eğitimin işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerektirmiştir.

Bu çalışmanın amacı kadınların ve gençlerin Türkiye İstatistik Kurumu verileri ile işgücü piyasasındaki durumlarını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyabilmek, mevcut durumlarının nedenlerini tartışmak, Türkiye'deki kadın ve gençlerin durumlarını OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak incelemek ve durumlarını iyileştirmek için politika önerileri sunmaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde yer alan kavramlara ilişkin olarak birinci kısımda; çalışmanın ana unsurunu oluşturan istihdam, işsizlik ve iş gücüne katılım haddi vb. kavramlar açıklanmıştır. Ardından işsizliğin ortaya konulmasında sınıflandırılmanın önemi dikkate alınarak literatürde yer alan işsizlik türlerine yer verilmiştir. İşsizliğin hangi durumlarda ortaya çıktığı ve işsizliğe neden olan faktörler işsizlik nedenleri başlığı altında açıklanmıştır. İşsizliğe neden olan durumların ortaya konulması, işsizliğe ilişkin analizlerin yapıldığı ikinci ve üçüncü bölümlerin anlaşılması açısından önemli taşımaktadır. İkinci kısımda ise, istihdam okullarının işsizlik ve istihdam hakkındaki görüşlerine yer verilerek geçmişten günümüze meydana gelen işsizlik ve istihdam problemleri incelenmiş ve ekollerin önerileri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, işsizlik sorunun önemi genç ve kadın işsizliği üzerinde durularak açıklanmıştır. Türkiye diğer OECD ülkelerinde genç ve kadınların işsizlik oranları ve işgücüne katılma oranları genel ve eğitim seviyesine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuçlar istihdam konusunda başarılı ve başarısız ülke örneklerini içermesi açısından önem taşımaktadır.

Üçüncü bölümde ise, işsizliğe neden olan durumlar, Türk işgücü piyasası dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Ardından Türkiye İstatistik Kurumu'nun verileri ışığında Türkiye'de işgücünün genel durumuna ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Kadınların işsizlik nedenleri teorik olarak ortaya konulmuştur. Çalışma çağındaki kadın nüfusun durumu işgücü (işsizlik ve istihdam oranları, işgücüne katılım oranları, tarım dışı işsizlik oranları vb.), eğitim, işteki durum ve iktisadi faaliyet kollarına göre analizi gerçekleştirilmiş ve kadın işsizliğine çözüm önerileri sunulmuştur. Kadın işsizliğinin analizinde kullanılan teorik ve analitik yöntem genç işsizliğinde de uygulanmıştır. Genç işsizliğinin nedenlerinin ortaya konulmasının ardından işgücü, eğitim, işteki statü ve iktisadi faaliyet kollarına göre analiz edilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Çalışmanın son kısmında ise, işsizlik problemine ilişkin çözüm önerileri tartışılmıştır.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1.1. BİRİNCİ KISIM: İSTİHDAM VE İŞSİZLİĞİN TEORİK ANALİZİ

#### 1.1.1. İSTİHDAM KAVRAMI

İstihdam Arapça kökenli bir kelime olup bir kimseyi bir işte çalıştırma, kullanma veya hizmete kabul etme anlamına gelmektedir. İstihdam kelimesinin Türkçe'deki karşılığı ise, çalıştırma sözcüğüdür (Demirci, Arıkan ve Erdoğan, 2001, s. 296).

İstihdam kavramını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlamak mümkündür. Geniş anlamda istihdam, tüm üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılmasına denir. Dar anlamda ise, istihdam sadece emek faktörünün gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılmasıdır (Eren, 2010, s. 31). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'e göre, istihdam, işbaşında olanlar ve işi olduğu halde çeşitli nedenlerle referans döneminde işbaşında olmayanların toplamıdır. İşbaşında olanlar; 15 ve daha yukarı yaşlarda olup yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerin tamamıdır. İş başında olmayanlar; işi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına çalışanlar ve işverenlerdir<sup>1</sup>.

En genel anlamıyla "istihdam" kavramı emek faktörünün mal ve hizmet üretimde kullanılmasıdır (Topalman, 2003, s. 237). Gerçekten de, istihdam sorunu en çok emek faktörünü ilgilendirmektedir. Diğer faktörlerin boşta kalması durumunda sadece ekonomik problemler ortaya çıkmaktadır. Ancak emek faktörünün işsiz kalması durumunda hem bir ekonomik kaynak kaybı söz konusu olmakta, hem de bir takım sosyal ve politik sorunlar gündeme gelmektedir. Çalışmayan bireylerin toplumda yaratacağı huzursuzluk, emek faktörünün boşta kalmasını, diğer faktörlerin boşta kalmasından daha önemli bir durum haline getirmektedir (Pekin, 2005, s. 93).

<sup>1</sup> Ücretli ve maaşlı olarak çalışan ve çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan bireyler; ancak 3 ay içinde işlerinin başına geri döneceklerse veya işten uzak kaldıkları süre zarfında maaş yahut ücretlerinin en az %50 ve daha fazlasını almaya devam ediyorsa istihdamda kabul edilmektedirler. Ancak referans haftası içinde 1 saat bile çalışmamış olan ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeliler istihdamda kabul edilmemektedirler.

Aynı veya nakdi gelir, sosyal güvence, yol parası vb. karşılığında çalışan çıraklar ve stajyer öğrenciler istihdamda kabul edilmektedirler ([http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=25&ust\\_id=8](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8)). Ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeliler istihdamda kabul edilmemektedirler.

### 1.1.1.1. KAYNAKLARIN KULLANIMINA GÖRE İSTİHDAM TÜRLERİ

#### 1.1.1.1.1. Tam İstihdam

İnsan ihtiyaçlarının sınırsızlığı karşısında, nihai mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılacak kaynakların kıtlığı sorunu, bu kaynakların israfıya yol açmadan, en iyi şekilde ve tam olarak kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Tüm kaynakların tam olarak kullanımını sağlanabilirse, diğer bir deyişle, belli bir zaman diliminde kaynakların tamamı üretimde kullanılabilirse, bu duruma tam istihdam adı verilir ([http://www.ekodialog.com/Konular/tam\\_istihd.html](http://www.ekodialog.com/Konular/tam_istihd.html)).

Tam istihdam, çalışma kabiliyet ve arzusunda olan herkesin, cari ücret ve çalışma şartlarında üretim sürecine katılabilmesidir. Tam istihdamdaki bir ekonomide, bir alandaki istihdam ancak bir başka alandaki istihdamı azaltılırsa arttırılabilir (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 317). Tam istihdamın gerçekleşmiş olduğu bir ekonomide, mevcut çalışma koşullarında ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkes iş bulabildiği gibi, ülkenin mevcut sermaye malları stoku ve doğa faktörü de tamamen üretime katılmıştır (Pekin, 2005, s. 99).

Tam istihdam, hem istihdam hacmi hem de reel milli gelir bakımından sabit bir düzey değildir. Çünkü nüfus ve nüfusun içerisinde çalışmak isteyenlerin oranları sürekli olarak değişmektedir. Bu nedenle, tam istihdamın sağlanabilmesi ve idame ettirilebilmesi istihdam hacminin sürekli olarak genişletilmesi ile olanaklıdır. Tam istihdama ulaşan bir ülke, belli bir teknoloji düzeyinde üretebileceği mal ve hizmetlerin en fazlasını üretiyor demektir. İnsan ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlerin miktarı ne kadar çok olursa, ekonomide yaşayan bireylerinde refahları o kadar yüksek olacaktır (Gül, Ekinci ve Konya, 2009, s. 10).

Bir ekonominin tam istihdamda olması işsiz kimsenin olmadığı anlamına gelmez (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 317). Çünkü ekonomide her zaman geçici iş değiştirmeden ya da yapısal sorunlardan kaynaklan % 2-3 civarında doğal işsizlik bulunmaktadır (Özaydın, 2003, s. 389). Klasik kuramda doğal işsizlik, ekonomide kaynakların optimal düzeyde kullanıldığı durumda dahi var olan işsizliği ifade eder (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 87, 88). Doğal işsizlik, friksiyonel işsizlik ve yapısal işsizliğin toplanması sonucu elde edilir ve ekonomide her zaman minimum doğal işsizlik bulunmaktadır (Ertek, 2004, s. 108). Bu yüzden ekonomi teorisinde, friksiyonel ve yapısal işsizliğin varlığının tam istihdamı engellemediği kabul edilmektedir.

### 1.1.1.1.2. Eksik İstihdam

Belli bir zaman diliminde kaynakların tam kullanım durumu, neredeyse imkânsızdır. Ancak kaynağın türüne göre az ya da çok eksik kullanımı mümkündür. Bu bağlamda ekonomide kaynakların eksik kullanıldığı durum geniş anlamda eksik istihdam (noksan istihdam) olarak adlandırılmaktadır ([http://www.ekodialog.com/Konular/tam\\_istihd.html](http://www.ekodialog.com/Konular/tam_istihd.html)). Eksik istihdam, bir ekonomide üretim faktörlerinin mevcut teknolojik düzeye göre tam ve etkin bir biçimde kullanılmamasıdır. Emek faktörü açısından bakıldığında ise, eksik istihdam ekonominin ulaşabileceği maksimum istihdam hacmi ile fiili istihdam hacmi arasındaki farkı ifade etmektedir (Gül vd, 2009, s. 11, 12). Genel hatlarıyla eksik istihdam, bir ekonomide tüm üretim faktörlerinin üretime katılamaması, bir kısmının atıl kalması halini ifade eder. Eksik istihdam ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayan bireylerin olduğu durumdur (Dinler, 2007 s. 472).

Dar anlamda istihdam emeğin üretimde kullanımını ifade etmekteydi. Buna göre tam istihdam, emek girdisinin tam kullanıldığı yani işsizliğin olmadığı durumu ifade ederken, eksik istihdam ile işsizlik durumu kastedilmektedir ([http://www.ekodialog.com/Konular/tam\\_istihd.html](http://www.ekodialog.com/Konular/tam_istihd.html)).

Bir ekonomide eksik istihdamın varlığını anlamak için sektörlerin üretimlerini gözlemlemek gerekir. Örneğin, bir sektördeki üretimi başka bir sektördeki üretimi azaltmadan arttırmak mümkün ise, o ekonomide eksik istihdam hali vardır (Demirci, 2001, s. 297).

İstihdam ve milli gelir arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdam seviyesi arttıkça reel milli gelir de artmaktadır. Ancak istihdam seviyesindeki değişiklikler, reel milli gelire daima aynı oranda yansımaz. Bunun nedeni azalan verimler kanunudur. Bilindiği gibi, ekonomide ilk olarak en verimli kaynaklar kullanılır. Genişleme devam ettikçe daha az verimli kaynaklar kullanılmak zorunda kalınır. Mesela daha az verimli topraklar işletilir, daha az kabiliyetli işçiler istihdam edilir (Aren, 1975, s. 20). Milli gelir ve istihdam arasındaki bu doğru yönlü ilişkiden dolayı eksik istihdam ekonomide arzu edilmeyen bir durumdur.

Eksik istihdam içinde yer alan kişiler, tam gün istihdam edilebilecekleri iş bulamadıklarını söyleyenler ile normalde tam gün çalışırken teknik veya ekonomik nedenlerle normal mesai saatinin altında çalışmak zorunda olan bireylerdir.

Eksik istihdam hem istihdam edilenlerin hem de üretim faktörlerinin kapasitelerinin mevcut teknoloji düzeyinde tam ve etkin kullanılmadığı durumu ifade

etmektedir. Dolayısıyla ekonominin eksik istihdamda olması durumunda mevcut kapasite ile daha az üretim ve daha az refah artışı sağlanmaktadır. Eksik istihdam ekonomide işsizliğin olduğundan daha düşük hesaplanmasına neden olmakta ve gizli işsizlerin sayısını ifade etmektedir.

#### **1.1.1.1.3. Aşırı İstihdam**

Bir ekonomide, tüm üretim faktörleri tam istihdam durumunda kullanılıyor olmasına rağmen, hala talep devam ediyorsa; başka bir deyişle arz edilen üretim faktörleri miktarından daha fazla üretim faktörü talep ediliyor ve istihdam edilmek isteniyorsa, o ekonomide aşırı istihdam düzeyi söz konusudur (Buluttekin, 2008, s. 21). Aşırı istihdam durumu, eksik istihdam koşullarının tam tersi bir durumu ifade etmektedir (Gül vd, 2009, s. 12) Bu durumda, işgücü normal çalışma süresinin üstünde çalıştırılmakta ve ekonomide tüm üretim faktörleri aşırı istihdam kapasitesinde faaliyet göstermektedir (Buluttekin, 2008, s. 21).

Üretimde meydana gelen bir artış istihdama bir katkı sağlayamayabilir. Hatta firmalar normalin üzerinde bir satış gerçekleştirdikleri zaman istihdamın azalma eğilimine girmesi şeklinde bir durum ortaya çıkabilmektedir. Bu durumun nedeni, üretimde meydana gelen bir artışa karşılık firmaların işçi sayılarına aynı şekilde yansıtılmaları veya işçileri eğitmenin maliyeti dolayısıyla yeni işçi alımını gerçekleştirmemeleridir. Talep düşük olduğunda firmalar, mevcut işçilerinin istihdamını devam ettirmeyi tercih etmekte, talebin yüksek olduğu durumlarda ise mevcut işçilerinden daha fazla çalışmalarını istemektedirler. Literatürde bu durum “işgücü gömülemesi” olarak bilinmektedir (Yüceol, 2003, 6). İşgücü gömülemesinin gerçekleştiği durumda aşırı istihdam söz konusu olmaktadır.

#### **1.1.2. İŞSİZLİK KAVRAMI**

**İşsizlik**, 15 yaş ve üzerinde olup, çalışmasına engel bir durumu olmayan ve çalışma isteğinde olan kişilerin iş bulamaması durumudur. İşgücünün her ne şekilde olursa olsun zaman itibarıyla israfına yol açabilecek duruma işsizlik denilmektedir (Gül vd, 2009, s. 14, 15).

TÜİK tarafından yapılan **işsiz** tanımına göre ise; referans dönemi (bir haftalık süredir, bu hafta her ayın, Pazartesi ile başlayıp Pazar ile biten ilk haftası olarak belirlenmiştir) içinde istihdamda olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini



kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz olarak kabul edilmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun tanımında cari ücret düzeyini kabul etme ve 15 yaş ve üzerinde olma şartı aranmamaktadır.

TÜİK'e göre; üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksiklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dâhil edilmektedirler ([www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr)).

Eksik istihdamda bulunanlar, bir yandan çalışıp belirli bir gelir elde ederken diğer yandan da iş aramaya devam etmektedir. Ancak referans döneminde bir işte çalışıyor olarak görüldükleri için işsizler grubuna dâhil edilmemektedirler (Gül vd, 2009, s. 159).

İşsizler işsiz kalınan sürenin uzunluğuna göre üç ayrı grupta tasnif edilmektedir.

**Kısa Süreli İşsizlik:** 0–5 ay arası bir süre devam eden işsizlik kısa süreli işsizlik olarak tanımlanmaktadır.

**Orta Süreli İşsizlik:** 6–11 ay arası bir süre devam eden işsizlik orta süreli işsizlik olarak tanımlanmaktadır.

**Uzun Süreli İşsizlik:** 1 yıl ve daha uzun süre devam eden işsizlik uzun süreli işsizlik olarak tanımlanmaktadır.

Bir ülkede işsizler ile istihdamda olanların toplamı **işgücünü** oluşturmaktadır. İşsizlerin sayısının işgücüne oranı ise **işsizlik haddini** vermektedir (Ertek, 2004, s. 96).

**Kurumsal olmayan sivil nüfus;** bir ülkede toplam nüfusun okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzur evi, kışla, hapisane ve hastane gibi kurumsal yerlerde ikamet edenlerle yabancı uyruklular dışında kalan kısmıdır. Bu nüfusun 15 ve daha yukarı yaşlarda olan bölümü ise **kurumsal olmayan çalışma çağındaki sivil nüfusu**<sup>2</sup> oluşturmaktadır (Biçerli, 2007, s. 54). Kurumsal olmayan çalışma çağındaki sivil nüfus, istihdam edilenler, işsizler ve işsiz olup iş aramayanların toplamından oluşur (Ünsal, 2007, s. 87). Başta Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) olmak üzere uluslararası nüfus istatistikleri, 15-64 yaşları arasındaki nüfusu Kurumsal olmayan çalışma çağındaki sivil nüfus olarak kabul etmişlerdir. TÜİK'te, son yıllardaki verilerinde çalışma çağındaki nüfusu 15–64 yaş aralığı olarak dikkate almaktadır

<sup>2</sup> Çalışmanın bundan sonraki kısmında “kurumsal olmayan çalışma çağındaki sivil nüfus” terimi yerine “çalışma çağındaki nüfus” terimi kullanılacaktır.

(Eren, 2010, s. 16, 17). Nüfusun 15–24 yaş aralığındaki bölümü ise, genç nüfus olarak istatistiklerde yer almaktadır.

**İstihdam oranı:** İstihdamdaki nüfusun çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

**İşgücüne Katılım Oranı** =  $\frac{\text{İstihdam Edilenler} + \text{İşsizler}}{\text{Çalışma Çağındaki Nüfus}}$  olarak nitelendirilir.

İşgücüne katılma oranı çalışma çağındaki nüfusun ne kadarının çalışmak istediğini yansıtır.

**Bağımlılık Oranı (Yükü),** 15 yaş altı çocuklar ile 65 yaş üstü yetişkinlerin sayısının 15–64 yaş arası çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Bağımlı nüfusun cari gelir yaratmadıkları ve tüketici konumunda oldukları kabul edilmektedir (Lordoğlu, Özkaplan ve Törüner, 1999, s. 31, 32).

**Tarım dışı işsizlik oranı:** Tarım dışında bir iş arayan nüfusun, tarım dışı işgücü içindeki oranıdır ([www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr)).

**İşgücüne dâhil olmayanlar:** İşsiz veya istihdamda olarak işgücünde bulunmayan çalışma çağındaki nüfustur ([www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr)).

İşgücü İstatistikçileri Uluslararası Konferansı (ICLS) 1982 yılında yapılan 13. toplantısında eksik istihdamı görülebilir eksik istihdam ve görülemeyen eksik istihdam olarak iki şekilde tanımlamıştır.

#### 1.1.2.1. Görülebilir Eksik İstihdam

Bir işi olan, o iş için belirlenen çalışma süresinden daha az çalışan, ilave iş arayan, işten artan zamanda başka bir işte çalışabilecek durumda olan ve iş teklif edilince işi kabul edebilecek kişilerin durumu görülebilir eksik istihdam olarak değerlendirilmektedir (Özkaplan, 1999, s. 77, 78). Bir başka tanıma göre; referans döneminde ekonomik nedenlerle 40 saatten daha az süre çalışmış olan mevcut işinde ya da başka bir işte daha fazla süre çalışmayı kabul eden kişilerin durumu yine görünür eksik istihdam olarak değerlendirilmektedir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 68). Teknik veya ekonomik nedenlerle işin geçici olarak yavaşlatılması veya durdurulması, iş olmaması ya da işin referans döneminin son haftası içinde başlayıp bitmesi, görülebilir eksik istihdamın nedenleri olarak sayılmaktadır (Eyuboğlu, 2003, s. 30).

#### 1.1.2.2. Görülemeyen Eksik İstihdam

Görülemeyen eksik istihdam durumunda, işin gerektirdiği çalışma süresi sağlanmakta ancak istihdam yetersizdir. Yetersizlik terimiyle ifade edilmek istenen işin

kendisi ve şartlarının çalışanın kapasitesini tam olarak kullanmasına izin vermemesi, elde edilen gelirin çok düşük olması ve istihdamın verimliliğin aşırı düşük işyeri ya da ekonomik birimlerde meydana gelmesidir (Özkaplan, 1999, s. 77, 78).

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından düzenlenen 16. Çalışma İstatistikçileri Konferansında, istihdam tanımı, yaşanan ölçüm zorlukları nedeniyle yeniden ele alınmış, eksik istihdam sorununu daha net ortaya koyabilecek “zamana bağlı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam” yeni istihdam tanımlarına geçilmesine karar verilmiştir. TÜİK, 2009 yılı Şubat döneminden itibaren bu yeni istihdam tanımına ilişkin bilgi yayınlamaya başlamıştır.

### **1.1.2.3. Zamana Bağlı Eksik İstihdam**

Zamana bağlı eksik istihdam; referans haftasında istihdamda olup, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde toplam olarak 40 saatten daha az süre çalışmış olan, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışmaya başlayabilecek durumda olan kişiler zamana bağlı eksik istihdamda kabul edilmektedir (www.tuik.gov.tr).

### **1.1.2.4. Yetersiz İstihdam**

Yetersiz istihdam; zamana bağlı eksik istihdam kapsamında yer almamak koşuluyla, referans haftasında istihdamda olan, son 4 hafta içinde mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek olarak bir iş aramış olan ve böyle bir iş bulduğu takdirde 2 hafta içinde çalışmaya başlayabilecek olan kişiler yetersiz istihdam da kabul edilmektedirler (www.tuik.gov.tr).

## **1.1.3. NEDENLERİNE GÖRE İŞSİZLİK TÜRLERİ**

### **1.1.3.1. Gizli İşsizlik**

Gizli işsizlik, bir kişinin açık bir şekilde işsiz görünmemesine rağmen, gerçekte üretime hiçbir katkısının olmamasını ifade eder (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 314). Örneğin, yirmi işçinin istihdam edildiği bir işletmede teknolojiye herhangi bir değişiklik yapılmaksızın, bu işçilerden birkaçı işten çıkarılması durumunda, önceki seviyede çıktı elde edilebiliyorsa, bu işletmede gizli işsizlik vardır. Hatta bazı kişilerin işten çıkarılması durumunda işletmenin fiziki hâsılası artabilir. Bu paradoksun sebebi, işgücünün çalışma esnasında işin yapılmasını engelleyecek kadar kalabalık bir yığın oluşturmasıdır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 39). Herkes çalışıyor görünmektedir. Fakat bunlardan bir kısmının üretime

hiçbir katkısı yoktur. Diğer bir deyişle gizli işsizlerin marjinal verimliliği sıfırdır (Pekin, 2005, s. 108, 109).

Gizli işsizlik, tarım ve kamu sektöründe yaygın bir şekilde gözlenmektedir (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 315).

### **1.1.3.2. İradî İşsizlik**

Çalışma gücüne sahip olan bireylerin cari ücret düzeyini ve mevcut çalışma koşullarını kabul ettikleri takdirde iş bulmaları mümkün iken çalışmak istemeyenlerin meydana getirdiği işsizliğe iradi işsizlik denir (Demirci, 2001, s. 298). Daha iyi çalışma koşulları ve daha yüksek ücret istemelerinden ya da çalışmayı sevmemeleri nedeniyle bireylerin iradi olarak çalışmamayı tercih etmeleri sonucunda ortaya çıkan işsizliktir (Pekin, 2005, s. 103).

İradi işsizlikte kişi ya da ailenin gelir talebi esnekliği yüksektir. Bir kişi bir haftalık çalışma karşılığında elde ettiği gelir, kendi anlayışı, yaşam tarzı ve kültür düzeyi çerçevesinde, daha uzun bir süre yaşamasına yetiyorsa, bu kişi diğer günleri çalışmayıp boş geçirmeyi tercih edebilir (Pekin, 2005, s. 103).

### **1.1.3.3. Yapısal İşsizlik**

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde nüfus artışıyla beraber artan işgücünü absorbe edecek ve üretimi artıracak yapısal değişimlerin gerçekleştirilememesi o ülkede genel ekonomik yapıdan kaynaklanan devamlı bir işsizliğe yol açar; bu şekilde ortaya çıkan işsizliğe yapısal işsizlik denir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 33).

Bir ülkedeki sosyo-kültürel değişimler, iktisadi düzenin yapısındaki değişimler, (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 33) teknolojideki değişimler, uluslararası rekabetteki değişimler ve farklı mal ve hizmetlerin üretilmesi için gerekli emek talebi yapılarındaki değişimler sonucu beliren işsizlikte yapısal işsizlik kapsamına girmektedir (Ertek, 2004, s. 107). Yapısal işsizlik talep noksanlığından değil, fakat talebin yapısında meydana gelen değişiklikler sonucu oluşan işsizlik türüdür (Pekin, 2005, s. 107).

İleri teknolojinin üretim sürecine girmesiyle makine kullanımı yaygınlaşmakta dolayısıyla emek faktörünün kullanımını en aza indirmektedir. İleri teknoloji, nitel ve nicel işgücü talebini değişime uğratarak işgücü arzının işgücü talebine uyumsuzluğu problemini ortaya çıkarmakta ve yapısal işsizliğe neden olmaktadır (Eser ve Terzi, 2008, s. 232)

Diğer taraftan, endüstriyel, teknolojik, mesleki, demografik, doğal ve kurumsal yapı değişiklikleri sonrası ortaya çıkan bu tür işsizlik, ülke genelinde tüm sektörlerde ortaya çıkabileceği gibi, belirli sektörlerde, mesleklerde ve bölgelerde belirginleşebilir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 33).

Ekonomideki geçici ve yapısal işsizlerin toplamı doğal işsizliği bu toplamın işgücüne oranı ise doğal işsizlik haddini verir (Mehmet ve Özay, 2009, s. 17). Doğal işsizlik haddi ortadan kaldırılması mümkün olmayan minimum işsizlik haddidir (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 316). Doğal işsizlik haddini, Yeni Keynesgiller enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) olarak adlandırmışlardır. Doğal işsizlik ise, uygulanan iktisat politikaları ile eritilemeyen işsizliktir. Bir başka deyişle, enflasyon oranında bir artışa neden olmayan en düşük işsizlik oranıdır (Gül vd, 2009, s. 23, 24). Geçici (Friksiyonel), yapısal ve konjonktürel koşullara bağlı olarak ekonomide yüzde yüz istihdam sağlanması mümkün değildir. İşgücü piyasasının kendi dinamiklerine ve özelliklerine bağlı olarak her piyasanın kendine has bir doğal işsizlik oranı vardır (Mehmet ve Özay, 2009, s. 17). Ekonomi teorisinde, friksiyonel ve yapısal işsizliğin olması tam istihdama engel olarak görülmemektedir (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 316).

#### **1.1.3.4. Teknolojik İşsizlik**

Bazı iktisatçılarca yapısal işsizlik içerisinde değerlendirilen teknolojik işsizlik, üretimde, emeğin yerine makine ikame edilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte artık daha fazla makine işgücünün yerini almaktadır. Eskiden onlarca kişiyle yapılan işlemler artık tek bir makine tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum bir kısım emek faktörünü işsiz kalmasına neden olmaktadır (Pekin, 2005, s. 108). Teknolojik işsizliğin hacmi, teknik gelişmenin yerine geçtiği emek miktarı ne kadar fazla olursa o kadar büyük olacaktır. Diğer bir deyişle, teknolojik işsizliğin hacmi üretim faktörleri bileşiminde emek aleyhine ikame oranı yükseldiği ölçüde artacaktır (Demirci, 2001, s. 305).

Tarımda “mekanizasyon”, tarım dışı sektörlerde “otomasyon” adı verilen gelişmeler sonucunda, işlerin makinelere devredilmesi ile işgücünün istihdam alanı büyük ölçüde daralmıştır (Gül vd, 2009, s. 20).

Ortaya çıkan yeni teknoloji yöneldiği alanda, eskiye nispetle daha düşük masrafla ve artan verimlilik ile üretim sağlayarak fiyatı düşürür ve daha fazla satış yapma imkânı ile kârı arttırarak toplumun refah seviyesini daha çok tüketim temini ile arttırır. Toplumun refahının dolayısıyla tüketim mallarına olan talebinin artması

üretimin artmasına dolaylı yoldan da işçi talebinin artmasını sağlar. Diğer yandan, yüksek maliyet veya düşük verimlilikle çalışan firmaların rekabet gücünü zayıflatarak firmaların iflasına sebep olur. Örneğin, el dokuması halı üreten firma, bilgisayar ve makinelerle üretim yapan firma karşısında rekabet gücünü tamamen kaybedebilir. Bu sektörde istihdam edilen işçiler için uzun dönemli teknolojik işsizliğe sebep olur (Demirci, 2001, s. 306).

Teknolojik gelişme kısa dönemde istihdam azaltıcı uzun dönemde ise istihdam attırıcı bir özelliğe sahiptir. Çünkü teknoloji uzun dönemde yeni iş alanları sunmaktadır. Bilgisayar kullanılmasının yaygınlaşmasıyla ilk başta birçok kişi işsiz kalırken uzun dönemde bilgisayar üretimi, teknik servis, tamamlayıcı ekipman gibi yan işyerleri ortaya çıkar ve buralarda bir çok insan iş alanı bulur (Pekin, 2005, s. 108).

### **1.1.3.5. Konjonktürel (Devri) İşsizlik**

İktisadi konjonktürün bunalım ve daralma devrelerinde ortaya çıkan işsizliğe konjonktürel işsizlik adı verilmektedir (Yüceol, 2003, 2). Konjonktürel işsizlik, ulusal ekonomide veya dünya ekonomisindeki dalgalanmalar sonucu meydana gelmektedir. Özellikle yetersiz talep nedeniyle üretimde daralma ve durgunluk olduğunda birçok kişi işini kaybeder ve ekonomi tekrar canlanıp büyüme aşamasına geçene kadar bu kimseler işsiz kalırlar (Ertek, 2004, s. 108).

Ekonominin tam istihdama yaklaştığı, yatırımların arttığı, sermaye verimliliğinin yükseldiği dönemlere “yüksek konjonktür”, üretim faktörleri istihdamının daraldığı, kredi taleplerinin azaldığı, dönemlere ise “alçak konjonktür” dönemleri denilmektedir. Konjonktürel işsizliğin nedeni, alçak konjonktür dönemlerinde mallarını satamayan girişimcilerin üretimlerini kısımları ve nihayetinde işçi çıkarımına yönelmeleridir. İşten çıkarılan işçilerin gelirlerinin azalması işçilerin mal ve hizmetlere olan taleplerini olumsuz yönde etkiler ve mevcut duruma göre toplam talep daha da azalır bu nedenle firmalar üretimlerini arttıramazlar işsizlik ancak yüksek konjonktüre geçiş başladığında azalmaya başlar (Gül vd, 2009, s. 21).

Bu tür işsizliğin yaşanmasının nedeni nitelikli işgücü yahut sermaye eksikliği değil ekonomide yaşanan durgunluktur. Konjoktürel işsizlikten en çok etkilenen sektör imalat sanayidir. Dayanıklı tüketim malları üreten sektörler dayanıksız tüketim malı üreten sektörlerle göre daha fazla etkilenmektedir. Mamulün dayanıklılığı ne kadar uzun olursa, tüketim süresi de o miktarda uzayacağından, depresyon döneminde istihdam süresi o nispette kısa olacaktır. Yine genç işgücü yaşlı işgücüne göre

konjonktürel işsizlikten daha fazla etkilenmektedir (Demirci, 2001, s. 303). Ekonomide friksiyonel ve yapısal işsizlik her zaman vardır. Konjonktürel işsizlik ekonominin canlanıp genişlemesi ile yok edilebilir. Önemli olan gerekli ekonomi politikası araçlarının doğru şekilde kullanılmasıdır. Friksiyonel işsizlik ise, iş arayanlarla işçi arayanları bir araya getirecek daha etkin bir organizasyon ile yapısal işsizlik ise, eğitim programlarıyla azaltılabilir (Ertek, 2004, s. 108).

Türkiye’de gerek ulusal gerekse küresel ekonomik dalgalanmalar sonucunda zaman zaman bu tür işsizliğin diğer işsizlik türleriyle birlikte ortaya çıktığı görülmektedir (Yüceol, 2003, 3). Piyasanın genişlediği dönemlerde konjktürel işsizlik oranları düşüktür fakat ekonomik durgunluk yahut daralma dönemlerinde ise, yüksek oranlara ulaşır (Mehmet ve Kılıç, 2009, s. 17).

#### **1.1.3.6. Mevsimlik İşsizlik**

Belirli mevsimlerde ortaya çıkan hava şartlarındaki olumsuzluk ve mevsim değişikliklerine bağlı olarak üretimin azalması ve ekonomik faaliyetin düşmesini neticesinde ortaya çıkan işsizliğe mevsimlik işsizlik denir (Gül vd, 2009, s. 22).

Bazı ekonomik faaliyetler mevsim değişikliklerine bağlı olarak ekonomik yaşamda dalgalanmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Pekin, 2005, s. 106). Belirli mevsimlerde bazı sektörlere işgücü talebi artarken, yılın kalan dönemlerinde işgücü talebi çok düşük düzeylere inmektedir. Tarım ve inşaat sektörlerinde çalışanlar kış aylarında işsiz kalırlarken kış turizminde çalışanlar da yaz aylarında işsiz kalmaktadırlar (Dinler, 2007, s. 481). Ancak mevsimlik dalgalanmalar, süreleri ve dönemleri herkes tarafından bilindiğinden dolayı iktisadi istikrar bakımından büyük bir öneme sahip değildir. Nitekim yaz aylarında satışları çok azalmış bir kırtasiyecisi okullar açıldığı zaman satışlarının tekrardan artacağını bilir (Aren, 1975, s. 74).

Mevsimlik işsizliğe dolaylı şekilde etki eden bir başka neden talep yapısında meydana gelen değişikliklerdir. Bazı sanayi iş kollarında, bir ürüne yönelik talebin o mevsim itibariyle tamamen kalkması neticesinde üretim durmakta işsizlik artmaktadır. Üretimin durması ürünün arzının yapılamamasından değil, ürüne yönelik talebin azalmasından kaynaklanmaktadır. Örnek olarak mayo, kürk ve dondurma imali gösterilebilir (Demirci, 2001, s. 302).

Günden güne hızla gelişen teknolojisi sayesinde gelişmiş ülkelerde mevsimlik işsizlik bir sorun olma özelliğini kaybetmiştir. Kışın karla kaplanan yollar hızla temizlenebilmekte, işgücünün akışkanlığı günden güne artmakta, inşaat faaliyetleri bile kış şartlarından etkilenmeyecek yöntemler kullanılarak sürdürülebilmektedir (Pekin,

2005, s. 107). Ancak gelişmekte olan ÷lkelerde, mevsimlik işsizlik halen önemli bir sorundur. Çünkü nüfusun önemli bir kısmı kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerle uğraşmakta dolayısıyla yaşanan mevsimsel dalgalanmalardan etkilenmektedir.

#### **1.1.3.7. Friksiyonel İşsizlik**

Geçici bir işsizlik türü olup, işgücüne yeni katılıp iş arayanları, daha iyi bir iş bulmak için işinden ayrılmış olanları ve bazı firmaların kötü yönetim sonucu iflas edip piyasadan ayrılmaları sonucu geçici olarak işsiz kalıp iş arayanların oluşturduğu işsizliğe friksiyonel işsizlik denir (Ertek, 2004, s. 107).

Her ekonomide herhangi bir anda işgücüne yeni katılanlar ve çalıştığı işi niteliklerine uygun bulmayarak işinden ayrılan bireyler vardır. Gerek işgücüne yeni katılanların gerek işinden ayrılanların nitelikleri ve çalışmak için düşündükleri ücret hadleri, boş işlerin çoğunun gerektirdiği niteliklerden ve sağladığı ücret hadlerinden farklı olacaktır. Bu nedenle de işgücüne yeni katılan ve işinden ayrılan kişilerin kendilerine uygun bir iş bulmaları zaman alır (Ünsal, 2007, s. 91). Bu arada geçen sürede yaşanan işsizlik friksiyonel işsizliği oluşturmaktadır.

Emek arzı ile talebi arasındaki kısa süreli dengesizlikler ile emek piyasasının iyi organize edilmemiş olması, friksiyonel işsizliğe yol açan ana nedendir. Bunlara ek olarak bilgi yetersizlikleri, işgücünün mobilite eksikliği gibi nedenler de friksiyonel işsizliğin oluşmasına yol açabilir (Pekin, 2005, s. 104, 105).

Friksiyonel işsizliğin seviyesini friksiyonel işsizliğin nedenleri belirlemektedir. Örneğin, işletmelerde işi devrinin yüksek olmasına bağlı olarak artış ya da azalış göstererek nerede ve hangi ücret düzeyinde açık iş olduğuna dair bilgiye kolay ulaşılabiliyorsa işsizlik düşük olacak, tersi durumda ise yüksek olacaktır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 38).

#### **1.1.4. İşSİZLİĞİN BAşLICA NEDENLERİ**

Bütün toplumlarda istihdam düzeyi, sosyo-ekonomik anlamda gelişmişliğin önemli göstergelerinden biridir. İstihdam düzeyine bağlı olarak işsizlik sorunu da, gelişim düzeyi ne olursa olsun birçok ÷lkenin en önemli sorunlarından biridir (Özdemir vd, 2006, s. 3).

İşsizlik, ÷lkenin gelişmişlik seviyesinden, cinsiyete ve toplumsal yargılara kadar bir çok faktöre bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. İşsizlik sorununu tek bir nedene indirgemek mümkün değildir. Çalışmanın bu kısmında işsizliğe neden olan başlıca faktörlere değinilecektir.



#### 1.1.4. 1. Nüfus Artışı

Nüfus kavramı genel olarak, sınırları belli olan bir alanda, belirli bir anda yaşayan insanların meydana getirdiği topluluk olarak tarif edilmektedir (Gümüş, t.y. s. 61). Nüfusun büyüklüğü ve artış hızı, doğum ve ölüm oranları ile dış göç oranları tarafından belirlenmektedir (Lordoğlu, 2006, s. 16). Bu belirleyiciler ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ve sağlık düzeyinde görölen iyileőmelerden etkilenmektedir.

Bir ülkenin nüfusu yerleşim alanları bakımında kentsel alanlar ve kırsal alanlar olarak ikiye ayrılır. TÜİK'in tasnifine göre, nüfusu 20.000'in üzerinde olan yerleşim yerlerinde yaşayanlar kentsel nüfusu, 20.000'den az olan alanlarda yaşayanlar ise kırsal nüfusu oluşturmaktadır.

Nüfus ve nüfusun özellikleri, kaynakların sosyal ve ekonomik sektörler arasında dağılımını etkilemektedir. Kaynakların dağılımı da ekonominin büyüme hızını, istihdam düzeyini, sektörel üretim artış oranları ile ithalat ve ihracat oranlarını etkilemektedir (DPT, 2000, s. 3). Emek arzını belirleyen birinci unsur olan nüfus miktarı, işsizlik sorunun çözümünde stratejik bir öneme sahip olmaktadır.

Gelişmekte olan ölkelerde nüfus artış hızı gelişmiş ölkelere göre daha yüksek olmaktadır. Hızlı nüfus artışı, özellikle az gelişmiş ölkelerde, kişi başına düşen geliri azaltmakta, dolayısıyla tasarrufları kısıtlamakta yatırımları azaltmaktadır (Kumaş, 2001, s. 26). Hızlı nüfus artışı bir yandan emek arzını arttırarak diğer yandan tasarruf ve büyüme hızını düşürerek biri dolaysız öteki dolaylı olarak çift tesirle istihdam sorununu büyötmektedir (Kılıçbay, 1992, s. 269). Hızlı nüfus artışı, gelir dağılımı, eğitim, sağlık hizmetleri, iç ve dış göç, kentleşme, beslenme ve çevre sorunları gibi sosyo-ekonomik sorunları doğurmaktadır (Kumaş, 2001, s. 26).

Nüfus artış hızının ekonomik gelişme ve ekonomik gelişmenin gerektirdiği refah artışıyla arasında bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki "Demografik Evrim Teorisi" ile açıklanmaktadır. Bu teoriye göre toplumların geçirdikleri değişim beş aşamadan oluşmaktadır. Ancak günümüzde bu değişim üç aşamada gözlenmektedir. Bu aşamalardan birincisinde doğum ve ölüm oranları çok yüksek seyretmektedir. Bu durum özellikle iktisadi gelişimin ilk evrelerinde, refah düzeyi düşük, eğitim ve sağlık giderlerini karşılayamayan ekonomilerde görölmektedir. İkinci aşama ise, iktisadi gelişme ve sanayileşmenin başladığı ekonomilerde yaşanmaktadır. Gelişmekte olan ölkelerin özelliklerini taşıdığı bu ekonomilerde ise, devletin eğitim ve sağlık hizmetlerinde sağladığı iyileşmeler ölüm oranlarının düşmesine yol açar.

Bunun demografik değişime yansması hızlı nüfus artışı şeklinde gözlemlenir. Ancak ikinci dönemin sonlarına doğru kentlerde nüfus artışı azalmaya kırsal alanda ise sabitleşmeye başlar. Üçüncü aşamaya gelindiğinde ise, artık ekonomik gelişme tamamlanmış, sanayileşme sağlanmış istihdam alanları açılmış ve refah seviyesi yükselmiştir. Eğitim seviyesinin yükselmesi kadının iş yaşamında aldığı aktif rolün artması doğum oranını azaltmıştır. Nihayetinde doğurganlık oranlarının azalması ile nüfus artış hızının azaldığı % 1,5'in altına inmeye başladığı görülmektedir (Serter, 1994, s. 29, 30).

Nüfus artışının ülke ekonomisine yönelik fayda ve zararlarına ilişkin çeşitli eleştiriler yapılmaktadır. Günümüzde kimi yazarlara göre, nüfus artışı ülke ekonomisi için bir tehdit oluşturmamaktadır. Aksine, nüfus yoğunluğunun az olması, ulaştırma, sağlık, vb. altyapı tesislerinin yapılmasına engel olmaktadır. Nüfus artışı talep artışına neden olacağı için yeni sanayi sahalarının açılmasına ve ekonominin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Kumaş, 2001, s. 26, 27). Nüfus miktarı fazla olan ülkede emek arzı daha fazla ve dolayısıyla o ülkenin üretim kapasitesi, milli hâsılası ve iktisadi gücü daha fazla olmaktadır (Zaim, 1992, s. 80).

Ülke nüfusunun, o ülkenin ekonomik kaynaklarını en iyi biçimde değerlendirmeye yetecek büyüklüğe ulaşması; insanca yaşama standartlarını yakalamış, ekonomik gelişmesini sürdürebilmek için gerekli tasarrufu ürettiği kaynaklardan ayırabilecek ekonomik güce ulaşmış ve nüfusun bu kaynakların gelecek nesillere olabildiğince bozulmadan kalmasını sağlayacak düzeyi aşmamış olması idealdir. Bu şekilde ekonomik kaynaklarla denge sağlayan nüfus büyüklüğüne "optimal nüfus" denir. Burada önemli olan, bir ülkenin gelişi güzel bir nüfus kalabalığına ulaşması değil, ülke için ideal nüfus büyüklüğünün sağlanmasıdır (Eren, 2010, s. 7).

#### **1.1.4.2. Tarımın Önemine Kaybetmesi**

Clark, Fourastie ve Ficher başta olmak üzere birçok ekonomist, bir ülkedeki ekonomik faaliyetleri tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere üç sektöre ayırmaktadır. Ekonomide hâkim sektör ise, Artur Lewis'in Üç Sektör Yasası'nda vurguladığı üzere ekonomik gelişmenin başlangıç dönemlerinde her ekonomide tarım sektörüdür. Ekonomik gelişmeyle birlikte tarım sektörünün, milli gelir içindeki payı sanayi ve hizmet sektörleri lehine gittikçe azalmaktadır. Dolayısıyla başlangıç safhasında, her ekonomide tarım sektörü milli gelirden % 70 civarında, sanayi sektörü %20'ler hizmetler sektörü ise % 10'lar civarında pay alırken, ekonomik gelişmeyle birlikte ülkeden ülkeye değişmekle birlikte tarımın payı % 2-3'lere kadar gerilemekte,

sanayinin payı % 40'lara, hizmetler sektörünün payı ise % 60'lara yükselmektedir (Dinler, 2000, s. 9, 10).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça tarımın ekonomideki ağırlığı azalmış, hızlı şehirleşmenin etkisiyle istihdamın yükü tarım dışı sektörler ve sanayi üzerine kaymıştır (DPT, 1994, s. 7). Ülkemizde benzer bir eğilim ile tarım sektörünün nüfus ve işgücündeki görece ağırlığına bağlı olarak, toplam istihdam içindeki payı zamanla azalmaktadır. Örneğin, Türkiye'de 1950'lerde toplam istihdam içinde tarımın payı % 80 idi; 2002'de % 30 civarındadır. İmalat sanayini görece istihdam içindeki payındaki artış daha mütevazidir. 1950'lerde bu oran % 5 iken, 2002'de % 17'ye çıkmıştır. Hizmetlerin görece payındaki artış ise daha çarpıcıdır; 1950'lerde %15'in üstünde iken, 2002'de % 42'ye çıkmıştır (Eyuboğlu, 2003, s. 42). 2009 yılında ise, sektörlerin istihdamdan aldıkları paylar şu şekildedir. Tarımın % 24, sanayinin % 25,5 ve hizmetler sektörünün % 50'dir. Tarım ve sanayi sektörlerinin istihdamdan aldıkları paylar neredeyse aynıdır. Ancak tarım istihdamının sanayi istihdamına göre belirgin farkları vardır. Öncelikle tarımda çalışmanın tam olarak saptanabilmesi mümkün olamamaktadır. Nedeni ise, üretimin doğa şartlarına bağlı olarak değişebilmesi ve geleneksel yapısı itibarıyla istihdamın kayıt altına alınamamasıdır (Eyuboğlu, 2003, s. 42).

Sektörler arasındaki verim artışında meydana gelen farklılıklar ile sektörlerin ürettikleri mal ve hizmetlere olan talebin gelir esnekliği arasındaki farkların birleşimi, işgücünün uzun dönemli dağılımını belirlemektedir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 17).

Gelir arttıkça tarım ürünlerine olan talebin yeterince artmaması (Engel yasası) diğer bir değişle, tarım ürünlerine olan talebin gelir artış hızının altında bir hızla artması ve tarımsal üretimin ileri teknolojiyle birleşimi tarımda işgücünün azalmasına yol açmıştır. Sanayi ürünlerine olan talebin gelir esnekliğinin yüksekliği verim artışından daha etkili olmuş ve istihdamda artış ortaya çıkmıştır. Hizmetler sektöründe ise, diğer iki sektöre göre verimlilik artışları daha düşük düzeyde kalmış olmakla birlikte kimi alt sektörde (ulaşım, finans) yüksek verimlilik artışları olsa bile yine bazı alt sektörlerinde (kuaförler ve satış-pazarlama faaliyetleri) neredeyse sıfırdır. Hizmet sektöründe sağlık, tatil, eğlence gibi malların talebinin gelir esnekliği yüksektir. Dolayısıyla işgücünün dağılımı kalkınma sürecine paralel olarak bu sektörde yoğunlaşmaktadır (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 18).

Ekonomik kalkınmada hangi sektöre öncelik verileceği ekonomistler arasında tartışmalı bir konudur. Ekonomik kalkınmada sanayiye öncelik veren ekonomistlere göre, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü yerine sanayiye öncelik verilmelisi

gerektiği sanayinin gelişimiyle birlikte zamanla tarım sektörünün de canlanıp dinamizm kazanacağı savunulmaktadır. Tarıma öncelik verilmesini savunan ekonomistlere göre ise, tarımın gelişmesi için çaba harcanması gerektiğini gelişimin sağlanması ile buradan elde edilen kaynakların sanayileşme için kullanılması durumunda, kalkınmanın daha hızlı gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar. Tarımı ihmal ederek ve sanayiye öncelik vererek kalkınmayı başlatmak oldukça güçtür. Çünkü sanayileşmenin gerçekleşmesi için gerekli finansman tarım sektöründen sağlanacaktır. Ancak tarımın gelişebilmesi içinde gerekli verim artırıcı girdilerin (araç, gereç, gübre vb.) ülke dışından ithali bir yandan büyük döviz kayıplarına neden olacağı gibi diğer yandan da tarımın gelişmesiyle ortaya çıkacak olan işgücü fazlası, istihdam problemlerine neden olacaktır. Yani tarım dışı sektörleri ve özellikle sanayiye ihmal ederek tarım sektörünü geliştirmekte oldukça zordur. Gelişen tarım, tarım dışı sektörlerde üretilen mallara olan talebi arttırarak, tarım dışı sektörlerinde gelişmesini sağlarken, diğer yandan da tarımda doğacak olan fazla işgücünü de absorbe ederek ve tarımsal ürünlere olan talebi de arttırarak tarımın gelişmesini sağlayacaktır (Dinler, 2000, s. 58, 59).

Yıllar itibariyle tarım sektöründe meydana gelen daralma kırsal alanda tarım kesiminde istihdam edilen işgücünün işsizlik sorunuyla karşılaşmasına neden olmuştur. Tarımsal istihdam daralırken, sanayi ve hizmetlerde yeterli gelişmenin sağlanamaması tarımdan ayrılan işgücünün istihdam problemini derinleştirmiştir. Günümüzde tarımın daralmasının yarattığı problemlerin başında istihdam, göç, kentleşme, sağlık, eğitim ve çevre sorunları gelmektedir.

#### **1.1.4.3. Kentleşme ve Göç**

Nüfusun devamlı olarak yaşadığı sahayı, kişiler, aileler veya gruplar halinde terk ederek, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesine “göç”, bu hareketi gerçekleştiren nüfusa da “göçmen” denilmektedir (Gümüş, t.y. s. 76). Göçün tarihinin insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğuna dair bulgular bulunmaktadır. Son yüzyılda göç eden ve göç kabul edenlerin sayılarındaki artış göç sorununu giderek ağırlaştırmaktadır. Göç, çeşitli amaçlarla gerçekleşmektedir. Ancak göçün en belirgin nedeni çalışmak ve gelir elde etmeye yöneliktir (Lordoğlu, 2006, s. 22).

Göç eden nüfusun özellikleri incelendiğinde çoğunlukla kırsal alanda yaşayan yüksek öğrenim görmüş gençlerin sanayileşmiş bölge ve şehirlere göç ettikleri gözlenmektedir. Yine göç edenlerin büyük bir yüzdesinin erkek olduğu ve gittikleri

yerlerde genellikle imalat ve hizmet sektöründe istihdam edildikleri bilinmektedir (Gümüş, t.y. s. 80).

İç göç, kentleşme sorunu başta olmak üzere birçok soruna beşiklik etmektedir. Ancak ekonomik büyüme modellerinin kabul gören öngörülerinden biri işgücü hareketliliğinin bölgeler arasındaki gelir düzeylerini birbirine yaklaştırmasıdır. Dolayısıyla iç göçü engellemek yerine, bu kişilerin gittikleri yerlerde gerekli eğitim, sağlık ve altyapı olanakları sağlanmalıdır (Ercan, 2007, s. 6).

Hızlı kentleşme kentlerde yoğun bir çevre kirlenmesine neden olmaktadır. Hızla büyüyen kentlerde sağlıklı ve kaliteli bir yaşam için temiz ve yeterli suyun elde edilmesi, havanın kirlenmesinin engellenmesi ve kanalizasyon gibi hizmetlerin sağlanamaması insanları sağlıklı bir çevre ve hastalıklarla karşı karşıya bırakmaktadır (DPT, 2000, s. 16).

#### **1.1.4.4. Beşeri Sermaye**

Günümüzde insanlığın sahip olduğu bilgi birikimi adeta bir kartopu gibi büyümektedir. Bu birikimin sonucu olarak iletişim, bilgisayar, robot, mikro elektronik olmak üzere birçok alanda teknolojik değişimler yaşanmaktadır. Küreselleşen dünyada insanların ve toplumların değişimleri anlamaları, değişimlere uyum sağlamaları ve bu değişimden kazanç sağlayıp olumsuzluklarından korunabilmeleri için bilgi, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar önemli hale gelmiştir. Bilgiye ulaşabilen seçtiği bilgiyi uygulayabilen ve bilgi üreten toplumlar ile bunu yeterince başaramayan emsalleri arasındaki fark hızla açılmaktadır. Güç dengesi bilgiyi elinde tutanlar lehine değişmektedir (Miser, 2002, s. 56). Bilgi, sermaye, toprak gibi birbirini tamamlayan üretim faktörleri değil bizatihi o faktörleri ikame edebilen bir üretim faktörüdür (Yumuşak, 2000, s. 106). Bilgi toplumunda en temel üretim faktörü ise bilgiye sahip olan, bilgiyi kullanan insan gücü yani beşeri sermayedir (Serel ve Masatçı, 2005, s. 49).

Klasik iktisadi teoride üretim faktörleri emek, sermaye (fiziki sermaye), doğal kaynaklar ve girişimcilik şeklinde tanımlanmaktadır. Üretim faktörleri içerisinde önemli bir yere sahip olan sermaye son yıllara kadar sadece makine ve teçhizat gibi fiziksel değerleri ifade ediyordu (Karagül, 2003, s. 81).

Beşeri sermaye kavramı klasik (teorideki) sermaye faktörüne alternatif olarak bilgi toplumunda ön plana çıkmış ve ülkelerin kalkınma stratejisi olarak önemli bir yere oturmuştur (Aktan ve Tunç, 1998, s. 4). Beşeri sermaye; bireyin sahip olduğu bilgi, beceri ve diğer niteliklerden oluşan unsur olarak tanımlanabilir (Yumuşak,

2000, s. 40). Beşeri sermayenin katma değer yaratabilmesi için fiziki sermaye ile nicelik ve nitelik yönünden uyuşması gerekir. Ancak belli oranlarda beşeri sermaye ve fiziki sermaye bir araya gelirse üretim gerçekleşebilecektir (Karagül, 2003, s. 85). İnsan sermayesine yapılan her ilave yatırım, hem çalışanların kazançlarında daha yüksek oranlı artış sağlamakta, hem işletmelerin rekabet gücünü arttırmakta hem de şirketlerin ekonomik kriz dönemlerini daha az kayıpla kapatmalarını sağlamaktadır (Edip, 2003, s. 61). Üretim için sadece Lucas, Grammy ve diğerleri, Cheng ve diğerleri tarafından yapılan analizler nitelikli iş gücünün teknoloji ürünlerini daha kolay kullandıklarını ve üretimde verimliliği arttırdıklarını ortaya koymuşlardır. Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan gibi birçok ülkede büyümenin itici gücünün, beşeri sermayeye ya da insana yapılan yatırımlar olduğu iddia edilmektedir (Dura, Atik ve Oğuzhan, s. 14). 1929–1960 yılları için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisi üzerinde yapılan bir araştırmada, yıllık ortalama % 2,93'lük büyümenin % 0,92'lik kısmı emek ve sermaye ile sağlanırken geriye kalan % 2'lik fark beşeri sermayenin varlığına bağlanmıştır (Karagül, 2003, s. 81).

#### **1.1.4.5. Küreselleşme ve Değişen İş Piyasaları**

İstihdam sadece ulusal makro ekonomik koşulların değil aynı zamanda global koşullarında etkilediği sürecin bir parçası olarak şekillenmektedir. Zaten makro ekonomik koşullar az yada çok global koşulların etkisi altında kalmaktadır (Akyıldız, 2006, s. 1).

Ortak bir tanım üzerinde anlaşmaya varılamamakla birlikte küreselleşme; sermaye ve üretim faaliyetlerinin ulusal sınırların kısıtlaması olmadan dünya genelinde serbestçe hareket edebilmesidir (Kazgan, 2000, s. 20, 21). 1957 yılında Karl Polanyi'nin çarpıcı bir ifade ile tanımladığı “great transformation” endüstriyel kapitalizmin büyümesi ile ortaya çıkan kitlesel bir yer değiştirmedir (Munck, 2004, s. 1). İktisadi boyutu dikkate alındığında küreselleşme; ülkeler arasında mal, hizmet, sermaye akımları ve teknolojinin değişimi ile bilgi ve işgücünün hareketliliği yoluyla dünya ekonomilerinin birbirleriyle bütünleşmesi olarak tanımlanabilir (Aktan ve Şen, 1999, s. 2, 3).

İşgücü piyasaları globalleşmenin nasıl tanımlandığına ve nasıl algılandığına bağlı olarak farklılık göstermektedir. İşgücü piyasalarının globalleşmesi ifadesi ile farklı ulusal işgücü piyasalarının karşılıklı bağımlılığının ve etkileşiminin artmış olduğu durum kastedilmektedir. Ülkelerin uluslararası sisteme, ticaret ve sermaye akımı yoluyla her geçen gün daha fazla entegre olma çabaları, işgücü piyasalarının küreselleşmesi yolundaki mesafeyi kısaltmaktadır. 1990'lı yıllarda sermayenin ve mal/hizmet ticaretinin mobilitesi önemli ölçüde artış gösterirken, işgücünün

mobilitesi çok düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Ancak bu durum işgücünün uluslararası rekabetten uzak olduğu ya da uluslararası rekabete açık olmadığı anlamına gelmemektedir. İşgücü, ticaret ve yatırım akımları yoluyla dünyaya entegre olmaktadır. İşgücü akışkanlığın görece olarak düşük seyretmesinin iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, işgücünün uluslararası mobilitelerinin maliyetinin yüksek olması, ikincisi ülkelerin vatandaşlık hakkı ve çalışma hakkıyla ilgili yasal düzenlemelerin engel teşkil etmesidir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003, s. 85, 86).

Teknolojik ilerleme ve yoğun rekabet birbirini tetikleyen iki olguyu temsil etmektedir ki bu iki olgu küreselleşmenin enerjisini oluşturmaktadır (Akyıldız, 2006, s. 5). Küreselleşme ve teknolojik gelişme dünyanın küresel bir pazar haline gelmesine dolayısıyla da rekabetin artmasına neden olmuştur. Küreselleşen iş piyasalarında yeni teknolojilerin öncülük ettiği değişim sürecinde, işin doğası ile işgücünün ve istihdamın yapısında büyük değişimler meydana gelmiştir. Nitelikli işgücü yeni teknolojilerin vazgeçilmez unsuru haline gelirken işletmeler için de küresel rekabette stratejik değer kazanmıştır. Küreselleşmenin meydana getirdiği değişimle birlikte düşük vasıflı ve vasıfsız işçilere olan talep azalırken, vasıflı çalışanlara olan talep artmıştır. Buna karşılık, vasıfsız ve eğitim düzeyi düşük kişiler, yoğun bir işsizlik riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Teknolojik değişim küreselleşmenin önünü açmıştır. Şayet iletişim ve haberleşme, bilgisayar ve robot teknolojilerindeki gelişmeler gerçekleşmeseydi, üretim faktörlerinden biri olan sermaye bu derece küreselleşemezdi. Günümüzde enformasyon teknolojileri her sektörde kullanılmaktadır ve bu yönde beceriye sahip olmayan işgücü bu gelişmelerden olumlu etkilenmesi söz konusu değildir. Başka bir deyişle küresel ekonomik ortam işgücünden her geçen gün daha fazla beceri talep etmektedir (Ercan, 2007, s. 28, 29). Dikkat edilmesi gereken husus sadece üretim faktörlerinden biri olan sermaye değil insana yapılan yatırımı ifade eden beşeri sermayede küreselleşmeden nasibini almıştır. 1960'lı yıllarda Amerika'da işlerin % 20'si profesyonel, % 20'si vasıflı ve % 60'ı vasıfsız işlerden oluşurken, 1990'lı yılların ortalarında vasıflı işler % 60'ı vasıfsız işler % 20'sini oluşturur hale gelmiştir (Yılmaz, 2009, s. 115). Niteliksiz işgücüne olan ihtiyaç giderek azalırken, beşeri sermayenin küreselleşmesi ile becerili işgücü arasındaki rekabette artmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu rekabetin daha da artması beklenen bir durumdur.

Küreselleşmeyle birlikte üretim ve işin yapısı da değişmiş ve buna bağlı olarak yeni esnek istihdam türleri ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2006, s. 118). Özellikle

rekabetin küreselleşmesi pazar, üretim ve istihdamı esnekleştirmiş endüstri ilişkilerinin kökünden değişmesine neden olmuştur (Akyıldız, 2006, s. 5). Global dünyada işletmeler ayakta kalabilmek, üretim esnekliği sağlamak ve emek maliyetini düşürmek için yeni istihdam türleri ortaya koymuşlardır. Çağrı üzerine çalışma, evde çalışma ve işin paylaşımı gibi atipik iş sözleşmesi türleri giderek yaygın hale gelmiştir (Özdemir, 2006, s. 118).

Günümüzde toplumların en büyük problemlerinden biri küreselleşmenin meydana getirdiği rekabettir. Bireyler artık iç ve dış işgücü piyasalarında rekabet edebilmek için piyasanın gerektirdiği niteliklere sahip olmak zorundadır. Çünkü artık işsizlik makro ekonomik olaylarla değil bireyin piyasanın niteliklerine uygun özellikleri kazanmak için eğitime gerekli yatırımı yapmamasına ya da aranan kişilik ve ücret düzeyine uygun olmamasına bağlanmaktadır. Yazılım mühendisliği, biyoteknoloji ve reklamcılık gibi bilgi temelli işlerin sayısı artmaktadır. Bu mesleklerde istihdam edilenlerin artık sadece yüksek eğitilmiş ve vasıflı olması yetmemekte bilgilerini sürekli güncellemeleri ve kendilerini yeniden eğitmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, yaşam boyu öğrenme hızlı değişimle baş etmede en önemli araç olarak görülmektedir (Yılmaz, 2009, s. 2, 26, 28, 29).

Sonuç olarak, küreselleşmenin işgücü piyasaları üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Olumlu etkileyeceğini savunanlara göre, küreselleşmenin ekonomik büyümeye sağladığı katkının işgücü piyasası düzenlemeleri ile desteklendiği takdirde, hem gelir dağılımını düzenleyeceği hem de yeni istihdam alanları oluşturacağı şeklindedir. Olumsuz etkileyeceğini ileri sürenlere göre ise, küreselleşmenin yarattığı rekabetin işçi standartları ve düşük ücret için baskı yaratacağını yönündedir (Zengingönül, 2007, s. 189, 198).

#### **1.1.4.6. Teknolojik Gelişme**

Teknoloji insanların refahının artırılması ve mutluluğunun sağlanması için kullanılan araçlardan biridir. Nitekim her yeni teknolojik bilgi sonrasında üretimde sağlanacak her birim artış, bireyin gelirinin ve refahının artışına sebep olmaktadır (Uyanık, 1997, s. 91).

Teknoloji faktörü günümüzde ülkelerin büyüme ve gelişmesinin temel kaynaklarından birisi hatta en önemlisi olarak görülmektedir. Teknoloji kavramını çeşitli şekillerde ifade edebiliriz. Teknoloji, bir mal veya hizmetin üretimi için gerekli bilgi, organizasyon ve tekniklerin bütünü olarak tanımlanabilir. Başka bir tanıma göre teknoloji, yeni bir mal ortaya çıkaran veya mevcut malların daha ucuz ve kaliteli



biçimde üretimine olanak veren bilgi, beceri ve sürecin tamamını ifade eder (Alçın, 2006, s. 7). Teknoloji kavramını en genel şekilde, bilimsel bilginin üretim sürecine aktarılması şeklinde tanımlayabiliriz (Çelik, 2008, s. 5, 6).

Teknoloji kavramı günümüzde ilk olarak bilgi ve iletişim teknolojilerini çağrıştırmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri günümüzde önemli bir yere sahiptir (Alçın, 2006, s. 1). Teknolojideki gelişmeler, özellikle bilgi, iletişim ve mikro-elektronik teknolojisindeki yayılma ve gelişmeler istihdama yeni boyutlar kazandırmıştır. Mikro-elektronik teknolojiler, emek ve sermayeden tasarruf eden, programlanabilir, birçok malı aynı anda üretebilme ve farklı işlemleri art arda yapabilme potansiyeline sahip teknolojiler olarak tanımlanmaktadır. Bu özellikleriyle, makinelerin boş durma zamanını azaltarak verimlilik artışına ve bir malın üretiminden diğerine hızla geçerek ürün esnekliğine imkân vermektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003, s. 92, 93). İleri teknoloji yeni iş alanı açarak bunu kullanacak vasıflı iş gücüne talebi arttırmakta, vasıfsız işçilere olan talebi azaltmaktadır (Temel, 2001, 26, 27). Mevcut teknoloji ve becerilerin hızla demode olması nedeniyle yapısal işsizlik meydana gelmektedir. Çoğu OECD ülkesinde bilgisayar, elektronik, havacılık ve uzay gibi ileri teknoloji sanayilerinde ve bilişim gibi bilgi yoğun hizmet sektörlerinde üretim ve istihdam artarken, işgücünün bazı kesimlerinde işsizlik artmaktadır. Bu ülkelerde düşük becerili grupların istihdam düzeyi kötüye gitmekte, becerili ve becerisiz grup arasındaki ücret farkı açılmaktadır (Çelik, 2008, s. 5, 6).

Teknolojik gelişmeler bir yandan, işgücü verimliliğini arttırarak kârı arttırmakta ve yeni işler yaratmakta, diğer yandan da kârlı olan birçok işi yok etmektedir. Bu yüzden teknolojik gelişme kimsenin öngöremeyeceği şekilde hem yaratıcı hem de yıkıcı etkilere sahiptir (TİSK, 1994, s. 10).

Geleneksel yaklaşımlarda yeni teknolojilerin mesleki yapı üzerindeki etkisi ile tarım ve imalat sanayindeki işler önemi kaybederken, hizmet sektöründeki işlerin gelişeceği iddia edilmektedir. Yeni teknolojilerin kullanımı ile bilgiye dayalı olan mesleklerin önemi artacaktır. Geleceğin meslekleri olan, bilgi üreticileri (bilim adamı, mühendis, doktor, istatistikçi araştırma uzmanları vb.) ile bilgi işlemcilerinin (idari işler ve sekreterlik vb.) yaygın bir şekilde istihdam edildiği ve hizmet sektörleri içinde oranının yükseldiği gözlenmektedir (Uyanık, 2003, s. 220).

Yeni teknolojilerin istihdam üzerine etkileri konusunda birbirinden farklı üç görüş bulunmaktadır (Alçın, 2006, s. 79).

— İyimserler olarak nitelendirebileceğimiz ilk grup teknolojinin istihdamı arttıracığı ve çalışma hayatının kalitesini geliştireceği görüşündedirler. Japon ekonomisinin içinde bulunduğu durum iyimserlerin görüşlerini destekler niteliktedir. İngiltere ve diğer ülkelerde yaşanan işsizliğin nedeni ise, ileri teknoloji kullanmada diğer ülkelerin gerisinde kalınıp pazar kaybına uğranmasıdır. Bu görüşü savunanlara göre, yeni teknolojiler ilk etapta işsizliğe yol açsa da teknoloji kullanımının ortaya çıkaracağı refah ve verimlilik artışının fiyat ve talepte yaratacağı olumlu etkiler yeni ürünler yeni pazarlar ve yeni endüstriler yaratacaktır (Alçın, 2006, s. 79).

—Bazı düşünürler ise, yeni teknolojiler vasıtasıyla emeğin yerine makine ikame edilmesinin işsizliği arttıracığını iddia etmektedirler. Teknolojide yaşanan verimlilik artışı dolayısıyla bilgi işlem teknolojisinin maliyeti hızla azalırken, emek maliyetinin artmaya devam etmesi teknolojinin istihdam üzerindeki diğer bir olumsuz etkisidir (Alçın, 2006, s. 79).

—Bazı araştırmacılar ise iki görüşü dengelemeye çalışan bir yaklaşım tarzı sunmaktadırlar. Bu araştırmacılara göre, yeni teknolojiler istihdamı miktar ve yapı olarak etkilemektedir ancak teknolojik değişme ile istihdam arasında doğrudan ilişki kurmak kolay değildir. İlişki karmaşık ve dinamik bir yapıya sahip olup, toplumsal ve ekonomik birçok değişkene bağlıdır. Araştırmacılar bir taraftan yeni teknoloji ve yayılma hızının diğer taraftan da yeni teknolojilerin uygulanması sonucunda ortaya çıkan yapısal değişikliklere ekonominin uyum sağlama yeteneğinin dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu görüşü savunanlara göre teknolojinin mutlaka bir yönde etki göstereceğini ifade etmek doğru olmayacaktır (Alçın, 2006, s. 80)

Teknolojik gelişmenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yansımaları farklılık arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde teknoloji geri ve daha çok emek yoğunudur. İleri teknolojiyi kullanabilecek ekonomik, kültürel ve sosyal çevre henüz oluşmamıştır. Ancak gelişmiş ülkeler, teknolojiyi hem üretmekte hem de onu kullanacak olan iş gücünün eğitim ihtiyacını karşılayacak alt yapı imkânlarına sahiptirler. Bu yüzden büyük avantajlar kazanmaktadırlar. İleri teknolojinin her geçen gün farklı bir alanda karşımıza çıkmasıyla birey, hayatında birkaç iş değiştirmek zorunda kalmaktadır. Çünkü her yeni teknoloji yeni beceri gerektirmektedir. Günümüz dünyasında artık hayat boyu eğitim zorunluluk haline gelmiştir.

#### **1.1.4.7. Ekonominin Büyüme Hızı ve Ekonomik İstikrar**

Ekonomik büyüme denildiğinde akla ilk olarak oluşum nedenleri birbirinden farklılık arz eden iki tür üretim artışı gelmektedir. Bunlardan birincisi, ekonomi tam

istihdam durumunda iken, üretim faktörlerinin arttırılması ya da teknolojiye meydana gelen ilerlemeler neticesinde mevcut üretim kapasitesinin genişlemesine dayanan orta ve uzun vadeli üretim artışlarıdır. İkincisi ise, ekonomi eksik istihdamda iken talep artışı nedeniyle kapasite kullanım oranlarından sağlanan artışın yarattığı üretim artışlarıdır (Berber, 2006, s. 3).

Büyümenin ölçülmesi, kişi başına gelir, zaman süresi, büyüme hızı vb. rakamlarla ifade edilmesidir. Ekonominin büyüme hızı genellikle GSMH'daki artışlardır. Büyüme hızı, fiyat artışları, nüfusun büyümesi, boş zaman artışı, dış âlem geliri vb. faktörlerden etkilenmektedir (Demirci, 2001, s. 360–362).

Büyüme hızlarında görülen istikrar, ekonomik büyüme açısından önemli bir göstergiyi oluşturmaktadır. İstikrarlı büyümenin sağlanabilmesi, yatırım kararlarının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine ve kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasına olanak tanır. Uzun dönemli sürekli büyümenin ön koşulu, teknolojik yeniklerin sağladığı verimlilik artışlarıdır. Üretilen yeni teknolojilerle, tüketilen ürünlerin miktarı, kalitesi ve çeşidi sürekli olarak artmakta ve böylece ekonomik refah düzeyi yükselmektedir (Taymaz ve Suiçmez, 2005, s. 7, 58).

Sürekli tekrarlanan ekonomik krizler ve istikrarsız ekonomi ortamı nedeniyle, istihdam ortamı derinden etkilenmektedir. Her değişen hükümet, kendinden öncekilerin geliştirmiş oldukları proje ve programları kesintiye uğratmakta, istikrarlı ve tutarlı bir istihdam politikasının oluşturulmasını engellemektedir (Gündoğan, 2001, s. 144).

Ulusal gelirin artması, istihdam yaratılmasına, oda yatırım olanaklarının iyileştirilmesine bağlıdır (Taymaz ve Suiçmez, 2005, s. 11). Ekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, kamu açıkları nedeniyle artan kaynak sıkıntısı ve faiz yükü sanayileşmenin ve yatırımların önündeki temel engelleri oluşturmaktadır. Yatırımların, dolayısıyla istihdamın yaratılmasında girişimciliği teşvik edecek uygun ekonomik ortamın yaratılması gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle makroekonomik istikrar sağlanmalıdır. OECD nezdinde Ticaret ve Sanayi İstişari Komitesi (BIAC) istihdamın arttırılmasına yönelik olarak hazırladığı bir raporda, makro ekonomik istikrar üzerinde durmuş ve ekonomik istikrarın sağlanmadığı bir ekonomide hükümetler tarafından uygulanan teşvik edici politikalara işletmelerin olumlu bir cevap vermeyeceklerini belirtmiştir (TİSK, 1994, s. 9, 26).

Örneğin 2008 küresel mali krizinin yarattığı histeri etkisiyle bundan sonraki birkaç yılda işsizlik oranları yüksek seviyelerde seyretmeye devam etmesi muhtemeldir. Histeri etkisi, ekonominin geçirmiş olduğu bir arz ve talep şokunun

ardından işsizlikteki artışın şok ortadan kalktıktan sonra dahi devam etmesi durumudur (Ansal, Küçükçiftçi, Onaran ve Orbay, 2000, s. 5). 2009 yılı nisan ayında OECD genel sekreteri Angel Gurría kriz sonrasında ortaya çıkan işsizlik oranlarının kriz öncesi seviyesine inebilmesi için beş yıllık bir süre gerekebileceğini hatta bu sürenin daha fazla uzayabileceği ve ekonomide istihdamsız düzelme yaşanabileceğini belirtmişti (Ercan, 2010, 1). İşsizliğin geçmişteki gelişmelere bağlı bir seyir izlediğinin varsayılmasının nedeni uzun süreli işsizler için iş bulmanın daha zor hale gelmesi ve diğer işçilere nazaran ücretler üzerinde daha az baskı yaratmasıdır. Ayrıca iş devri (iş alma-işten çıkarma) maliyetlerinin bir histeri etkisi yarattığı, çünkü işverenlerin bir durgunluk döneminin ardından piyasanın uzun süreli bir iyileşmeye girdiğinden emin olmadan yeni işçi almak istemedikleri iddia edilmektedir (Ansal vd, 2000, s. 5).

Sonuç olarak ekonomik büyüme, istihdam üzerinde olumlu işsizlik üzerinde ise olumsuz bir etkiye sahiptir. Ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki bu ters yönlü ilişki Arthur Okun tarafından ortaya konulmuştur. Okun, reel büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda işsizlik oranının düştüğünü, reel büyüme oranının düşük olduğu yıllarda ise işsizlik oranının arttığını saptamıştır. Okun yasası olarak ifade edilen bu durum, reel gayri safi yurtiçi hâsıla (reel GSYİH) % 2,25'e ulaştığında, potansiyel büyüme hızının üzerindeki her % 1'lik artışın, işsizlik oranında % 0,5'lik bir azalmaya yol açması şeklinde açıklanabilir (Dinler, 2007, s. 478). Başka bir deyişle, doğal işsizlik haddini aşan her ilave % 1'lik artış, reel GSYİH'nin doğal GSYİH'dan % 2,25 oranında küçük olmasına yol açar (Ünsal, 2007, s. 95).

OECD üyesi 15 ülkeyi kapsayan bir çalışmada (Sögner and Stiassny, 2000: 1-22), GSYİH'daki değişimlere işsizliğin karşı reaksiyonunun ülkeler arasında esaslı farklılıklar gösterdiği sonucuna varılmıştır. İsviçre, Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Japonya, Hollanda, Norveç ve İsveç için Okun kanunundan sapmalar olduğu; Avusturya, Belçika, Kanada, İtalya ve ABD için Okun ilişkisinin daha istikrarlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, emek arz ve talebinin büyümenin fonksiyonu olduğu düşünülerek Okun kanunundaki değişme talep ve arz yanlı değişmelere bağlanmıştır. Pek çok ülke için Okun katsayılarındaki değişimler, emek talebinin GSYİH'daki sapmalara karşı artan tepkisinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür.

Eski planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş yapan 25 ülkeyi kapsayan bir çalışmada (Izyumov and Vahaly, 2001) ülkeler reform öncüsü (AB'ye üyelik sürecindeki 10 ülke) ve reform tembeli ülkeler diye iki gruba ayrılmıştır. Reform öncüsü ülkelerde her iki dönem (1991-1994 ve 1995-2000) için Okun kanunu ilişkisi doğrulanmıştır. Reform tembeli olan diğer ülkeler için sadece ikinci periyotta ve savaşlardan etkilenen ülkelerin örnekten çıkarılması halinde Okun ilişkisi bulunmuştur. Örneğin 1992 yılında hasıla Litvanya'da %21,3; Letonya'da %10,6; Slovakya'da %7,2 ve Slovenya'da %5,5 oranlarında azaldığında işsizlik %1 oranında artmıştır. Rusya'da 1993 yılında hâsıla %12,4 oranında azaldığında işsizlik %1 oranında artmıştır.

.... K. Yıldırım ve D. Karaman (2003: 26) Türkiye (1975-1995) için dönemin trend büyüme oranı olan %4,3'ü aşan her %1'lik büyümenin işsizlik oranını %0,13 oranında azalttığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca, bazı yıllarda yüksek oranlı büyümeye rağmen işsizlik oranının arttığı, bazı yıllarda ise bunun tersi olduğu gözlemlenmiştir.

Türkiye (1992-1997) örneğinde yapılan bir çalışmada (Gürsel vd, 2002: 157, 169), büyüme oranındaki %1'lik bir artışın tarım dışı sektörde istihdamı statik modelde %0,425; dinamik (uzun dönemli) modelde %0,285 oranında artırdığı tahmin edilmiştir. İstihdam artışı işsizliği azaltacağı için elde edilen bu bulgu büyüme ile işsizlik arasındaki Okun kanununda öngörülen ters yönlü ilişkiyi zayıf bir şekilde doğruluyor demektir (Bakırcı ve Demir, 2005, 16-19).

#### **1.1.4.8. Konjonktür Hareketleri**

Konjonktür kavramı ilk defa 1800'lü yılların ikinci yarısında Juglar tarafında kullanılmıştır. Konjonktür kavramı, reel gayri safi yurtiçi hâsılanın reel büyüme eğilimi etrafında birbirini izleyen daralma, dip, yükselme ve patlama aşamalarından geçtiği ve her aşamanın bir sonraki aşamayı oluşturacak dinamikleri içerdiği ve etkilediği süreç olarak tanımlanmaktadır (Görmezöz, 2007, s. 3).

Ekonomik faaliyet hacminde yaşanan dalgalanmaların en düşük iki noktası arasındaki zaman farkını ifade eden konjonktür dönemi (devresi) dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama refah aşaması olup mevcut üretim kapasitesinin en üst düzeyde kullanıldığı, istihdam ve milli hâsılanın en yüksek seviyeye ulaştığı aşamayı temsil eder. İkinci aşama refah aşamasıdır ve üst dönüş ile başlar. Sürekli artan talep beklentisi sonucunda kârlı görülen bazı yatırımlar kârsız hale gelir ve girişimciler yatırımlarını azaltırlar. Kullanılmayan kapasite giderek artar ve bu gelişmeleri işsizliğin artması ve milli hâsılada daralma izler. Üçüncü aşama çöküntü, depresyon, dip ve kriz kavramlarıyla ifade edilmektedir. Bu aşamada ekonomik faaliyet hacmi en düşük düzeye inmiş olup kapasite kullanım oranı ve istihdam seviyesi giderek düşer, iflaslar aşırı derecede artar. Son aşama canlanma aşamasıdır. Bir talep şoku veya alınan önlemlerin olumlu etkisi sonucu talepte meydana gelecek bir artış ekonomik faaliyetleri canlandıracaktır. Daha önce riskli olarak görülen yatırımlar uygulanabilir duruma gelecektir. Talep genişledikçe de yatırım, istihdam ve milli gelirden genişleme devam edecektir (Görmezöz, 2007, s. 15–17).

İşsizlik özellikle kriz dönemlerinde sıçrama yapmaktadır. Piyasa ekonomilerinde dönemsel olarak krizlerin varlığı kabul edilmektedir. Ancak ülkemizde kriz oldukça sık yaşanan bir durumdur. Son yaşanan krizde hem dünyayı hem de ülkemizi etkilemesi bakımından işsizlik oranları oldukça yükselmiştir. Çünkü konjonktürel işsizler zaten mevcut olan işsizlere eklenmiştir (Eyuboğlu, 2003, s. 44).

Kriz zamanlarında aile bireylerinden birinin işini kaybetmesinin iki türlü yansıması gözlenmektedir. Birincisi ek-işgücü etkisi diğeri iş bulma ümidini kaybetme etkisidir. Ek-işgücü etkisi, aile reisinin işini kaybetmesi sonucu diğeri aile bireylerinin düşen gelir seviyesini korumak için işgücüne katılmasıdır. Genellikle bu

durum gelişmiş ülkelerde gözlenmektedir. İş bulma ümidini kaybetme etkisi ise, ekonomik durgunluk zamanlarında bireylerin belli bir ücret seviyesinde iş bulacaklarında dair karamsarlığa düşmeleri sonucu iş aramaktan vazgeçip geçici olarak işgücü piyasası dışına çıkmalarıdır. Türkiye için genellikle ikinci etki söz konusu olmaktadır (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 49).

İşsizlik ve iş bulma ümidini kaybetme arasında bir korelasyon bulunmaktadır. Toplam üretimin arttığı konjonktürel genişleme dönemlerinde işsizliğin ve iş bulma ümidini kaybedenlerin sayılarının azaldığı, üretimin azaldığı konjonktürel daralma dönemlerinde ise, işsizliğin ve iş bulma ümidini kaybedenlerin sayılarının arttığı geleneksel ekonomi teorilerinde varlığı kabul görmüş bir gerçektir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 54).

#### **1.1.4.9. İşgücü Talebi ve İşgücü Arzı**

İstihdam ve işsizlik arasındaki temel bağlantı işgücü arz ve talebi tarafından kurulmaktadır. İşgücü arzını belirleyen en temel bileşen ücret seviyesinde meydana gelen değişimlerdir. Ücretlerde görülen artışlar ve azalışlar bireylerin boş zaman tercihlerini etkilemektedir. Nitekim ücretlerde görülen bir artışla daha önce boş zamanı tercih eden birey çalışmayı tercih etmeye başlayabilir. Ücret talebi, çalışmak istenen süre ve çalışmanın şartlarına bağlıdır. Kişisel faydasına göre hareket eden birey çalışmanın zahmeti ile elde edeceği ücret arasındaki faydaya göre hareket edecektir.

Çalışma çağındaki nüfus, işgücüne katılma oranı, iktisadi konjonktür, işgücünün verimliliği, ekonomik ve sosyal koşullar işgücü arzını etkileyen diğer faktörler arasında sayılmaktadır.

İşgücü talebini birinci dereceden etkileyen faktör firmanın maliyet-hâsılat değişkenleridir. İşgücü talebi firmanın maliyet unsurları ile ters orantılı iken, hâsılat işgücü talebi ile doğru orantılı olarak hareket etmektedir. O halde maliyeti arttıran unsurlar (net ücret, gelir vergisi, sosyal güvenlik ödemeleri ile benzeri prim ödemeleri ve kıdem tazminatı vb.) işgücü talebini olumsuz etkilerken, hâsılatı arttıran unsurlar (teknolojik gelişme, işgücü akışkanlığı, talep, işçi devri, işgücü verimliliği vb.) işgücü talebini olumlu yönde etkilemektedir. İşgücü talebini etkileyen diğer bir faktör teknolojinin maliyet azaltıcı unsurudur. İşgücü talebini etkileyen diğer unsurlar ise, işgücünün mobilitesi, işçi devri, mesleki eğitim ve işgücü verimliliği olarak sayılabilir.

İstihdam, işgücü arz ve talebinde eşleşme sonucunda sağlanmakta herhangi bir tarafta uyumsuzluk olması durumunda ise işsizlik ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de işgücü arzı, nüfus artış hızı, kırsal ve kentsel yerleşim, yaş, cinsiyet ve eğitim durumu

gibi faktörler tarafından belirlenmektedir. Dünya ile kıyaslandığında ülkemizde nüfus artışı azalan miktarlarda da olsa devam etmektedir. 1955-1960 arasında nüfus artış hızı % 28'lerde iken 2000 yılında % 18'lere inmiştir. Ancak bu oran dünya konjonktüründe halen yüksek bir orana tekabül etmektedir. Hızlı nüfus artışı genel nüfus içerisinde çalışma çağındaki nüfusun miktarını arttırmaktadır (Uyanık, 1993, s. 66). Bu durumda çalışma çağındaki nüfusun artış hızına paralel istihdam alanlarının açılması ihtiyacını gündeme getirmektedir. Ancak mevcut çalışma çağındaki nüfusun istihdam ihtiyacını karşılayamayan ülke yenilerin de eklenmesiyle birlikte kendini bir darboğazın içerisinde bulmaktadır.

#### **1.1.4.10. İşgücü Piyasasının Etkinliği**

Bir ülke ekonomisinin üretim performansı, ekonomik büyüme, işgücü piyasası ve istihdam politikalarına bağlıdır. Ekonominin işleyişini açıklayan ve sosyal yaşamı tanımlayan pek çok kavram işgücü piyasasında yer bulabilmektedir. İşsizlik, verimlilik, işgücüne katılım, ücretler vb. unsurlar ancak işgücü piyasasının etkin bir şekilde çalışması ile iyileşebilmektedir. Bu da bireylerin daha iyi yaşam standartlarına ulaşabilmelerinin anahtarını oluşturmaktadır (Merkez Bankası [MB], 2010, s. 2).

Genel olarak piyasa kavramı arz ve talep kanunlarının geçerli olduğu yer olarak tanımlanmaktadır (Lordoğlu, 1999, s. 73). İş piyasası kavramı, diğer piyasalardan farklı olarak emek faktörünün sunulduğu bir piyasada ücret ve istihdam imkânlarının nasıl oluştuğunun açıklanışı ile ilgilidir (Kılıç, 1991, s. 97). İşgücü piyasalarının değişkenleri ücret ve emek miktarıdır (Lordoğlu, 1999, s. 74). İşgücü piyasaları, toplam emek arzını ifade eden işgücünün emek talebi ile buluşma yeri olarak ifade edilmektedir (Zaim, 1992, s. 12). Başka bir deyişle işgücü piyasası, belirli nitelikteki bir emeğin arz ve talebinin denge haline geçiş veya bir dengeyi arayış sahalarıdır (Sayın, 2002, s. 10). İktisadi faaliyetleri meydana getiren faktörlerden biri olan emek (işgücü), doğrudan insan unsurunu içerdiği için diğer üretim faktörlerinden farklı olarak daha spesifik bir yere sahiptir (Bağdadioğlu, t.y. s. 1).

Ekonomide mevcut birçok piyasa içinde en önemli olanı şüphesiz işgücü piyasalarıdır. Çünkü bireyler aktif oldukları zamanın büyük bir kısmını yaşamları için gerekli olan ücreti elde edilmek için bu piyasalarda geçirirler. Bu piyasalarda esas işlem çalışma karşılığı bir ücret elde edilmesidir. Ücret karşılığı çalışanların sayılarının artması ile birlikte, klasik emek piyasaları ve modern emek piyasaları kavramları doğmuştur (Sayın, 2002, s. 8). Klasik işgücü piyasalarında, işgücü sayısı yetersiz ve işgücü akışkanlığı sınırlıdır, işgücü arz ve talebi bir kurumun

organizasyonu olmaksızın aracısız gerçekleşir, işgücü akışkanlığının sınırlılığı, işyeri ve işsizlerin niteliklerinin tam olarak bilinmemesi gibi durumlar klasik işgücü piyasasına ait özelliklerdir. Sanayi devrimi sonrası oluşan ve modern işgücü piyasaları olarak tanımlanan piyasalarda işgücü kurumlar aracılığıyla istihdam edilmekte, açık işyerleri ve işsizlerin sayı ve nitelikleri tespit edilip işgücü arz ve talebi karşı karşıya getirilmektedir. Modern piyasalarda işgücünün şehirler, bölgeler ve ülkeler arasında işgücü mobilitesi gelişmiştir (Metin, 2004, s. 9).

Emek arz ve talebi arasındaki dengeye etki eden faktörlerden bir diğeri de emek mobilitesidir. Emegın yer değiştirmesinde temelde iki faktör vardır. Çalışanın işini ya da işyerini değiştirmesi yahut işverenin çalışanın işine son vermesidir. Emegini iş piyasasına arz eden bireyler bir gelir ve kazanç sağlamak için işgücü piyasasına katılırlar. Emegin karşılığında sağlanan gelire ücret denilmektedir. Değişik iş kollarında, çeşitli mesleklerde ve her vasıf kademesinde emek karşılığında ödenen ücret bir birinden farklıdır. İşgücünün yer değiştirmesine sebep olan faktörlerden birisi bu ücret farklarıdır (Zaim, 1992, s. 10, 13).

Beş tip iş piyasası vardır. Bunlar ideal iş piyasası, doğal iş piyasası, kurumsal iş piyasası, güdümlü iş piyasası ve himayeci iş piyasasıdır. İdeal iş piyasası, tam rekabet şartlarını içinde işleyen piyasa tipidir (Zaim, 1992, s. 14). Doğal iş piyasası, eksik rekabet şartlarında işleyen piyasaların dâhil edildiği piyasa tipidir (Önsal, 1993, s. 25). Kurumsal iş piyasası, demokratik siyasi rejim içinde karma ekonomi kurallarının uygulandığı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sanayi ve hizmet alanlarında görülen devletin ve sendikaların müdahalelerinin görüldüğü piyasa türüdür (Zaim, 1992, s. 22). Güdümlü iş piyasası, ekonomik faaliyetlerin merkezi planlama kararları doğrultusunda gerçekleştirildiği ülkelerde yahut demokratik çoğulcu sistemin geçerli olduğu ülkelerin kamu hizmetleri kesiminde görülen piyasa tipidir (Uyanık, 1993, s. 11). Himayeci iş piyasası ise, demokratik rejim içerisinde karma ekonomi kurallarıyla işletilen ülkelerin piyasaların da görülen iş piyasası tipidir (Önsal, 1993, s. 26).

Her ülkenin iktisadi ve sosyal hedefi, işgücü arzını karşılayacak kadar iş sahası açabilmektir. Emek arz eden işgücü kadar emek talep edecek iş sahası açılabilirse, toplam emek talebi ve emek arzı denge haline gelecektir. Böylece iş yerleri işçi ihtiyacını karşılamış olacak, işsizlerde iş imkânına kavuşmuş olacaklardır. Fakat bir ülke içinde işgücünün dağılımı ile yatırımların dağılımı arasında tam bir uygunluk olmayabilir. Bir bölgede işsiz insanlar iş ararken başka bir bölgede, işçi ihtiyacı olan işyerleri olabilir (Zaim, 1992, s. 14).



Diğer taraftan aynı bölgede yahut aynı ilde olup da açık işyerlerinin tam sayısı kadar işsiz birey olsa dahi işyerlerinin aradığı meslek ve niteliğe sahip birey bulanamayabilir. Nitekim bu sorun özellikle az gelişmiş ülkelerin eğitim sisteminin üretim sistemine cevap veremeyecek yapıda olmasından kaynaklanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde iş piyasasının yeterince organize olmamış olması, emeğin arz ve talebi nitelik ve nicelik yönünden uyumsuz olması, iş piyasasında dengesizlikleri sebep olmakta, bu alanda sosyal ve ekonomik analizleri gerekli kılmaktadır (Kılıç, 1991, s. 98).

#### **1.1.4.11. Artan İşgücüne Katılma Oranları**

İşgücüne katılma oranı (İKO) işgücü ile işgücüne dâhil olmayanların oransal ağırlığını gösteren önemli bir katsayıdır. Bu oran, üretken nüfusun büyüklüğü, işgücü piyasası ile işsiz ya da istihdam edilmiş olarak bağlantısı olanların oranını vermektedir. Aktif nüfusu etkileyen değişkenler (nüfusun büyüklüğü ve artış hızı, nüfusun cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımı) İKO'nunu belirlemede önemli rol oynamaktadır. İKO'larının gelişim çizgisi, artması, azalması yahut sabit kalması işgücü devrine bağlıdır; işsizler ile istihdamda olanların sayılarındaki artma yada azalma işgücünü terk edenlerin sayılarındaki değişimler bu eğilimi şekillendirmektedir. İşgücü piyasasına girenlerin sayısı işgücü piyasasını terk edenlerin sayısından büyük olursa İKO artmakta aksi durum söz konusu olursa İKO azalmaktadır (Lordoğlu, 1999, s. 43, 44).

İşgücüne katılma oranını belirleyen faktörler; bireylerin boş zaman-çalışma süresi tercihlerini etkileyen ücret değişiklikleri, eğitim kalitesinin artması, işgücü talebinde meydana gelen değişimler, nüfus artışı, göç ve şehirleşme oranındaki değişimler, doğurganlık ve ölüm oranı, boşanma oranı, geleneksel toplum yapısında meydana gelen değişimler, değer yargıları, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, çalışma hayatını düzenleyen yasal, idari ve kurumsal değişiklikler İKO belirleyen faktörler arasında sayılmaktadır (Lordoğlu, 1999, s. 45).

İşgücüne katılımı düşüren faktörler ise; iş bulma ümidini kaybeden bireylerin iş aramaktan vazgeçerek işgücüne dâhil olmaması, köyden kente göç etmek zorunda kalan kadınların işgücünden uzaklaşması, düşük ücretler nedeniyle ev işleri ve çocuk bakımı işlerini kendisinin yapmasının aile bütçesine daha fazla katkı sağlayacağı düşüncesi, emeklilik yaşının düşüklüğü nedeniyle erken yaşta emekliliğin tercih edilmesi, kayıt dışı çalışmanın yaygın olması ve çoğunlukla kadın çalışanların sosyal güvenlik sisteminden yararlanamaması sonucu oluşan isteksizlik işgücüne katılımı düşüren faktörlerin başında gelmektedir (Çağlar, 2007, 15-17).

İşgücüne katılım oranlarının yükselmesi sınırlı sayıda istihdam olanakları ile işsizliğin sürekli bir hal almasına neden olmaktadır.

#### **1.1.4.12. İşsizliğe Yol Açan Diğer Nedenler**

İşsizliğe yol açan faktörlerin başında emek piyasasındaki enformasyon eksikliği ve işin doğası ile işgücünün nitelikleri arasındaki uyumsuzluk gelmektedir. Enformasyon eksikliği nedeniyle iş piyasası elemanları kısa sürede buluşmamakta, iş arama süresi uzarken işverenler işin niteliğine uygun işgücünü istihdam edememektedirler. Niteliklerine uygun olmayan işlerde istihdam edilen işgücü verimsizlik, rekabet gücünün düşmesi ve yeni yatırımların azalmasıyla işsizliğe neden olabilmektedir (Demir ve Bakırcı, 2005, 10).

İşsizliğe yol açan diğer bir neden de kayıt dışı istihdamdır. Kayıt dışı çalışanlarda fiilen çalıştıkları halde, işsizlik istatistiklerinde yer almadıkları için işsizlik oranının yüksek hesaplanmasına neden olmaktadır<sup>3</sup>. Kayıt dışı çalışanların başında çalışan öğrenciler, emekliler, ev hanımları, ikinci işte çalışanlar ve kaçak işçiler gelmektedir (Demir ve Bakırcı, 2005, 11).

İşsizliği arttıran nedenler arasında işsizlik sigortası da sayılmaktadır. İşsizlik sigortası iş aramayı teşvik etmemekte, ücretler üzerinde dikey artışa neden olmakta, işten çıkarılma riskini tetiklemekte ve işyerlerinin işçi devrini yükseltmektedir (Ekin, 2000, s. 191). Yirmi OECD ülkesinde yapılan bir çalışmaya göre, işsizlik sigortası ödemesinin % 10 arttırılması ya da ödeme süresinin bir ay uzatılması işsizliği % 1 arttırdığı tespit edilmiştir (Varçın, 2004, s. 75). Ancak ülkemizde yeni denilebilecek kadar kısa bir süre önce uygulanmaya konmuş olması, kapsamı ve şartlarının ağırlığı nedeniyle işsizliği arttırmada büyük bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

Türkiye, son çeyrek yüzyılda hem globalleşmenin hem de kendi iç ekonomik ve sosyal dinamiklerinin etkisiyle toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Nüfusun yapısından başlayarak, kadın hakları, okullaşma oranları, eğitim düzeyi ve işgücüne katılım oranlarındaki artış, kadınların iş hayatına katılımlarının artması, istihdam üzerindeki yükün fazlalığı (işgücü maliyeti), istihdam ve işsizlikteki değişimler, iç ve dış göçler ve bunların beraberinde getirdiği çarpık kentleşme, toplu pazarlık anlayışının değişimi, esnek çalışma biçimleri ve çocuk işgücü arzı gibi çok çeşitli alanlarda önemli değişim süreçleri yaşanmaktadır (Mahiroğulları ve Korkmaz, 2007, s. 41).

<sup>3</sup>Kayıt dışı çalışma, yapılan işin yasal olmaması ya da yasal olsa bile kayıt altında olmaması veya eksik beyan halinde ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı istihdam devleti gelir kaybına uğrattırken, çalışanları sağlıksız ve tehlikeli ortamlarda sosyal güvencesiz olarak çalışmalarına neden olabilmektedir (Demir ve Bakırcı, 2005, 15).

### 1.1.5. İŞSİZLİĞİN MALİYETİ

İşsizlik arzu edilmeyen bir durumdur. İşsiz kalan kişinin zararı sadece gelirinin düşmesi veya tamamen ortadan kalkması nedeniyle yaşam standardının düşmesine neden olan basit bir gelir kaybı değildir. Bireye ve topluma dönük bazı olumsuz ve psikolojik sonuçlar yaratmaktadır. İş sahibi olma bireye toplumda bir statü ve rol vermekte toplumla olan bağların güçlenmesini sağlamaktadır. Birey işini kaybettiğinde ise, bu bağlar zayıflamaktadır. İşe yaramaz kompleksine kapılan birey kendini değersiz hissetmekte ve sosyal itibarını yitirmektedir (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 320). İşsiz kalan bireyin arkadaşlık ve ailevi ilişkileri bozulur boşanma oranı yükselir. Yine bu dönemde toplumda suç oranında artış olur hırsızlık başta olmak üzere alkol kullanımı artar, kumar ve fuhuş yaygınlaşır (Dinler, 2007, s. 474). İşini kaybeden birey artık sağlık harcamalarını da kendi karşılamak zorunda kalır. İşini kaybeden birey üzerinde işsizliğin bir diğer etkisi ise, iş arama sürecinin uzamasıyla cesareti kırılan bireyler iş gücünden tamamen ayrılabilir. İşsizliğin bireyler üzerindeki psikolojik etkisini ölçmek oldukça güçtür (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 322).

H. Brenner tarafından yapılan bir çalışmada işsizliğin 1 puan artması ve bu durumun 6 yıl boyunca devam etmesi durumunda ABD’de 37000 erken ölüme yol açtığını göstermiştir. Yapılan başka bir psikolojik çalışma, işini kaybetmenin birey üzerinde, okulda başarısız olmak hatta dostunu kaybetmek gibi travmatik etkiler yarattığını göstermiştir (Tomanbay ve Gümüş, 2004, s. 386).

İşsizliğin ekonomik maliyeti ise işsiz kalan bireylerin çalışmadıkları dönemde çalışmış olsalardı gerçekleştirecekleri üretim miktarı kadardır. Örneğin, 60 milyon işgücüne sahip bir ülkede mevcut işgücünün % 15’inin işsiz kalması 9 milyon işçinin üretilbileceği hâsılının ortaya çıkmasını engellenmektedir (Parasız, 2005, s. 208). İşsizlik nedeniyle ekonominin yaşadığı üretim kaybına milli gelir açığı denilmektedir.

$$\text{Milli Gelir Açığı} = \text{Potansiyel Milli Gelir} - \text{Fiili Milli Gelir}$$

İşsizlik gelir dağılımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Daha önce yüksek geliri ile belli bir servete sahip olan birey işsizliğin etkisini daha hafif atlatırken fakir tabakayı oluşturan vasıfsız işçiler daha ağır bir şekilde işsizlikten etkilenmektedir.

İşsizlikler ilgili bir başka maliyet ise, bireyin işsiz kalmasıyla toplum işsiz kişiden daha büyük zarara uğrar. Çünkü bireyler ücretlerinden vergi ödemektedirler. Bireyin işsiz kalmasıyla bu vergi ortadan kalktığı gibi artık çalışan kesimin

ücretlerinden yapılan kesintilerle işsizlik tazminatı ödemesi yapılmaktadır (Karaman ve Yıldırım, 2005, s. 3).

## **1.2. İKİNCİ KISIM: İKTİSAT KURAMINDA İSTİHDAM TEORİLERİ**

İstihdam ile ilgili düşünceler ilk kez Merkantalist dönemde ortaya atılmıştır. Sonraki yıllarda Fizyokrasi anlayışı ortaya çıkmış ve Klasik iktisat düşüncesinin oluşmasında önemli katkıları olmuştur. Klasik ve Neo-Klasik teori ekonominin daima tam istihdamda olduğuna inandıkları için istihdam meseleleri ile uğraşmamışlardır. 1929 bunalımı ve krizlerin kronik hale gelmesi Klasik teoriye olan güveni sarsması ve 1936 yılında Keynes'in Genel Teorisi ile istihdama ilişkin konular daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Geçmişten günümüze kadar geçen süreçte istihdam teorileri Modern istihdam teorisi ve Klasik teorinin bir sentezi şeklindedir (Gül vd, 2009, s. 27, 28).

### **1.2.1. Klasik İstihdam Teorisi**

Klasik nitelemesi ilk kez John Maynard Keynes tarafında yapılmıştır. Klasik düşüncenin başlıca temsilcileri Adam Smith, Jean Baptiste Say, David Ricardo, John Stuard Mill, Robert Malthus, Francois Quesnay'dır (Gül vd, 2009, s. 29). Klasik iktisadi düşünce Merkantalistlerin müdahaleci devlet ilkesine tepki olarak ortaya atılmış ve devlet faaliyetlerini sınırlayan bir anlayışı savunmuşlardır. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesini temel ilke edinmişlerdir (Pehlivan, 2004, s. 54). Ve Klasik ekonomi, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başı arasındaki dönemden Büyük Buhrana kadar bilim dünyasında kabul gören tek temel ekonomik ilkeler bütünü olarak hüküm sürmüştür. Klasik ekonomik sistemin amacı, özel mülkiyet sistemi üzerine kurulu olan kapitalist sistemin işleyişini açıklamaktır (Buluttekin, 2008, s. 25).

Klasik iktisat teorisi, devlete pasif bir rol atfetmektedir. Smith'e göre devletin yapmakla sorumlu olduğu üç görevi vardır. Bunlar; dış güvenliğin sağlanması, iç güvenliğin sağlanması ve bireylerin tek başına yapamayacakları kamusal işleri yapmasıdır. Smith'e göre bunların dışında devletin ekonomiye ve kişisel özgürlüklere müdahale etmemesi gerekir (Eker, Altay ve Sakal, vd, 2002, s. 57).

Klasik iktisada göre, tam rekabet, ücret esnekliği ve faiz esnekliği varsayımları gerçekleştiği durumda ekonomi kendiliğinden daima tam istihdama ulaşacak, üretilen her mal satılacak dolayısıyla stok artışı ya da üretim yetersizliği gibi piyasa dengesizlikleri ile karşılaşılacak ve fiyatlar genel seviyesi hem enflasyonist hem de deflasyonist baskılarla karşılaşmadığı için ekonomi istikrarını

daima koruyacaktır. Onlara göre ekonomide meydana gelen geçici sapmalar tamamen tesadüfidir ve Mahreçler Kanuna göre kısa sürede ekonomi tekrar dengeye gelecektir (Görmezöz, 2007, s. 4).

Klasik iktisatçılar, ekonominin her zaman tam istihdamı sağlayan görünmez bir el tarafından yönetildiğine ve ekonominin otomatik olarak dengeye geldiğine inandıkları için istihdam sorunuyla pek ilgilenmemişlerdir. Ekonomide bazen aksamalar olabilir ancak bu aksamaların dışarıdan bir müdahale olmadan, kısa zamanda giderileceğine inanmaktadırlar (Aren, 1975, s. 28).

#### **1.2.1.1. Say Kanunu (Mahreçler Kanunu)**

Klasik iktisadi anlayışa göre, ekonomide toplam talepteki bir yetersizlik neticesinde gayri iradi bir işsizliğin meydana gelmesi imkânsızdır (Gül vd, 2009, s. 32). Mahreçler yasasına göre, üretilen her mal satılacağından herkes üretimi en yüksek seviyeye çıkaracak böylece tam istihdam seviyesine ulaşılabilecektir. Ancak bazı mallar talebinden fazla üretilmiş olabilir, fakat bu durum uzun süre devam etmeyecektir. Çünkü arz edilen miktar talep edilen miktarı aşmaya başlayınca malların fiyatları aşağı düşecek bu malları üretecek kişilerde zarar etmemek için arz miktarı talep miktarına çekilecek ve denge sağlanacaktır. Fiyat mekanizması arz fazlası oluşmasını engelleyecektir (Aren, 1975, s. 30, 31).

#### **1.2.1.2. Ücret Teorisi**

Klasik ücret teorisi, üç varsayıma dayanmaktadır. Birincisi istihdam miktarı arttıkça emeğin marjinal verimliliğinin azalacağını ifade eden marjinal verimlilik ilkesidir. İkinci varsayım, emeğin reel ücretinin, emeğin marjinal verimliliğine eşit olma eğiliminde olmasıdır. Üçüncü varsayım ise, reel ücretlerin işçi ve işveren arasında yapılan ücret pazarlığı neticesinde belirlenmesidir (Gül vd, 2009, s. 37).

Klasiklere göre ücret, işverenler tarafından işin marjinal verimine, işçiler açısından ise işin marjinal zahmetine eşit olmaktadır. Tam istihdam seviyesine yaklaşıldıkça, işin marjinal verimi, azalan verimler kanunu nedeniyle azalmakta, buna karşılık, işin marjinal zahmeti, istihdam seviyesi yükseldikçe artmaktadır. Klasik teoriye göre ücret, işin marjinal verimi ile marjinal zahmetinin eşitlendiği noktada meydana gelmektedir ki, bu nokta tam istihdam seviyesini göstermektedir (Buluttekin, 2008, s. 29, 30).

Emek arz miktarı, reel ücretlerde meydana gelen artış ve azalışlar tarafından belirlenmektedir. Benzer şekilde emek talep eden işverenlerin ne kadar emek talep

etmesi gerektiğini, ilave bir işçiye ödenecek ücret ile işçinin üretime yapacağı katkı neticesinde oluşacak olan hâsılat düzeyi belirleyecektir (Gül vd, 2009, s. 39). Buradan istihdam miktarının ücret seviyesinde meydana gelen değişiklikler neticesinde belirlendiği sonucuna varılmaktadır.

Klasiklerin düşünce tarzına göre cari ücret seviyesinde çalışmayı kabul eden herkes iş bulabilmektedir. Üretim düşerse, o malın üretiminde çalışanlar işsiz kalacaklardır. Ancak işten ayrılmak zorunda kalanlar işsiz kalmaktansa daha düşük ücretle çalışmaya devam etmeyi kabul edeceklerdir. Düşük ücret seviyesinde firmalar onları tekrar işe almayı kârlı görecek ve işsizlik ortadan kalkacaktır. Böylece ekonomi yeniden tam istihdam seviyesinde dengeyi sağlamış olacaktır (Parasız, 2005, s. 147). Bireylerin bazılarının işsiz kalmasının nedeni cari ücret seviyesinden daha fazla ücret talep etmeleridir. Yani bireylerin işsiz kalmasının nedeni iş bulamamaları değil verilen ücretleri yetersiz görmeleridir.

Klasik ücret teorisine göre, eğer ekonomide gayri iradi bir işsizlik varsa, bunun nedeni sendikalar ve hükümet tarafından ekonomiye yapılan müdahalelerdir. Çünkü sendikalar ve hükümet, suni şekilde, ücret seviyesini yüksek tutarak, piyasanın otomatik olarak dengeye gelmesine engel olmaktadır (Aren, 1975, s. 35).

### **1.2.2. Neo-Klasik İstihdam Teorileri**

Neo-Klasik kuram, 1870'lerden itibaren iktisat dünyasına egemen olmuş bir görüştür (Candan ve Hanedar, 2005, 5).

Neo-Klasik iktisadın genel olarak varsayımları; Homo economicus, atomisite toplum, ceteris paribus ve indirgemecilik, piyasa mekanizması ve özelde tam rekabet piyasası olarak ifade edilebilir (Candan ve Hanedar, 2005, 7-11).

Neo-Klasik teorinin temel hareket noktası rasyonel davranan bireydir. Yani üreticiler kâr tüketiciler ise fayda maksimizasyonunu sağlamaya çalışmaktadırlar. Tarihsel zaman kavramı yerine kavramsal zaman kullanılmakta ve bu noktada Neo-Klasik iktisadın tarih, sosyoloji, siyaset, psikoloji ve sınıf ilişkileri ile teması kesilmektedir ([http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik\\_iktisat.html](http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik_iktisat.html)).

Bu kurama göre irade dışı işsizlik söz konusu değildir. Çünkü işgücü arz ve talebinin kesiştiği yerde, denge ücret düzeyi meydana gelmektedir. Oluşan ücret ve istihdam durumunda işsizlik söz konusu değildir. İşgücü piyasasında işgücü fazlalığı/azlığı durumu söz konusuysa ücretlerin aşağı yukarı hareketi ile bu sorun ortadan kalkacaktır (Lordoğlu ve Törüner, 1995, s. 174). Ancak 1929 ekonomik bunalımı sonrası ekonominin Neo-Klasik teorinin ileri sürdüğü gibi ücretlerin düşürülerek

ekonominin yeniden canlanmasının sağlanamayacağı anlaşılmış ve teori yaşanan olayları açıklamada başarısız olmuştur (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 22).

### 1.2.3. Keynesyen İstihdam Teorisi (Modern İstihdam Teorisi)

Keynes 1936 yılında yayınladığı İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi adlı eserinde klasik teoriyi eleştirmiş ve yeni bir teori ortaya atmıştır. Bu teoriye göre, ekonominin tam istihdamda kendiliğinden dengeye gelmesi özel bir durumdur. Dolayısıyla Klasik teori ekonominin sadece özel bir durumuna uygulanabilir. Çünkü genellikle ekonomi eksik istihdamda dengeye gelmektedir<sup>4</sup> (Pekin, 2005, s. 125, 126).

Teorinin temel amacı, bir ekonominin işleyişini bir bütün olarak ele almak suretiyle üretim ve istihdam düzeyinde meydana gelen değişimleri belirleyen etmenlerin incelenmesidir (Savaş, 2000, s. 254).

Keynes, teoriye iki önemli kavram kazandırmıştır. Bunlardan ilki, toplam talep ve toplam arz kavramlarıdır. Ağırlıklı olarak toplam talep üzerinde durmuş toplam arzı veri olarak almıştır. Teoriye kazandırdığı ikinci kavram ise, efektif taleptir (Gül vd, 2009, s. 47, 48). Keynes, Say Kanunu'nu kabul etmemiş, efektif talebin, üretim ve istihdam hacmini belirleyeceğini öne sürmüştür (Fisunoğlu ve Kökseltan, 2009, s. 35). Efektif talep, mal ve hizmeti satın alabilmek için gerekli olan para ve benzerlerine sahip olunması durumudur (<http://tr.wikipedia.org>). Keynes, efektif talebi, toplam arz eğrisinin toplam talep eğrisini kestiği noktadaki talebin ifade ettiği değerdir şeklinde tanımlamıştır (Gül vd, 2009, s. 48, 49). Keynes'e göre, her arz kendi talebini yaratmaz. Ekonomide var olan işsizliğin nedeni arz yetersizliği değil talep yetersizliğidir. Yetersiz talep, üretim hacmini kısıtlayacak, gelirler azalmaya başlayacak, böylece efektif talep düşecektir. Üretim düzeyi efektif talep tarafından belirlenmektedir. Klasik teorinin aksine talep, kendi arzını yaratmaktadır (Fisunoğlu ve Kökseltan, 2009, s. 35).

Klasik sisteme getirilen diğer bir eleştiri fiyatların ve ücretlerin katılığıdır. Piyasaların monopolcü ve oligopolcü bir yapıya sahip olması fiyatların, güçlü sendikaların bulunması ise, ücretlerin yapışkan olmasına neden olmaktadır. Böyle bir ortamda ekonomide toplam talepte bir azalma olduğunda üretim ve istihdam miktarında düşüş olacağını ortaya koymak mümkündür (Parasız, 2005, s. 149). Klasikler ücretlerin düşürülmesiyle işsizliğin azalacağını ileri sürerken, Keynes bu

<sup>4</sup> Eksik istihdamda denge terimini ilk kez Keynes kullanmıştır. Ekonomi potansiyelinin tümünü kullanmadığı halde, toplam arz toplam talebe eşit olmaktadır. Eşitliğin olması dengenin kurulduğunu göstermektedir ancak tam istihdam seviyesinin altında bir noktada kurulmuştur (Pekin, 2005, s. 125, 126).

görüşü de reddetmiş ve ücretler düşünce efektif talebinde azalacağını belirtmiştir. Bu bağlamda, ücretlerin düşmesi, fiyatları da etkileyeceğinden sermayenin marjinal verimliliği düşecek ve yatırım hacmi olumsuz yönde etkilenecektir. Ayrıca, Keynes ekonomide kurumsal sertlikler bulunmasa dahi işsizliğin bulunabileceğini ileri sürmüştür (Adaçay ve İslatince, 2009, s. 214).

Keynes, Laissez Faire (bırakınız yapsınlar) kuralının tutarsız olduğunu, klasiklerin iddia ettiği gibi kendiliğinden her zaman tam istihdam dengesine ulaşamayacağını ve tüketim, tasarruf ve yatırım oranları arasındaki dengesizlikleri gidermek amacıyla devletin ekonomiye para ve maliye politikaları vasıtasıyla müdahale etmesi gerektiğini söylemiştir (Eker vd, 2002, s. 63, 64). Keynes, politikaların etkinlik açısından incelendiğinde, maliye politikasının para politikasına göre daha etkin olduğunu ileri sürmektedir.

#### **1.2.4. Monetarist İstihdam Teorisi**

Milton Friedman ve taraftarları, Neo-Klasik iktisat teorisinde değinilen Miktar Teorisi'ni yeniden ele alarak iktisadi faaliyetler üzerindeki para politikasının etkilerini incelemiştir. Bu görüşe göre, para arzında meydana gelen değişimler toplam talebi, dolayısıyla milli hâsılayı, istihdam ve genel fiyat seviyesini etkilemektedir (Eker vd, 2002, s. 74, 75).

Ekonomide yaşanan istikrarsızların kaynağı uygulanan yanlış para politikalarıdır. Friedman ve taraftarlarına göre parasal genişleme kısa dönemde, milli hâsılda dolayısıyla istihdamda bir artışa neden olsa da uzun dönemde sadece fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine yol açacaktır (Ulusoy, 2007, s. 61, 62).

Para otoriteleri tarafından devamlı olarak para arzı arttırılırsa işsizlik doğal işsizlik oranının altına inebilir ancak bu durumun artan bir enflasyonla gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar (İslatince, 2007, s. 208).

Monetaristler ayrıca para politikasının faiz oranlarını uzun süreli düşürücü etkisinin olmadığını savunmaktadırlar. Onlara göre, para arzında meydana gelen artış faiz oranlarını düşürecek ancak bu süreç tekrar tersine dönecektir. Çünkü ekonomiye arz edilen para ekonomi tam istihdama yaklaşırsa fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine neden olacaktır (Ataç, 2005, s. 14).

Çağdaş miktar kuramcılarının göre ekonomide para arzının sabit olması durumunda da “dışlama etkisi” (crowding-out effect) ortaya çıkacaktır. Ekonomide para arzının sabit olması halinde, kamu harcamaları çarpanının yıl içinde ancak belli bir dönem pozitif değer alacağını, uzun dönemde ise bu değerın sıfır olacağını



savunmuşlardır. Yapılan kamu harcamalarının hâsılaya etkisi bu kamu harcamalarının finansmanında hangi kaynakların kullanılacağına bağlı olarak değişmektedir (Ataç, 2005, s. 15).

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisini savunmakla birlikte, klasiklerden farklı olarak ekonominin daima tam istihdam düzeyinde olmayacağını kabul etmektedirler (Aktan, 2008, s. 159).

Sonuç olarak, Monetaristlere göre, ekonomik istikrar uygulanan para ve maliye politikaları yüzünden bozulmaktadır. Ekonomi kendi haline bırakıldığında yaygın bir işsizlik ve enflasyon gibi istikrarsızlıklar yaşanmayacaktır (Savaş, 1998, s. 215). Monetaristler tarafından sistemin sabit kurallara bağlanması istenmektedir. Mutlaka para politikası uygulanması gerekiyorsa para arzının yıldan yıla sabit bir oranda artırılması önerilir. Diğer önerileri ise, merkezi yönetim bütçesinin 4-5 yıl gelir ve giderleri arasında dengenin sağlanmasıdır (Parasız, 1993, s. 9).

#### **1.2.5. Yeni Klasik Teori (Rasyonel Beklentiler Teorisi)**

Yeni Klasik Teori 1969 yılında Lucas tarafından ortaya atılmış ve 1970'li yılların ortalarında ise, ekonomiye hâkim olmaya başlamıştır (Erim, 2007, s. 249). Rasyonel Bekleyişler Okulu, Keynesyen Teori'nin eksikliğini vurgulamış ve en radikal biçimde eleştirmiştir. Onlara göre, Keynesyen İktisadın üç temel hatası vardır: Keynesyen İktisadın akılcı olmayan bekleyişlere dayanması; makro ve mikro kavramları birlikte tutarsızca kullanması ve bireysel refahı büyüme gibi dolaylı ve belirsiz kriterlerle ölçmesi. Yeni Klasik Teori'yi yeni kılan ise, klasiklerin tam bilgi önermesinin yerine genel denge teorisiyle uyumlu olan rasyonel bekleyişler hipotezini getirmeleridir (Yay, 2007, s. 210, 211). Yeni Klasik Teori'nin ücret ve fiyat esnekliği, rasyonel beklentiler ve toplam arz fonksiyonu olmak üzere üç temel varsayımı vardır. Bu varsayımlar teorinin mikro ekonomik temellerini oluşturmaktadır (Yüceol, 2004, s. 45). Dünya, zevklerin ve teknolojinin sabit olmadığı, durgun olmayan bir özelliğe sahiptir. Piyasaları dengeye getiren fiyatlar, istikrarlı bir değişme eğiliminde olduğundan, üretici ve tüketiciler sürekli olarak bilgilerini yenilemekte ve kaynaklarını bilgi edinmek için kullanmaktadırlar (Yay, 2007, s. 210).

Rasyonel Beklentiler Hipotezine göre; bireylerin bugünkü davranışları gelecekteki beklentilerine göre şekillenmektedir. Teorinin dayanak noktası, ekonomik değişkenlerin sistematik süreçlerden oluşmasıdır. Ekonomik birimler, piyasa ve göstergeleri yakından takip edilmekte böylece değişkeni belirleyen süreci öğrenip değişkene ilişkin beklentilerini düzenlemek için tüm mevcut bilgileri

kullanmaktadırlar. Bireylerin beklentileri rasyoneldirler ancak bu bireylerin hata yapmayacakları anlamına gelmez bireyler aynı tür hatayı gerekli bilgiye sahip oldukları sürece tekrarlamayacakları ifade edilmektedir (İslatince, 2002, s. 18). İkinci varsayımda ise, ücret ve fiyatların esnek olduğu ileri sürülmektedir. Tam rekabet piyasası şartlarında ücret ve fiyatların esnek olduğu durumda ekonomide denge kendiliğinden sağlanmaktadır. Yani piyasaların temizlenmiş olduğu ifade edilmektedir (Ataç, 2005, s. 18).

Rasyonel beklentiler hipotezi taraftarlarına göre, ekonomi sürekli tam istihdam düzeyindedir. Ekonomi tam istihdam düzeyinde iken, toplam üretimin dalgalanması prodüktivite şoklarından kaynaklanmaktadır. Uygulanan para ve maliye politikaları sadece fiyatlar genel düzeyinde dalgalanmalara sebep olmaktadır (Cinko, 2005, s. 327).

Sonuç olarak, ekonominin rasyonel bekleyişler ilkesi gereğince, sürekli olarak dengede olduğunu varsaydıkları için gayri iradi bir işsizlik söz konusu değildir.

#### **1.2.6. Arz Yönlü İktisat Teorisi**

1970’li yıllarda Keynesyen Teoriye eleştiri getiren yaklaşımlardan bir diğeri de Arz İktisadı yaklaşımıdır. 1970’li yıllarda hem enflasyonun hem de işsizliğin yüksek seyretmesi, Phillips Eğrisine ve onun dayandığı teoriye olan güveni sarstı. Arz Yanlı İktisat, iktisat teorisinin içinde bulunduğu bu çıkmazdan kurtarma iddiasıyla ortaya atılmıştır (Erim, 2007, s. 251, 252). Arthur Laffer, enflasyonun nedenini kamu harcamalarındaki artışa, durgunluğun nedenini ise üretim ve yatırımı olumsuz yönde etkileyen yüksek vergilere bağlamıştır (Pehlivan, 2004, s. 57). Arz yönlü iktisat özellikle vergi indirimleri vasıtasıyla üretimin pozitif yönde etkileneceğini böylece ekonomik büyümenin, kaynak kullanımında ve dağılımında etkinliği sağlanacağını savunmaktadır (Aktan, 2008, s. 53).

Arthur Laffer’e göre “Arz yönlü iktisat, klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir” (Aktan, 2008, s. 52).

Keynesyen Teori, ekonomide meydana gelebilecek enflasyon, işsizlik ve deflasyon gibi dengesizliklerin toplam talep ayarlamaları ile giderilebileceğini savunur. Nitekim Keynesyen teoride toplam talep teorisinin itici gücünü oluşturmaktadır. Bu teori oluşturulurken, arz koşullarının kısa dönemde sabit olduğunu ve uzun dönemde de, iktisat politikalarına karşı duyarsız olduğu varsayılmaktadır. Kısaca Keynesyen teori arz koşullarının önemini reddetmez, fakat bu koşulların iktisat politikalarının etki alanının dışında kaldığını savunur (Savaş, 2000, s. 954). Ancak arz ekonomisi taraftarları, maliye politikasının etkinliğinin,

onun, toplam talep düzeyi üzerindeki etkisinden kaynaklandığını ileri süren Keynesyen görüşün yetersiz olduğunu iddia etmektedir. Arz ekonomisi taraftarları, vergi harcamaları politikaları ve toplam arz arasındaki ilişki üzerinde durmaktadırlar. Keynesyen görüşün aksine devletin ekonomik faaliyetlerinin ilk etkisi nispi fiyat değişiklikleri üzerine olmaktadır. İlk önce kaynakların dağılımı değişmekte, gelir değişiklikleri ise daha sonra ortaya çıkmaktadır. Devlet faaliyetlerinin kullanılabilir gelir üzerinde meydana getirdiği değişiklikler yoluyla toplam talebin etkilendiği, toplam talepte meydana gelen değişikliklerinde, toplam arz üzerinde etkili olacağı yönündeki Keynesyen düşünce reddedilmektedir (Ulusoy, 2007, s. 80).

Arz yönlü iktisatçılar Phillips Eğrisini'de reddederler. Enflasyonun temel sebebi olarak, para arzının reel üretim artışına oranla daha hızlı bir şekilde artmasını gösterirler (Gül vd, 2009, s. 64).

Arz yanlı teorisinin temel amacı hızlı büyüme ile düşük enflasyonu sürdürebilmektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için kullanılacak politik araç ise, vergi oranlarıdır (Erim, 2007, s. 252). Vergi hâsılatı ile vergi oranları arasındaki ilişkiyi inceleyen ve Laffer Eğrisi olarak bilinen eğri, arz iktisadının önemli kavramlarından birisidir<sup>5</sup>. Laffer Eğrisi bireylerin vergi sonrası ücretleri artarsa daha çok çalışacaklarını ve/veya vergi sonrası kârları artarsa daha çok yatırım yapacakları varsayımına dayanmaktadır. Eğer bu varsayım doğruysa vergi oranları azaltılınca vergi hâsılatının artması doğaldır. Ancak vergi hâsılatını arttırmak için başlangıçtaki vergi oranının maksimum hâsılatı sağlayacak vergi oranının üzerinde olması gerekir fakat maksimum vergi hâsılatını sağlayacak oranı tahmin etmek mümkün değildir. Belirsizlik yaratan ikinci unsur ise, yapılacak vergi indiriminin genişliğidir. Mesela vergi oranı maksimum vergi hâsılatını sağlayacak oranın üzerindeyken yapılan indirim sonucunda maksimum vergi hâsılatını oranının altına düşebilir. O zamanda vergi hâsılatı artmak yerine azalacaktır (Savaş, 2000, s. 960, 961).

Arz ekonomisi taraftarlarına göre, bir ekonomide kısa dönemli istikrar sağlama politikaları ekonomide nispi fiyat yapısını bozarak kaynak dağılımını

<sup>5</sup>Vergi oranlarının önemli bir politik araç olduğunu vurgulayan ilk iktisatçı Colin Clark'tır. Clark 1940 sonlarında yaptığı bir çalışmada vergi yükünün %25'nin üzerine çıkması halinde enflasyonun artacağını öngörmüştür. Clark'a göre yüksek vergi oranları tasarrufu ve çalışmayı azaltacak, üretimi ve arzı azaltacak nihayetinde toplam talep toplam arz dengesini bozarak enflasyona neden olacaktır. Ancak Clark'ın bu görüşü iktisat dünyasını etkilememiştir. Çünkü o dönemde sanayi ülkeleri vergi yüklerini %25'in üzerine çıkarmış oldukları halde hızlı gelişmeyi sürdürebilmiş olmalarıdır. Daha sonraki yıllarda araştırmalara devam etmiştir. Vergi yükü ile makro büyüklükler arasındaki ilişkiye dayanan ekonometrik araştırmalar sonucunda 1975 yılında Laffer, Mandell, Wanniski ve Robertos'un vardığı sonuçlar Clark'ın görüşünü güncel hale getirmiş ve Laffer Eğrisi diye bilinen bu görüş iktisat politikalarının temelini oluşturmaya başlamıştır (Savaş, 2000, s. 957, 958).

değiştirdiği için, terk edilerek, serbest piyasa mekanizmasının daha etkin şekilde çalışacağı önlemlerin alınması ve böylece ekonominin potansiyel büyüme hızına ulaşması sağlanmalıdır. Bir ekonomide istikrarsızlığın nedeni, gerçek üretim artışına oranla para arzının daha hızlı bir şekilde artmasıdır. Eğer para arzı sabit bir hızla artarken, tasarruf ve yatırımı teşvik edici, üretimi ve istihdam düzeyini arttırıcı bir vergi politikası uygulanırsa bu istikrarsızlık azaltılabilir (Ataç, 2005, s. 22).

### **1.2.7. Yeni Keynesyen Makro İktisat Okulu**

Yeni Keynesyen görüşün başlıca temsilcileri Mankiw, Okun, Stiglitz, Yellen ve Blinder gibi ekonomistler olmakla birlikte Yeni Keynesci terimi ilk kez Parkin tarafından kullanılmıştır. 1970’li yıllarda yaşanan stagflasyon olgusuyla birlikte Keynesyen iktisada yönelik eleştiriler başlamıştır. Yeni Klasik İktisatçılar Keynesyen analizin mikro temellerden yoksun olduğunu ileri sürmüşlerdir (Erim, 2007, s. 211). Yeni Keynesyen İktisatçılar bu eleştirilere karşılık Keynesyenlerden farklı olarak piyasa ekonomisinin eksikliklerini veri kabul ederek makro sorunların nasıl aşılacağını değil de makro sorunların hangi mikro davranışların sonucu olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Bu noktadan hareketle mal, emek ve sermaye piyasaları açısından farklı yaklaşımlar getirmekle birlikte, eksik rekabet, asimetrik bilgi, koordinasyon başarısızlıkları, fiyat ve ücretlerin eşanlı ayarlanması gibi aksaklıklarında analize dâhil edilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Fisunoğlu ve Kökseltan, 2009, s. 54).

Yeni Keynesyen yaklaşım, geleneksel Keynesyen yaklaşımdaki sabit nominal ücret varsayımını içeren temiz olmayan piyasa modeline benzer şekilde modelini fiyatların çok yavaş ayarlanacağı varsayımına oturtarak ücret ve fiyatlardaki yavaş ayarlanmanın mikro ekonomik temellerini açıklamaya çalışmışlardır. Yeni Keynesyenlere göre, piyasaların temiz olmamasının temel nedeni ücret ve fiyatların yapışkanlığıdır. Bu varsayımlarına gerekçe olarak zımni sözleşmeler, etkin ücretler ve katalog maliyetleri gibi fiyatların aşağı yada yukarı hareket etmesini engelleyen durumları göstermişlerdir (Ataç, 2005, s. 25, 26).

Modelde istihdam ve çıktı düzeyindeki dalgalanmalar nominal toplam talepte meydana gelen dalgalanmalardan kaynaklanmaktadır. Nominal şokların önem arz etmesinin nedeni ise, nominal ücret ve fiyatların esnek olmamasına bağlanmaktadır (Saydam, 2009, s. 242).

Yeni Keynesyenler 1990’lı yıllarda doğal işsizlik kavramı yerine enflasyonu hızlandırmayan NAIRU (Non-Accelerated Inflation Rate of Unemployment)

kavramını kullanmışlar, friksiyonel ve yapısal işsizlik nedeniyle doğal işsizlik oranının sıfır olmayacağını ifade etmişlerdir (Gül vd, 2009, s. 77).

### 1.2.8. Post-Keynesyen Teori

Post-Keynesyen İktisat, Neo-Klasik teoriye tepki olarak ortaya atılmıştır. Özellikle 1970’li yıllarda yaşanan krizle giderek güçlenmeye başlamış ve 1980’li yıllarda Monetarizm ve Yeni Klasik görüş karşısında etkisini hissettirmeye başlamıştır (Ulusoy, 2002, s. 54). Post-Keynesyenlere göre, 1970–1980 döneminde yaşanan bunalıma Neo-Klasik teoriyi ortaya atan iktisatçılar sebep olmuştur. Samuelson, bu durumu şöyle izah etmiştir. Neo-Klasik Sentez, Keynesyen makro iktisadi mikro iktisada aşılmasıyla Marshallian Yaklaşım ile Walrasyan Yaklaşım arasındaki fark kaybolmuştur. Birleştirme işlemi, yatırım ve diğer harcamalardaki değişme sonucu oluşan “gelir etkisi”ne dayalı Keynesyen makro ekonomik modellerle, fiyat değişmelerinden doğan “ikame etkisi”ne dayalı mikro iktisat teorisi arasındaki uyumsuzluğa rağmen gerçekleştirilmiştir. Onlara göre, Keynesyen görüşler kısa dönemde çeşitli nedenlerle piyasa aksaklıkları ortaya çıkıp Neo-Klasik teorinin işlerliğini engelleyip bir işsizliğe neden olduğu zaman geçerlidir. Uzun döneme gelindiğinde ise, Keynes öncesi teori yine geçerliliğini koruyacaktır (Fisunoğlu ve Kökseltan, 2009, s. 51).

Post-Keynesyen iktisatı üç temel görüş oluşturmaktadır. Bunlar, ekonomik büyüme, gelir dağılımı, piyasa ve fiyat mekanizmasıdır. Post-Keynesyen yaklaşımda ekonomik büyümenin temeli şu varsayıma dayanmaktadır. Onlara göre, kapitalist sistemde ekonomiler sürekli büyümekte bir süre sonra da istikrarsızlık yaratmaktadırlar (Ataç, s. 2005, 120, 121). Bu varsayım diğer sistemlerde olmayan bir bakış açısı sağlamaktadır. Ekonomik sistem tarihi bir perspektif içinde ve zamanla büyüyen bir oluşum içinde ele alınmaktadır. Post-Keynesyen analizde zaman boyutu önemlidir (Savaş, 2000, s. 933). Ekonomik büyümede kısa dönem ve uzun dönem olmak üzere iki tür analiz söz konusudur. Uzun dönem analizlerinde iktisadi sistemdeki beklenen büyüme oranı analizi ve istikrarlı büyüme için gerekli koşullarla ilgilenilirken kısa dönemli analizde ekonomiyi büyüme yönünden ayıran durumlar incelenmektedir. Neo-Klasiklerde temel öğeyi nispi fiyatlar oluştururken bu yaklaşımda yatırımlar oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme hızı yükseltmek isteniyorsa yatırımlar arttırılmalıdır (Ataç, 2005, s. 120, 121).

Post-Keynesyen iktisatın dayandığı ikinci temel ise, gelir dağılımıdır. Post-Keynesyen ekonomistlerin gelir dağılımı konusundaki görüşleri Michal Kalecki'ye dayanmaktadır. Kalecki'ye göre piyasadaki koordinasyonsuzlukların nedeni gelir dağılımındaki değişimlerdir. Modeldeki temel nokta farklı toplumsal sınıflar ve bu sınıfların farklı tasarruf ve tüketim eğilimlerine sahip olmalarıdır (Ataç, 2005, s. 125). Toplum işçiler ve kapitalistler olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır. Temel noktayı da bu iki sınıf oluşturmaktadır. Çünkü bu iki sınıfın tasarruf eğilimleri birbirinden farklıdır. Kalecki'ye göre, işçilerin geliri emekleri karşılığı aldıkları ücretten oluşmakta ve gelirlerinin büyük bir kısmını tüketmektedirler. Kapitalistlerin geliri ise, sahip oldukları üretim faktörleri sonucu elde ettikleri kârdan oluşmaktadır ve önemli bir kısmını tasarruf etmektedirler. İşçilerin tasarruf eğilimi sıfıra yakın iken, kapitalistlerin tasarruf eğilimi sıfırdan büyüktür (Savaş, 2000, s. 935). Yatırımların finansmanını kâr oluşturduğu için yatırım oranını kapitalistler kontrol edebilir. Diğer bir deyişle gelir dağılımı kapitalistlerce belirlenen kâr payına (mark-up) göre saptanmaktadır<sup>6</sup>.

Keynes'ten farklı olarak Post-Keynesyen iktisatçılar yatırımları faiz oranlarına değil kâr düzeyine bağlı olduğunu iddia etmektedirler (Ulusoy, 2007, s. 55).

Kapitalistlerce kâr payı yüksek belirlendiği durumda çıktıya olan talep düşmekte talepteki azalış yatırımları etkilemekte bu durumda ekonomiyi durgunluğa sürüklemektedir (Ataç, 2005, s. 125).

Post-Keynesyen iktisadın dayandığı üçüncü temel dayanak ise piyasa ve fiyat mekanizmasıdır. Post-Keynesyen iktisatçılar piyasaları esnek fiyatlı piyasalar ve sabit fiyatlı piyasalar olarak ikiye ayırırlar. Esnek fiyatlı piyasalar, fiyatın arz ve talep ilişkisine göre belirlendiği tam rekabet piyasalardır. Sabit fiyatlı piyasalar ise, fiyatın üretim masraflarına kâr marjının eklenmesiyle oluştuğu oligopolistik piyasalardır (Savaş, 2000, s. 927).

---

<sup>6</sup> Mark-up ile tasarruf arasındaki ilişkiyi ilk defa 1952 yılında Steindel tarafından ele alınmıştır. Ancak kâr marjı ve dolayısıyla tasarruf oranını hangi faktörlerin belirlediği Post-Keynesyenler tarafından incelenmiştir. Kalecki, kâr marjının monopol gücü tarafından belirlendiğini öne sürmüştü, Donald J. Harris ise buna ilaveten normal veya umulan kapasite kullanım oranı ile planlanan yatırım olmak üzere iki faktör tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Eichner, bu çeşitli unsurları bir araya getirerek kâr marjını belirleyen faktörleri genel bir analiz çerçevesine yerleştirmeye çalışmıştır. Bu konuda çeşitli Post-Keynesyen iktisatçılar tarafından yapılan çalışmalarda göre ise, kâr marjını belirleyen iki faktör bulunmaktadır. Biri ihtiyaç duyulan yatırım fonu miktarıdır. Diğeri ise bu fonu firma dışından temin etmenin masrafı ile firma içinden temin etmenin masrafı arasındaki farktır. Geleneksel firma teorisinde dış fonların önemi vurgulanır ve teçhizatın aşınması dolayısıyla ikamesi için gerekli olan fondan fazla fon oluşması bir dengesizlik hali olarak ifade edilmektedir. Ancak Post-Keynesyen mikro model, temel kaynak olarak firma içi fonların kullanılmasını kabul ederken firma dışı fonları istisnai bir durum olarak ele alır (Savaş, 2000, s. 926).

Post-Keynesyen ekonomistler piyasaların, çoğunlukla oligopolistik yapıda olduğunu varsayarlar<sup>7</sup>. Oligopolistik piyasalar, sahip oldukları tekeli güç sayesinde, fiyatı, normal maliyetleri üzerine kâr payını koyarak belirleyebilmekte ve böylece yatırımlarını finanse edebilecek yeterli nakit yaratabilmektedir. Bu piyasalarda fiyatlar yahut fiyatlardaki değişimler firmaların yatırım planlamalarını yansıtmaktadır. Bu durumda yatırımları belirleyen öğeler fiyatları da belirleyecektir. Bu öğelerin başında mevcut ekonomik durum ileriye dönük beklentiler gelmektedir. Eğer firma gerçekleştireceği yatırımları dış kaynaklarla finanse etmek zorunda kalırsa, firmanın maliyetlerini faiz oranları da etkileyecektir. Post-Keynesyenler bunlara ek olarak fiyatı, yatırımlar ve faiz oranlarının yanında ücretler ve işgücü verimliliğinin de etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Ataç, 2005, s. 128).

Post Keynesyenler, Neo-Klasik ekonominin varsaydığı gibi emek talebi ile reel ücret arasında sürekli negatif bir ilişkinin varlığını kabul etmezler. Keynes ve çoğu Post Keynesyene göre, ücretler toplam talebin önemli bir unsurunu oluşturduğu için ücretlerde meydana gelen bir azalma toplam talepte bir daralmaya sebep olacağından işsizlikte bir azalma ve piyasa temizlenmesi meydana gelmeyecektir. Post Keynesyen iktisatçılara göre, istihdam ve işsizlik düzeylerinin belirlenmesinde efektif talep önemli rol oynar. Dolayısıyla işsizlik yetersiz efektif talepten kaynaklanmaktadır (Gül vd, 2009, s. 74, 75).

Post-Keynesyen iktisatçılar, iktisadın sosyal bir bilim olduğunu ve sosyal bilimlerde de fen bilimleri gibi kanunların işlemediğini belirtirler. Doğa kanunları gibi bir kanunu olmayan bir bilim belirsizliğin egemenliği altındadır. Dolayısıyla tam istihdam mutlak bir sonuç değildir. Efektif talep, ekonominin tam istihdama doğru yönlendirilebilmesi için yeterli olmayabilir (Yavuz ve Tokucu, 2006, s. 152).

Post-Keynesyen ekonomistlerce çağdaş, parasal bir ekonomi, gelecek hakkındaki belirsizlikler nedeniyle tam istihdama ulaşma konusunda yetersizdir. Bu yetersizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla ekonomiye devlet müdahalesini benimsemekte ve devlete birtakım görevler yüklemektedirler. Bu görevler, toplam talebin düzenlenmesi için maliye politikasının, maliyet enflasyonunu kontrol altına almak için gelirler politikasının, parasal ücret ve fiyatları ayarlamak için ise para politikasının kullanılmasının gerekli olduğunu ileri sürmektedirler (Ataç, 2005, s. 131).

<sup>7</sup> Oligopolistik piyasalar fiyat alıcı değil, fiyat belirleyici olan piyasalardır.

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. TÜRKİYE VE DİĞER OECD ÜLKELERİNDE KADIN VE GENÇ İŞSİZLİĞİ

#### 2.1. İŞSİZLİK SORUNUN ÖNEMİ

Son iki yüzyıl, işin merkezi sosyal ilişkilerin, toplumsal sözleşmelerin, ücret ve pozisyon hiyerarşisinin kurulmasında ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bugün iş, topluma ait olmanın ana koşuludur. Hatta kişinin kimliğinin kurulmasında ana faktördür. İşsiz insan her şeyden yoksundur ve sadece iş ile kolektif çalışma yapabilir. Çünkü geri kalanı özel alana aittir (Meda, 2001, s. 25).

Bu sebeple günümüzde işsizlik sorunu, ekonomik ve sosyal hayatın en temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Gençlerin ve kadınların işgücü piyasasına katılımının artması, onların kişisel ve sosyal gelişimleri için anahtar bir rol oynadığı gibi ülkenin genel ekonomik refahının yükselmesini de sağlar. Bir ülkenin genç ve kadınlarının işgücüne katılma oranlarının yükseltilmesi ve istihdamının sağlanması ekonomik kalkınmayı hızlandırır (Palaz, 2005, s. 591).

Kaynaklar tam olarak kullanılmadığında ise toplum, mevcut kaynaklar ve teknoloji düzeyi ile üretebileceğinden daha da azını üretiyor olacak ve ekonomide verimsizlik söz konusu olacaktır (Ertek, 2004, s. 96). Ancak işgücünün tamamının üretime dâhil edilememesinin yarattığı sorunlar, ülkede üretilen çıktının potansiyel düzeyinin altında olması veya görece düşük katma değer yaratması ile sınırlı değildir (Şahin, 2009, s. 609). Toplumda işsizliğin yüksek düzeyde olmasının iktisadi maliyetinin yanı sıra sosyal maliyeti de vardır. Toplumda suç oranının arttığı dönemlerle işsizlik oranının yükseldiği dönemler arasında bir paralellik söz konusudur. Sosyal sorunlar arasında ise hırsızlık, intihar, depresyon ve şiddet olayları sayılabilir (Ertek, 2004, s. 96). İstihdam ise, bireylerin kişiliklerine olumlu katkıda bulunarak toplumun ruhsal olarak sağlıklı bireylerden oluşmasını sağlar (Akyıldız, 2006, s. 1)

İşsizlik emeğin kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. İşsiz kalınan süre boyunca işçilerin vasıf ve yeteneklerini kullanamaması ve işçilerin ustalık ve yeteneklerini artırıcı eğitimin sürdürülememesi nedeniyle işgücü kalite yönünden önemli kayıplara uğramaktadır (Yüceol, 2004, s. 5).

Sosyal devlet anlayışı kavramında yaşanan değişimler ile “işsizlik” sadece bireyin kendi kişisel problemi olmaktan uzaklaştırmıştır. Sosyal devlet anlayışında bireyin çalışma hakkı en tabi haklarından biri sayılmakta, bunu sağlamakta kamunun asli görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Gündoğan, 2001, s. 2). Bu bakış



açısıyla işsizlik devlet tarafından çözüme kavuşturulması gereken önemli bir sorun olma niteliği taşımaktadır.

İstihdam, Avrupa İstihdam Stratejisi'nin dört temel dayanağından biri olmuştur. Avrupa Birliği 2010 yılı hedefi % 70 istihdam oranı ve kadınların işgücüne katılım oranlarını % 60 olarak belirlenmiştir. İstihdam edilebilirliğin Avrupa Birliği düzeyinde teşvik edilmesi konunun uluslararası boyuttaki önemi göstermektedir. Bu durum sadece birey ve işletmeleri değil hükümetleri de istidam meseleleriyle yakından ilgilenmeye yöneltmiştir (Yılmaz, 2009, s. 3, 141).

İstihdam, bir zincirin halkaları gibi bireyin, toplumun, ülkenin ve dünyanın gelişimini sağlarken, işsizlik ise şiddet, terör, yıkım gibi bir ülkede olması istenmeyen birçok sıkıntının kaynağını teşkil eder. Uzun yıllar işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi birçok olumsuzlukla beraber işsizliğin yapısal bir sorun olarak sürekli hale gelmesine neden olmaktadır.

Türkiye'de işsizliği teşvik edecek herhangi bir uygulamanın (işsizlik sigortasının yeni uygulamaya konmuş olması ve kapsamının dar oluşu sosyal yardım vb.) olmadığı düşünülürse işgücüne katılma oranlarının ve istihdamın düşük, işsizliğin yüksek oluşunu açıklamak daha da önem kazanmaktadır (Ansal vd, 2000, s. 57).

Günümüzde, ekonomik ve sosyal politikaların temel hedeflerinden biri mevcut istihdam düzeyinin arttırılması ve işsizliğin azaltılmasıdır. Ülkeler arasında, gelişmişlik düzeyi ve uluslararası rekabet açısından karşılaştırmalar yapılırken istihdam ve işsizlik önemli bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde hükümetler tarafından işsizlik sorununun çözümüne yönelik politikalar üretilmektedir. Ne yazık ki ülkemizdeki işsizlik sorununa yönelik önemli sonuçlar elde edilememiş, yaşanan son krizlerle sorun daha da derinleşmiş, sadece açık işsizlik değil, eksik istihdam ve istihdamın fakirleşmesi olgusunu da içeren yapısal bir problem haline dönüşmüştür (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 65).

### **2.1.1. Kadın İşsizliğinin Önemi**

Kadın işsizliği ülke genelindeki istihdam sorunlarından ayrı olarak değerlendirilemez. Ekonomik gelişmenin niteliği, kadın istihdamını etkilemektedir. Tarımsal yapıda meydana gelen daralmaya bağlı olarak, kente göç eden kadın işgücü enformel istihdam olanakları ile karşı karşıya kalmaktadır (KSSGM, 1999a, s. 254).

Ekonomileri tarıma dayalı olan ülkelerde kadın ara eleman olarak hizmet verirken, sanayi ülkelerinde kadınlar işgücü piyasasında önemli bir yer kapsamaktadır

(Gül vd, 2009, s. 167). Türkiye’de 13 milyon civarında ev hanımı bulunmaktadır. İktisaden faal durumda olan kadın nüfusun oranı Türkiye’de sadece % 28 iken, bu oran İskandinav ülkelerinde % 75, ABD, Hollanda ve İngiltere’de % 70, Avustralya ve Almanya’da % 68, Kore’de % 54’tür. Türkiye’de istihdam edilen kadın işgücünün sadece % 48’i tarım dışı sektörlerde çalışmakta ve istihdam edilen kadınların % 49’u ücretsiz aile işçisidir. Bu tablo Türkiye’nin sahip olduğu kadın istihdam potansiyelini değerlendirmedeğinin kanıtıdır. Bu nedenle nüfusun cinsiyet dağılımının incelenmesi önem arz etmektedir (Eren, 2010, s. 15).

Toplumda iş sahibi olan kadınların sayılarının artması toplumsal faydanın dışında bireysel fayda da sağlamaktadır. Kadın sahip olduğu iş sayesinde evlilik yada çocuk doğurma kararlarını erteleyebiliyor, boşanma durumunda geçimini sağlamak için tekrar evlenmek yada çocuklarında vazgeçmek zorunda kalmıyor çocuklarını kendi yetiştirebilme imkanı elde ediyor (Joekes, 1998, s. 20). Kadın istihdamının arttırılması ile imkânsızlıklar nedeniyle yapılan zorunlu evliliklerin oluşturduğu mutsuz ailelerin toplumda yaratacağı olumsuz ve güvensiz ortamın oluşması engellenebilir.

İstihdam sorununa bir çözüm bulanabilmesi durumunda toplumun bütün kademeleri olumlu yönde etkilenecektir. İstihdam sorununun çözümü demek artık işsizliğin olmadığı insan kaynaklarından daha fazla yararlanıldığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kalktığı ve vergi tabanın genişlemesiyle kamu gelirlerinin arttığı ekonomi ifade edilebilir. Yetişkinlerin iş sahibi olması ile ekonomik imkânsızlıklar nedeni ile çalışmak zorunda kalan çocukların eğitime yönelmesine imkân tanınmış olmaktadır. Sonuç itibariyle sağlık, eğitim vb. olmak üzere birçok alanda olumlu gelişmeler sağlanacaktır.

### **2.1.2. Genç İşsizliğin Önemi**

Genç, yaşamın yükünü henüz yüklenmemiş, fiziksel ve ruhsal gelişimini tamamlama sürecini yaşayan, geleceğe hazırlanan toplumun en dinamik üyesidir. Gençlerini iyi yetiştiremeyen, ilgi ve yeteneklerine uygun mesleklere yönlendiremeyen, çalışma hayatına hazırlamayan, toplum hayatına kazandıramayan ülkeler, kısa vadede kendi insan kaynaklarına zarar verirken uzun vadede ülkelerinin geleceğini ve gelişmesini tehlikeye atmış olurlar. Yetersiz eğitim, sağlık, işsizlik, sosyal güvence, düşük ücret, sosyal ve kültürel gereksinimlerin karşılanamaması, gençlerin başlıca sorunlarını oluşturmaktadır (TÜRK-İŞ, 1999, s. 356).

Toplumdaki bazı gruplar (gençler, kadınlar, özürllüer, niteliksiz işçiler, yabancı işçiler gibi) işsizlikten diğerlerine göre daha fazla etkilenmektedirler. İşsizliğe karşı duyarlılığı yüksek olan bu guruplar arasında gençler önemli bir paya sahiptir. Genç işgücünün aynı zamanda kadın, özürllü yada niteliksiz olması durumunda bu duyarlılık daha fazla artmaktadır (Gül vd, 2009, s. 167).

ILO'nun 2004 yılında yayınladığı bir rapora göre, dünyadaki genç işsizliği oranını yarıya indirilebilmesi durumunda küresel GSYİH'yı yaklaşık olarak 2,2 trilyon dolar arttıracığını, bunun da 2003 GSYİH sınırn yaklaşık % 4'üne eşdeğer olacağını belirtmiştir (Buluttekin, 2008, 141, 142).

İşsizlik toplumun bütün kesimleri için önemli bir sorun olma özelliği taşırken genç işsizliği daha önemli bir nitelik taşımaktadır. Her şeyden önce dinamik, esnek bir yapıya sahip olan, yeni teknikleri hızla öğrenebilen genç işgücünün işsizliği böyle bir kaynağın kullanılmamasının ortaya çıkaracağı israf açısından ayrı bir önem taşımaktadır (Gündoğan, 2001, s. 29–31).

Türkiye'de genç işsizlik sorunu giderek önem kazanan yapısal bir problemdir. Genç işsizler arasında eğitilmişlerin işsizliği daha fazla ön plana çıkmaktadır (Özay ve Kılıç, 2009, s. 41). Ancak genç işsizliği sadece Türkiye'nin değil dünyadaki pek çok ülkenin önde gelen ekonomik problemlerinden biridir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 97). Özellikle gelişmiş Kıta Avrupa'sı ülkelerinde işsizlik sorununun en çok genç nüfusu etkiliyor olması ve bugün Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi içinde özellikle genç işsizliğinin üzerinde durulması ve politikalar geliştirilen bir alanı oluşturması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Gelişmiş ülkelerde sorunun ana nedenini demografik şartlar oluştururken, gelişmekte olan ülkelerde genç işsizlik sorunu ekonominin yeterli iş imkânları yaratamaması ve işgücü piyasasının ihtiyacını karşılayacak eğitimin verilememesi olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde geç emeklilik vb. nedenler genç işgücünün piyasaya girişlerinde engel oluşturmaktadır (Özay ve Kılıç, 2009, s. 41, 42).

Genç işsizlik sorunu dünyanın hangi ülkesinde görülürse görülsün genellikle benzer sonuçlara neden olmaktadır (Özay ve Kılıç, 2009, s. 41, 42). İşsizlik tüm çalışanlar için ciddi bir sorun oluşturmakla birlikte, genç nüfus için özellikle uzun süren işsizlik dönemleri tahrip edici etkilere sebep olmaktadır. Uzmanlarca “yara izi” olarak tanımlanan bu tahrip edici etki özellikle temel eğitimini tamamlayamayan gençleri etkilemektedir. İlk işin bulunmakta zorlanması yahut kısa süre içinde işten atılması gençler üzerinde etkilerini uzun vadede görebileceğimiz derin yaralar

açmaktadır (Ercan, 2010, 2). Birçok yorumcu endüstriyel toplumların gençler için gittikçe zorlaşacağına inanmaktadır. Genç işsizliğindeki artış, genç erkekler arasında intihar ve uyuşturucu kullanımında artışlara aynı zamanda yüksek boşanma oranları ile genç yaşta yalnız anne-babalık sayısının artacağına işaret etmektedirler (Blanchflower ve Oswald, 2000, s. 289). Gençler arasında işsizliğin yoğunlaşması beraberinde ruh sağlığı, topluma karşı kin ve nefret duyguları ve kriminalite gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 97). 1972–1974 yılları arasında İngiltere’de süper marketlerin yağmalanmasına kadar ulaşan sosyal problemlerin kaynağı olarak işsizliğin artmasından çok işsizliğin gençler arasında yaygınlaşmasının sebep olabileceği üzerinde durulmuştur (Eren, 2010, s. 60). Gençler, içinde buldukları işsizliğin kendi yetersizliklerinden çok sistemin eksikliklerinden kaynaklandığını düşünerek topluma yabancılaşmaya ve sorumluluk alma düşüncelerini kaybetmeye başlarlar. Hatta gençler arasında işsizliğin yüksek olması, toplumda siyasi şiddet ve başkaldırıya sebep olabilir (Gündoğan, 2001, s. 29–31). Bu nedenle işsizliğin yaş boyutu incelendiğinde işsizlikle mücadele politikalarının geliştirilmesi daha önemli hale gelmektedir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 97).

## **2.2. TÜRKİYE VE DİĞER OECD ÜLKELERİNDE KADIN İŞGÜCÜNÜN DURUMU**

### **2.2.1. OECD Ülkelerinde Yıllara Göre İşsizliğin Gelişimi**

Tablo 1; OECD ülkelerinde kadın ve erkek işsizlik oranlarını ve yıllar itibariyle bu oranlardaki değişimi göstermektedir. Veriler 1994 yılından bu yana bilgi sunmakta olup 15-64 yaş grubunu kapsamaktadır. Bu veriler işsizliğin gelişimi hakkında bilgi verdiği gibi işsizlikle mücadelede başarılı ve başarısız ülke örneklerini sunmaktadır.

Kadınlarda işsizlik oranı çoğu OECD ülkesinde 1994-2007 arasında düşüş göstermiştir. 2008 ve 2009 yıllarında ise tekrar yükselişe geçmiştir. 1994, 2005 ve 2006 yıllarında en yüksek kadın işsizlik oranına sahip olan ülke Polonya’dır. Kriz işsizlik oranlarının yükselmesi yönünde etki eden önemli faktörlerden biridir. Hem kadınlarda hem de erkeklerde kriz yıllarında işsizlik artış gösterme eğilimindedir. 2008 ve 2009 yılları kriz yılları olduğu için 2007 yılı işsizliğe ilişkin daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. 2007 yılında; Norveç (% 2,5), Kore (% 2,8), Meksika (% 3,8), Japonya (% 3,9), Hollanda (% 4,0), Yeni Zelanda (% 4,4), ABD (% 4,6), İsveç (% 4,6) ... OECD ortalamasının (% 6,0) altında seyreden düşük işsizlik oranları ile işsizlikle mücadelede başarılı ülkeler arasındadır. Yunanistan (% 12,9), Slovak

Cumhuriyeti (% 12,6), Türkiye (% 11,3), İspanya (% 10,9), Polonya (% 10,4) ve Portekiz (% 10,1) işsizlik oranının yüksek olduğu ülkelerdir. 2009 yılında ise kadın işsizlik oranının en yüksek olduğu ülkeler İspanya (% 18,5), Türkiye (% 14,7) ve Yunanistan (% 13,3) dır.

OECD ülkelerinde yıllar itibariyle erkek işsizlik oranlarının en yüksek ve en düşük olduğu ülkeler ise şöyledir. 1994 yılında İspanya (% 19,4), Kore ve Japonya (% 2,9), 2005 yılında Portekiz (% 16,9), Meksika (% 3,5), 2006 yılında Polonya (% 13,1), Meksika (% 3,1), 2007 yılında Türkiye (% 10,2), Norveç (% 2,6), 2008 yılında Türkiye (% 11), Norveç ve Hollanda (% 2,8), 2009 yılında İspanya % 17,8 ile en yüksek işsizlik oranına sahip ülke olurken % 3,7 ile Norveç en düşük işsizlik oranına sahiptir.

Türkiye tüm yıllarda kadınlarda ve erkeklerde OECD ortalamasının üzerinde bir işsizlik göstermiştir. Sadece 1994 yılında kadın işsizlik oranında % 0,1'lik bir farkla OECD ortalamasının altında bir oran göstermiştir.

**Tablo 1: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranları (15–64 yaş grubu) (%)**

OECD Ülkeleri	Kadın						Erkek						Genel					
	1994	2005	2006	2007	2008	2009	1994	2005	2006	2007	2008	2009	1994	2005	2006	2007	2008	2009
Belçika	12,5	9,5	9,4	8,5	7,6	8,1	7,7	7,7	7,5	6,7	6,5	7,8	9,7	8,5	8,3	7,5	7,0	8,0
Kanada	9,8	6,5	6,1	5,7	5,7	7,1	11,0	7,1	6,6	6,4	6,7	9,6	10,5	6,8	6,3	6,1	6,2	8,4
Çek Cumhuriyeti	5,2	9,8	8,9	6,8	5,7	7,8	3,6	6,5	5,9	4,3	3,5	5,9	..	8,3	7,9	7,4	8,0	..
Finlandiya	14,9	8,7	8,1	7,3	6,8	7,6	17,9	8,2	7,3	6,5	6,0	9,1	4,3	8,0	7,2	5,4	4,4	6,8
Fransa	14,4	9,8	9,7	8,6	7,9	9,3	10,8	8,1	8,1	7,5	6,9	8,9	16,5	8,4	7,7	6,9	6,4	8,4
Almanya	10,1	11,0	10,3	8,9	7,7	7,4	7,2	11,5	10,5	8,6	7,5	8,2	12,4	8,9	8,8	8,0	7,4	9,1
Yunanistan	14,0	15,4	13,8	12,9	11,5	13,3	6,2	6,2	5,7	5,3	5,1	7,0	8,5	11,3	10,4	8,7	7,6	7,8
Macaristan	9,3	7,5	7,9	7,7	8,1	9,8	12,1	7,0	7,2	7,2	7,7	10,3	9,1	10,0	9,0	8,4	7,8	9,6
İtalya	15,5	10,1	8,8	7,9	8,6	9,3	8,6	6,3	5,5	5,0	5,6	6,9	10,8	7,2	7,5	7,4	7,9	10,1
Japonya	3,1	4,4	4,1	3,9	4,0	5,0	2,9	4,7	4,4	4,1	4,3	5,5	11,1	7,8	6,9	6,2	6,8	7,9
Kore	2,0	3,6	3,1	2,8	2,8	3,2	2,9	4,1	4,0	3,8	3,7	4,3	3,0	4,6	4,3	4,1	4,2	5,3
Meksika	4,9	3,7	3,6	3,8	4,0	5,0	4,1	3,5	3,1	3,3	3,4	5,6	2,6	3,9	3,6	3,4	3,3	3,8
Hollanda	8,1	5,5	4,6	4,0	3,2	3,9	5,9	4,8	3,8	3,1	2,8	3,9	4,4	3,6	3,3	3,5	3,6	5,4
Yeni Zelanda	7,9	4,2	4,2	4,0	4,3	6,3	8,9	3,6	3,6	3,5	4,2	6,3	6,8	5,1	4,2	3,5	3,0	3,9
Norveç	4,8	4,4	3,4	2,5	2,5	2,7	6,0	4,9	3,5	2,6	2,8	3,7	8,4	3,9	3,9	3,8	4,3	6,3
Polonya	16,4	19,4	15,1	10,4	8,0	8,8	13,4	16,9	13,1	9,1	6,5	7,9	5,4	4,7	3,5	2,6	2,6	3,2
Portekiz	8,3	9,2	9,5	10,1	9,4	10,7	6,3	7,1	7,0	7,0	6,9	9,4	14,8	18,0	14,0	9,7	7,2	8,3
Slovak Cumhuriyeti	14,1	17,2	14,7	12,6	11,1	12,9	13,3	15,4	12,2	9,8	8,4	11,4	7,2	8,1	8,1	8,5	8,1	10,0
İspanya	31,8	12,2	11,6	10,9	13,1	18,5	19,4	7,1	6,4	6,4	10,1	17,8	13,7	16,2	13,3	11,0	9,6	12,1
İsviçre	4,4	5,2	4,8	4,6	4,0	4,6	3,6	4,0	3,5	3,0	2,9	3,8	24,0	9,2	8,6	8,3	11,4	18,1
Türkiye	8,3	11,5	11,4	11,3	11,9	14,7	9,0	10,7	10,1	10,2	11,0	14,2	8,8	10,9	10,5	10,5	11,2	14,3
İngiltere	7,4	4,2	5,0	4,9	4,8	6,5	11,5	5,1	5,8	5,6	5,8	8,9	9,7	4,7	5,4	5,3	5,4	7,8
ABD	6,1	5,2	4,7	4,6	5,5	8,2	6,2	5,1	4,7	4,8	6,2	10,5	6,2	5,1	4,7	4,7	5,8	9,4
OECD <sup>a</sup>	8,4	7,1	6,6	6,0	6,2	7,8	7,4	6,5	6,0	5,6	6,0	8,7	7,8	6,8	6,2	5,8	6,1	8,3

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, s. 271–273.

a : OECD ağırlıklı ortalama

### 2.2.2. OECD Ülkelerinde Kadınlarda ve Erkeklerde İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları

Tablo 2; Seçilmiş OECD ülkelerinde cinsiyete göre işgücüne katılma oranlarını ve işsizlik oranlarını göstermektedir. İşgücüne katılma oranı işgücünün ne kadarının çalışmak istediğini gösteren önemli bir göstergedir. İşgücüne katılma oranı; işgücü piyasasına, toplumsal yargılara, kurumsal yapıya vb. ilişkin ip uçları vermektedir. Bu oranının hem kadınlarda hem de erkeklerde yüksek olması arzulanır. Kadın ve erkek işgücüne katılma oranları arasındaki fark ise, toplumda cinsiyetçi tutumun varlığını göstermektedir.

Türkiye, % 28,4 kadın işgücüne katılma oranı ile OECD ülkeleri arasında en düşük işgücüne katılma oranına sahip olan ülkedir. OECD ülkelerinde en yüksek kadın işgücüne katılma oranı % 76,5 ile Norveç'te iken Türkiye dışında en düşük işgücüne katılma oranı % 45,2 ile Meksika'dadır. Türkiye dışındaki, OECD ülkeleri arasında en düşük kadın işgücüne katılma oranının bile hayli gerisindedir.

Türkiye erkeklerde % 75,2'lik katılım oranı ile OECD ortalamasına daha yakındır. OECD ortalamasında bu oran % 80,2'dir. OECD ülkelerinde işgücüne katılma oranları kadınlarda erkeklere göre daha düşüktür. Ancak aradaki fark Türkiye'de olduğu kadar yüksek değildir.

İşsizlik oranları açısından tablo değerlendirildiğinde ise, en yüksek kadın işsizliğin Türkiye'de olduğu gözlenmektedir. OECD kadın işsizliği ortalaması % 7,8 iken, Türkiye % 14,7 ile neredeyse bu ortalamanın iki katı bir ortalamaya sahiptir. Erkeklerde de işsizlik oranı (% 14,2) OECD ortalamasının (% 8,7) üstünde olup İspanya'dan (% 17,8) sonra en yüksek işsizlik oranıdır.

**Tablo 2: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları (15–64 yaş grubu) (2009)**

OECD Ülkeleri	İşgücüne Katılma Oranı (%)			İşsizlik Oranı (%)		
	Kadın	Erkek	Genel	Kadın	Erkek	Genel
Belçika	60,9	72,8	66,9	8,1	7,8	8,0
Kanada	74,4	81,8	78,1	7,1	9,6	8,4
Çek Cumhuriyeti	61,5	78,5	70,1	7,8	5,9	6,8
Finlandiya	73,5	75,8	74,6	7,6	9,1	8,4
Fransa	65,9	74,7	70,2	9,3	8,9	9,1
Almanya	70,4	82,2	76,4	7,4	8,2	7,8
Yunanistan	56,5	79,0	67,8	13,3	7,0	9,6
Macaristan	55,3	68,2	61,6	9,8	10,3	10,1
İtalya	51,1	73,7	62,4	9,3	6,9	7,9
Japonya	62,9	84,8	73,9	5,0	5,5	5,3
Kore	53,9	76,9	65,4	3,2	4,3	3,8
Meksika	45,2	82,3	62,8	5,0	5,6	5,4
Hollanda	73,5	84,1	78,8	3,9	3,9	3,9
Yeni Zelanda	72,0	83,9	77,8	6,3	6,3	6,3
Norveç	76,5	81,4	79,0	2,7	3,7	3,2
Polonya	57,8	71,8	64,7	8,8	7,9	8,3
Portekiz	69,0	78,5	73,7	10,7	9,4	10,0
Slovak Cumhuriyeti	60,6	76,3	68,4	12,9	11,4	12,1
İspanya	65,7	82,2	74,0	18,5	17,8	18,1
İsviçre	77,3	87,9	82,6	4,6	3,8	4,2
Türkiye	28,4	75,2	51,7	14,7	14,2	14,3
İngiltere	70,2	83,2	76,6	6,5	8,9	7,8
Amerika Birleşik Devletleri	69,0	80,4	74,6	8,2	10,5	9,4
OECD <sup>a</sup>	61,3	80,2	70,7	7,8	8,7	8,3

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, s. 271–273.

a: OECD ağırlıklı ortalama

### 2.2.3. OECD Ülkelerinde Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları

İşsizliğin ve işgücüne katılımın yaş gruplarına göre dağılımı; hangi yaş aralığında çalışma eğiliminin arttığını/azaldığını işsizliğin hangi yaş aralığında daha fazla/az olduğunu göstermektedir. Genellikle genç ve orta yaşlarda çalışma eğilimi ve işsizlik artarken yaşlılık dönemlerinde hem çalışma eğilimi hem de işsizlik azalmaktadır.

Tablo 3'ten takip edilebileceği üzere kadınlarda işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu yaş aralığı 25-54'tür. OECD ortalaması % 70,2 iken, Türkiye bu ortalamanın oldukça gerisinde kalmıştır. Türkiye'de 25–54 yaş aralığı işgücüne katılma oranı % 31,6'dır. Ardından OECD ortalamasına göre en yüksek katılım % 47,5 ile 55–64 yaş aralığında olmaktadır. Ancak Türkiye'de ikinci en yüksek katılım % 25,8 ile 15–24 yaş aralığında olmaktadır. Türkiye'de 55–64 yaş aralığında işgücüne katılma oranı % 16,3'tür. Bu oranın düşük olmasının nedenlerinden biri uzun yıllar uygulanmış olan erken emeklilik sistemidir.



İşsizlik verileri OECD ortalamasına benzer bir eğilim göstermiş olup Türkiye’de kadın işsizlik oranının en yüksek olduğu dönem % 25 ile 15–24 yaş aralığıdır. Ardından % 12,5 ile 25–54 yaş aralığı takip etmektedir. Yaş gruplarına göre işsizlik ele alındığında, işsizliğin en yüksek oranda gençleri tehdit ettiği gözlenmektedir. 55–64 yaş aralığı işsizlik oranı ise % 1,6’dır. Türkiye’de kadınlarda bu yaş aralığı işsizliğin OECD ortalamasının bile gerisinde kalması bu yaş aralığında işgücüne katılma oranının düşüklüğü ile ilişkilendirilebilir. Çünkü ülkemizde kadınlar belli bir yaştan sonra iş aramak yerine çoğunlukla işgücü piyasasından çekilmeyi tercih etmektedirler.

**Tablo 3: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yaş Gruplarına Göre Kadınlarda İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları (2009)**

OECD Ülkeleri	İşgücüne Katılma Oranı (%)			İşsizlik Oranı (%)		
	15-24	25-54	55-64	15-24	25-54	55-64
Belçika	29,9	79,2	29,3	22,5	6,9	5,2
Kanada	65,1	82,2	56,3	12,4	6,1	5,7
Çek Cumhuriyeti	26,1	79,9	37,2	16,7	7,3	5,8
Finlandiya	51,2	85,6	59,8	18,8	6,1	5,5
Fransa	35,8	83,7	39,1	21,5	8,2	6,0
Almanya	49,2	81,0	52,9	9,8	6,9	8,0
Yunanistan	27,4	71,0	29,3	33,9	12,4	5,5
Macaristan	21,5	73,6	28,8	24,2	9,0	6,2
İtalya	23,9	64,5	26,1	28,7	8,5	2,8
Japonya	44,8	71,1	53,5	8,1	4,9	3,4
Kore	30,0	61,5	47,5	8,5	2,8	1,7
Meksika	32,2	53,2	33,3	10,6	3,8	1,5
Hollanda	73,2	82,3	45,2	6,7	3,3	3,6
Yeni Zelanda	59,4	77,5	66,6	17,2	4,4	2,5
Norveç	59,2	85,2	65,0	8,0	2,0	0,6
Polonya	29,4	77,5	23,2	21,2	7,6	5,5
Portekiz	37,5	83,4	45,9	21,6	10,1	7,0
Slovak Cumhuriyeti	25,4	80,8	29,1	26,5	11,8	10,0
İspanya	45,7	76,7	37,2	36,4	16,9	13,3
İsviçre	50,8	87,1	70,0	23,7	6,0	4,6
Türkiye	25,8	31,6	16,3	25,0	12,5	1,6
İngiltere	60,9	78,5	50,8	15,6	5,2	2,8
Amerika Birleşik Devletleri	55,2	75,6	60,0	14,9	7,2	6,0
OECD <sup>a</sup>	44,1	70,2	47,5	14,8	6,9	5,0

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, s. 280–282.

a: OECD ağırlıklı ortalama

#### 2.2.4. OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre Kadın ve Erkeklerde İşsizlik

OECD ülkelerinde genel itibariyle eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranları azalmaktadır. Eğitimin istihdamı arttırıcı işsizliği azaltıcı bir etkisinin olması beklenen bir durumdur. Çünkü eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin iş bulması kolaylaşmaktadır. Ancak Türkiye’de aksi durum gözlenebilmektedir. Bunda şüphesiz eğitim sisteminin işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olması ve piyasada yaratılan işlerin düşük eğitimlilere hitap etmesi etkili olmaktadır.

**Tablo 4: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre İşsizlik Oranları (15–64 yaş grubu) (2008)**

OECD Ülkeleri	İşsizlik Oranı (%)								
	Kadın			Erkek			Genel		
	Lise Altı	Lise	Üniversite	Lise Altı	Lise	Üniversite	Lise Altı	Lise	Üniversite
Belçika	12,2	7,3	3,2	10,0	4,5	3,2	10,8	5,7	3,2
Kanada	8,5	5,3	4,1	9,5	5,5	4,2	9,1	5,5	4,1
Şili	7,2	7,6	5,9	4,3	5,9	5,1	5,2	6,6	5,5
Çek Cumhuriyeti	17,3	4,7	1,6	17,2	2,4	1,5	17,3	3,3	1,5
Finlandiya	9,0	6,2	3,6	7,4	4,9	2,8	8,1	5,4	3,3
Fransa	10,7	6,6	4,3	9,0	4,7	3,7	9,8	5,6	4,0
Almanya	15,0	7,2	3,9	18,1	7,2	2,9	16,5	7,2	3,3
Yunanistan	11,5	11,3	7,5	4,5	4,1	4,2	6,8	7,2	5,7
Macaristan	16,4	6,9	2,5	18,3	5,9	2,0	17,3	6,3	2,3
İtalya	10,4	6,1	5,3	6,0	3,4	3,1	7,4	4,6	4,3
Japonya	b	4,0	3,5	b	4,7	2,8	b	4,4	3,1
Kore	1,5	2,5	2,4	3,5	3,9	2,7	2,5	3,3	2,6
Meksika	2,3	3,3	3,8	2,5	2,6	3,0	2,4	2,9	3,3
Hollanda	4,2	2,5	1,6	2,8	1,8	1,6	3,4	2,1	1,6
Yeni Zelanda	3,4	3,1	2,5	3,9	2,2	2,2	3,7	2,6	2,4
Norveç	a	1,4	a	4,2	1,2	1,4	3,8	1,3	1,3
Polonya	11,9	7,6	3,4	11,2	5,4	2,9	11,5	6,3	3,1
Portekiz	8,8	7,8	6,8	6,7	5,5	4,3	7,6	6,6	5,8
Slovak Cumhuriyeti	35,2	9,1	3,7	37,6	6,1	2,5	36,3	7,4	3,1
İspanya	16,2	11,4	7,0	11,5	7,7	4,8	13,2	9,3	5,8
İsviçre	6,7	3,1	2,3	4,9	2,6	1,5	6,0	2,9	1,8
Türkiye	8,1	16,0	9,3	10,0	7,6	6,3	9,6	9,3	7,3
İngiltere	5,5	3,7	2,0	6,7	3,7	2,0	6,2	3,7	2,0
ABD	8,5	4,9	2,5	10,9	5,6	2,4	10,1	5,3	2,4
OECD <sup>c</sup>	9,5	5,7	3,7	8,8	4,3	2,9	8,7	4,9	3,2

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, s. 283–285.

a) Güvenilirlik sınırının altındadır.

b) Lise eğitimi de dâhil edilmiştir.

c) OECD ağırlıklı ortalama

Türkiye’de lisenin alt kademelerinden mezun olan kadınlarda işsizlik oranı OECD ortalamasının altındadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranlarının diğer OECD ülkelerinin çok gerisinde olmasının etkisi göz ardı edilemez. Daha önce de ifade edildiği üzere işgücüne katılma oranının artması karşısında işgücü piyasası yeterli istihdam alanı yaratmıyorsa işgücüne katılma oranının yükselmesi işsizliği arttırıcı yönde etki etmektedir. Türkiye’de liseden mezun olan kadınlarda işsizlik oranı % 16 seviyesine yükselmektedir. Bu oran OECD ülkeleri arasında en yüksek işsizlik oranına ulaşmaktadır. Bu verilerden hareketle ülkemizde alınan lise eğitiminin işsizliği azaltmadığı aksine arttırdığı söylenebilir.

Ülkemizde eğitim sisteminin en büyük problemlerinden biri özellikle lise eğitiminin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verememesidir. Üniversite’den

mezun olan kadınlarda işsizlik % 9,3 ile OECD ortalamasının yaklaşık 3 katına ulaşmaktadır. Üniversite eğitimin işsizlik oranının düşmesinde etkili olduğu ancak halen bu oranın OECD ülkelerine kıyasla yüksek olduğu gözlenmektedir. OECD genelinde yüksek eğitime sahip olmanın işsizliği azalttığı söylenebilir. Üniversite mezunları arasında işsizlik oranı düşmektedir.

OECD ortalamasına göre erkeklerde tüm eğitim kademelerinde işsizlik oranı kadınlara kıyasla düşüktür. Türkiye’de lisenin alt kademelerinde bir okuldan mezun olan erkeklerde işsizlik oranı % 10 ile aynı kademede eğitim almış olan kadınların işsizlik oranından daha yüksek bir seviyededir. Ancak OECD ortalamasının sadece % 1,2 üstündedir. Lise eğitimi erkeklerde işsizliği düşürücü yönde etki etmektedir. Buna rağmen Türkiye % 10 işsizlik oranı ile OECD ülkeleri arasında İspanya’dan sonra en yüksek işsizlik oranına sahip ülkedir. Türkiye’de üniversite mezunları arasında (kadın ve erkek) işsizlik oranı OECD ülkeleri içinde en yüksek oranı temsil etmektedir. Ülkemizde erkeklerde eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranı azalmıştır.

Genel işsizlik oranları ise, tüm eğitim kademelerinde işsizliğin OECD ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir. Genel olarak OECD ülkelerinde en yüksek işsizlik lise altı eğitim seviyelerinde en düşük işsizlik ise üniversite mezunlarında görülmektedir. Ülkemizde ise, en yüksek işsizlik lise mezunlarında en düşük işsizlik ise üniversite mezunları arasında olmaktadır.

### **2.2.5. OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre Kadın ve Erkeklerde İşgücüne Katılma Oranları**

Bireylerin işgücüne katılma kararlarını belirleyen en önemli faktör eğitimidir; ancak eğitim kadınların işgücüne katılımında erkeklerle kıyaslandığında çok daha etkilidir. Eğitim düzeyi arttıkça kadınlarda çalışma eğilimi artmaktadır. Aksine, eğitim düzeyi düştükçe kadınların işgücüne katılımı erkeklere oranla çok daha fazla düşmektedir.

Eğitimin işgücüne katılım ve istihdam üzerindeki etkisi kadınlarda erkeklere göre çok daha belirgin olmaktadır. Ayrıca eğitim düzeylerine göre işgücüne katılım oranlarındaki fark kadınlarda erkeklerden daha fazladır. OECD ülkeleri genelinde eğitim düzeyi arttıkça kadınlarla erkeklerin işgücüne katılım oranları arasındaki fark da kapanmaktadır.

**Tablo 5: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Eğitim Seviyesine Göre İşgücüne Katılma Oranları (2008) (%)**

OECD Ülkeleri	Kadın			Erkek			Genel		
	Lise Altı	Lise	Üniversite	Lise Altı	Lise	Üniversite	Lise Altı	Lise	Üniversite
Belçika	43,4	72,1	84,2	67,4	85,8	91,1	55,4	79,3	87,5
Kanada	51,1	74,3	82,7	73,6	86,6	90,2	63,4	80,9	86,1
Şili	38,5	57,5	75,9	87,8	94,2	92,3	62,1	75,4	84,3
Çek Cumhuriyeti	50,0	69,9	78,5	69,4	88,0	93,6	56,3	79,2	86,4
Finlandiya	59,1	78,4	86,4	68,6	84,5	91,4	64,5	81,7	88,5
Fransa	56,3	76,0	84,7	73,5	84,3	91,5	64,4	80,4	87,8
Almanya	56,1	75,3	84,3	81,0	87,2	92,1	66,2	81,2	88,8
Yunanistan	44,4	62,3	84,1	83,8	89,5	91,0	64,7	75,2	87,6
Macaristan	39,1	66,1	77,9	58,1	79,7	86,9	46,8	73,3	81,8
İtalya	37,5	68,8	80,1	75,2	86,9	89,3	56,7	77,9	84,3
Japonya	a	64,2	67,9	a	91,9	96,0	a	77,8	82,3
Kore	59,3	58,2	62,6	81,1	87,6	91,7	67,8	73,1	79,2
Meksika	43,1	59,2	76,0	92,1	94,6	93,9	65,2	75,1	85,7
Hollanda	53,4	77,6	87,2	80,6	88,8	91,9	65,9	83,2	89,7
Yeni Zelanda	65,4	76,5	81,4	82,2	92,3	93,4	73,2	85,5	86,6
Norveç	61,5	81,5	90,3	75,7	88,8	93,3	68,6	85,5	91,8
Polonya	36,8	62,1	85,1	62,0	80,5	91,8	48,6	71,6	87,9
Portekiz	69,4	83,8	90,5	85,5	88,7	94,4	77,6	86,3	92,0
Slovak Cumhuriyeti	44,0	72,8	82,8	62,6	88,3	94,0	50,7	80,8	88,2
İspanya	51,8	75,1	85,3	83,7	90,5	92,4	68,1	82,9	88,8
İsviçre	65,6	78,7	87,0	82,8	91,2	95,3	71,9	84,4	92,1
Türkiye	22,0	34,3	70,4	80,9	87,4	86,9	51,7	67,0	80,5
İngiltere	61,4	80,4	87,3	78,4	89,3	91,8	69,9	85,3	89,6
ABD	47,9	70,3	80,7	74,7	83,5	90,2	62,5	76,9	85,2
OECD <sup>b</sup>	52,3	71,0	82,4	77,3	88,1	92,2	64,1	79,9	87,4

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, s. 283–285.

a) Lise eğitimi dâhil edilmiştir.

b) OECD ağırlıklı ortalama

Tablo 5; OECD ülkelerinde, 2008 yılı itibariyle, eğitim durumuna göre kadın ve erkek işgücüne katılma oranlarını göstermektedir.

Kadın işgücünde eğitim hem ülkemizde hem de OECD ülkelerinde işgücüne katılımı arttırmıştır. 2008 yılında OECD ülkeleri arasında lise altı eğitim alan kadınlarda işgücüne katılma oranı ortalama % 50'dir. 25–64 yaş aralığındaki her iki kadından biri işgücüne katılmaktadır. Türkiye'de ise sadece dört kadından biri işgücüne katılmaktadır. Lise mezunu kadınlar arasında işgücüne katılma oranı % 34,3'e ulaşmış olmasına rağmen % 71 olan OECD ortalamasının oldukça gerisindedir. Üniversite mezuniyeti kadınlarda işgücüne katılma oranı % 100 arttırmış ve % 70,4'e ulaşmıştır.

Erkeklerde tüm eğitim kademelerinde işgücüne katılma oranı kadınlara göre daha yüksektir. Lise altı bir eğitim programından mezun olan erkeklerde işgücüne katılma oranı % 80,9 liseden mezunlarında % 87,4 ve üniversite mezunlarında %

86,9'dur. Üniversite mezunu erkeklerde işgücüne katılma oran OECD ülkelerinin çoğunda % 90'lara ulaşmıştır. OECD genelinde eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılma oranı artmıştır.

### 2.2.6. OECD Ülkelerinde İş Arama Süresine Göre Kadın İşsizliği

İşsizlik süresinin uzamasının birey ve toplum üzerindeki etkileri ülkenin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Uzun süreli işsizlik şüphesiz bireyi ve toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak iş aramayı kolaylaştıran ve hızlandıran sistemlerin varlığı yanında işsizlik sigortası gibi işsizlik döneminde düşen gelirin takviyesini sağlayan uygulamaların varlığı uzun süreli iş aramanın beraberinde getirdiği olumsuz etkileri azaltmaktadır.

**Tablo 6: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Uzun Süreli Kadın İşsizlik Oranları (%)**

OECD Ülkeleri	1994		2006		2007		2008		2009	
	6 ay ve üzeri	12 ay ve üzeri	6 ay ve üzeri	12 ay ve üzeri	6 ay ve üzeri	12 ay ve üzeri	6 ay ve üzeri	12 ay ve üzeri	6 ay ve üzeri	12 ay ve üzeri
Belçika	77,7	62,6	65,6	52,6	65,6	51,4	60,8	48,1	60,5	45,0
Kanada	30,1	15,6	15,9	8,3	13,7	6,3	13,1	6,1	17,1	7,4
Çek Cumhuriyeti	43,1	22,8	77,0	56,3	72,5	54,7	69,4	50,1	57,8	33,4
Finlandiya	..	..	37,2	21,8	34,9	19,5	29,5	16,2	27,6	14,7
Fransa	63,1	39,5	61,1	41,7	58,5	40,1	54,3	36,5	55,2	34,7
Almanya	67,1	47,2	72,3	56,6	69,9	56,5	66,5	51,9	62,9	47,0
Yunanistan	78,0	57,2	74,7	59,0	69,9	54,8	66,9	52,0	62,8	45,6
Macaristan	58,9	37,6	68,2	45,1	69,0	47,9	68,8	46,3	67,8	42,8
İtalya	81,5	63,3	65,0	51,2	62,5	49,1	61,1	47,5	62,9	46,9
Japonya	30,5	12,2	36,8	20,8	36,7	19,4	36,2	23,8	37,5	18,8
Kore	16,1	3,2	9,6	0,9	7,4	0,3	1,6	0,4	6,0	0,3
Meksika	..	..	6,1	2,3	5,4	2,3	4,3	1,8	6,7	2,1
Hollanda	80,9	48,7	59,0	40,3	54,4	37,1	48,0	32,2	44,7	26,1
Yeni Zelanda	42,9	26,4	18,7	6,0	15,3	5,4	13,0	3,4	22,6	6,4
Norveç	43,9	29,8	28,7	11,5	23,9	7,1	18,2	6,0	23,0	8,0
Polonya	68,4	43,8	70,0	52,0	64,5	46,0	49,0	30,8	47,2	27,3
Portekiz	60,1	44,3	66,8	49,3	64,9	46,7	63,9	46,6	65,6	47,5
Slovak Cumhuriyeti	64,1	43,5	84,3	72,3	81,9	69,4	79,4	66,4	69,6	54,4
İspanya	78,4	63,0	47,5	32,2	45,9	30,5	45,3	28,9	55,2	34,4
İsviçre	53,0	35,4	62,2	42,6	57,1	43,0	54,5	39,9	51,4	33,6
Türkiye	74,7	51,9	58,4	43,9	55,8	38,9	50,1	34,4	51,4	32,2
İngiltere	53,3	33,9	33,0	16,2	33,1	17,6	34,4	18,1	40,2	21,5
ABD	18,1	10,2	16,5	9,2	16,8	9,0	19,3	10,3	31,2	16,1
OECD <sup>a</sup>	53,2	36,2	45,3	31,8	42,2	29,1	38,7	26,0	40,8	24,5

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, s. 294.

a : OECD Ağırlıklı Ortalama

Tablo 6; yıllar itibariyle kadınlarda işsizliğin gelişimine ilişkin veriler sunmaktadır. Tablo genel olarak incelendiğinde dikkati çeken husus kadın

işsizliğinin genellikle kısa süreli olduğudur. Bu sonuçta kadınlarda kısmi süreli çalışmanın daha yaygın olması etkili olmuştur.

Kore ve Meksika genel işsizlik verilerinde olduğu gibi kısa ve uzun süreli kadın işsizliğinde de düşük oranlarda işsizliğe sahiptir. Belçika, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya... gibi ülkeler hem kısa dönemde hem de uzun dönemde yüksek işsizlik oranlarına sahiptirler. Ancak çoğunlukla kadın işsizliği kısa dönemli bir seyir izlemektedir.

Kadın işsizliğinin kısa dönemli olmasında A tipik iş sözleşmeleri etkili olmaktadır. Bu tür çalışma türleri işgücüne katılımı arttırdığı gibi uzun süreli işsizliği de azaltmaktadır. Ancak bu tür işlerin artması eksik istihdamın oluşmasına ve işçilerin güvencesiz şartlarda çalışmasına neden olmaktadır (Ghose, Majid ve Ernst, 2010, s. 160).

### **2.3. TÜRKİYE VE DİĞER OECD ÜLKELERİNDE GENÇ İŞGÜCÜNÜN DURUMU**

#### **2.3.1. OECD Ülkelerinde Yıllara Göre Genç İşsizliğinin Gelişimi**

Genç işsizliğinin yıllar itibariyle incelenmesi işsizliğin gelişimi hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır. Dünya işgücünün % 25'ini oluşturan gençlerin durumlarının iyileştirilmesi hem ülkelerin hem de dünyanın refahı açısından önemlidir. OECD ortalamasına göre kadın ve erkek işsizlik oranları birbirine yakın bir seyir izlemektedir. Ancak bu durum bazı ülkelerde farklılık arz edebilmektedir. Örneğin, Japonya'da kadın işsizlik oranı daha fazla olurken, Kore ve Polonya'da erkek işsizlik oranları daha yüksek seyretmektedir. Gençler işgücü piyasasına girerken zorluk çekmektedirler. Ancak genç kadınlarda bu durum daha da ağırlaşmaktadır.

Tablo 7; 1994–2009 yılları arasında OECD ülkelerinde genç kadın, erkek ve genel işsizlik verilerini sunmaktadır. Türkiye'de 1994 yılında genç kadınlarda işsizlik oranı % 13,4 ile % 14,3 olan OECD ortalamasına çok yakındır. 1994 yılında Fransa, Almanya, Macaristan, Japonya ve Slovak Cumhuriyeti'nde işsizlik oranı % 30 ve üzerindedir. Ancak Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Kore, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç'te % 10'un altında seyretmektedir. 2006 ve 2007 yıllarında OECD'de kadın işsizliği düşerken 2008 ve 2009 yıllarından itibaren tekrar yükselmeye başlamıştır. Bu yükselmeye şüphesiz yaşanan küresel kriz etkili olmuştur. 2006 yılından itibaren Türkiye ile OECD ülkeleri arasında genç kadın işsizliğinde aradaki fark açılmaya başlamıştır. Türkiye'de 2006–2008 yılları arasında kadın işsizliği % 20–21 civarında hareket ederken, 2009 yılında % 25'e yükselmiştir.

**Tablo 7: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yıllar İtibariyle Genç İşsizlik Oranları (15–24 yaş grubu) (%)**

OECD Ülkeleri	Kadın					Erkek					Genel				
	1994	2006	2007	2008	2009	1994	2006	2007	2008	2009	1994	2006	2007	2008	2009
Belçika	23,4	22,6	20,9	18,7	22,5	20,5	18,8	17,1	17,3	21,5	21,8	20,5	18,8	18,0	21,9
Kanada	13,7	10,3	10,0	10,0	12,4	17,9	12,9	12,3	13,1	18,0	15,9	11,6	11,2	11,6	15,3
Çek Cumhuriyeti	9,8	18,6	11,0	9,9	16,7	7,9	16,6	10,6	9,8	16,6	8,7	17,5	10,7	9,9	16,6
Finlandiya	10,2	7,5	7,5	8,4	9,9	31,5	16,9	14,8	15,3	24,5	31,2	17,6	15,7	15,7	21,6
Fransa	30,7	18,4	16,8	16,2	18,8	24,1	20,1	18,0	18,2	23,1	27,5	21,3	18,7	18,1	22,4
Almanya	31,7	22,9	19,6	18,0	21,5	8,2	14,3	12,2	10,7	12,0	8,2	13,6	11,7	10,4	11,0
Yunanistan	8,3	12,6	11,1	10,0	9,8	19,8	17,7	15,7	17,0	19,4	27,7	25,2	22,9	22,1	25,8
Macaristan	36,9	34,7	32,1	28,9	33,9	24,6	18,6	17,6	19,1	28,2	20,9	19,1	18,0	19,9	26,5
İtalya	16,5	19,8	18,6	20,9	24,2	26,3	19,1	18,2	18,9	23,3	30,5	21,6	20,3	21,3	25,4
Japonya	36,5	25,3	23,3	24,7	28,7	5,6	8,8	8,3	7,9	10,1	5,5	8,0	7,7	7,2	9,1
Kore	5,3	7,2	7,1	6,6	8,1	9,2	11,7	11,4	11,5	11,9	7,2	10,0	8,8	9,3	9,8
Meksika	6,0	9,0	7,1	8,0	8,5	6,5	5,4	6,2	6,2	9,7	7,1	6,2	6,7	7,0	10,0
Hollanda	7,2	15,2	17,5	24,1	17,8	10,9	6,5	5,9	5,7	7,9	10,2	6,9	6,3	5,6	7,3
Yeni Zelanda	8,3	7,4	7,5	8,4	10,6	16,1	9,6	10,0	11,8	16,0	15,5	10,0	10,1	11,4	16,6
Norveç	9,4	7,3	6,7	5,5	6,7	13,1	8,6	7,9	8,2	10,3	12,6	8,6	7,3	7,5	9,2
Polonya	14,7	10,4	10,1	10,9	17,2	30,8	28,3	20,0	15,2	20,2	32,6	29,8	21,7	17,3	20,7
Portekiz	12,1	8,7	6,6	6,8	8,0	12,3	14,5	13,5	13,4	18,7	14,1	16,2	16,6	16,4	20,0
Slovak Cumhuriyeti	34,7	31,6	23,8	19,9	21,2	28,0	26,3	20,3	18,1	27,9	27,3	26,6	20,1	18,8	27,3
İspanya	16,3	18,4	20,3	20,2	21,6	37,4	15,0	15,2	23,7	39,1	42,9	17,9	18,2	24,6	37,9
İsviçre	19,9	21,5	19,5	19,6	23,7	25,3	21,1	18,4	19,2	26,3	5,8	7,7	7,1	7,0	8,2
Türkiye	13,4	20,7	20,8	21,2	25,0	17,5	18,3	19,6	20,1	25,4	16,0	19,1	20,0	20,5	25,3
İngiltere	12,6	11,8	12,7	12,0	15,6	19,2	15,8	16,0	16,0	21,7	16,1	13,9	14,4	14,1	18,9
ABD	11,6	9,7	9,4	11,2	14,9	13,2	11,2	11,6	14,4	20,1	12,5	10,5	10,5	12,8	17,6
OECD <sup>a</sup>	14,3	12,4	11,7	12,2	14,8	14,3	12,6	12,2	13,1	17,6	14,3	12,5	12,0	12,7	16,4

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, s. 273-283.

a : OECD ağırlıklı ortalama

Genç erkeklerde işsizlik oranı 1994 yılında % 17,5 olarak hesaplanmıştır. Bu oran aynı yıldaki kadın işsizlik oranının ve % 14,3 olan OECD ortalamasının üstündedir. 2006, 2007 ve 2008 yıllarında yükselen işsizlik oranı 2009 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Genel işsizlik verilerine göre ise, OECD ağırlıklı ortalamasında işsizlik düşme eğilimi göstermiş ancak 2008 ve 2009 yıllarında yükselmiştir.

### **2.3.2. OECD Ülkelerinde Gençlerin İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları**

İşgücüne katılma oranları ve işsizlik oranları gençlerin işgücü piyasasındaki durumlarını ortaya koymaktadır. OECD ülkeleri arasında bu oranların birlikte incelenmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim işgücüne katılım oranlarının yüksek olması işsizliği arttırabilmektedir. OECD ülkelerinde genel itibariyle genç nüfusun işgücüne katılma oranı düşüktür. Genç kadınlarda bu oran biraz daha düşmektedir.

OECD ülkeleri arasında diğerlerine kıyasla işgücüne katılma oranının daha yüksek olduğu ülkeler % 73,2 ile İsviçre, % 65,1 ile Kanada ve % 60,9 ile İngiltere'dir. Türkiye, genç kadınlarda % 25,8 olan işgücüne katılma oranı ile OECD ülkeleri arasında işgücüne katılımın düşük olduğu ülkelere biridir. Kadınlarda OECD ortalaması % 44,1'dir.

Genç erkeklerde işgücüne katılma oranı daha yüksektir. OECD ülkeleri arasında da cinsiyetçi ayrımın varlığı gözlenmektedir. Kanada % 65,4, Hollanda % 73 ile kadınlardaki işgücüne katılma oranına yakın bir seyir izlerken, Yunanistan % 94,5 ve İngiltere % 67,4 ile kadın katılımının çok üstünde bir seviye göstermiştir. Türkiye'de erkek işgücüne katılma oranı (% 52,2) kadın katılımının iki katı olup, OECD ortalaması (% 52,8) ile neredeyse aynıdır.

OECD ülkelerinde genç kadın işsizliği erkek işsizliğinden daha düşüktür. Türkiye genç kadın işsizliğinde İspanya, Yunanistan ve Slovak Cumhuriyetinden sonra en yüksek işsizlik oranına sahiptir. Türkiye'de genç kadın ve erkek işsizlik oranları arasındaki fark sadece % 4'tür.

İşgücüne katılma oranının yüksek olduğu ülkelerde işsizliğin yüksek seyretmesi öngörülebilir. Ancak çoğu OECD ülkesinde işgücüne katılma oranı düşük olmasına rağmen işsizlik oranı daha yüksek olmaktadır. Örneğin Türkiye'de erkek işgücüne katılım oranı % 52,2 iken, işsizlik oranı % 25,4 olurken, Yunanistan'da işgücüne katılma oranı % 94,5 iken, işsizlik oranı % 19,4 olabilmektedir. Bu durum Yunanistan'da işgücünde olan nüfusun çoğunluğunun istihdam edildiğini göstermektedir.



**Tablo 8: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranları ve İşsizlik Oranları (15–24 yaş grubu) (2009)**

OECD Ülkeleri	İşgücüne Katılma Oranı %			İşsizlik Oranı %		
	Kadın	Erkek	Genel	Kadın	Erkek	Genel
Belçika	29,9	34,9	32,4	22,5	21,5	21,9
Kanada	65,1	65,4	65,3	12,4	18,0	15,3
Çek Cumhuriyeti	26,1	37,3	31,8	16,7	16,6	16,6
Finlandiya	51,2	47,2	49,2	18,8	24,5	21,6
Fransa	35,8	41,8	38,8	21,5	23,1	22,4
Almanya	49,2	92,9	52,3	9,8	12,0	11,0
Yunanistan	27,4	94,5	30,9	33,9	19,4	25,8
Macaristan	21,5	86,9	24,6	24,2	28,2	26,5
İtalya	23,9	34,0	29,1	28,7	23,3	25,4
Japonya	44,8	43,0	43,9	8,1	10,1	9,1
Kore	30,0	20,4	25,4	8,5	11,9	9,8
Meksika	32,2	59,6	45,8	10,6	9,7	10,0
Hollanda	73,2	73,0	73,1	6,7	7,9	7,3
Yeni Zelanda	59,4	64,2	61,9	17,2	16,0	16,6
Norveç	59,2	57,9	58,5	8,0	10,3	9,2
Polonya	29,4	38,1	33,8	21,2	20,2	20,7
Portekiz	37,5	40,8	39,2	21,6	12,3	20,0
Slovak Cumhuriyeti	25,4	37,0	31,3	26,5	27,9	27,3
İspanya	45,7	53,1	49,5	36,4	39,1	37,9
İsviçre	50,8	50,6	67,4	23,7	26,3	8,2
Türkiye	25,8	52,2	38,7	25,0	25,4	25,3
İngiltere	60,9	67,4	64,2	15,6	21,7	18,9
Amerika Birleşik Devletleri	55,2	58,5	56,9	14,9	20,1	17,6
OECD <sup>a</sup>	44,1	52,8	45,8	14,8	17,6	16,4

**Kaynak:** OECD Employment Outlook 2010, 273-283.

a: OECD ağırlıklı ortalama

OECD ülkelerinde genç işgücünün katılım oranlarının düşük olması gençlerin işgücüne dâhil olmada problem yaşadığını gösterirken, genç kadınlarda bu oranın çok daha düşük olması genç kadınlar arasında problemi daha fazla derinleştirmektedir.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. TÜRKİYE'DE KADIN VE GENÇ İŞSİZLİĞİ

#### 3.1. TÜRK İŞGÜCÜ PİYASASINA GENEL BAKIŞ

İşgücü, üretimin gerçekleştirilmesi için gerekli olan en önemli üretim faktöründen biridir. İşgücü doğrudan insan unsurunu içerdiği için diğer üretim faktörlerinden farklı olarak daha özel bir yere sahiptir. Sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için nitelikli ve nicelikli işgücüne ihtiyaç vardır. Üretimin temel amacını tüketim oluşturmaktadır. İşgücü ise, hem üretim hem tüketim süreci içerisinde yer almaktadır. İnsan, üretim sürecinde araç olarak görülse de, tüketimde nihai hedef olduğu için temel amaç olmaktadır (Bağdadioğlu, t.y. s. 1).

Türkiye ekonomisindeki işgücü ile ilgili bilgiler de ağırlıklı olarak TÜİK verilerine dayanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerini 1988 yılından itibaren ILO normlarına uygun olarak düzenli bir şekilde uygulanmakta olan hane halkı işgücü anketi sonuçlarından elde etmektedir. Bu anketler Türk işgücü piyasasının yapısını ortaya koymaktadır (Bağdadioğlu, t.y. s. 1). Bu çalışmada ağırlıklı olarak TÜİK hane halkı işgücü anketi verilerine yer verilmiştir.

1933–1937 yılları arasında uygulamaya konulan birinci beş yıllık sanayi planıyla ekonomik hayatta başlayan canlılık 1929 krizinin yarattığı işsizliğin yaygın bir hal alarak bir sorun haline dönüşmesine izin vermemiştir. Sonrasında başlayan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ikinci beş yıllık sanayi planı planlandığı tarihte uygulanamamış ancak silah altında tutulanların sayılarının yüksekliği ve askerlik süresinin uzatılması işsizliğin bir sorun haline dönüşmesini ötelemiştir (Önsal, 1993, s. 74).

1950'li yılların başlarında savaş sonrası sıkıntıların giderilmesi ve dış yardımın artması ile Türkiye ekonomisi statik dönemden çıkıp dinamik bir döneme girmiştir (Çolak ve Ardor, 2003, s. 33). İthalat bolluğu ve dış yardım, tarımda makineleşmenin artması, ekim sahasının hızla genişletilmesi, hava şartlarındaki iyi gidişatın etkisiyle iyi ürün yıllarının birbirini takip etmesi ve Kore Savaşı'nın yarattığı yüksek konjonktürün etkisiyle ekonomide hızlı bir gelişme başlamıştır. Özellikle 1950–1953 dönemi Türk Ekonomisinde büyük canlılık ve bolluğun olduğu bir dönem olmuştur. Ekonomide görülen bu iyileşmenin temelini tarımsal üretim oluşturuyordu (DPT, 1963, s. 11). Tarım kesimi bu dönemde yalnızca işlenen toprak alanı ya da traktör sayısı artışıyla değil, ürün dokusu ve üretim tekniğinde olmak üzere niteliksel olarak köklü bir değişime uğramıştır (Görmezöz, 2007, s. 42). Ancak

bu refah dönemin ortalarına doğru yeni ekim alanlarının sınıra ulaşması, hızlı nüfus artışı, teknolojinin insan gücünün yerine almaya başlaması ve köyden kente göçün hızlanması ile darboğazlar kendini göstermeye başlamıştır (Önsal, 1993, s. 74). Dünya konjonktüründe yaşanan olumsuzluklarda eklenince ekonomik hayatta yaşanan olumlu gelişmelerin giderek yavaşladığı görülmektedir. Kore savaşı sonrasında tarımsal fiyatlarda düşüş yaşanması ve ABD'nin yeniden buğday ihraç etmeye başlaması Türkiye'nin elde ettiği döviz girdilerinin önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur. Türkiye'nin dış ödemeler dengesinin sürekli açık vermesi ekonomide büyük bir döviz sıkıntısı meydana getirmiştir ([www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf](http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf)).

1946–1962 dönemi ortalama büyüme hızı % 7,55 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek büyüme hızı % 8,46 ile sanayi sektöründe yaşanmıştır. İstihdamın ortalama artış hızı ise % 2,4'tür. Ortalama istihdam artış hızının en az olduğu sektör tarım (% 1,4), en fazla olduğu sektör ise % 8,2 ile hizmetler sektörüdür (Görmezöz, 2007, s. 46, 48).

Kalkınma planlarının etkili olduğu (1962–1977) dönemde ve sonrasında istihdamı arttırmak öncelikli hedef olarak belirlenmemiş daha çok GSMH büyüme hızı ve sanayileşme stratejilerine yer verilmiştir (Şahin, 2009, s. 617).

1973 yılında meydana gelen petrol krizi ve ertesi yıl meydana gelen Kıbrıs askeri müdahalesi ardından uygulanan ambargo öngörülmeleyen bir döviz kaybına neden olmuş bu yılların sonuna doğru özel sektör ve kamu yatırımları durma noktasına gelmiştir ([www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf](http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf)). Bu nedenle 1963–1980 yıllarında, Türkiye'nin yıllık ortalama büyüme hızı % 4,94 olarak gerçekleşmiştir. Bazı yıllar büyüme hızı negatif değerler almıştır. Bu dönemde en fazla büyüyen sektör sanayi (% 7,58), sonra hizmetler (% 5,82) en az gelişen sektör ise tarım (% 1,92) dir. Büyümeden sektörlerin aldığı pay doğrudan istihdama yansımıştır. Bu dönemde istihdamın ortalama artış hızı % 5,67 ile sanayi sektörü, en düşük artış ise % 0,09 ile tarımdır (Görmezöz, 2007, s. 59, 61). Bu belirtiler ithal ikameci sanayileşme politikasının terk edilme zamanının geldiğini gösteriyordu ([www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf](http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf)).

1960–1980 döneminde kalkınma planları çerçevesinde istihdam sorununu çözmeye yönelik politikalar, işsizliğin yapısal olduğu varsayımından hareketle uzun dönemde üretim yapısının değiştirilmesiyle sorunun çözüme kavuşturulabileceğini öngörmektedir. Bir başka deyişle, sorunun çözümü ekonominin büyümesi ve sanayileşmesi eksenine oturtulmaktadır. Bu bağlamda bu dönemde uygulanan politikaların

yatırım ve ara malları üretimine dayalı sanayileşme yaklaşımına dayandırıldığı söylenebilir. Ancak yeterli büyüme ve istihdamda yapısal dönüşüm sağlanamayınca, sorun sürekli bir nitelik kazanmıştır (Gündoğan, 2001, s. 124, 128, 129, 149).

Planlı dönemde tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı % 71,55'ten % 53,24'e gerilemiştir. Hizmetler ve sanayi sektörlerinde istihdam edilenlerin payları ise yükselmiştir (Görmezöz, 2007, s. 62).

### **3.1.1. 1980 Sonrası İşgücü Piyasaları ve Yaşanan Gelişmeler**

24 Ocak 1980 Kararları ile Türkiye ekonomisi yeni bir döneme girmiştir. Bu kararlarla 1970'li yılların sonlarında biriken sorunların çözülebilmesi hedefleniyordu. Bu sorunlar; ekonomiye yönelik kararların alınmasında ve uygulanmasında yapılan hatalar ve gecikmeler, enflasyon sorunu, petrol ve enerji yetersizliği, ulaşım sıkıntıları, ithal girdilerin yetersizliği, ihracatın duraklaması, yurtiçi tasarrufların yetersizliği, kısa vadeli borç yükünün ağırlaşması ve içe dönük ithal ikamesi tipi endüstrileşmenin döviz darboğazına neden olmasıdır. 24 Ocak Kararları ile birlikte Türkiye'de ithal ikameci politikaların yerine ihracata yönelik politikalar uygulanmasına karar verilmiştir. İhracata yönelik kalkınma politikaları ile, içe dönük ve devletçi politika anlayışı terk edilerek serbest piyasa mekanizmasının geliştirilmesi, kamu kesiminin sınırlandırılması, ekonominin dışa açılması, fiyatlar genel seviyesinin kontrol altına alınması ve yabancı sermayenin ülkeye girişinin sağlanmasının hedeflendiği daha dışa dönük ve piyasa koşullarına göre düzenlenen kalkınma modeline yönelik bir politika sürecine girilmiştir. Bu dönemin en önemli özelliği, ekonominin dışa açık hale gelmesi ve serbest piyasa kurallarının geçerli hale gelmesidir (Görmezöz, 2007, s. 63, 65).

İhracata yönelik sanayileşme modeli ile ortaya çıkan yapısal uyum politikaları, 1980'li yılların başından itibaren Türkiye'de işgücü piyasalarına verilen önemi arttırmıştır. Bu politika çerçevesinde ülkemizde işgücü maliyetlerinin kontrol altına alınması gerekliliği ön plana çıkmış ve işgücü piyasasına ilişkin politikaların sosyal politikalar arasında önemli derecede yer edinebilmesini sağlamıştır. Bu dönemde ciddi bir şekilde önemi artan esneklik kelimesinin globalleşme tartışmaları içerisinde işgücü piyasaları ile ilişkilendirilmesi istihdam politikalarını etkilemiştir. Ayrıca özelleştirme eğilimleri ve Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği'nde sosyal politikalar arasında istihdam sorununun öncelikli hale gelmesi de Türkiye'de istihdam meselesini önemli bir yer edinmesine neden olmuştur (Kılıç, 2003, s. 72).

1984–1989 yılları arasında Türkiye ekonomisinde yaşanan genişleme ve Batı ekonomilerinde meydana gelen canlanma ihracatı arttırıcı bir etki yaratmıştır. 1990 yılına gelindiğinde 8 yıl süren İran-İrak savaşı sona ermiş ancak Körfez krizinin başlaması Türkiye için önem arz eden iki pazarın kaybolmasına neden olmuştur. Dünya ekonomisinin daralma sürecine girmesi ülkemizde kamu açıklarının enflasyon üzerinde baskı yaratması ve izlenen kur politikası 1994 krizinin patlak vermesine neden olmuştur. Kriz neticesinde 5 Nisan Kararları alınmıştır (Eroğlu, 2003, 31).

1990'lı yılların başlarında Sovyet Rusya'yı oluşturan Cumhuriyetlerin bağımsızlığını kazanması ile Rusya tam bir kargaşa ve belirsizliğin içerisine çekilmiştir. Rusya'nın tüketim malları sıkıntısına girmesi nedeniyle bu ülke ile ticaretimiz gelişmeye başlamıştır. Ancak 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle, Irakla ticari ilişkiler durdurulmuş, sonrasında petrol boru hattı kapatılmıştır (Görmezöz, 2007, s. 68).

Türkiye ekonomisinde 1995 yılından itibaren hızlı bir büyüme başlamış 1998 yılına kadar büyüme devam etmiştir. Ancak hem ülkedeki siyasi istikrarsızlık hem de 1997'nin Temmuz ayında Asya ülkelerinde başlayan, hızla yayılarak 1998'de Rusya'yı içine alan ve Türkiye dâhil diğer ülkeleri etkileyerek küresel bir nitelik kazanan ekonomik kriz, mevcut işsizliği daha da arttırmıştır. (Köstekli, 1999, s. 21). 1999 yılında yeni kurulan koalisyon hükümeti ekonomideki kötü gidişatı önlemek ve dış kaynak bulmak amacıyla IMF ile Yakın İzleme Anlaşması uygulamasını başlatmış 2000–2002 yıllarını kapsayan stand-by anlaşması imzalamıştır. Ancak Türkiye ekonomisi 2000 yılının Kasım ayında ve 2001 yılının Şubat ayında tekrar krize girmiştir (Görmezöz, 2007, s. 64, 65).

İşgücü piyasasını olumsuz yönde etkileyen diğer bir faktör ise yaşanan iç ve dış göçlerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun yaklaşık üçte ikisi kırsal kesimde yaşamakta iken, 1980'li yıllarda bu sayı yarımının altına düşmüş 2000'li yıllarda ise, bu oran dörtte bire inmiştir (Uyanık, 1993, s. 66). Bu durum kırdan kente göçün boyutlarını ve hızını sergilemektedir.

### **3.1.2. Türk İşgücü Piyasasının Günümüzdeki Durumu**

Türk işgücü piyasasında dikkati çeken önemli bir husus etkisi azalmakla birlikte tarım sektörünün ekonomideki ağırlıdır. Türkiye işgücü piyasalarının tarım ağırlıklı yapısı 1970'li yılların sonlarından itibaren ağırlığını yitirmeye başlamıştır. Toplam istihdam içinde tarım istihdamının payı bu yıllardan itibaren % 50'lerin

altına inmiştir. Kuşkusuz son yıllarda tarımsal üretimin payı daha da hızlı azalmaktadır fakat halen % 20'lik düzeyin altına inebilmiş değildir. Tarımda istihdamın azalmasına etki eden ve daha önce de değinilmiş olan birçok faktör bulunmaktadır. Şehirleşme oranındaki yükselme sanayi ve hizmet sektörleri istihdamında gözlenen artışlar aynı döneme rastlamaktadır. Ayrıca 1980'li yıllarda tarımsal kesime verilen sübvansiyonların azalmaya başlaması tarımsal etkinlikleri daha az cazip hale getirmiştir. Benzer şekilde tarımsal faaliyetlerde bulunanlara sunulan fiyat desteği, sübvansiyonlu kredi ve girdi fiyatları üzerinden destek önemli ölçüde azaltılmıştır. Yine bu dönemde bazı tarım ürünlerinin pancar, tütün, çay vb. ekim alanlarının sınırlandırılması yoluna gidilmiştir (Lordoğlu, 2006, s. 30).

Tarihsel olarak ülkemizde en eski istihdam merkezi tarım olmuş daha sonra sanayileşme gerçekleşmiş ve bu kesim mevcut istihdamı bir kısmını çekmiş en son olarak hizmetler sektörü yükselen bir çizgi göstermiştir (Eyuboğlu, 2003, s. 41, 42). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında tarımın istihdam içindeki payı % 80'lerde iken, 2000'li yıllarda bu oran % 35'lere gerilemiştir. Hizmet sektörünün istihdam içindeki payı % 47'lere kadar ulaşırken, sanayi sektörü de benzer bir gelişme göstererek % 4'lerden günümüzde % 18'lere kadar ulaşmıştır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003, s. 121). Türkiye'de istihdamın yapısal olarak gösterdiği görünüm diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. Ülkemizde sanayi sektörü henüz gelişimini tamamlamadan hizmetler sektörü yükselişe geçmiştir (Kılıç, 2003, s. 73).

Günümüzde tarımın istihdamdaki payı gelişmiş ülkelerin yüzyıl önceki halini resmetmektedir. Ancak son yıllardaki tarımın istihdamdaki düşüş eğilimi geçte olsa bir dönüşümün göstergesi olarak yorumlanabilir (DPT, 1994, s. 7). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 1990 yılı sonrası verilerine bakıldığında; istihdamın sektörler arasındaki dağılımında öncelikli paya hizmetler ardından inşaat, tarım ve sanayi sektörünün sahip olduğu gözlenmektedir.

Tarımın göreceli yüksek ağırlığının bir sonucu olarak toplam işgücünün sadece % 40'ı ücretli ve yevmiyeli olarak çalışırken, % 25'i kendi hesabına çalışmakta, kırsal yapının ağırlığı nedeniyle % 16'dan fazlası ise, ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir.

**Tablo 9: Toplumsal Kalkınma Göstergeleri**

Yıllar	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<b>Tarım Dışı Faaliyetlerde Ücretli Olarak Çalışan Kadınların Oranı (%)</b>	15,8	16,9	19,2	19	20,6	20,6	19,9	20,3	20,9
<b>12–14 Yaş Grubundaki Çocukların İKO (%)</b>	24,2	17,8	10,2	7,1	5	3,8	---	---	---
<b>Kişi Başına Ekilebilir Tarım Alanı (Hektar)</b>	0,44	0,39	0,35	0,35	0,35	0,33	0,34	0,33	---

Kaynak: TÜİK, [www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr).

Türkiye’de kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak çoğunlukla kadınlar ve çocuklar istihdam edilmektedir. Bu nedenle kırsal alanda kadın istihdamı daha yüksek, kadın işsizlik oranları ise daha düşük olmaktadır. 1990 yılından itibaren tablo 9’den izlenebileceği üzere tarım dışı faaliyetlerde kadın istihdam oranı artmaya başlamıştır. 1990 yılında % 15,8 iken, 2006 yılında % 20,9’a çıkmıştır.

1990–2003 yılları arasında 12–14 yaş grubundaki çocuklarda işgücüne katılma oranı önemli derecede düşüş göstermiştir. Yine aynı yıllarda kişi başına ekilebilir tarım alanları da sürekli azalarak 1990 yılında % 0,44’ten 0,10’luk bir gerileme kaydederek 2005 yılında % 0,33’e düşmüştür. Kadınların tarım dışı faaliyetlerde istihdamlarının artması ve çocuk nüfusta işgücüne katılımların düşmesinde birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Bu yıllarda ekonomide tarımın önemini kaybetmesi, ekilebilir alanların azalması ve köyden kente göçle birlikte sosyal yapının değişmesi kadınları başka sektörlerde çalışmaya itmiştir. Çocuklarda katılımın düşmesinin nedeni ise, tarım faktörünün etkisinin yanı sıra sekiz yıllık zorunlu eğitimin getirilmiş olması ve ekonomik, sosyal ve kültürel yapıda görülen iyileşmeler neticesinde daha fazla çocuğun eğitime katılımıyla eğitim süresinin uzamasıdır.

**Tablo 10: İşgücü Piyasasında Yaşanan Gelişmeler**

Yıllar	1988	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (bin kişi)	33,746	35,601	41,175	46,211	50,826	51,668	49,994	50,772	51,686
İşgücü (bin kişi)	19,391	20,150	22,286	23,078	24,565	24,776	23,114	23,805	24,748
İKO (%)	57,5	56,6	54,1	49,9	48,3	48,0	46,2	46,9	47,9
Kadın İKO (%)	34,3	34,1	30,9	26,6	24,8	24,9	23,6	24,5	26,0
Erkek İKO (%)	81,2	79,7	77,8	73,7	72,2	71,5	69,8	70,1	70,5
İşsiz (bin kişi)	1,637	1,611	1,700	1,497	2,519	2,447	2,377	2,611	3,471
İşsizlik oranı (%)	8,4	8,0	7,6	6,5	10,3	9,9	10,3	11,0	14,0
Kır işsizlik oranı (%)	8,2	6,6	5,4	3,8	9,8	10,7	10,2	10,0	..
Kent işsizlik oranı (%)	13,1	12,0	10,8	8,8	12,7	12,1	12,0	12,8	16,6
Genç işsizlik oranı (%)	17,5	16,0	15,5	13,1	19,3	18,7	20,0	20,5	25,3
Eksik istihdam oranı (%)	6,6	6,5	7,0	6,9	3,3	3,6	3,0	3,3	..

**Kaynak:** TÜİK, www.tuik.gov.tr.

İKO : İşgücüne katılma oranı

Türkiye’de nüfus dinamik bir yapıya sahiptir. Ülkemizde çalışma çağındaki nüfus yüksek olduğu gibi artmaya da devam etmektedir. İşsiz ya da istihdamdaki nüfusu temsil eden işgücü miktarı da benzer bir eğilim göstererek sürekli artmıştır. Ancak işgücü çalışma çağındaki nüfusu kapsayacak şekilde bir artış göstermemiştir. Tablo 10’da görüleceği üzere, 1988 yılında 33,746 olan çalışma çağındaki nüfus 2009 yılında 51,686’ya ulaşmıştır. Böylece çalışma çağındaki nüfusa 17,940 kişi katılırken, işgücü 1988 yılında 19,391’den 2009’da 24,748’e ulaşmış işgücü artışı 5357 olarak gerçekleşmiştir.

İşgücüne katılma oranı sürekli düşmektedir. 1990 yılında % 56,6 olan işgücüne katılma oranı, 2001’de % 49,9’a nihayetinde 2009 yılında % 47,9 olarak gerçekleşmiştir. İşgücüne katılma oranlarındaki düşüşün nedenleri ise, kırdan kente göç, okullaşma oranlarının hızla artmaya devam etmesi ve kısmen de umudu kırılmış işsizlerin iş aramaktan vazgeçmesi işgücüne katılma oranını azaltan faktörler arasında sayılmaktadır (DPT, 1994, s. 5). Düşük ve giderek azalan işgücüne katılma oranları, üreten kesimin gittikçe daha fazla kişiyi geçindirmek zorunda kalması ve elde edilen gelirin daha fazla kişi arasında paylaşılması anlamına gelmektedir (Köstekli, 2003, s. 78).

Ülkemizde kadın işgücüne katılma oranı, erkek işgücüne katılma oranının neredeyse 1/3’ü kadardır. Her iki grupta da genel eğilime benzer şekilde işgücüne katılma oranları azalmaktadır.

İstihdam oranları da azalma gösterirken, 1995 yılına kadar kır istihdam oranı daha fazla iken, 1995’ten sonra kent istihdam oranı kır istihdam oranını geçmiştir. İşsizlik oranları sürekli artış gösterirken, kentlerde işsizlik daha yüksek düzeydedir.



Türkiye’de işsizliğin yapısal bir özelliği, 15–24 yaş grubu genç işsizliği olarak ortaya çıkmasıdır (TİSK, 1994, s. 24). Dünya genelindeki eğilime bakıldığında da görülebileceği gibi ortalama ömür yıldan yıla uzamaktadır. Buna rağmen genç nüfus oransal önemini sürdürmektedir. Özellikle son yıllarda dikkat çeken olgu kentli eğitimli genç nüfustaki işsizlik oranının giderek yükselmesidir (Eyuboğlu, 2003, s. 40). Ancak genç nüfusun istihdam durumunda yıllar içerisinde bir iyileşme sağlanamadığı gibi işsizlik oranları artış göstermiştir.

Nüfusun medyan yaş yapıları incelendiğinde, ülkemizde medyan yaşın diğer bir ifadeyle ortanca yaşın küçük olduğu gözlenmektedir. Medyan yaşın küçük olması ise, nüfusun çok genç bir yapıya sahip olduğunu ve doğurganlığın yüksek olduğunu göstermektedir. Genç nüfus ayrıca yaş bağımlılık oranının da yükselmesine sebep olmaktadır (Önsal, 1993, s. 62). Türkiye’de genç nüfusun bağımlılık oranı binde 388 civarında iken, gelişmiş ülkelerde bu oran binde 200–250 arasında değişmektedir. Ancak yaşlı nüfus bağımlılık oranı ülkemizde binde 100’ün üzerine yeni çıktığı halde, gelişmiş ülkelerin çoğunda binde 200’ün üzerindedir (Eren, 2010, s. 20).

Dikkati çeken bir diğer durum ise, çocuk istihdamıdır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, ülkemizde yaklaşık 800 bin çocuk çalıştırılmaktadır (Eyuboğlu, 2003, s. 41).

Türkiye’de işsizlik profilinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönem ve 1990’lı yılların başlarında ağırlıklı olarak vasıfsız işgücü işsizliği yaşanırken, 1994 yılından itibaren birbiri ardını takip eden ekonomik krizler neticesinde vasıflı işgücü istihdamı ile ilgili problemler başlamış, tarım ve sanayi sektöründe yaşanan işsizliğin dışında ilk defa hizmet sektöründe vasıflı işgücünde işsizlik ile karşılaşmıştır (Kılıç, 2003, s. 86).

İşsizliğin yapısı bakımından üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise kayıt dışı istihdamdır. Örgütlenmiş ve yasal düzenlemelerle çalışanların yanı sıra, düşük ücretle güvencesiz şartlarda çalışan çok sayıda ücretli bulunmaktadır (Uyanık, 1993, s. 69). Kayıt dışı istihdamın büyüklüğü ve niteliği yeterli derecede bilinmemekle birlikte Türkiye ekonomisi içindeki payı % 50’lere ulaşmaktadır. Kayıt dışı ekonomi 6,7 milyonluk istihdam kapasitesine sahiptir (Ekin, 2000, s. 424).

1960’lı yıllarda ciddi bir sorun olarak ortaya çıkan işsizlik, 1980 sonrası ihracata dayalı sanayileşme stratejisi ile önemli bir yapısal soruna dönüşmüştür. 1990’lı yıllarda emeğin niteliğinde arzu edilen değişimin sağlanamaması ile problem

derinleşmiş, 2000’li yıllarda kronik bir hal alarak Türkiye ekonomisinin ve dünyanın en önemli problemleri arasına girmiştir.

### **3.2. TÜRKİYE’DE İŞSİZLİĞİN BAŞLICA NEDENLERİ**

Ülkemizde yaşanan krizle tırmanışa geçen işsizlik ve istihdam sorunları yalnızca bugünün değil dünün ve yarının da problemidir. Türkiye’de istihdam sorununun başlıca nedenleri; hızlı nüfus artışı, iç ve dış göçler, talep yetersizliği, eğitim politikasındaki sorunlar, yatırım yetersizliği, teknolojik gelişme, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar olarak sıralanabilir. Ancak ana neden işgücü piyasasına yeni katılmış olma ve düşük gelir dolayısıyla oluşan yetersiz taleptir. Bunlara ek olarak kentleşme, vasıfsız işgücü, faiz ve dış ticaret hadleri, küreselleşme, kapasite kullanım oranlarındaki yetersizlik, girişimcilere sağlanması gereken eğitim, kredi ve örgütlenme yetersizlikleri işsizliğin boyutunu arttırmaktadır (Eser ve Terzi, 2008, s. 230).

Türkiye’de istihdam oranının düşük olmasının temel nedenleri ise, ekonomide istikrarlı bir ortamın kurulamaması, yatırımların yeterli düzeye ulaşamaması, işgücü piyasasının kurumsallaşamaması, tarım kesiminden gelen niteliksiz işgücüne yeterli iş imkânlarının yaratılamaması, çalışma çağı nüfus artış hızının toplam nüfus artış hızından fazla olması, işgücünün niteliğinin işgücü talebine cevap verememesi, işgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındaki ilişkinin kurulamaması, işgücü piyasasında esnekliğin sağlanamaması ve girişimciliğin yeterli ölçüde desteklenmemesi istihdam oranlarının düşüklüğünün temel nedenlerini oluşturmaktadır (DPT, 2006, s. 34).

İşsizliğe neden olan en önemli faktör işgücünü arzını karşılayacak kadar iş yaratılamamasıdır. Bu nedenle iş yaratmanın yolundaki engellerin kaldırılması gerekir. Dünya Bankası’nın 2006 yılı raporuna göre, dünya ülkelerinde işletme kurmak için alınması gereken izin ve lisansların sayısı ve bunların maliyeti araştırılmıştır. Rapora göre iş yapma kolaylığı açısından bürokratik işlem sayısının en fazla olduğu ülke Türkiye ile Avrupa’daki eski sosyalist ülkeler olurken, işlem yapma sayısının en az İskandinav ülkelerinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ülkelerin işlem düzeyleri ile algılan yolsuzluk arasında güçlü bir ilinti gözlenmiştir. Türkiye’de şirket kurarken 32 farklı işlem yapılmaktadır. Bu sıralamayı 31 farklı işlemle Çek Cumhuriyeti, 7 farklı işlemle Danimarka ve 8 farklı işlemle İsveç takip etmektedir. Türkiye iş yapma kolaylığı açısından 155 ülke arasında 93. sırada yer alarak, toplam işlem maliyeti açısından Avrupa’nın en pahalı ülkesi olmuştur (Ercan, 2007, s. 47).

### 3.2.1. Hızlı Nüfus Artışı

Ülkemizde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış olup 1935–1990 yılları arasında 5 yılda bir yapılmaya devam edilmiştir. 1990 yılından sonra ise, nüfus sayımı sonu sıfır ile biten yıllarda uygulanması kanunla belirlenmiştir. 2007 yılında bu uygulamadan vazgeçilerek 31.12.2007 tarihi ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem ile 10 yılda bir sokağa çıkma yasağı ile uygulanan nüfus sayımları kaldırılmıştır. Bunun yerine nüfus bilgileri TC kimlik numaraları ile kişilerin ikamet adreslerinin eşleştirildiği kayıt sistemi ile toplanmaya başlanmıştır. Bu sayede kayıtlar TC kimlik numaralarına göre yapılacağından mükerrer sayım ortadan kaldırılmıştır.

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında ülkenin nüfusu 13,6 milyon olarak hesaplanmıştı. 2000 yılındaki nüfus sayımına göre ise, nüfus 67,8 milyondur. Tablo 11’den de görüleceği gibi 73 yılda nüfusumuz 4,9 kat artmıştır. Nüfus 1927–1950 arasında 1,5 kat artarken; 1950–1975 arası yıllarda 1,9 kat 1975–2000 yılları arasındaki 25 yıllık süreçte ise 1,6 kat artış göstermiştir.

Türkiye’de demografik evrim teorisine paralel bir seyirle 1927–50 arası nüfus artış hızı düşük 1950–75 arası yüksek 1975 yılları sonrasında ise, nüfus artış hızında düşüş gözlenmektedir (Serter, 1994, s. 29, 30).

Nüfus artış hızı 1950–1955 yılları arasındaki dönemde sıçrama yapıp % 2,17’den % 2,77’e ulaşmıştır. Nüfus artış hızının en yüksek olduğu yıllar ise 1955–1960 arası dönem olup % 2,85 ile en yüksek artış hızına ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda 1970’de % 2,51 1980’de 2,06 ve son olarak 2000 yılında ise, 1,82 olarak gerçekleşmiştir. 1945 yılından sonra nüfus artışı ilk kez % 2’nin altına düşmüştür. TÜİK’in nüfus projeksiyon verilerine göre 2006 yılı nüfus artış oranı % 1,32 olarak hesaplanmıştır.

TÜİK, nüfus hakkında 2007 yılında geniş kapsamlı bir araştırmaya girişmiş ve nüfus kimlik numaraları kayıtlarına göre Türkiye’nin nüfusunu 2007 yılı sonu itibariyle 70 milyon 586 bin olarak tespit etmiştir. Bu hesaba göre Türkiye Dünyanın en kalabalık 18. ülkesi olmaktadır. Günümüzde Türkiye’de nüfusun her saat başı yaklaşık olarak 100 bin kişilik bir artış gösterdiği hesaplanmakta, böylece yılda 900.000 dolayında artış göstermektedir. Ancak önümüzdeki 10 yıl içinde nüfus artış hızının binde 10’a kadar gerileyeceği ve yıllık artış miktarının giderek azalacağı öngörülmektedir (Eren, 2010, s. 2).

**Tablo 11: Türkiye’de Nüfusun Gelişimi**

Türkiye Nüfus Sayım Yılı	Nüfus (bin kişi)	Yıllık Nüfus Artış Hızı ‰
1927	13648	..
1935	16158	21,1
1940	17820	17,0
1945	18790	10,5
1950	20947	21,7
1955	24064	27,7
1960	27754	28,5
1965	31391	24,6
1970	35605	25,1
1975	40347	25,0
1980	44736	20,6
1985	50664	24,8
1990	56473	21,7
2000	67803	18,2
2006	72974	13,2
2007	70586	12,0
2008	71517	13,1
2009	72561	14,5
2010	73722	16,0

**Kaynak:** TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2008, s. 8.  
TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2011.  
Eren, 2010, s. 5.

TÜİK 2011 yılı Ocak ayı Haber Bülteni’nin Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi 2010 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, Türkiye’nin nüfusu 73.722.988 kişidir. Nüfusun % 50,2’sini (37.043.182 kişi) erkekler, % 49,8’ini (36.679.806 kişi) ise, kadınlar oluşturmaktadır. 2010 yılı nüfus artış hızı binde 16’dır. Toplam nüfusun % 67,2’si çalışma çağındaki nüfustur. Nüfusun % 25,6’sı 0–14 yaş grubunda, % 7,2’si ise 65 ve daha yukarı yaş grubundadır.

Türkiye’de çalışma çağındaki nüfusun, genel nüfus içindeki payı % 65’in üzerindedir. Bu oran gelişmiş ülkelerde de % 65–70 arasında değişmektedir. Türkiye’nin sahip olduğu çalışma çağındaki nüfus oranı, gelişmiş ülkelerle neredeyse aynıdır (Eren, 2010, s. 18).

Aktif nüfusun bileşenlerini incelediğimizde üç grupta toplandığını görüyoruz. Birincisi nüfus büyüklüğü ve nüfus artış hızı, ikincisi nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı (nüfus içerisinde 0–14 yaş grubunun oranı yüksek olması), üçüncüsü ise, nüfusun cinsiyete göre dağılımıdır (Lordoğlu, 1999, s. 30). Bu üç grup bileşeni incelediğimizde sonuncusu hariç diğer iki faktör aktif nüfusun günden güne büyümesine sebep olmaktadır. Aktif nüfusun mevcut büyüklüğü ve halen artma eğilimi göstermesi işsizlik sorununu daha da derinleştirmektedir. Bu durum politika önlemlerinin alınmasını gerekli kılmaktadır.

2010 yılında binde 16 olarak gerçekleşen nüfus artış hızının gelişmiş ülkelere göre yüksek olduğu söylenebilir. Bu oran gelişmiş ülkelerde binde 2 ile 10 arasında değişim göstermektedir (Eren, 2010, s. 11). Tablodan da incelediğimiz üzere genel olarak ülke nüfusunda azalan hızda bir artış gözlenmektedir.

Nüfusun azalan hızda da olsa artış göstermesinin nedeni şu sebeplere bağlanabilir. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arttıkça eğitim ve sağlık alanında iyileşmeler görülür. Sağlık harcamalarındaki iyileşmenin yansıması ölü doğum oranlarının azalması ve ölüm yaşının yükselmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Doğum oranlarının yükselmesi, ölü doğum oranlarının düşmesi ve ölüm yaşındaki yükselme nüfus artışını tetikleyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir. TÜİK'in verilerine göre, 1990 yılında % 5,15 olan bebek ölüm hızı 2006 yılında % 1,75'e gerilemiştir. Yine beş yaş altı çocuk ölüm hızı % 6,58'den % 2,51'e düşmüştür. Doğuştan beklenen yaşam süresi, % 67,4'ten 2006 yılında % 73,2'e yükselmiştir. Toplam doğurganlık oranı (çocuk sayısı) 1970 yılında % 5,5 iken, 1990 yılında % 2,9'a 2006 yılında ise, % 2,2'ye gerilemiştir. Çocuk sayısındaki gerileme dışında nüfus artışını temel olarak etkileyen faktörlerin durumlarında görülen iyileşme nüfusun azalan hızda da olsa halen artmasını sağlamaktadır.

Nüfus artış hızının düşmesinin temel sebebi doğurganlık hızında meydana gelen gerilemedir. Türkiye nüfus ve sağlık araştırmasının sonuçlarına göre 2001–2003 yıllarını kapsayan dönemde ülke genelinde doğurganlık hızı 2,23 kırsal kesimde 2,65 ve kentlerde 2,06 olarak hesaplanmıştır. Kentlerdeki doğurganlık hızı 2,1 olan nüfusun yenilenme hızı'nın<sup>8</sup> altına düşmüştür (Toksöz, 2007, s. 11). Nüfus artış hızında görülen azalmanın diğer nedenleri ise, köyden kente göç ve kentlerde doğum oranında yaşanan gerilemedir (Lordoğlu, 2006, s. 18). Eğitim süresinin uzunluğu, yaşam şartları ve sosyal yapıdaki değişimler, kadınların iş yaşamında daha fazla rol almaya başlaması vb. nedenler evlenme yaşını yükselttiği gibi çocuk sahibi olma isteğinin de azalmasına neden olmaktadır.

Türkiye hızı giderek azalmakla birlikte demografik fırsat dönemi olarak nitelendirebileceğimiz nüfus artışının devam ettiği dönemi yaşamaktadır. Sürekli artan nüfus çalışma çağındaki nüfusu gecikmeli olarak olsa da yükseltmektedir. Her yıl 15 yaşını dolduran bireylerin çalışabilir nüfusa eklenmesi (her yıl 300–350 bin kişi) buna karşılık ölüm oranlarındaki artışın doğum oranlarının gerisinde kalması çalışma

<sup>8</sup> Nüfusun yenilenme hızı uzun dönemde nüfusun yenilenmesi için gerekli düzey olup, kadın başına 2,1 doğum ile mümkündür (Toksöz, 2007, s. 11).

çağındaki nüfusun artmasına neden olmaktadır. Mevcut işsizlerin istihdam problemlerine yeni işsizlerin eklenmesi problemin çözümünü daha zor bir hale getirmektedir (Gürsel, 2002, s. 30).

Birleşmiş Milletler (BM) orta varyantına göre, Türkiye'nin 2050 yılı nüfusunun 100 milyonun biraz üzerinde olacağı sonrasında ise istikrara kavuşacağı tahmin edilmektedir. Demografik geçiş sırasında, nüfus artış hızı yavaşlarken potansiyel işgücü arzının (çalışabilir yaştaki nüfusun) artmaya devam etmesi demografik fırsat penceresi olarak adlandırılmaktadır. Türkiye için çalışabilir yaştaki nüfus, 2030 yılına kadar azalan bir hızda artmayı sürdürecektir (Ercan, 2007, s. 8). 1990 yılında % 60 seviyesinde olan çalışma çağındaki nüfusun 2015 yılına gelindiğinde % 69 civarında olacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2006, s. 24). Böyle bir fırsat her ulusun başına tarihinde bir kez gelmektedir. Türkiye'nin son dönemdeki nüfus artış hızı % 1,6'dır. Nüfus ivmesi dolayısıyla, çalışabilir yaştaki nüfusun yıllık artış hızı ise, % 1,88'dir. BM'nin orta varyantına göre, 2040 yılına gelindiğinde nüfus 96,8 milyona ulaşacak ve 15–64 yaşındaki nüfus 64,8 milyon ile en üst sınıra ulaşmış olacak ve Türkiye için demografik fırsat penceresi kapanacaktır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki sayısı giderek artacaktır (Ercan, 2007, s. 8).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, demografik fırsat penceresinin gelişmiş ülkeler için olumlu sonuçlar doğurabileceği ifade edilmektedir. Nitekim yüksek nüfus artışlarının yurtiçi talebi arttıracığı, işbölümünü geliştireceği ve teknolojik gelişmeyi hızlandıracağı ileri sürülebilir. Fakat gelişmekte olan ülkelerde işbölümünün gelişmesini, teknoloji düzeyinin yükselmesini ve ekonomik gelişmenin hızlanmasında temel olarak etkili olan faktör tüketim talebi artışından çok yatırımlarda ortaya çıkan artışlardır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde yüksek nüfus artış hızının tasarrufları ve demografik yatırımları etkileyerek, yatırımları ve sermaye artışını yavaşlatması daha muhtemel bir sonuç olarak görülmektedir (DPT, 2000, s. 6).

Türkiye'de nüfus ivmesi nedeniyle 15 ve üstü yaştaki nüfus (çalışabilir yaştaki nüfus) 1990'dan beri yıllık % 1,9 hızında büyümektedir. Ekonominin iş yaratma hızı ise yıllık % 0,8'dir. Bu oran yeni katılanları kapsayacak düzeyde değildir. Nüfusun büyüme hızının işsizlik yaratmaması için, benzer hızda bir istihdam alanı oluşturulmalıdır. Türkiye'de işsizlik önemli bir sorundur. Ancak işsizlik oranının daha fazla artmasını engelleyen etmen, çalışabilir yaşa ulaşan nüfusun bir kısmının herhangi bir nedenle işgücüne katılmamasıdır (Ercan, 2007, s. X, 18).

Önümüzdeki yıllarda genç işçilerin girişindeki azalma yaşlı nüfus oranındaki artış yaş bağımlılığı oranını önemli ölçüde arttıracaktır. İş gücü piyasasının yaş yapısındaki değişme eğitim ve iş örgütlenmesi alanında yeni çalışmaları gerekli kılarken, bağımlılık oranındaki artış emeklilik sisteminin finansmanı sorununa işaret etmektedir (Tuy, Hansen ve Price, 2001, s. 25). Demografik fırsat penceresinden yararlanabilmek için, istihdam ve işgücüne katılım oranlarında birlikte artış sağlanmalıdır. 1988–2006 döneminde işgücü % 25 artmasına rağmen, işgücüne katılım oranları aynı dönemde % 57’lerden % 48 düzeyine gerilemiştir. İşgücüne katılma oranlarındaki düşüş, üretken toplum kesiminin gerilemesi anlamına gelmektedir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 43).

### 3.2.2. Tarımın Önemini Kaybetmesi ve Kırdan Kente Göç

Nüfus artışının etkisiyle kırsal kesimde toprakların giderek daha küçük parçalara ayrılması, nüfusun çoğunluğunun niteliksiz oluşu tarımda düşük verimliliğe sahip ve düşük gelirli istihdam yaratmıştır. Tarımda makineleşmeye gidilmesiyle birlikte 1950’li yıllardan itibaren kırsal alandan kente göç yaşanmaya başlamıştır (Varçın, 2004, s. 88).

1980 yılındaki Uluslararası Para Fonu (IMF) destekli istikrar programı ve ardından meydana gelen askeri darbe emek piyasasında önemli bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, hükümet politikalarındaki değişime bağlı olarak tarımsal ürün fiyatlarında ortaya çıkan düşüş iç göç oranının daha da hızlanmasına ve kentsel alandaki işsizliği daha da çarpıcı boyutlara ulaştırmasına neden olmuştur (Gül vd, 2009, s. 182, 183).

Ülkemizde iç göç daha çok bölgelerarası kalkınmışlık farkının neden olduğu gelir farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Şehirleşme hızında görülen artış, göç eğilimini arttırmaktadır (Lordoğlu, 2006, s. 22, 24). Artan nüfusun etkisiyle tarım alanlarının daha fazla kişi arasında bölüşülmesi, verimin düşüklüğü, tarımda makineleşmenin artmasıyla insan gücüne olan gereksinimin azalması gibi kırsal alanın iticiliği ile eğitim, istihdam, sosyal ve kültürel olanaklarıyla kentin çekiciliği birleştiğinde kırdan kente yoğun bir şekilde göç meydana gelmektedir (Es ve Kule, s. 272). Türkiye’de uluslararası göç ise, iki sebebe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Birincisi, ülkelerin milli gelir düzeyleri arasındaki farklılık, Türkiye milli gelir düzeyi itibariyle orta-alt gruba giren ülkeler arasındadır. İkincisi ise, Türkiye’nin komşusu olan ülkeler ile arasında kültürel ve tarihsel bağlar. Bu sebepler Türkiye’yi göç alanı

olarak cazip yerler haline getirmektedir. Nitekim dünyanın birçok ülkesinde Türk kökenli vatandaşlar bulunmaktadır (Lordoğlu, 2006, s. 22, 24).

Türkiye’de nüfus artışının önemli ekonomik sorunlara yol açmasında yüksek kentleşme hızının büyük etkisi olmuştur. 27 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkesi içinde Türkiye kentleşme hızı en yüksek olan ülkelerden biridir. Bu ülkelerde binde olarak tek haneli olan kentleşme hızı, ülkemizde son elli yılda ortalama olarak binde 40’ın üzerinde gerçekleşmiş son onbeş yılda önemli gerileme olmasına rağmen 2000–2006 yılları arasında binde 21,1 2007–2008 döneminde ise, binde 19,4 olarak hesaplanmıştır (Eren, 2010, s. 13).

Türkiye’de kentleşme hızı illere göre dikkate alındığında, konunun önemi daha da artmaktadır. 1997 yılı nüfus sayımı dikkate alındığında, kentleşme hızı en yüksek olan on ilin tamamı en az gelir düzeyine sahip olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yer alan iller olduğu tespit edilmiştir. 2000 yılı nüfus sayımı 1997 yılı nüfus sayımına paralel bir sonuç ortaya koymuş ve son on yılda kentleşme hızı en yüksek olan 10 ilin 9’unun Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer aldığı tespit edilmiştir (Eren, 2010, s. 22). Bu gelişmede yukarıda sayılan diğer faktörlerle birlikte bölgedeki terör sorunu da önemli bir etkidir.

**Tablo 12: Türkiye’de Kent ve Kır Nüfusunun Dağılımı**

KENT VE KIR NÜFUSU							
YIL	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Kent Nüfusu (Bin Kişi)	Kent Nüfus Oranı %	Kır Nüfusu (Bin Kişi)	Kır Nüfus Oranı %	Dönemler	Kentleşme Hızı %
1970	35,605	10,222	28,7	25,384	71,3	1965-1970	5,3
1975	40,348	13,272	32,9	27,076	67,1	1970-1975	5,4
1980	44,737	16,065	35,9	28,672	64,1	1975-1980	3,9
1985	50,664	23,238	45,9	27,426	54,1	1980-1985	7,7
1990	56,473	28,958	51,3	27,515	48,7	1985-1990	4,5
2000	67,420	38,661	57,3	28,759	42,7	2000	2,9
2001	68,407	39,709	58,0	28,698	42,0	2001	2,7
2002	69,388	40,823	58,8	28,565	41,2	2002	2,8
2003	70,363	41,924	59,6	28,439	40,4	2003	2,7
2004	71,332	43,036	60,3	28,296	39,7	2004	2,7
2005	72,065	44,747	62,1	27,318	37,9	2005	4,0
2006	72,974	45,754	62,7	27,220	37,3	2006	2,3

Kaynak: DPT, 1950-2006 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.

Tablo 12’den takip edilebileceği üzere 1990 yılına kadar ülkemizde kır nüfusu kent nüfusundan daha fazla olmuştur. 1990 yılından sonra kent nüfusu kır nüfusunu geçmiştir. 2000 ve sonrasındaki yıllarda kır nüfusu sürekli azalırken kent nüfusu sürekli artmıştır.



Kentsel alanda meydana gelen artışın nedeni sadece nüfus artışına bağlanamaz temel etkeni iç ve dış göçler oluşturmaktadır. En fazla iç göç, Batı ve Doğu Marmara, Ege ve Batı Anadolu'ya yapılmıştır. İç göçün sanayileşme düzeyinin daha düşük olduğu doğu ve kuzey bölgelerden batıya doğru gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu bölgeler içinde göç daha çok büyük şehirlere yapılmaktadır. Özellikle, ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan bölgeler göçün çekim merkezi haline dönüşmüştür. Ancak, nüfusun kentlere göç etmesinde eğitim ve sosyo-kültürel faktörler de etkili olabilmektedir (Mehmet ve Kılıç, 2009, s. 24).

Kırdan kente göç ile birlikte istihdamın yapısında da değişiklikler meydana gelmiştir. Tarımda istihdam edilen nüfus kentlerde özellikle imalat sanayi ve yoğun olarak da hizmet sektöründe çalışmaya başlamıştır. Göç eden işgücüne paralel olarak sanayi sektörünün yeterli büyüme gösterememesi, ilgili istatistiklere katılım oranlarının giderek azalması ve hizmet sektörünün sanayileşmesini tamamlamamış bir ülke için aşırı büyümesi şeklinde yansımıştır. Kente uyum sağlayamayan niteliksiz işgücü ise işgücüne dâhil olmama eğilimi gösterirken, hizmet sektöründeki aşırı büyüme enformelleşmenin boyutlarının göstergesidir (Varçın, 2004, s. 90).

Başta sınaî olmak üzere yatırımlarda sürekliliğin sağlanamaması ve tarımsal yapıdaki değişime paralel olarak yatırımların yeterli düzeye ulaştırılamaması, bugün hala tarım kesiminden kayan işgücü fazlasının tarım dışı kesimlerce istihdam edilememesine neden olmaktadır (DPT, 1994, s. 8).

Ülkemizde yükselen bir trend izleyen hizmet sektörü yeni bir istihdam yaratma alanı olarak görülmektedir. “Bu sektör sağlıklı bir endüstri ötesi toplum yahut bilgi toplumu biçiminde büyümekten ziyade, kayıt-dışı marjinal sektörlerin kentlere yığıldığı istihdam sorunlarını yansıtan üretken olmayan bir sektöre dönüşmektedir” (Ekin, 2000, s. 422). Ancak bu kesimde faal nüfusun büyük bölümü kırsal alanda tarımda istihdam edilen kırdan kente göçen bireyler, kentte üretken olmayan kesimde istihdam edilen niteliksiz işgücünü oluşturmaktadır. Böylece daha önce tarımsal kesimde istihdam edilen bir grup insan, şimdi hizmet sektöründe çalışıyor görünüp marjinal işler yapan gizli işsizlerin yerine geçmiştir. Bilindiği üzere işsizlik verileri ile eksik istihdam verileri birbirinin yerine ikame edilmektedir. Eksik istihdam arttığında genelde işsizlik rakamları yükselmektedir (Eyuboğlu, 2003, s. 42, 44).

Gelişmiş ülkelerin istihdam yapısı incelendiğinde, sanayileşmede belirli bir olgunluğa geldikten sonra ve sanayi sektörü istihdamı yüzde 30-40'lar düzeyine ulaştıktan sonra hizmetler sektöründe bir artış gerçekleşmeye başlamıştır. Normal olarak

tarımdan sanayiye, sanayiden de hizmetler sektörüne doğru bir geçişin olması gerekir. Ancak ülkemizde özellikle son yıllarda tarımdan ayrılan işgücü doğrudan hizmetler sektörüne kaymaktadır (Eren, 2010, s. 52). Hizmetler sektörünün inşaat, işporta, pazarcılık ve kayıt dışı ev işleri vs. düzensiz ve süreksiz istihdam alanları birçok sosyal soruna neden olabilecek durumdadır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 47).

### 3.2.3. Eğitim Sisteminin Etkinsizliği

21. yüzyılın bilgi toplumu olduğu kabul görmüş bir gerçektir. Bilgi toplumunda bireylerin taşınması gereken temel nitelikler; teknolojik gelişmelere ve değişime uyum gösterebilme ve sürekli olarak kendini yenileyebilme, kendi mesleki alanlarındaki derin bilgisinin yanında diğer disiplinlerde de asgari bilgiye sahip olma, ana dili yanında en az bir yabancı dili bilme ve grup halinde çalışabilme özellikle disiplinler arası çalışma yapabilme beceri ve yeteneğine sahip olma olarak sayılabilir. Bu yetilerin kazanılabilmesi için ise eğitim sistemine önemli görevler düşmektedir. Eğitim sisteminin mevcut durumu bu yetilerin kazanılmasını sağlayamadığı için işgücü piyasasında işgücü arz ve talebi arasında uyumsuzluklar istihdam problemlerine neden olmaktadır (Edip, 2003, s. 64).

Eğitim, ülkelerin gelişimi ve uluslararası piyasada rekabet edilebilirliklerini sağlamak ve korumak için gerekliliktir. Eğitimin bireye gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazandırması ile istihdam edilebilir insan kaynağı sağlanmış olmaktadır (Yılmaz, 2009, s. 135, 136). Gelişmiş ülkelerde vasıflı ve eğitilmiş işgücünün oransal olarak daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda ülkemizde istihdam edilen işgücünün eğitim düzeyinin incelenmesi kalkınma sürecinde bulunduğumuz yerin saptanması açısından önem taşımaktadır (Gül vd, 2009, s. 155).

Signal teorisine göre kârını maksimize etmeye çalışan bir firma işe alacağı kişilerin verimliliği hakkında yeterli bilgiye sahip değil ise, bireylerin verimliliği hakkında belirleyici faktör olarak eğitim düzeyini esas almaktadır. Çünkü ilk kez iş arayan bir kişinin beşeri sermayesinin en önemli bileşeni eğitim düzeyidir. Burada amaç, eğitim düzeyi ile bağlantı kurularak yeni işçinin kısa zamanda öğrenme yetisine sahip olup olmadığını belirlemek ve bunu verimlilik açısından değerlendirebilmektir. Bir başka deyişle, işi ne kadar hızlı öğrenebileceğini ve eğitimini işe ne kadar zamanda yansıtabileceğini belirlemektir. Buradan çıkarılabilecek sonuç eğitim düzeyinin yükselmesinin işsizliği azaltabileceği şeklindedir. Ancak bu sonuç, Türkiye için geçerli olamamaktadır. Ayrıca eğitim

düzeyi ve işsizlik arasındaki bağlantı vasıf düzeyleri ve reel ücretler-denge ücretleri arasındaki ilişkiden birinci dereceden etkilenmektedir. Ülkemiz ve benzeri ülkeler için sorun belki de eğitim düzeyin kendisi değil bunu işgücü piyasasına yansıtamamasıdır (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 116, 117, 120).

Eğitimin bireyler açısından belli başlı getirileri şöyle sıralanabilir. Eğitim öncelikle yüksek yaşam standartları, sağlıklılık, daha yüksek düzeylerde verimlilik, kadınlar için daha müreffeh bir yaşam sunar. Ekonomik büyümeye katkı sağlayarak mutlak yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olur. Eğitime yapılan yatırımlar beşeri sermaye birikimi sağlayarak istikrarlı ekonomik büyümenin itici unsurunu oluşturur. Burada vurgulanması gereken nokta sadece eğitimin tüm bu sayılanları sağlayamayacağı ancak eğitim sayesinde bireylerin istihdam edilebilirliğinin artması sonucu olumlu dışsallıkların ortaya çıkacağıdır (Ercan, 2007, s. 26).

#### **3.2.4. İş Piyasasının Yapısı (Etkinsizliği) ve Kurumsal Nedenler**

Türkiye işgücü piyasasının en önemli özelliği kırsal-kentsel istihdam, enformel-formel sektör, tarım-sanayi istihdamı gibi istihdam şekillerini iç içe bulunmasıdır (Gül vd, 2009, s. 131).

Türk işgücü piyasası, geleneksel ve modern kesimi birlikte barındıran dualist bir yapıya sahiptir (Eyuboğlu, 2003, s. 31). İşgücünün halen önemli bir bölümünün kırsal alanlarda bulunması ve tarımsal faaliyetlerde istihdam edilmesi, kırsal ve kentsel alanlarda farklı işgücü piyasalarının oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca küçük-büyük/modern-geleneksel işletme, formel-informel sektör gibi ayrımlarda işgücü piyasasında farklı dinamiklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kırsal alanların ekonomik ve sosyal yapısına bağlı olarak işgücü piyasasında ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilenler büyük bir orana sahiptir. Ücretsiz aile işçilerinin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kentsel alanlarda ise işgücü piyasası ikiye ayrılmıştır. Birinci kesimi organize kesimde özel sektöre ait büyük işletmelerde ya da belirli bir düzeyde kurumsallaşabilmiş küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde genellikle sigortalı ve sendikalı çalışanlar ile kamu kesiminde çalışanlar oluşturmaktadır. İkinci kesim ise, genellikle sigortasız ve kayıt dışı olarak faaliyette bulunan küçük işletmelerde çalışanların oluşturduğu informal sektördür (DPT, 1994, s. 32).

Türk iş piyasası piyasa tipleri açısından doğal, kurumsal ve güdümlü iş piyasalarının özelliklerini taşıyan bir yapıya sahiptir. Ağırlıklı olarak kurumsal iş piyasasının özelliğini taşımakla beraber, asgari ücretler ve sosyal güvenlik yönünden

güdümlü, iş mevzuatı ve iş ve işçi bulma kurumunun taşıdığı özellikler açısından da korumacı iş piyasalarının özelliklerini taşımaktadır (Önsal, 1993, s. 26, 27).

Ülkemizde iş piyasası sektörler itibariyle tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler olmak üzere dört iktisadi faaliyet koluna ayrılmaktadır. İşgücü akışkanlığın yüksek, kurumsal organların etkisinin zayıf olduğu tarım sektörü doğal iş piyasası özelliği göstermektedir (Uyanık, 1993, s. 10). Sanayi kesiminde ise, iş piyasasında istihdam şartları toplu sözleşme sistemi içerisinde düzenlenmektedir. Ücretler ve istihdam şartları devlet müdahalesi dışında işçi ve işveren sendikaları arasında toplu sözleşmelerle tespit edilmektedir. Çalışma ve çalıştırma serbesttir. Bu özellikleri dikkate aldığımızda Türk iş piyasasında sanayi kesiminde kurumsal iş piyasası karakteri hâkimdir. Ancak sanayi kesiminde asgari ücretlerin tespiti ve sosyal güvenlik açısından güdümlü; iş piyasasının çalışma şartlarını düzenleyen iş mevzuatı yönünden himayeci iş piyasası modeli uygulanmaktadır (Zaim, 1992, s. 25). Hizmet kesiminde sanayi kesiminde olduğu gibi ağırlıklı olarak kurumsal iş piyasası niteliği taşımakla birlikte korumacı ve güdümlü iş piyasası koşullarının eşlik ettiği söylenebilir (Önsal, 1993, s. 27).

İşgücü piyasalarının yeterli esnekliğe sahip olmaması işsizliği ortaya çıkaran temel özelliklerden biridir. Esneklik, çalışma saatlerini, ücretleri (artma ya da azalma), çalışan sayısını, işçilerin pozisyon değiştirme istekliliklerini, becerileri ve coğrafi hareketliliği etkileyebilmektedir (Tuy, Hansen ve Price, 2001, s. 28). Bu bağlamda esneklik kavramı ile kastedilen piyasa dalgalanmalarına göre işletmelerin, istihdam edecekleri işgücünün miktar ve niteliğini belirleyebilme serbestisi “dışsal esneklik” ve işgücünün işletme içerisinde farklı alanlarda görev ve sorumluluk üstlenebilmesi anlamına gelen “içsel esneklik”tir. Dışsal esneklik ile işletmelerde esas işçi ile geçici işçi birbirinden ayrılmakta, işletme için gerekli ve nitelikli işgücünden gerektiği kadar ve gerektiği zaman yararlanılmaktadır. İçsel esneklikte ise amaç, teknolojik gelişmeler doğrultusunda işgücünün daha geniş yelpazede dağılan işlere tesis edilmesi ve işgücünün daha etkin ve verimli kullanılması amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışma sürelerinin esnekliği, ücret esnekliği ve taşeronluk diğer esnek çalışma biçimlerini oluşturmaktadır. Bu tür çalışma biçimlerinde gerekli düzenlemenin yapılması ile istihdam probleminin çözümüne kolaylık sağlayacaktır (Uyanık, 2003, s. 217, 218).

Üzerinde durulması gereken bir konuda, çalışma hayatıyla ilgili mevzuatın ekonominin dinamizmini sağlamada yetersiz kalışıdır (Eyuboğlu, 2003, s. 34).

Kıdem tazminatı şartları incelendiğinde de yine Türkiye'nin dünya'da en ağır kıdem tazminatına sahip ülke olduğu tespit edilmiştir. 20 yıl çalışan bir işçiye 20,1 aylık ücret karşılığı ödenmektedir. OECD ortalaması 6,1 aylık ücret olurken, ABD'de yasal bir kıdem tazminatı bulunmamaktadır (Ercan, 2007, s. 54).

Türkiye'de işgücü piyasasının yapısını ve işleyişini özellikle yakın tarihi genel bir bakış açısıyla tasvir edildiğinde Türk işgücü piyasasının parçalı bir yapıya sahip olduğu, yeterli esnekliğe sahip olmadığı, kurumsallaşma düzeyinin düşüklüğü ve istihdam hizmetlerinin yeterince sağlanamıyor olduğu gözlenmektedir. Türk işgücü piyasası ile ilgili bir diğer sorunda son yıllarda bu alanda yaşanan gelişmelere karşın sağlıklı ve güncel verilere yeterli düzeyde ulaşamamasıdır. Bu durum işgücü arz ve talebinin nitelik ve nicelik olarak eşleşememesine, piyasanın sağlıklı bir şekilde tahlil edilememesine neden olmakta ve istihdam ve işsizlikle ilgili kapsamlı politikaların oluşturulmasını güçleştirmektedir (DPT, 1994, s. 4).

Ülkemizde işsizlik büyük ölçüde yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Sağlıklı ve etkin işgücü piyasasının tesisi, bu sorunun çözüme kavuşturulmasında önemli katkılar sağlayacaktır (Gül vd, 2009, s. 181, 182).

### **3.2.5. Verimlilik Artışı (Teknolojik Gelişme) ve İstihdam Yaratmayan Ekonomik Büyüme**

Türkiye'de istihdam problemleri tartışılırken öncelikli hale gelen sorun ekonominin istihdam yaratma kapasitesidir (Kılıç, 2003, s. 73, 82). Türk istihdamındaki problemin iki önemli özelliği işgücü verimliliğindeki düşüklük ve yeni iş yaratmadaki yetersizliktir (Eyuboğlu, 2003, s. 31). Zayıf istihdam yaratma kapasitenin altında, imalat sanayindeki zayıf yatırım performansları yatmaktadır (Ansal vd, 2000, s. 133).

Ekonomik büyüme ile istihdam arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Burada ifade edilmek istenen sadece ekonomik büyümenin istihdam yaratmadığı aynı zamanda istihdamında ekonomik büyümeyi arttırdığı gerçeğidir. Nitekim işsizlikle mücadelede en etkin yol ekonomik büyümedir (DPT, 2006, s. 1).

Ancak kimi zaman ekonomik büyüme istihdamı olabilmektedir. Türkiye ekonomisinde 1980–2002 döneminde, GSMH ortalama % 4 artmış olmasına rağmen, istihdamdaki artış sadece % 0,8'dir. Benzer şekilde ekonomik büyüme hızının % 7'yi aştığı 2002–2006 yılları arasında işsizlik oranı aşağı yukarı % 10 civarında durumunu korumuştur. Büyümenin istihdam yaratmamasının sebebi, milli hâsılda meydana gelen yükselişin verimlilik artışlarından kaynaklanmasıdır (Ercan, 2007, s.

ix). Özellikle 2001–2003 arasındaki dönemde dünyada da istihdamsız büyüme süreci yaşanmıştır. Bu süreçte imalat sanayinde üretim artmış, ancak bu artış istihdama yansımamış, hatta bazı ülkelerde istihdam azalmıştır. Üretim artışları verimlilik artışlarından kaynaklanmış ve artan küresel rekabet birçok firmayı az istihdamla daha çok üretmeye zorlamıştır (DPT, 2006, s. 1). Belirli bir büyüme oranında verimlilik artışı ne kadar yüksek olursa büyüme o kadar düşük olacaktır. Ancak verimlilik artışlarının uzun dönemde istihdam lehine sonuç doğurduğu açıktır. Uzun dönemde reel ücretler verimlilik artışlarını takip etmektedir. Aksi halde iç talep artmaz ve büyüme durur (TÜSİAD, 2004, s. 2009).

2001–2006 döneminde uygulanan ve sadece fiyat istikrarını hedefleyen sıkı para ve maliye politikaları ile yapısal uyum politikalarına dayalı yüksek faiz ve düşük kur politikası, üretim yapısını bozmuş ve ekonominin dış dinamiklere bağımlı hale gelmesine sebep olmuştur. Bu politika yurtiçi üretim yapan firmaların rekabet gücünü azaltarak ve ithalatı özendirerek, yüksek cari işlemler açığına neden olmuş, ihracat ve üretim üzerinde artan baskı, düşük ücretlerle dengelenmeye çalışılmıştır. İhracatta ve üretimde meydana gelen artışın önemli bir kısmının yurtiçinde katma değeri düşük sektörlerde gerçekleştirilmesi de istihdam artışının sınırlı kalmasında etkili olmuştur (Gül vd, 2009, s. 138, 139).

2003–2007 yılları arasında meydana gelen büyümenin istihdam yaratmamasının nedeni büyümenin özellikle sermaye yoğun, ileri teknoloji uygulayan ve ileri derecede ithalata bağımlı endüstrilerde gerçekleşmiş olmasıdır (Şahin, 2009, s. 615).

İstihdamdaki azalış büyük işyerlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü 1986–1992 yılları arasında imalat sanayinde % 33'lük bir artış yaşanmasına rağmen istihdamda % 16,7'lik bir azalma gerçekleşmiştir. İmalat sanayinde işyeri ölçeği büyüdükçe istihdam artışı olumsuz yönde etkilenmektedir (Eyuboğlu, 2003, s. 33). Sanayi sektörünün verimlilik artışları hizmet sektörüne göre daha yüksektir. Bu yüzden ekonomide hizmet sektörünün payı arttıkça büyümenin istihdam yaratma kapasitesi de artacaktır (TÜSİAD, 2004, s. 209).

### **3.2.6. Kadınların İşgücüne Katılma Oranları'nın (İKO) Yükselmesi**

Kadınlar daima üç tercih arasında karar vermek zorunda kalmışlardır: boş zaman, işgücüne katılım ve evde üretim. Dünyanın çoğu yerinde kadınlar yaşamlarını ev kadını olarak ev işlerinde ya da çocuklarının bakımı gibi sabahın

erken saatinden gece karanlığın değin devam eden belli bir mesai saati olmayan meşakkatli işlerde harcamışlardır. Ancak teknolojide yaşanan gelişmeler neticesinden zamandan ve işgücünden tasarruf eden araçların üretilmesi kadınların hayatlarını kolaylaştırmıştır. 19. Yüzyılda yaşanan ekonomik gelişmeler kadınların işgücü piyasasında sayılarının artmasında etkili olmuştur. İşgücü verimliliği ile birlikte ücret artışlarının olması işgücü piyasasını daha avantajlı bir hale getirmiştir. Kadınlara işte üç saat çalışma karşılığında bir elbise almak, üç gün uğraşarak elbiseyi evde elde dikmekten daha makul gelmeye başlamıştır. Kas gücü gerektirmesi nedeniyle kadınların yapamayacakları işler artık makinenin bir tuşuna dokunmak suretiyle gerçekleştirilebilir hale gelmiştir (Sennholz, 1987, s. 19). Bu gelişmeler neticesinde kadın ve erkek işleri arasında ayrıma neden olan katı görüş esnemeye başlamıştır. Evet, bu gelişmeler kadınların işgücünde sayılarının artmasında etkili olmuştur. Şüphesiz halen kadınlarda işgücüne katılma oranları erkek işgücünün çok gerisindedir. Bu sebeple daha alınması gereken çok yol olduğu açıktır.

Kadınlar özellikle kentli işsiz kadınlar, içinde buldukları olumsuz koşullara rağmen potansiyel bir işgücü niteliği taşımaktadır. Nitekim kadınlar arasında hiçbir koşulda çalışmam yahut kızım veya karım asla çalışmamalı diyenlerin sayısının düşük olması, eğitim düzeyi arttıkça istihdam olanaklarının artması işsizlik oranlarının azalması, kadının çalışmasına yönelik bakış açısının değişmesi ve tüm bu eğilimlerin değerlendirilmesi kadının potansiyel işgücü niteliği taşıdığını göstermektedir (KSSGM, 1999a, s. 254, 255).

Çalışan kadınları destekleyen yasalar ve uygulamalar, demografik gelişmeler, eğitim olanaklarının artması, doğurganlık oranının azalması, part-time çalışma şekilleri, çekirdek aile tipine geçiş, evlenme oranlarındaki düşüş, boşanma oranlarındaki artış, toplumda kadının çalışmasına yönelik tutumun değişmesi, çocuk bakımı hizmetlerinde iyileşmeler kadın işgücünün sayısının artmasında etkili olmuştur (Tokol, 1999, s. 19).

Kadınların yükselen eğitim düzeylerine bağlı olarak artan işgücüne katılım oranları ile tarım sektörü istihdamında meydana gelen düşüş sonucu kentlerde meydana gelen işgücü yığılmaları, demografik geçiş sürecinin çalışma çağındaki nüfusu arttırması işgücü arzını dolayısıyla işsizliği arttıracığı öngörülmektedir (Toksöz, 2007, s. 40).

Kadınların işgücüne katılım oranlarının artması işsizliği arttıran önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların işgücü maliyetlerinin daha düşük

olması ve daha kolay yönetilebilmelerinden dolayı işverenler tarafından daha çok tercih edilmektedirler (Gündoğan, 2001, s. 24).

Kadınların işgücüne katılımını arttıran başka bir neden 1980'li yıllardan sonra ihracata yönelik sanayileşme stratejilerinin uygulanmasıdır. Özellikle uluslararası pazara yönelik üretim yapan sektörlerde ucuz emek gereksimi artmıştır. Kadınların erkeklere göre daha düşük ücretle çalıştırılabilmeleri piyasanın talebinin kadınlara yönelmesine neden olmuştur (Ecevit, 1998, s. 41).

İleri dönemlerde kentli gençlerin ve kadınların işgücüne katılımlarının artması durumunda işsizlik daha büyük bir sorun haline gelecektir. Kentleşme ve eğitim düzeyinin yükselmesi ile hem erkeklerde hem de kadınlarda işgücüne katılma oranları yükselecektir (Ercan, 2007, s. 31). Kadınların işgücü oranlarındaki artış dünya işgücü piyasasında da dikkat çekmektedir. 1993 yılında 1 milyar olan kadın işgücü miktarı 2003 yılında 1,2 milyara yükselmiştir (Bolcan, 2006, s. 61).

### **3.3. TÜRKİYE'DE KADIN İŞSİZLİĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

#### **3.3.1. Türkiye'de Kadın İşsizliğinin Nedenleri**

İnsanın yaşamında uyduğu zamanların dışında her anda iş vardır. Varoluşun ilk zamanlarından modern zamana kadar insanlar hayatlarını sürdürebilmek için çalışmışlardır. Uzmanlaşmanın en eski formlarında kadın erkek arasında katı bir iş bölümüne gidilmiştir. Bundan sonra çoğunlukla kadın toprağı işleme, arazide ürün yetiştirme ve terzilik vb. işleri yapmaya başlamıştır. Erkeklerde hayvancılıkla ilişkili işlerde, hayvanları besleme, et hazırlama ve metal işlerinde çalışmışlardır. Her ikisi de emekli olma ya da iş bırakma düşüncesi olmadan yaşamlarını sürdürebilmek için çocukluk çağlarından itibaren çalışmışlardır (Sennholz, 1987, s. 17, 18).

Tarihin ilk devrelerinde yapılan iş bölümü kadınların uzun yıllar belirlenen çalışma alanının dışına çıkmalarını engellemiştir. Günümüz işgücü piyasasına baktığımızda bazı değişimlere rağmen yapılan iş bölümünün yansıması kadınların çoğunlukla düşük ücretli ve düşük vasıflı işlerde çalışması şeklinde olmuştur.

Cinsiyet ayrımına dayalı işbölümü, eşit işe eşit ücret ilkesinin geçerli olmaması, kadınların mesleki ilerleme imkânlarının sınırlılığı, ekonomik kriz ve yükselme dönemlerinin kadının işgücü piyasasındaki yerini nasıl belirlediği, tarımdan kente göçün etkileri, sendikalara katılım, sosyal güvence durumu, medeni halin piyasa tarafında değerlendiriliş biçimi, kadının işgücü piyasasına katılımını ve piyasadaki konumunu belirlemektedir (KSGM, 1999, s. 15, 16). Bunlara ek olarak



ülkedeki işsizlik oranının yüksek olması, kadınlara takdir edilen ücretlerin asgari geçim seviyesinin altında olması, sigortalı işlerin yetersizliği, kadınların eğitim ve beceri seviyesinin düşük olması, kreş ve yuvaların yeterince yaygın olmayışı kadın işsizliğinin temel nedenleri oluşturmaktadır (KSSGM, 1999a, s. 253).

### **3.3.1.1. Geleneksel Toplum Yapısı ve Kadınlara Yönelik Önyargılar**

Ataerkil toplum yapısı ve cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde kadının ev kadını olarak tanımlanması; evde yaptıkları işlerin bir ücrete tabi olmaması, ev dışında yapılan çalışmanın da geçici ve aile bütçesine ek bir katkı şeklinde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Kadınların yaptıkları çoğu işin doğal yeteneklerini kullanma sonucu beceri gerektirmeyen iş olarak görülürken, benzer işler erkekler tarafından yapıldığında beceri olarak değerlendirilmektedir (Toksöz, 1999, s. 58).

Kadınların kan ya da evlilik bağıyla bağlı olmadıkları erkeklerin otoritelerine tabi olmaları, kadınların tacize uğrayabilecekleri ihtimalini yaratması kocalarını ve babalarını rahatsız ederken kadınlarında toplumda saygınlıklarını yitirmelerine neden olmaktadır (KSSGM, 1999a, s. 18). Bu sebep kadınların iş imkânlarını sınırlandırmakta hatta işgücü piyasası dışına çıkmalarına neden olmaktadır.

### **3.3.1.2. Eğitim ve Mesleki Eğitim Eşitsizliği**

İş piyasasında olumlu gelişmelerin varlığına rağmen kadın istihdamının düşük düzeyde kalmasında cinsiyetçi tercihler önemli yer işgal etmektedir. Bunlar; okul tercihinde eşit fırsatlara sahip olamama, endüstride çalışmada, mesleklere girişte, ücret miktarında, eğitim fırsatlarında, terfide ve ücret hacminde vs. (Rees, 1992, s. 2).

Kadın işgücü beceri düzeyi ile elde ettiği marjinal verimliliğe bağlı olarak istihdam edilmekte ve ücret almaktadır. Kadın işgücünün meslek eğitimin sınırlı olması ve mesleki beceri kazanılmasındaki engeller kayıt dışı kesimde ucuz ve güvencesiz işgücü arzını oluşturmaktadır (KSSGM, Kasım, 1999, s. 28, 29).

### **3.3.1.3. Negatif Ayrımcılık**

#### **3.3.1.3.1. Mesleğe Yönlendirmede ve İş Paylaşımında Ayrımcılık**

Girişimciler, kadınların sabır, titizlik, ince iş gerektiren, monoton, sabit ve hareketlilik istemeyen işlerde erkeklerden daha başarılı olduklarını ileri sürerken, erkeğin yüksek hareketlilik düzeyi, teknik beceri ve fiziksel güç gerektiren işlere daha uygun olduklarını öne sürmektedirler (KSSGM, 1999b, s. 33). İşlerin kadın ve erkek işleri olarak ayrılması, kadınları çoğunlukla kadın işleri olarak belirlenmiş

düşük statülü, düşük ücretli, geçici ve sosyal güvenceden yoksun işlerde istihdamına yöneltmektedir. Ayrıca çoğunlukla buldukları işkolunun alt kademelerinde yoğunlaşmaktadırlar (Tokol, 1999, s. 22).

Sosyo-kültürel yapı kadınların iş arama yöntemlerini de etkilemektedir. Kadınlar iş ve işçi bulma kurumu yahut gazete ilanlarıyla iş aramayı güvencesiz bulmakta daha çok yakınları vasıtasıyla iş aramayı tercih etmektedir. Bu tutum iş bulma şanslarını azaltmaktadır. Kadınlar için genel olarak iki iş grubu uygun görülmektedir. Düşük eğitimli gruplarda fabrika, orta derecede eğitime sahip kişiler içinde devlet kapısı yani memurluktur (Toksöz, 1999, s. 63). Kadınlar kendilerine biçilen rollerin dışına çıkmak istediklerinde çeşitli engellemelerle karşılaşmaktadırlar. Türkiye’de kamu sektöründe bazı mesleklere hiç kadın alınmamakta kimilerine ise sınırlayıcı kontenjan konulmaktadır. Örneğin, 1990 yılında hukuk eğitimi alan kızların oranı % 36,4 iken hâkimlik ve savcılık mesleğine alınacak bayanlar için kota uygulaması getirilmiş kota 1980–1990 arasında % 10, 1990’da % 5 olarak belirlenmiştir (KSSGM, 1999c, s. 8, 9).

Kadın aile sorumluluklarındaki kısıtlamalardan dolayı aynı beceri düzeyindeki erkeklere göre çok daha az iş arama faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. İşverenlerde tipik kadın işi olarak nitelendirilen işlerin dışındaki işlerde kadınları istihdam etmekte gönülsüzdürler (Greenwood, 2001, s. 70, 71).

### **3.3.1.3.2. İşe Eleman Almada ve Terfide Ayrımcılık**

4857 sayılı İş Yasasının 5. Maddesinde “iş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce vb. sebeplere dayalı ayırım yapılamaz” hükmü yer almaktadır. Bu madde işe alım sürecini kapsamadığı için, kamu ve özel sektör işe alımlarında cinsiyet tercihinin dayalı ilanlar yer alabilmektedir. Başbakanlığın 22.11.2004 tarihli 2004/7 sayılı “Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi” konulu genelgesinde kamuda eleman alımında hizmet gerekleri hariç cinsiyet tercihi belirlenemeyeceği hükmü yer almıştır. Günümüzde yasal düzenlemeler açısından kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı söylenebilir. Yine de mülakatla işe alım süreçlerinde kadınların hamile kalması, çocuk doğurması ve izne ayrılması gerekçeleri gösterilerek eleman alımında erkekler tercih edilebilmektedir (Toksöz, 2007, s. 41).

Ekonomik durgunluk yahut ekonomik düzenleme zamanlarında ilk işten atılanlar arasında yer almışlardır. Ayrıca kadınlar karar verme pozisyonlarında ya da

yönetimsel pozisyonlara ulaşmada görünmeyen “cam tavanlar” yoluyla engellenmektedirler (Greenwood, 2001, s. 70, 71).

#### **3.3.1.4. Cinsiyete Dayalı Ücret Adaletsizliği**

Tüm dünyada kadınlar, düşük ücretlerle, düşük statülü işlerde ve kötü iş koşullarında çalışmaya itilmektedir. İşverenler kadınları bu şekilde çalıştırmakla büyük karlar sağlamaktadırlar. Ucuz işgücünü oluşturan kadın hem emek sürecinde hem de kolay işten çıkarılmaları ile yedek işçi ordusu niteliği taşımaktadır. Nedeni ise, kadının gelirin hane içi ek gelir olarak tanımlanmasıdır. Haneyi asıl geçindirme görevi erkeğe atfedildiği için kadınların düşük ücretlerle çalıştırılmasını ve işçi çıkarma gerekli olduğunda öncelikle tercih edilmesini meşru kılmaktadır (KSSGM, 1999a, s. 13, 16, 17, 18).

1988–1993 yılları arasında kentlerde çalışan kadınların % 56’sının sigortasız çalıştığının tespit edilmesi, kadın işgücünün ağırlıklı olarak enformel sektörde çalıştığının göstergesidir. Bu oran erkeklerde % 29’dur. Özellikle kriz dönemlerinde çalışmayı geçici bir faaliyet ve aile bütçesine ek gelir sağlama aracı olarak değerlendiren kadınlar daha fazla ücret karşılığında sigortasız olarak çalışmayı tercih edebilmektedirler (Toksöz, 1999, s. 61, 62).

Özellikle genç kızlar, işi çeyizlerini hazırlamak için kısa süreli bir çalışma olarak gördükleri için düşük ücrete ve kötü çalışma koşullarına razı olabilmektedirler (KSSGM, 1999b, s. 31).

Çalışma yaşamında ayrımcılığın en belirgin etkisi ücret farklılıkları ile kendisini göstermektedir. Eşit değerde işe eşit ücret ödenmemesi ve kadınların düşük ücretlerde yoğunlaşması bu durumun temel göstergeleridir. 1994 yılında TÜİK tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmasına göre kamuda çalışan ve üniversite düzeyinde eğitim görmüş erkeklerin kadınlardan 1,3 kat daha fazla ücret aldıkları tespit edilmiştir. Özel sektörde çalışanlarda cinsiyete dayalı ücret farklılıkları daha fazla artarak 1,5 kata yükselmektedir. Ancak sektör bazında incelendiğinde en büyük fark kamuda çalışan tarım işçileri arasında olduğu tespit edilmiştir. Erkek işçiler kadın işçilerin aldığı maaşın 4 katını almaktadır. Dünya Bankasının Türk İşgücü Piyasası raporunda 1988–2002 arasındaki dönemde ücretli ve maaşlı olarak çalışan erkeklerin ortalama kazançları % 22, kadınların ise % 12 arttığı ve kadınların erkeklerin kazandığının % 78-83’ünü kazandığını hesaplamıştır (Toksöz, 2007, s. 44, 46, 47, 48).

### **3.3.1.5. Aile Hayatında Karşılaşılan Sorunlar**

Evlilikte erkeğin düşük ücretli veya işsiz olması kadını çalışmaya yönettiren, erkeğin gelir seviyesinin yüksek olması, kadının işinin önemsiz görülmesine ve iş piyasasından ayrılmasına neden olmaktadır (Tokol, 1999, s. 23).

Kadınlar temel olarak üç nedenle işgücü dışına çıkmaktadır. Bunlar; ücret düşüklüğü, çocuk ve evliliğidir. Kadınların istihdamdan ayrılmasının ilk nedenini evlilik oluşturmaktadır. Zaten evlilikten önce çalışmadaki ana sebebi genellikle çeyiz hazırlama düşüncesi oluşturmaktadır. Evlenme ile bu sebep kalkınca istihdamdan ayrılma tercih edilmektedir. Diğer bir sebepte iş hayatının evli kadınlara göre örgütlenmemiş olmamasıdır. Evlendikten sonra istihdamda kalan kadınların bir bölümü de çocuk nedeniyle işten ayrılmaktadır (KSSGM, 1999a, s. 246).

#### **3.3.1.5.1. Ev İşlerinde Sorumluluğun Paylaşımı ve Çocuk Bakımı**

Kadın erkek arasındaki eşitsizlik toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen farklı rollerden, önyargılardan ve tutumlardan kaynaklanmaktadır. Bu roller öğrenilen rollerdir örneğin, anne-babalık, ev kadınlığı, temel ihtiyaçların karşılanması ve benzeridir. Kadın geleneksel olarak hane içi aktiviteler ile ekonomik aktiviteleri birleştirme, işe ara verme, eve yakın işleri tercih etme eğilimindedir. Ailenin bağımlı üyeleri olarak kendilerine biçilen rol yüzünden kadınlar enformel sektörde ve piyasa dışı işlerde erkeklerden daha fazla bulunma eğilimindedirler. Kadınları başkaları, hatta kendileri tarafından da ekonomide daha az aktif rol ve daha az eğitim aldıkları şeklinde nitelendirilirler/nitelendirirler ve bu yüzden daha az beceri gerektiren daha düşük ücretli işlerle sınırlandırılma, eğilimindedirler. Aile girişimlerinde eşit sorumluluk alsalar bile yaptıkları işler ikincil bir iş olarak görülmektedir (Greenwood, 2001, s. 70, 71).

Gerek kadınlar gerekse erkekler tarafından kadın, çocuk doğurmak ve büyütme, kocasına bakmak ve ev işleriyle ilgilenmekle sorumlu tutulmaktadır. Bu yüzden kadınların işgücü piyasasına katılmaları ek bir yük daha almaları ile sonuçlanmaktadır. Bu durum kadınları dışarıda çalışmaktan alıkoymaktadır. Bu sebeple kadınlar çalışmak zorunda kalmadıkça çalışmamakta çalışmak zorunda kaldıklarında ise çifte yükü taşımaya razı olmaktadır (KSSGM, 1999a, s. 13, 16, 17, 18).

Kadının iş piyasasına girmesiyle birlikte evdeki tüm sorumluluklarının devam etmesi ve çalışma koşulları ve saatlerinin ailenin yaşam çerçevesi içinde belirlenmesi kadını işgücü piyasasında dezavantajlı hale getirmektedir (KSSGM, 1999b, s. 28, 29).

### 3.3.1.6. Türk İşgücü Piyasasında Yıllara Göre Kadınlarda İşsizlik Nedenleri

Kadınlarda işsizlik nedeni erkek işsizliğinde tespit edilen nedenlerden farklılık gösterebildiği gibi nedenlerin ağırlıkları da değişebilmektedir. Bu yüzden kadın işsizliği ayrı bir analiz ve politika gerektirmektedir. TÜİK, 2000 yılından itibaren kadınların işsiz olma sebeplerine ilişkin istatistiksel veriler yayınlamaya başlamıştır. TÜİK'e göre kadınlar onbir değişkene bağlı olarak işsiz kalmaktadırlar.

Tablo 13'e göre kadınlarda geçici istihdamın yaygın olduğu söylenebilir. Özellikle kriz yıllarında geçici bir işte çalışmaktan kaynaklanan işsizliğin arttığı gözlenmektedir. 2001 ve 2008 yılı krizlerinin etkilerinin devam ettiği 2002 (22 bin) ve 2009 (109 bin) yıllarında kadınlarda işten çıkarılmadan kaynaklı işsiz sayısının yükseldiği gözlenmektedir. Yine kadınlarda 2000 yılından bu yana özellikle kriz yıllarında işyerini kapatma/iflas sebeplerinden kaynaklı işsiz sayısı artmıştır. Kadınlarda emekli olmanın işsiz sayısı üzerindeki etkisi diğer nedenlerin gerisinde kalmaktadır. Ev işleri ile meşgul olmaktan kaynaklanan işsiz sayısı ise kriz yıllarında azalmaktadır. Bu durum kadınların kriz dönemlerinde aile bütçesinde meydana gelen gelir düşüşünü telafi etmek için işgücü piyasalarına girmek zorunda kaldıklarını ve bu sebeple iş piyasasına girmede ev işleri engelini görmezden gelme ya da işle beraber yürütme eğiliminde oldukları söylenebilir. Öğrenimini yeni tamamlamadan ya da öğrenimine devam ettiği için ilk kez iş aramaya başlayanların sayısı kadın işsizler arasında azımsanmayacak büyüklüktedir. Ancak 2009 yılında ilk kez iş arayan/öğrenimine devam ediyordu seçeneğindeki işsiz sayısı artışında anket sorularında yapılan birleştirmenin etkili olduğu söylenebilir.

**Tablo 13: Yıllar İtibariyle Kadın İşsizliğinin Nedenleri (bin kişi)**

Yıllar	İşini kaybetti-Geçici bir işte çalışıyordu, iş bitti	İşini kaybetti-İşten çıkartıldı	İşini kaybetti-İşyerini kapattı/iflas etti	İşinden ayrıldı,kendi isteğiyle	İşinden ayrıldı, Emekli oldu	İşinden ayrıldı-Diğer	İlk kez iş arayan-Okuldan yeni mezun oldu	İlk kez iş arayan-Diğer	İlk kez iş arayan-Ev işleri ile meşgul	İşinden ayrıldı-Ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyordu	İlk kez iş arayan-Öğrenime devam ediyordu
2000	52	25	8	69	3	43	89	96	..	..	..
2001	46	75	14	83	3	58	74	130	..	..	..
2002	74	97	21	108	4	100	87	45	103	..	..
2003	144	80	23	112	2	84	91	46	81	..	..
2004	62	72	20	112	5	94	92	22	97	6	39
2005	63	73	24	119	3	119	57	18	113	2	50
2006	58	66	28	130	4	147	77	18	106	4	20
2007	73	50	26	167	4	126	80	10	95	4	23
2008	93	72	33	166	3	164	68	8	96	2	26
2009	121	181	57	210	6	209	..	5	89	4	97

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

2009 yılından itibaren iş aramaya başlanıldığındaki durum sorusunun seçenekleri değişmiştir, ayrı olarak sorulan "düzenli (örgün ) eğitime devam ediyordu" ve "okuldan mezun olmuştu" seçenekleri birleştirilmiş ve seride "düzenli (örgün) eğitime devam ediyordu" seçeneğinin kapsamında verilmeye başlanmıştır.

### 3.4. TÜRKİYE'DE KADIN İŞGÜCÜNÜN DURUMU

#### 3.4.1. Çalışma Çağındaki Nüfusun İşgücü Durumu

TÜİK 1987 yılında ILO'ya üye olduktan sonra, istihdamla ilgili veriler 1988–2000 yılları arasında 6 ayda bir 2000 yılından itibaren ise 3 ayda bir uygulanan hane halkı işgücü anketi istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmaya başlamıştır.

2009 yılından itibaren ILO'nun nihâi düzenlemesi doğrultusunda eksik istihdam tanımında değişiklik yapılmış olup, 2009 yılından itibaren eksik istihdama dair bilgi verilmemektedir. Bunun yerine 2009 Şubat döneminden itibaren zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdama ilişkin veriler yayımlanmaktadır.

Türkiye'de işsizlik rakamlarının ya da işsizliğin hacmini belirlemede kullanılan yöntemlerin işsizliğin gerçek boyutlarını yansıtıp yansıtmadığı tartışmalı bir konudur (Kılıç, 2003, s. 82). Getirilen tanımlardaki standartlara rağmen, özellikle resmi istatistik kurumlarının veri analiz sistemlerinin yetersizliği, istihdam kurumlarındaki kayıt sistemlerinin eksiklikleri, işsizlik sigortalarının yeterince gelişmemiş olması, kayıt dışı istihdam, eksik istihdam ve gizli işsizlik verilerinin hesaplanma güçlükleri işsizlik verilerinin güvenilirliğini azaltmaktadır. Benzer şekilde, evde çalışanların ve ev hanımlarının işgücü istatistikleri dışında tutulması, yüksek ücretli sektörlerden ayrılan dolayısıyla rezervasyon ücretlerinin yüksekliği nedeniyle iş bulamayanlar işsiz olmalarına rağmen işsiz verilerinde yer almamaktadırlar. Bunlara ek olarak part-time ve kayıt dışı çalışanların verilerine ulaşmanın zorluğu işgücü verilerinin istatistiklere sağlıklı bir şekilde yansımalarını engellemektedir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 17, 18).

Akademik tartışmalarda ve ilgili resmi kurumlarda belirtilen yaygın görüş, gerçeği yansıtan işsizlik rakamlarına ulaşmanın zor olduğu ve bu nedenle uluslararası karşılaştırmaların imkânsız olduğudur (Kılıç, 2003, s. 82). Bunun sebebi işsizlik oranları hesaplanırken her ülkede aynı tip sorular sorularak işsizlik verilerine ulaşılmasıdır. Oysa her ülkede işsizlik farklı nedenlere ve koşullara bağlı olarak oluşmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de gelişmiş ülkeler için kullanılan sorularla hesaplanan işsizlik gerçek oranları yansıtmamaktadır (Eren, 2010, s. 38). Dikkati çeken bir hususta Türkiye'de üç büyük kurum işsizlik rakamları ile ilgili bilgi verirken bu kurumların rakamlarının birbirini tutmamasıdır. Bu farkın temel nedeni, farklı işsiz tanımlarıdır. Türkiye İş Kurumu sadece kuruma başvuran işsizlerden hareketle veri toplarken, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) emek arzı ve talebi

yöntemine dayalı olarak işsizlik rakamlarını tespit etmekte, TÜİK ise, yapmış olduğu hane halkı işgücü anketleri ve uluslararası istihdam ve işsizlik tanımlamalarını dikkate alarak işsizlik ve istihdam verilerine ulaşmaktadır. En çok itibar edilen veriler Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hazırlanan verilerdir (Kılıç, 2003, s. 82).

Tablo 14’te Türkiye’de 1988–2009 arası dönemde nüfusun kadın, erkek ve genel işgücü durumları sayı olarak ifade edilmektedir.

Türkiye’de cinsiyet perspektifiyle istihdamın durumu analiz edildiğinde, çalışma çağındaki nüfusun büyüklüğü açısından erkekler ve kadınlar arasında önemsenecek bir fark bulunmamaktadır. Her iki kesimde de çalışma çağına ulaşan nüfusun miktarları neredeyse birbirine eşittir.

Tablo 14’e göre Türkiye’de çalışma çağındaki nüfus 1988 yılında 33 milyon 746 bin kişi iken işgücü miktarı 19 milyon 391 bin kişidir. 2009 yılında çalışma çağındaki nüfus 51 milyon 686 bin kişi olurken, işgücü 24 milyon 748 bin kişidir. 21 yılda çalışma çağındaki nüfus 17 milyon 940 bin kişi artarken, işgücü 5 milyon 357 bin kişi artmıştır. Bu durum çalışma çağına ulaşan nüfus itibariyle nüfus artışının devam ettiğini gösterirken, işgücünün aynı oranda artmadığını ifade eder.

Erkeklerde ve kadınlarda çalışma çağına ulaşan nüfus yaklaşık olarak aynı sayıda olmasına rağmen 2009 yılı itibariyle erkeklerde işgücü miktarı kadınların işgücü miktarının yaklaşık üç katıdır. Bu durum işgücü piyasasında erkek egemenliğinin açık göstergesidir. İşgücü piyasasında her 4 kişiden 3’ü erkektir.

Tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun, tarımda makineleşmenin artması, nüfus artışı, toprakların bölünmesi, gelirin düşmesi, eğitim imkânlarının kısıtlı olması vb. nedenlerle tarımı terk etmesi söz konusu olduğunda, nüfusun bir kısmı işgücü piyasasının dışına çıkmayı tercih etmektedir. Kırsal alanda, tarımla uğraşan nüfus, özelliklerde kadınlarda kente göçle birlikte, toplumsal yapı, gelenekler ve işin gerektirdiği eğitim ve beceriye sahip olmadıkları için iş arama sürecine girmeden işgücü piyasası dışına çıkmaktadırlar. 1988–2006 döneminde çalışabilir yaştaki kadın nüfus % 52,6 oranında artarken, işgücüne dâhil olmayan kadınların oranı % 74,4 artmıştır (TÜİK, 2007, s. 35).



**Tablo 14: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15–64 yaş grubu) (bin kişi)**

Yıllar	Kadın					Erkek					Genel				
	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	Eksik istihdam	İşgücüne dâhil olmayan nüfus	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	Eksik istihdam	İşgücüne dâhil olmayan nüfus	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	Eksik istihdam	İşgücüne dâhil olmayan nüfus
1988	17,085	5,854	5,234	131	11,231	16,661	13,536	12,520	1,150	3,125	33,746	19,391	17,754	1,282	14,355
1989	17,353	6,267	5,674	169	11,086	16,962	13,663	12,548	1,222	3,298	34,315	19,930	18,222	1,390	14,384
1990	18,045	6,160	5,637	114	11,885	17,556	13,990	12,901	1,195	3,566	35,601	20,150	18,539	1,309	15,451
1991	18,592	6,345	5,893	154	12,247	18,276	14,665	13,395	1,359	3,611	36,869	21,010	19,288	1,512	15,859
1992	19,146	6,262	5,778	225	12,884	18,839	15,002	13,682	1,523	3,836	37,984	21,264	19,459	1,748	16,720
1993	19,673	5,268	4,777	167	14,405	19,284	15,045	13,722	1,401	4,238	38,957	20,314	18,499	1,568	18,643
1994	20,223	6,324	5,815	268	13,899	19,815	15,552	14,191	1,587	4,262	40,038	21,876	20,006	1,856	18,161
1995	20,787	6,427	5,958	236	14,360	20,388	15,858	14,628	1,332	4,530	41,175	22,286	20,586	1,568	18,890
1996	21,319	6,514	6,127	216	14,805	20,924	16,182	15,067	1,322	4,741	42,243	22,697	21,194	1,538	19,546
1997	21,842	6,291	5,804	151	15,550	21,457	16,464	15,399	1,247	4,993	43,299	22,755	21,204	1,398	20,544
1998	22,339	6,537	6,092	147	15,802	21,956	16,848	15,686	1,302	5,108	44,295	23,385	21,778	1,449	20,910
1999	22,848	6,852	6,335	233	15,996	22,462	17,025	15,713	1,932	5,437	45,311	23,878	22,048	2,164	21,433
2000	23,295	6,188	5,801	176	17,108	22,916	16,890	15,780	1416	6,025	46,211	23,078	21,581	1591	23,133
2001	23,769	6,451	5,969	149	17,318	23,389	17,040	15,555	1255	6,349	47,158	23,491	21,524	1404	23,667
2002	24,214	6,760	6,122	139	17,455	23,827	17,058	15,232	1158	6,768	48,041	23,818	21,354	1297	24,223
2003	24,652	6,555	5,891	149	18,098	24,260	17,086	15,256	994	7,174	48,912	23,640	21,147	1143	25,272
2004	25,150	6,388	5,768	114	18,763	24,755	17,902	16,023	881	6,854	49,906	24,289	21,791	995	25,616
2005	25,617	6,352	5,700	113	19,264	25,209	18,213	16,346	705	6,996	50,826	24,565	22,046	817	26,260
2006	26,067	6,480	5,810	119	19,588	25,601	18,297	16,520	770	7,304	51,668	24,776	22,330	890	26,892
2007	25,480	6,016	5,356	104	19,464	24,513	17,098	15,382	585	7,415	49,994	23,114	20,738	689	26,879
2008	25,855	6,329	5,595	132	19,526	24,917	17,476	15,598	647	7,441	50,772	23,805	21,194	779	26,967
2009	26,317	6,851	5,871	..	19,466	25,369	17,898	15,406	..	7,471	51,686	24,748	21,277	..	26,938
2010*	26,862	7,518	6,547	..	19,344	25,926	18,355	16,424	..	7,571	52,788	25,873	22,972	..	26,915

**Kaynak:** TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

\*TÜİK, 2010 yılı “Hane Halkı İşgücü Anketi” ekim ayı verilerinden hazırlanmıştır.

1988 ve 2009 yılları dikkate alındığında kadınlarda işgücüne dâhil olmama % 44,73 oranında artarken, erkekler de bu oran % 139,07'dir. Ancak kadınlarda 1988 yılından itibaren daha yüksek miktarlarda işgücüne dâhil olmama durumu gözlenmektedir. Örneğin kadınlarda 1988'de işgücüne dâhil olmayanların sayısı 11 milyon 231 bin iken, 2009 yılında 19 milyon 466 bin kişiye yükselmiştir. Erkeklerde 3 milyon 123 bin kişiden 7 milyon 471 bin kişiye yükselmiştir. İşgücüne dâhil olmayan nüfus miktarı artarken istihdam oranları azalmaktadır. Çalışma çağına ulaşan nüfusun büyük bir kısmı işgücüne dâhil olmamaktadır. 2009 yılında kadınlarda bu oran % 78,2'ye ulaşırken erkeklerde % 21,7'dir.

Türkiye genelinde zamana bağlı eksik istihdamda 673 bin kişi, yetersiz istihdamda 407 bin kişi vardır. Kadınlarda zamana bağlı eksik istihdamda 191 bin kişi, yetersiz istihdamda 56 bin kişi bulunmaktadır. Erkeklerde zamana bağlı eksik istihdamda 482 bin kişi, yetersiz istihdam da ise 407 bin kişi bulunmaktadır.

Kadınlarda iç göç iktisaden faal nüfus dışına çıkmalarında etkili olmakta, bir kısmı ev hanımı konumuna geçerken, diğerleri kent işsizlerinin arasına katılmakta ya da yeterli donanıma sahip olmaması nedeniyle marjinal işlerde çalışmayı tercih etmektedir. Kırdan ise, makineleşmeye geçişle işler erkeğe devredildiği için kadın evine çekilmektedir (KSSGM, 1998, s. 26).

Bu sebepler kadınların neden işgücü piyasasında daha az sayıda olduklarını ve işgücü piyasasından ayrılma eğilimlerinin neden daha fazla olduğunu açıklamaktadır.

### **3.4.2. Kadınlarda İşgücüne Katılmama Nedenleri**

Kır yada kentte ikamet etme durumuna göre kadınlarda işgücüne dâhil olmama nedenleri farklılık arz edebilmektedir. Tablo 14'ten takip edilebileceği üzere kadınlarda ve erkeklerde çalışma çağındaki nüfusun kadınlarda % 74'ü erkeklerde ise, % 25'i işgücüne dâhil olmamaktadır. Sayının büyüklüğü sebeplerinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Tablo 15; kentte ve kırdan kadınlarda işgücüne dâhil olmama nedenlerine ilişkin bilgi sunmaktadır. Kentsel alanda işgücüne dâhil olmayan kadınların ağırlıklı sebebi ev işleri olmaktadır. 2009 yılında kadınlarda çalışma çağındaki nüfus 26 milyon 317 bin kişi, işgücüne dâhil olmayan nüfus 19 milyon 466 bin kişi olarak hesaplanmıştır. İşgücüne dâhil olmayan kadınlardan 9 milyon 21 bin kişi, kentsel alanda işgücüne dâhil olmama sebepleri olarak ev işlerini göstermişlerdir. Kentsel alanda işgücüne dâhil olmamada ağırlıklı olan ikinci sebep öğrenci olma, üçüncü ağırlıklı cevap ise, özürli olma faktörüdür. İşgücüne dâhil olmama sebeplerinden ağırlıklı olarak

gösterilen diğer bir neden ise, ailevi durumlar olmaktadır. Ailevi ve kişisel nedenler 2000 yılından (518 bin kişi) 2009 yılına ( 1 milyon 65 bin kişi) % 100'lük bir artış göstermiştir. Kentsel alanda iş bulma ümidini kaybedenlerin sayılarının arttığı gözlenmektedir. 2009 yılında işgücüne dâhil olmayan 518 bin kadında çalışmaya hazır olmasına rağmen iş aramamaktadır. Bu kadınların çoğunluğunun iş bulma ümitlerinin olmadığı bu sebeple iş aramadıkları söylenebilir.

Kırsal alanda kadınlarda işgücüne dâhil olmayanların sayısı daha azdır. Bu sonuçta kırdaki yaşayan kadın nüfus miktarının kente nispetle az olması ve çoğunluğunun gizli işsiz olarak tarımda faaliyet göstermeleri etkili olmaktadır. Kırsal kesimde de işgücüne dâhil olmama nedenleri arasında ağırlı olarak ev işleri gösterilmektedir. Ardından özürlü olma ve öğrenci olma sebepleri takip etmektedir. Kırsal yerleşimde iş aramayıp çalışmaya hazır olan ve iş bulma ümidi olmayan kişi sayısı yıllar itibariyle artmıştır.

**Tablo 15: Yerleşim Birimine Göre Kadınlarda İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri (15–64 yaş grubu) (bin kişi)**

	Yıllar	İş bulma ümidi yok	İş aramayıp çalışmaya hazır olan/Diğer	Mevsimlik çalışan	Ev işleri ile meşgul	Öğrenci (eğitim-öğretim)	Emekli	İrad sahibi	Özürlü yaşlı veya hasta	Ailevi ve kişisel nedenler	Diğer*
Kent	2000	35	101	35	8,412	941	411	158	649	518	179
	2001	22	62	52	8,574	972	416	229	653	628	175
	2002	14	75	89	8,524	1,008	494	205	632	637	152
	2003	8	62	93	8,762	1,096	518	154	706	621	155
	2004	76	305	94	10,098	1,187	517	..	1,016	619	174
	2005	125	460	98	9,735	1,197	534	..	1,056	590	231
	2006	159	535	67	9,409	1,271	601	..	1,132	686	238
	2007	136	468	53	8,871	1,310	642	..	1,099	1,115	563
	2008	147	560	72	8,947	1,372	631	..	1,134	980	393
	2009	205	586	20	9,021	1,490	701	..	1,076	1,065	72
Kır	2000	14	71	304	3,926	203	32	175	711	184	49
	2001	13	64	361	3,789	227	38	129	741	140	35
	2002	9	71	353	3,687	252	47	88	872	201	45
	2003	5	60	386	3,815	303	66	121	840	288	39
	2004	28	133	177	2,944	230	48	..	787	149	42
	2005	70	190	212	2,967	274	49	..	909	179	56
	2006	102	223	192	2,999	281	50	..	964	189	66
	2007	92	239	154	3,253	289	53	..	930	156	42
	2008	93	218	171	3,239	298	51	..	1,010	175	34
	2009	104	268	47	3,080	343	62	..	1,067	236	23

**Kaynak:** TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

Diğer\* sütununda iş arayıp, son üç ayda iş arama kanalı kullanmayanların verileri yer almaktadır.

**Tablo 16: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu)**

Yıllar	Kadın					Erkek					Genel				
	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %
1988	34,3	10,6	..	30,6	2,2	81,2	7,5	..	75,1	8,5	57,5	8,4	..	52,6	6,6
1989	36,1	9,5	..	32,7	2,7	80,6	8,2	..	74,0	8,9	58,1	8,6	..	53,1	7,0
1990	34,1	8,5	..	31,2	1,9	79,7	7,8	..	73,5	8,5	56,6	8,0	..	52,1	6,5
1991	34,1	7,1	..	31,7	2,4	80,2	8,7	..	73,3	9,3	57,0	8,2	..	52,3	7,2
1992	32,7	7,7	..	30,2	3,6	79,6	8,8	..	72,6	10,1	56,0	8,5	..	51,2	8,2
1993	26,8	9,3	..	24,3	3,2	78,0	8,8	..	71,2	9,3	52,1	8,9	..	47,5	7,7
1994	31,3	8,0	..	28,8	4,2	78,5	8,8	..	71,6	10,2	54,6	8,5	..	50,0	8,5
1995	30,9	7,3	..	28,7	3,7	77,8	7,8	..	71,7	8,4	54,1	7,6	..	50,0	7,0
1996	30,6	5,9	..	28,7	3,3	77,3	6,9	..	72,0	8,2	53,7	6,6	..	50,2	6,8
1997	28,8	7,7	..	26,6	2,4	76,7	6,5	..	71,8	7,6	52,6	6,8	..	49,0	6,1
1998	29,3	6,8	..	27,3	2,2	76,7	6,9	..	71,4	7,7	52,8	6,9	..	49,2	6,2
1999	30,0	7,6	..	27,7	3,4	75,8	7,7	..	70,0	11,3	52,7	7,7	..	48,7	9,1
2000	26,6	6,3	..	24,9	2,8	73,7	6,6	..	68,9	8,4	49,9	6,5	..	46,7	6,9
2001	27,1	7,5	..	25,1	2,3	72,9	8,7	..	66,5	7,4	49,8	8,4	..	45,6	6,0
2002	27,9	9,4	..	25,3	2,1	71,6	10,7	..	63,9	6,8	49,6	10,3	..	44,4	5,4
2003	26,6	10,1	..	23,9	2,3	70,4	10,7	..	62,9	5,8	48,3	10,5	..	43,2	4,8
2004	25,4	9,7	..	22,9	1,8	72,3	10,5	..	64,7	4,9	46,3	10,8	..	41,3	3,9
2005	24,8	10,3	18,8	22,3	1,8	72,2	10,3	12,4	64,8	3,9	46,4	10,6	13,5	41,5	3,1
2006	24,9	10,3	17,9	22,3	1,8	71,5	9,7	11,3	64,5	4,2	46,3	10,2	12,7	41,5	3,4
2007	23,6	11,0	17,3	21,0	1,7	69,8	10,0	11,4	62,7	3,4	46,2	10,3	12,6	41,5	3,0
2008	24,5	11,6	18,1	21,6	2,1	70,1	10,7	12,3	62,6	3,7	46,9	11,0	13,6	41,7	3,3
2009	26,0	14,3	21,9	22,3	..	70,5	13,9	16,0	60,7	..	47,9	14,0	17,4	41,2	..
2010*	28,0	12,9	20,5	24,4	..	70,8	10,5	12,1	63,4	..	49,0	11,2	14,1	43,5	..

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

\*TÜİK, 2010 yılı "Hane Halkı İşgücü Anketi" ekim ayı verilerinden hazırlanmıştır.

İşgücüne katılma oranı, kadın-erkek, kent-kır ayrımına göre farklılık gösterirken kendi içinde bu oranlar yaş grupları, eğitim düzeylerine göre değişiklik göstermektedir (Lordoğlu, 2006, s. 35). İşgücüne katılma oranlarının, kadın ve erkek ayrımında incelenmesi işgücü piyasasının genel özelliklerini ve ülkenin gelişmişlik seviyesini ortaya koyabilmek için oldukça önemlidir (Mehmet ve Kılıç, 2007, s. 29). Bu bağlamda kadınlarda ve erkeklerde işgücüne katılma oranlarını incelediğimizde önemli farklılıklar dikkati çekmektedir.

Türkiye’de çalışma çağındaki nüfus artarken işgücüne katılma oranları azalmaktadır. Kadınlarda işgücüne katılma oranı erkeklere kıyasla daha düşüktür. Tablo 16’ya göre, 1988 yılında kadınlarda işgücüne katılma oranı % 34,3 iken, 2009 yılında bu oran % 26’ya, erkeklerde % 81,2 iken % 70,5’e düşmüştür. 2009 yılında işgücünde olan dört kişiden birisi (% 27,68) kadındır. İşgücüne dâhil olmayan 4 kişiden 3’ü (% 72,26) yine kadın olmaktadır.

İşgücüne katılma oranındaki düşüşün temel sebebi tarım sektöründe ortaya çıkan daralmadır. 1988 yılında işgücüne katılma oranı % 57,5 iken, aynı yılda tarım sektörünün istihdamdan aldığı pay % 46,5’tir. 2009 yılına gelindiğinde işgücüne katılma oranında görülen sürekli azalışların sonucunda % 10’luk bir azalma gerçekleşmiş ve % 47,9’a gerilemiştir. Tarım sektörünün istihdamdan aldığı pay % 27,3’e düşmüştür.

Türkiye’de erkeklerin işgücüne katılma oranlarının düşmesinde okullaşma oranlarındaki artış ve erken emeklilik olgusu etkili olmuştur (Gül vd, 2009, s. 136).

İşgücüne katılma oranlarının zamanla düşmesinde resmi kurumlar aracılığıyla iş bulma ümidini kaybedenlerin sayılarının artması da etkili olmaktadır (Eren, 2010, s. 41).

1993 kriz yılında kadınlarda işsizlik oranı artarken, erkeklerde bu oran sabit kalmıştır. Tablo 14’ten takip edileceği üzere 1993 yılında 1992 yılına göre 1 milyon 521 bin kadın işgücüne dâhil olmamayı tercih ederken yine 994 bin kadın işgücünden ayrılmıştır. Bu durum firmaların kriz dönemlerinde işten çıkarmada ilk olarak kadınları tercih ettikleri yargısını desteklemektedir. Takip eden kriz yıllarında bu yargı bu kadar net ortaya konulmamıştır. Hatta 2008 kriz yılında hem kadınlarda hem de erkeklerde işgücü miktarında artış olmuştur. İşgücüne dâhil olmama miktarı da artmış ancak işgücü artışının gerisinde kalmıştır.

İşsizlik oranları hem kadınlarda hem de erkeklerde artmakla birlikte, son dönemlerde (2005 ten sonra) kadınlarda işsizlik oranı erkeklere göre daha yüksektir.

Bu durumda kadınların işgücüne dâhil olmama eğiliminin azalması etkili olmaktadır. Ayrıca kadınlarda erkeklere kıyasla işsizlik oranlarının yüksek olması kadınların iş bulmada daha fazla zorlandıklarının göstergesidir.

Kasım 2000, Şubat 2001 krizleri ve 2008 küresel finans kriziyle işsizlik Türkiye'nin en büyük problemi halini almıştır. 2001 yılında uygulamaya konan istikrar programı ile birlikte, 2002–2005 döneminde yaşanan yüksek büyüme, kamu açığı ve borçlanmasında görülen iyileşme sonucunda enflasyon kontrol altına alınmıştır. Ancak, yüksek cari işlemler açığı, yüksek işsizlik oranı ve reel kurda ciddi değerlenme meydana gelmiştir (Gül vd, 2009, s. 185).

Türkiye'de 2001 kriziyle birlikte % 6,5'ten % 8,4'e yükselen işsizlik oranı takip eden yıllarda yükselişini sürdürerek 2002–2007 döneminde % 10'lara ulaşmıştır. 2008 yılında % 11'e 2009 yılında ise, % 14'e yükselmiştir. Özellikle bankacılık sektörünün etkilendiği 2001 krizinde işsizlik rakamlarının yükselmesinde bankacılık sektöründeki işten çıkarmalar önemli ölçüde etkilemiştir. Kriz dönemlerinde düşen geliri telafi etmek için işgücü piyasasına girmek isteyenlerin sayısının artması diğer bir etkidir.

2008 küresel mali krizi ekonomi üzerinde etkisini iki şekilde göstermiştir. Birincisi; yurtdışından yabancı para cinsinden borçlanmanın zorlaşması ve kredi maliyetlerinin yükselmesidir. İkincisi ise, dünya ticaretinde meydana gelen daralma neticesinde ihracatın olumsuz etkilenmesidir. Bu durum talebin azalmasına ve işsizlerin sayısında artışa neden olmuştur (Gül vd, 2009, s. 185, 186).

İşten atılma ve uzun süre iş bulma güçlüğüne arttığı kriz dönemlerinde ve krizi takip eden yıllarda eksik istihdam oranlarının artması, işin niteliğine ve ücretin miktarına bakılmasızın kişilerin buldukları işi kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tarımda gizli işsizliğin yüksek olması işsizlik verilerini olduğundan daha düşük çıkmasına neden olmaktadır. Bu yüzden TÜİK'in işgücü istatistiklerinde 2005 yılından itibaren tarım dışı işsizlik oranları hesaplanmaktadır. İşsizlik oranlarının düşük çıkmasında etkili olan bir diğer faktör de informal sektör ve kendi hesabına çalışmadır.

### 3.4.3. Yaş Gruplarına Göre Kadın İşsizler

İşsizliğin yaş gruplarına göre dağılımı işsizliğin analizi açısından önem taşımaktadır. Her yaş grubunun niteliği, öğrenme yetisi, deneyimi, beklentisi farklı olmaktadır. Kadınlarda işsizlik şüphesiz önemli bir sorundur ancak işsizliğin yaş boyutu bu sorunun önemini arttırmaktadır.

**Tablo 17: Yaş Gruplarına Göre Kadınlarda İşsizlik Oranları (%)**

Yıllar	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
1988	16,2	19,9	12,1	8,9	7,4	3,4	3,5	1,9	1,5	1,1	1,2
1989	14,6	17,7	12,2	8,0	6,5	3,7	3,6	1,8	1,4	1,5	0,7
1990	14,0	16,2	10,6	6,7	6,0	4,0	2,5	1,6	0,5	1,4	0,0
1991	10,2	13,3	9,6	7,0	3,8	2,9	2,7	0,6	0,6	0,0	0,0
1992	11,0	15,8	9,6	6,3	4,5	3,3	1,7	1,2	0,3	0,3	0,6
1993	14,6	17,2	11,2	8,8	5,0	2,2	2,5	2,0	1,0	0,0	0,0
1994	11,8	14,9	12,7	5,8	5,0	3,0	2,1	1,0	0,5	0,3	0,0
1995	10,9	15,2	9,5	6,0	3,6	2,8	2,6	1,7	0,1	0,3	0,4
1996	9,3	12,8	8,2	4,5	3,1	1,5	1,7	0,7	0,5	0,0	0,0
1997	13,6	16,0	10,5	5,4	3,9	2,1	1,4	0,7	0,9	0,1	0,0
1998	12,0	13,4	9,0	4,9	4,1	2,8	1,9	1,3	0,9	0,3	0,0
1999	13,2	14,6	10,4	6,4	4,6	3,0	2,5	0,8	0,4	0,1	0,2
2000	10,1	13,1	7,5	5,1	4,1	2,5	1,7	2,8	0,3	0,4	0,1
2001	14,0	14,6	9,5	6,2	5,1	3,4	2,1	1,3	0,8	0,2	0,2
2002	15,5	18,1	12,3	9,0	6,5	5,9	2,3	2,0	2,0	0,3	0,5
2003	16,3	20,4	13,2	9,8	6,9	5,0	3,9	2,6	1,1	1,2	0,5
2004	16,6	22,9	14,8	9,9	7,0	5,6	2,9	2,8	0,8	0,4	0,2
2005	17,6	22,1	15,5	10,2	7,9	5,3	3,9	2,6	0,7	0,9	0,1
2006	18,1	22,1	14,6	10,9	7,7	6,0	4,0	2,3	1,5	0,3	0,3
2007	18,9	21,7	14,3	10,0	8,1	5,9	4,3	2,2	1,6	0,8	0,0
2008	18,6	22,6	15,0	11,0	8,8	6,8	5,4	3,4	1,6	0,8	0,6
2009	22,2	26,5	19,4	13,8	11,7	9,7	7,0	4,5	2,1	0,6	0,3

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 17 incelendiğinde işsizliğin en çok 20–24 yaş gurubunda arttığı 15–19, 25–29 ve 30–34 yaş grupları şeklinde devam ettiği gözlenmektedir. 35–39 ve sonraki yaş gruplarında işsizlik % 10'un altına düşmektedir. Yaş arttıkça işsizlik oranları düşmektedir. Kadın işsizliğinde yoğunluğun genç yaş gruplarında arttığı söylenebilir. Bu yaş gruplarında işsizliğin yüksek seyretmesinde işgücüne katılımın yüksek olması, okuldan yeni mezun olma, deneyimsizlik ve ailevi faktörler etkili olabilmektedir. Yaş seviyesi yükseldikçe evlenme, çocuk bakımı vb. nedenlerle kadınlarda işgücüne katılımın azalması işsizlik oranlarının düşmesinde etkili olmaktadır. Kadınlar, yaşlılık dönemlerinde çalışmamayı tercih etmekte yahut piyasanın ihtiyaçlarına cevap veremedikleri için işgücü piyasasından ayrılmaktadırlar.



### 3.4.4. Yerleşim Birimine Göre Kadın İşsizliğinin Boyutları

Kır ve kent ayrımı daha çok demografik temellere dayanırken, tarım ve tarım dışı işsizlik kavramları sektörel bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimin tamamen tarımsal yapıda olduğu söylenemez kırsal kesimde çeşitli ölçeklerde sanayi ve hizmet sektörleri mevcuttur. Genellikle kırsal kesimde yaşayanlar tarımsal faaliyetlerle daha fazla uğraştıkları için tarım dışı işsizlik oranları ile kentsel işsizlik oranları birbirine yaklaşmaktadır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 61).

Kırsal kesim kadını gerek geleneksel yapısı gerekse uğraşı biçimindeki farklılıklar nedeni ile kentlerdeki hemcinslerine göre önemli farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde kadın gününün önemli bir kısmını tarım ve tarım dışı faaliyetlere ayırmakta dinlenme için çok az zamanı kalmaktadır. Ücretli ve ücretsiz işgücü olarak tarımsal faaliyetlerde geçen zamana ev işleri ve çocuk bakımı eklendiğinde günde yaklaşık 19 saate ulaşmaktadır. Kır kadını; temizlik, çocuk bakımı, ekmek yapma, yakacak temini, gıda ve beslenme gibi ev işleri yaparken aynı zamanda bitkisel ve hayvansal üretim, el sanatları etkinlikleri, tarım dışı işler ve pazarda mal satmak için mal üretimi, tarım dışı işçilik ve pazarlama faaliyetlerinde bulunmaktadır. Kadının bu tür faaliyetleri kapalı aile ekonomisi içerisinde kaybolmakta kadın hukuken olmasa da uygulamada emeğinin karşılığını alma ve kullanma olanağından yoksun bulunmaktadır (Yıldırak, Gülbuçuk, Gün, Olhan ve Kılıç, 2002, s. 11, 31).

Tablo 18; kadın nüfusun kır ve kette işgücü durumuna ait bilgi sunmaktadır. Kentlerde işgücüne katılma oranı kırsal alanın oldukça gerisindedir. 1988 yılında kentte kadınların işgücüne katılma oranı % 17,7 olarak hesaplanmıştır. Bu oran yıllara göre düşüş ve yükselişler göstermiştir. 2004 yılından itibaren sürekli yükselmiş 2010 yılı ekim ayında % 23,9'a ulaşmıştır.

Kentlerdeki kadın nüfus arasındaki düşük işgücüne katılma oranını açıklamak oldukça karışık iktisadi ve sosyal etkileri birlikte değerlendirmeyi gerektirmektedir. Büyük çoğunluğunu vasıfsız işgücünün oluşturduğu kentli kadının alacağı ücret ile çalışmanın getirdiği ekstra masraflar (yol parası, yemek, giyim vs.) ve çocuk bakım masraflarını karşılaştığında ortaya çıkan tablonun kadınları çalışmamaya ittiği söylenebilir. Vasıfsız işgücü için kentteki kötü iş koşulları başka bir neden olabilir. Sürekli yaşanan krizlerin yarattığı istikrarsız ortam iş bulma olasılığını düşürdüğü için özellikle ev hanımı kadınlar için iş aramada caydırıcı bir sebep oluşturmaktadır. Kadınlarda işgücüne katılma kararında, ekonomik koşullar, medeni durum, ataerkil aile yapısı, eğitim durumu, sahip olunan çocuk sayısı, çocukların yaşı önemli rol

oynamaktadır (Ansal vd, 2000, s. 58). Tarımda kadın istihdamının yüksek olması kırsal alanda işgücüne katılma oranlarının kentte kıyasla daha yüksek olmasına neden olmaktadır.

Kadınların kırsal yerleşim bölgelerindeki işgücüne katılma oranları (% 2-3'lük yükselişler olmakla beraber) 1988'den bu yana sürekli düşmüştür. 1988 yılında % 50,7 olan işgücüne katılma oranı 2009 yılına gelindiğinde % 34,6'ya gerilemiştir. 21 yılda % 16,1'lik bir düşüş gerçekleşmiştir. Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere kırsal alanda, tarım kadın istihdamının temel belirleyicisidir. Tarımsal alanda daralmanın meydana gelmesiyle tarım dışındaki sektörlerin aradığı nitelikleri taşımayan kadın, işgücü piyasasını terk etmek zorunda kalmaktadır.

1994 ve 2001 krizlerinde kadınların işgücüne katılım oranları kırsal ve kentsel alanda artış göstermiştir. 1994 kriz yılında kentsel alanda % 1,7 oranında bir artış olurken, kırsal alanda % 8,4 oranında yüksek bir artış olmuştur. İKO artışları yaşanan, krizle birlikte kadınların niteliksiz ve düşük ücretli işlere razı olarak işgücü piyasalarına girmelerinden kaynaklanabilir.

Türkiye'de işsizlik genel olarak kentsel alanlarda kırsal yörelere göre daha yüksek seyretmektedir. Kentsel alanlarda yüksek işsizliğin en önemli nedeni kırsal bölgeden niteliksiz ancak nicelik olarak yüksek işgücü akımıdır (Lordoğlu, 1999, s. 311). Tarımda kadın istihdamının yüksekliği ve tarımda gizli işsizlik kırsal alanda kadın işsizliğinin düşük çıkmasında ana nedenini oluşturmaktadır.

Kentlerde kadınların büyük bölümünün ev hanımı olarak işgücü dışına itilmesi kentlerde kadınların işsizlik oranını düşürmektedir. Ancak kentlerde cinsiyete dayalı toplumsal ayrımcılığın bir yansıması olarak işsizlik oranı kadınlarda erkeklere kıyasla daha yüksek seyretmektedir.

Tabloda dikkat çeken bir nokta ekonomik kriz dönemlerinde artan işsizlikten, özellikle kentlerde, kadınların erkeklere göre daha fazla etkilendiğidir. Örneğin; 2001 krizi sonucu 2000 yılında % 13 olan kentsel kadın işsizliği 2001 yılında % 16,6'ya ve 2002 yılında % 18,7'e çıkmıştır. Kadınlarda bu üç yıl içindeki işsizlik artış oranı % 5,7 iken, erkeklerde bu oran % 5,3 olmuştur.

**Tablo 18: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın)**

Yıllar	Kent					Kır				
	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik İstihdam Oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik İstihdam Oranı %
1988	17,7	28,3	..	12,7	3,9	50,7	4,4	..	48,5	1,7
1989	17,8	26,2	..	13,1	4,6	55,1	3,9	..	52,9	2,0
1990	17,0	23,4	..	13,1	4,5	52,0	3,4	..	50,2	1,0
1991	15,6	22,6	..	12,1	5,9	55,5	2,1	..	54,4	1,3
1992	17,0	20,9	..	13,4	4,8	51,9	2,4	..	50,7	3,1
1993	15,7	22,8	..	12,1	5,3	40,5	2,8	..	39,4	2,2
1994	17,4	20,4	..	13,8	7,4	48,9	2,4	..	47,7	2,8
1995	16,8	18,3	..	13,7	5,6	49,3	2,4	..	48,1	2,8
1996	16,0	15,4	..	13,5	4,1	49,8	1,9	..	48,8	3,0
1997	16,9	17,5	..	13,9	4,7	45,0	2,7	..	43,8	1,2
1998	16,8	16,5	..	14,0	4,2	46,9	1,9	..	46,0	1,2
1999	17,8	17,4	..	14,7	5,2	47,4	2,3	..	46,3	2,5
2000	17,2	13,0	..	15,0	4,9	40,2	2,0	..	39,4	1,5
2001	17,4	16,6	..	14,5	4,1	41,7	1,7	..	41,0	1,2
2002	19,1	18,7	..	15,5	3,4	41,4	3,0	..	40,2	1,1
2003	18,5	18,3	..	15,1	3,8	39,0	4,2	..	37,4	1,2
2004	18,3	17,9	..	15,0	2,3	36,7	3,2	..	35,5	1,4
2005	19,3	17,0	18,6	16,0	2,2	33,7	4,1	19,8	32,3	1,3
2006	19,9	16,4	17,7	16,7	2,3	33,0	4,3	19,2	31,6	1,3
2007	19,8	16,1	17,1	16,6	2,1	32,5	3,8	19,0	31,2	1,2
2008	20,8	16,6	17,8	17,3	2,5	32,9	4,3	20,9	31,4	1,5
2009	22,3	20,4	21,5	17,7	..	34,6	5,3	24,6	32,8	..
2010*	23,9	18,9	20,4	19,4	..	37,0	4,3	21,4	35,4	..

**Kaynak:** TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

\*TÜİK, 2010 yılı “Hane Halkı İşgücü Anketi” ekim ayı verilerinden hazırlanmıştır.

Kadın işgücüne katılma oranlarının yanı sıra kadın istihdam oranlarının da incelenmesi kadınların işgücü piyasası içindeki durumlarını görmek açısından önem taşımaktadır. İster kentte ister kırsal alanlarda olsun erkeklerin istihdamı kadınların istihdamından daha fazladır. Ancak kadınlar arasında kırsal alanlarda istihdam oranı kentsel alanlara göre daha yüksek seyretmektedir. Bunda daha önce de bahsedildiği gibi kadınların kırsal alanda tarımsal faaliyetlerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışması kırsal kadın istihdam oranının yüksek seyretmesinin temel sebebinin oluşturmaktadır.

Yıllar itibariyle kadınların kentte istihdam oranı artış göstermiştir. 1998 yılında kentte kadın istihdamı % 12,7 iken, 2008 yılında % 17,3'e ulaşmıştır. Kentte kadın istihdamında % 4,6 oranında artış olmuştur. Bu artışın daha yüksek seviyelerde olmasını kente yaşayan kadın nüfus miktarındaki artış engellemiştir. Bilindiği üzere özellikle 1990 yılı ve sonrasında her iki cinsiyette ancak erkek nüfusta daha büyük miktarlarda kente göç gerçekleşmiştir.

#### **3.4.5. Yerleşim Birimine ve Eğitimin Seviyesine Göre İşgücünün Durumu**

Eğitim seviyesi hem kadınlarda hem de erkeklerde işgücü durumunu iyileştiren temel faktördür. Eğitimin işgücü üzerindeki etkisi kadınlarda daha belirgin olmaktadır. Yerleşim birimi de iş fırsatlarını sunma bakımından işgücü durumunu etkilemektedir. Yerleşim birimine göre işgücü durumu kadın ve erkeklerde önemli farklılıklar arz etmektedir. Kırsal alanda kadınlarda işgücünü arttırırken kentsel alan da azalmaktadır.

Tablo 19; 2008 yılında yerleşim birimine ve eğitim durumuna göre kadın işgücünün piyasadaki konumu hakkında bilgi vermektedir. 2008 yılında işgücüne katılma oranının kırsal % 32,9 kentte % 20,8 olması halen kentlerin kadın istihdamı için gerekli imkânları taşımadığını göstermektedir. Eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılma oranları yükselmiştir. Genel liselere göre meslek liselerinin, ilköğretime göre dengi meslek okul mezunlarının, işgücüne katılım oranlarının yüksek olması meslek okullarının durumunun iyileşmekte olduğunu göstergesidir. Ancak aynı beklenti işsizlik oranları karşılaştırıldığında sürdürülememektedir. Daha düşük eğitim kademelerinde işsizlik beklenilenin aksine daha düşük seviyelerde olmaktadır. Kent işsizliği kır işsizliğinin neredeyse 4 katına ulaşmaktadır. Bu durumda özellikle iç göç ve krizin yarattığı olumsuz piyasa şartlarının etkileri göz ardı edilemez.

Düşük eğitim kademelerinden mezun olanlar genellikle tarımla ilişkili sektörlerde çalışmaktadırlar. Tarımda gizli işsizlik yüksek olduğu için düşük eğitim

kademelerinde işsizlik düşük çıkmaktadır. Bu yüzden tarım dışı işsizlik oranlarının gerçek işsizlik oranlarına daha yakın olduğu söylenebilir. Tablo 19'dan takip edilebileceği üzere düşük eğitim kademelerinde tarım dışı işsizlik oranları ile genel işsizlik oranları arasındaki fark yüksek olurken, lise ve üstü eğitim kademelerinde fark daha küçük olmaktadır.

Tablo 20'ye göre 2008 yılında erkeklerde işgücüne katılma oranı kadınlara göre oldukça yüksektir. Kadınlarda bu oran kırsal % 32,9 kentte % 20,8 iken, erkeklerde % 71,6 ve 69,5'dir. İşgücüne katılma oranları cinsiyete yönelik ayrımcılığın en belirgin göstergelerinden biridir. Erkeklerde kırsal ve kent işgücüne katılma oranları birbirine yakındır. Eğitim düzeyinin yükselmesi erkeklerde işgücüne katılma oranlarını daha fazla arttırmıştır. Örneğin erkeklerde okuma-yazma bilme, okuma-yazma bilmeyen birine göre işgücüne katılma oranını % 14,7 arttırmıştır. Ancak genel lise mezunu erkeklerde işgücüne katılma oranı (% 66,2) ilköğretim mezunlarının gerisinde kalması (% 75,1) lise eğitiminin bir nitelik kazandırmaması ve meslek öğrenme (çıraklık eğitim) yaşının geçmiş olması etkili olmaktadır.

Kırsal işsizlik oranı % 8,7 kent işsizlik oranı % 11,6'dır. Erkeklerde, kadın işgücünün aksine yüksek eğitim kademelerinde işsizlik oranı daha düşük çıkmaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerde genel işsizlik % 14,1 iken, tarım dışı işsizlik oranları % 23,8'e okuma yazma bilenlerde genel işsizlik oranları % 16 iken, tarım dışı işsizlik oranları % 24,7'ye yükselmiştir. Erkeklerde gizli işsizliğin daha az olduğu söylenebilir.

**Tablo 19: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (2008)**

Kadın	Yerleşim Birimine Göre			Eğitim Durumuna Göre							
	Kır %	Kent %	Genel %	Okuma-yazma bilmeyen %	Okuma-yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %	İlkokul %	Ortaokul veya dengi meslek okul %	Genel lise %	Lise dengi meslek okul %	Yüksekokul veya fakülte %	İlköğretim %
<b>İşgücüne Katılma Oranı</b>	32,9	20,8	24,5	14,5	18,5	21,1	21,6	29,1	38,3	70	16,9
<b>İşsizlik Oranı</b>	4,3	16,6	11,6	2,5	5,9	7,5	17,6	20,6	20,6	14,3	14,2
<b>Tarım Dışı İşsizlik Oranı</b>	20,9	17,8	18,1	14,5	18,4	16,9	21	21,9	21,6	14,4	24,5
<b>Eksik İstihdam Oranı</b>	1,5	2,5	2,1	1,4	2,0	2,5	2,5	2,1	1,8	1,6	2,6

Kaynak: TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

**Tablo 20: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (2008)**

Erkek	Yerleşim Birimine Göre			Eğitim Durumuna Göre							
	Kır %	Kent %	Genel %	Okuma-yazma bilmeyen %	Okuma-yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %	İlkokul %	Ortaokul veya dengi meslek okul %	Genel lise %	Lise dengi meslek okul %	Yüksekokul veya fakülte %	İlköğretim %
<b>İşgücüne Katılma Oranı</b>	71,6	69,5	70,1	36	50,7	75,1	82,9	66,2	80,3	82,7	42,9
<b>İşsizlik Oranı</b>	8,7	11,6	10,7	14,1	16	10	10	11,8	9,2	8,1	19
<b>Tarım dışı İşsizlik Oranı</b>	14,5	11,8	12,3	23,8	24,7	12,4	11,1	12,6	9,8	8,2	21,7
<b>Eksik İstihdam Oranı</b>	5,2	3,1	3,7	5,2	4	4,2	4	3,3	3,5	1,9	3,9

Kaynak: TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

### 3.4.6. Eğitim Seviyesine Göre Kadın İşgücünün Durumu

Türkiye’de işsizlerin eğitim durumu iki açıdan önemli olmaktadır. Birincisi beşeri yatırım nedeniyle eğitilmişlerin üretime katkısı daha fazla olacağından işsizlerin eğitim düzeyinin yüksek olması potansiyel üretim kaybını arttırmaktadır. İkincisi, yüksek eğitim kademelerinde iş bulma şansı daha fazla olduğu için işsizliğin daha düşük olması beklenir aksi durum daha alt kademelerden mezun bireylerin iş arama faaliyetinde bulunmayacakları yahut iş bulma ümitlerinin azalacağını gösterir (Eren, 2010, s. 59).

Tablo 21; mezun olunan okulun kadının işgücüne katılma oranı, işsizlik oranı ve istihdam oranı üzerindeki etkilerini başka bir değişle alınan eğitimin kadınının işgücü piyasasındaki konumuna olumlu ya da olumsuz yansımalarına ilişkin veriler sunmaktadır.

1988 yılından bu yana bütün eğitim kademelerinde işgücüne katılma oranları düşmüştür. Okuma-yazma bilmeyen yahut ilkökul düzeyinde eğitim alan bayanlar arasında diğer eğitim gruplarına göre işgücüne katılım eğilimi daha düşüktür. En yüksek işgücüne katılım yüksekokul/fakülte mezunu kadınlar arasındadır. 2009 yılında okuma yazma bilmeyen kadınlarda işgücüne katılma oranı % 15, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen kadınlarda % 19,2, ilkökul mezunlarında % 23,3, ortaokul ve dengi meslek okul mezunlarında % 22,8, genel lise mezunlarında % 30,4, lise dengi meslek okul mezunlarında % 39,1 ve yüksekokul/fakülte mezunlarında % 70,8’dir. Eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılım yüzdesi artmaktadır. Çalışma çağında olup düşük eğitim düzeyine sahip olan kadınların işgücüne katılmamasındaki en yaygın neden ev hanımlığıdır. Mezun olan bayanlar çoğunlukla evlenmeyi tercih edip ev hanımı olarak işgücü dışına çıkarken, erkeklerde marjinal sektörlerde kayıt dışı istidam edilmeyi tercih etmektedirler.

1988 ile 2007 yılları kıyaslandığında bütün eğitim kademelerinde işsizlik oranlarının azaldığı gözlenmektedir. 2007 ile 2008 yılları karşılaştırıldığında küresel mali krizinin etkilerinden dolayı liseler hariç tüm eğitim kademelerinde işsizlik oranı artış göstermiştir. 2009 yılında ilkökul mezunlarında işsizlik oranı % 9,4, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarında % 20, genel lisede % 26,3 lise dengi meslek okul mezunlarında % 25,9 ve yüksek okul/fakülte mezunlarında % 16,3’tür. İlkokul ve altı seviyelerde işsizlik oranı genel işsizlik oranının altındadır.

İlkokul mezunları arasında işsizliği düşürücü en önemli faktör, herhangi bir vasıfları olmadığı için, ücretlerinin düşük olması ve ortalama ücretlerinin piyasa denge ücretine yakın olmasıdır. Özellikle bu grupta istihdamı koruyucu kurumların zayıf olması

(kayıt dışı ekonomi) ve asgari ücretin düşüklüğü bu görüşü destekler niteliktedir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 125). Diğer bir neden ise işgücüne katılma oranlarının daha üst kademelere göre daha düşük olmasıdır. 2009 yılında kadınlarda işsizlik oranı ortaokul ve dengi meslek okul mezunlarından itibaren önemli ölçüde artmaktadır.

Veri aralığı kadının istihdamı açısından analiz edildiğinde 1988 yılından bu yana tüm eğitim kademelerinde (ortaokul veya dengi meslek okulları hariç) istihdam oranının azaldığı gözlenmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam oranlarının artması beklenmektedir. 2009 yılı için ilkökul mezunlarında istihdam oranı % 21,1, ortaokul ve dengi meslek okullarında % 18,2, genel lise mezunlarının % 22,4, lise dengi meslek okulları mezunları için % 29 yüksekokul/fakülte mezunlarında % 59,3'tür. İlkokul mezunlarında istihdam oranı ortaokul mezunlarının istihdam oranından yüksek ve genel lise istihdam oranına yakın bir seviyededir. Lise ve üstü eğitim kademeleri mezunlarında eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam oranı artmaktadır. Özellikle yüksekokul/fakülte mezunlarında istihdam oranı % 60'lar seviyesine ulaşmıştır. Yüksek okuldan mezun olan kadın ve erkek işgücünün istihdam oranları diğer eğitim kademelerinden mezun olanların aksine birbirine yakındır. Bu eğitim düzeyinde diğer kademelere göre yüksek işgücüne katılma oranı olmasına rağmen istihdam seviyesinin yükselmesi oldukça önemlidir.

Son yıllarda yapılan çeşitli teorik ve ampirik çalışmalarda, eğitimin istihdam üzerindeki olumlu etkisi kanıtlanmış olmasına rağmen eğitimin yüksek kademelerinde işsizliğin yüksek seyretmesinin nedenlerinden biri, eğitim seviyesi yükseldikçe ücret seviyesi ve iş kalitesi beklentilerinin daha düşük eğitimlilere göre yükselmesidir. Ülkenin gelişmişlik düzeyinin bir yansıması olarak ekonomide yaratılan işler daha çok düşük vasıflı bireylere hitap etmektedir (Ansal vd, 2000, s. 113). Diğer bir neden ise, lise ve üniversiteden mezun olan kadınları kapsayacak kadar istihdam alanı yaratılmamış olmasıdır (Ecevit, 1998, s. 56). Genel lise mezunlarına aldıkları eğitiminin bir vasıf kazandırmaması, meslek lisesi eğitiminin ise işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verememesi işsizlik oranını arttırmaktadır. Ayrıca meslek liseleri mezunları arasında işsizlik oranının yüksek seyretmesinde, imam-hatip okullarının meslek lisesi statüsünde değerlendirilmesi ve bu okullardan mezun olanların imam olarak istihdam edilmelerinin çok sınırlı olması etkili olmaktadır (Ansal vd, 2000, s. 113).

Avrupa Kopenhag Gündemi, mesleki eğitimin beşeri sermayeyi arttırarak istihdam edilebilmeyi etkilediğini belirtmektedir (Yılmaz, 2009, s. 140).



**Tablo 21: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın)**

Yıllar	Okuma-yazma bilmeyen %			Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %			İlkokul %			Ortaokul veya dengi meslek okul %			Genel lise			Lise dengi meslek okul			Yüksekokul veya fakülte			İlköğretim		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1988	32,3	3,2	31,2	31,7	6,2	29,7	34,3	9,7	31,0	19,5	33,9	12,9	45,7	35,3	29,6	52,5	21,6	41,1	82,5	17,6	68,0	..	..	..
1989	33,9	3,6	32,7	36	7,4	33,3	36,8	8,9	33,5	21,7	24,5	16,4	43,2	33,6	28,7	46,4	22,0	36,2	81,3	9,9	73,2	..	..	..
1990	31,6	3,0	30,7	34,8	4,5	33,2	34,2	7,3	31,7	19,1	22,2	14,9	43,7	31,9	29,8	51,1	20,7	40,5	80,5	10,7	71,9	..	..	..
1991	32,4	1,9	31,8	33,9	2,3	33,1	34,2	6,0	32,2	19,2	21,3	15,1	38,8	29,0	27,5	49,6	24,0	37,7	81,1	11,3	71,9	..	..	..
1992	30,6	1,7	30,1	30,3	4,2	29,1	32,6	6,5	30,5	17,4	19,3	14,0	40,3	26,6	29,6	51,4	20,5	40,8	81,6	11,9	71,9	..	..	..
1993	24,3	1,6	24,0	17,5	4,9	16,7	27,3	7,3	25,3	14,3	23,1	11,0	37,2	28,9	26,5	48,5	20,1	38,7	78,4	12,2	68,8	..	..	..
1994	28,5	1,4	28,1	25,3	4,9	24,0	32,3	5,9	30,4	17,2	20,6	13,7	35,8	28,1	25,7	42,1	24,6	31,7	79,9	11,4	70,8	..	..	..
1995	28,4	1,6	28,0	25	1,9	24,5	31,8	5,3	30,1	15,9	18,7	12,9	34,9	23,9	26,5	46,4	23,3	35,5	73,8	8,1	67,8	..	..	..
1996	27,6	1,2	27,2	26,6	1,8	26,1	31,6	3,2	30,5	14,1	14,5	12,1	33	22,9	25,5	44,9	21,1	35,5	72,6	8,7	66,3	..	..	..
1997*	24,2	0,8	24,0	21,3	2,6	20,8	28,9	3,9	27,8	15,7	20,2	12,6	33,4	25,8	24,8	49	28,6	35,0	72,7	9,6	65,7	..	..	..
1998*	25,1	1,5	24,7	22,2	2,2	21,7	29,4	3,3	28,4	15,7	14,5	13,5	32,6	22,3	25,3	47,1	21,3	37,1	75,3	10,8	67,1	..	..	..
1999	26,8	0,9	26,6	24,9	2,4	24,3	29,9	4,8	28,4	17,2	18,6	14,0	32,2	22,6	24,9	42,5	21,7	33,2	71,4	10,7	63,8	..	..	..
2000	25,2	2,2	24,7	22,2	4,3	21,2	24,5	3,6	23,6	15,3	13,0	13,3	28,1	16,6	23,5	42,4	16,1	35,6	70,1	9,1	63,8	7,9	3,4	7,6
2001	24,8	1,1	24,5	24,2	2,5	23,6	26	5,1	24,7	15,7	19,9	12,6	27,2	20,0	21,8	40,3	20,7	32,0	70,8	9,9	63,8	6,7	12,6	5,9
2002	24,4	2,6	23,8	22,4	3,1	21,7	26,7	5,6	25,2	18,4	19,0	14,9	28,5	24,1	21,7	39,0	23,8	29,7	71,5	14,7	60,9	10,7	8,6	9,7
2003	23,6	5,0	22,4	21,1	6,4	19,8	24,8	6,7	23,1	19,9	15,8	16,7	25,2	20,3	20,1	36,4	20,7	28,9	69,5	15,3	58,9	11,9	7,7	11,0
2004	19,3	1,3	19,0	20,5	2,4	20,0	24,2	5,2	23,0	21,7	15,7	18,3	26,5	23,0	20,4	40,2	26,1	29,7	71,3	17,0	59,1	11,9	8,7	10,8
2005	17,5	2,0	17,2	20,1	3,8	19,4	23,0	6,3	21,5	23,6	14,8	20,1	27,5	23,3	21,1	37,5	23,4	28,7	70,0	14,2	60,1	13	10,6	11,6
2006	16,2	1,4	16,0	19,5	4,3	18,7	23,1	6,7	21,6	23,9	15,2	20,3	28,2	22,9	21,7	37,0	21,0	29,2	69,8	13,0	60,7	14,1	12,8	12,3
2007	14,4	1,7	14,2	17,3	4,3	16,6	20,5	6,5	19,1	22,7	14,7	19,4	28,4	22,1	22,1	36,4	20,9	28,8	69,4	13,9	59,8	16	14,0	13,7
2008	14,5	2,5	14,2	18,5	5,9	17,4	21,1	7,5	19,5	21,6	17,6	17,8	29,1	20,6	23,1	38,3	20,6	30,4	70	14,3	60	16,9	14,2	14,5
2009	15	3	14,5	19,2	9,1	17,5	23,3	9,4	21,1	22,8	20,0	18,2	30,4	26,3	22,4	39,1	25,9	29	70,8	16,3	59,3	18	18,3	14,7

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

1) İşgücüne Katılma Oranı

2) İşsizlik Oranı

3) İstihdam Oranı

\*1997-1998 öğretim yılından itibaren ilköğretim ve ortaokul düzeyinde eğitim veren okullar birleştirilerek sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir.

Dikkati çeken başka bir husus kadınların eğitim düzeyinin ücret farklarına etkisinin oldukça yüksek olmasıdır. 1994 yılında DPT tarafından yapılan bir araştırmaya göre, ücretli kadın işgücü içerisinde ilkokul ve ortaokul mezunlarına göre, lise ve teknik lise mezunları 1,4 kat fazla alırken, yüksekokul mezunları 2,7 kat daha fazla almaktadır. Üniversite mezunu bir kadın aldığı ücretin yarısı ile ev işlerinin bir kısmını ve çocuk bakımı masraflarını karşılayabilirken, kreş, çocuk yuvası... hizmetlerinin olmadığı bir yerde lise mezunu bir kadının ücret ve masraf arasındaki dengeyi kurabilmesi zorken, ilkokul veya ortaokul mezunu bir kadının evde kalarak ev işleri ve çocuk bakımı işlerini kendisinin karşılaması daha rasyonel olmaktadır (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 47).

2005 yılında 30 ilde 207 farklı türde eğitim yapan orta öğretim okulunda yapılan bir araştırmaya göre liselerde okuyan öğrenci velilerinin yaklaşık % 75'inin gelirinin 750 TL altında olduğu tespit edilmiştir. Anadolu Lisesinde okuyan çocukların % 54'ü, düz lisede okuyanların % 28'i, Ticaret lisesinde okuyanların % 20'si ve diğer meslek liselerinde okuyanların % 13-15'inin babasının aylık geliri 750 TL ve üzerindedir. Ailelerin sosyo-ekonomik durumu ile çocukların okudukları okullar arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Geliri orta ve üst sosyo-ekonomik gruba giren ailelere mensup çocukların Anadolu lisesinde eğitim alma oranı % 66'dır (Toksöz, 2007, s. 65).

#### **3.4.7. İşteki Statüye Göre Kadın İstihdamı**

Türkiye'de mevcut işlerin niteliğini anlayabilmek için istihdamın işteki konuma göre nasıl dağıldığının analiz edilmesi gerekir. Türkiye'de 1988–1999 arası dönemde ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar toplam istihdamdan en yüksek payı almaktaydı. 1999 yılından itibaren ücretsiz aile işçilerinin payı hızla azalmaya başlamış ve yerini ücretli veya maaşlı olarak çalışanlara devretmiştir. Tarım sektöründe 1999 yılından önce başlayan ve sonrasında hız kazanan daralma ile ücretsiz aile işçilerinin istihdamlarında görülen azalışın aynı döneme rastlaması bir tesadüf değildir. Ülkemizde çok uzun yıllar kırsal bölgelerde tarım sektöründe kadın ve çocuk nüfus ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmiştir. İktisadi faaliyetlerde tarımın payının azalmasının bir sonucu olarak bu alanda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen işgücü miktarı azalmaya başlamış 2 milyondan 700 binlere kadar gerilemiştir.

1988 yılından bu yana kadınların ücretsiz aile işçisi olarak istihdamı düşme eğilimi göstermiştir. Ancak halen kırsal alanda kadın istihdamında ücretsiz aile işçisi % 68 ile en yüksek paya sahiptir. Bu veriler kırsal alanda tarım dışında kadın işgücünü kapsayacak başka bir istihdam alanı olmadığını ortaya koymaktadır. 1988–2008 dönemi itibariyle kadın istihdamında ikinci sırada kendi hesabına çalışma gelmektedir. TİSK'e göre kendi hesabına çalışma, gelir getirici başka bir yol bulamayan bireyler için bir geçim aracı olarak görülebileceği gibi, işveren olma isteğinin bir kanıtı olarak da görülebilir. Bu bağlamda kendi hesabına çalışma oranının ikinci sırada yer alması olumlu bir göstergedir. Ücretli ve maaşlı olarak çalışma ise kırsal bölgede kadın istihdamında % 10 civarında bir pay almaktadır. 2009 yılında ücretli ve maaşlı olarak çalışanların oranında meydana gelen % 4'lük artışta, yevmiyeli olarak çalışanların oranının eklenmesi etkili olmuştur. Yevmiyeli olarak çalışma 2009 yılı öncesi yıllarda düşük düzeyde olup % 2–5 arasında değişim göstermiştir. İşveren sayısı ise, yüzde olarak hesaplamaya giremeyecek miktarda olup son beş yılda 8 ila 10 bin kadın arasında değişmektedir. Bu verilerden, tarımsal faaliyetlere katılan kadınların çalışmalarının küçük bir kısmının gerçek çalışma olarak kabul gördüğü genelinin geleneksel rollerinin gereği görülerek olağan bir faaliyet olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Ücretli ve maaşlı olarak çalışma oranlarının artması ülkelerin gelişmişlik göstergelerinden biridir. 1988 yılından bu yana kentte kadın istihdamının ortalama % 70'ini ücretli veya maaşlı çalışan istihdamı oluşturmaktadır. 2009 yılında ücretli veya maaşlı çalışan istihdamında % 14'lük bir artış yaşanmış ve % 80'e ulaşmıştır. Ancak ücretli veya maaşlı çalışan istihdamında gerçekleşen % 14'lük artış yevmiyeli olarak çalışanların ilave edilmesi etkili olmuştur. 1988–2008 yılları arasında kentli kadın istihdamında ikinci en büyük pay ücretsiz aile işçisi istihdamında olmuştur. Bu durum ülke ekonomisinde tarımın ağırlığını koruduğunun bir göstergesidir. Ücretsiz aile işçiliğinin payının yüksek olması gelir dağılımında adaletsizliğe neden olduğu gibi emeğin düşük verimlilikle kullanılmasına dolayısıyla sosyal faydanın azalmasına neden olmaktadır.

2009 yılında ise, kendi hesabına çalışma oranı % 10 ücretsiz aile işçisi istihdamı ise, % 8 gerçekleşmiştir. Kentsel kesimde işveren istihdamı ise, son 14 yıldır % 2 oranı değişmemiştir.

Son yıllarda özellikle kentsel alanlarda atölye ve ev içi imalat şeklinde üretim yapan yerlerde ücretsiz aile işçiliğinin artmakta olduğu yapılan araştırmalarda tespit

edilmiştir (Kılıç, 2003, s. 73). Bu sonuç neden halen ücretsiz aile işçiliğinin ağırlığını koruduğunu açıklamaktadır.

**Tablo 22: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın)**

Yıllar	Kent					Kır				
	Ücretli veya maaşlı Oran %	Yevmiyeli (mevsimlik, arızı,geçici) Oran %	İşveren Oran %	Kendi hesabına Oran %	Ücretsiz aile işçisi Oran %	Ücretli veya maaşlı Oran %	Yevmiyeli (mevsimlik, arızı,geçici) Oran %	İşveren Oran %	Kendi hesabına Oran %	Ücretsiz aile işçisi Oran %
1988	68	6	1	11	13	5	4	0	6	85
1989	68	7	1	11	14	4	2	0	7	86
1990	70	6	1	11	12	4	3	0	8	85
1991	73	6	2	9	10	3	2	0	8	87
1992	70	6	2	11	11	4	3	0	11	83
1993	72	7	2	9	10	5	3	0	8	84
1994	65	9	1	11	14	4	3	0	10	83
1995	70	7	2	10	11	3	4	0	8	85
1996	72	7	2	7	12	4	4	0	8	85
1997	74	7	2	8	10	4	4	0	10	82
1998	76	6	2	7	9	5	3	0	9	83
1999	71	7	2	9	12	4	4	0	10	82
2000	73	8	2	8	9	7	3	0	14	76
2001	71	8	2	9	10	6	3	0	15	76
2002	71	9	2	7	10	7	4	0	15	73
2003	72	9	2	7	9	7	4	0	15	74
2004	71	8	2	7	12	8	4	0	12	75
2005	72	7	2	9	10	11	5	0	17	67
2006	74	6	2	9	9	12	5	0	17	65
2007	76	7	2	7	8	11	4	0	17	67
2008	76	6	2	7	8	12	5	0	16	68
2009	80	0*	2	10	8	16	0*	0	16	68
2010**	80	0	2	10	9	17	0	0	16	66

**Kaynak:** TÜİK, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

\*\*TÜİK, 2010 yılı "Hane Halkı İşgücü Anketi" ekim ayı verilerinden hazırlanmıştır.

\*2009 yılından itibaren, yevmiyeliler de "ücretli veya maaşlı" başlığı içerisinde değerlendirilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde işteki duruma göre istihdamın dağılımında ücretli veya maaşlı olarak çalışanların oranının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de de son yıllarda ücretli veya maaşlı olarak çalışanların payında artış yaşanmaktadır. Bunun nedeni yevmiyeli çalışanların yaşanan ekonomik krizler neticesinde ücretli veya maaşlı işlere geçmeleridir. Tarım sektöründe yaşanan daralma nedeniyle bu sektörde çalışanların ücretli veya maaşlı işlere geçmeleri ve son yıllarda Kamu sektöründe görülen sürekli büyüme ücretli veya maaşlı çalışanların payının yükselmesi sürecinde etkili olmuştur (Gül vd, 2009, s. 149).

### 3.4.8. Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre Kadın İstihdamı

Ekonominin gelişmişlik seviyesini işgücü piyasasında işgücünün işteki statüsü belirlemektedir. İşteki statüyü iyileştiren birinci derecede faktör ise, eğitim durumu olmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça istihdam edilen ücretsiz aile işçisi oranı azalmakta ücretli çalışanların oranı ise artmaktadır.

**Tablo 23: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15-64 yaş grubu) (kadın) (2008)**

Eğitim Seviyesi	Ücretli veya maaşlı Oran %	Yevmiyeli (mevsimlik, arazi,geçici) Oran %	İşveren Oran %	Kendi hesabına Oran %	Ücretsiz aile işçisi Oran %
Okuma-yazma bilmeyen	4	8	1	22	64
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	17	9	0	16	57
İlkokul	25	8	1	15	51
Ortaokul veya dengi meslek okul	60	4	3	11	22
Genel lise	79	2	2	5	11
Lise dengi meslek okul	84	2	2	5	7
Yüksekokul veya fakülte	93	1	2	2	1
İlköğretim	44	8	0	2	46

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hesaplanmıştır.

İstihdamda olup okuma yazma bilmeyenlerin % 64'ünü ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. Ücretsiz aile işçiliği ağırlıklı olarak tarımda çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Tarımda çalışma belli bir mezuniyet şartı gerektirmediğinden okuma yazma bilmeyenlerin çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmesi şaşırtıcı değildir. Okuma yazma bilmeyenlerin % 22'si kendi hesabına, % 8'i geçici işlerde yevmiyeli olarak istihdam edilirken, sadece % 4'ü ücretli, % 1'i ise işveren olarak çalışmaktadır.

Sadece okuma yazma öğrenmiş olma bile statüyü önemli ölçüde etkilemektedir. Okuma yazma bilme ücretsiz aile işçiliğini azaltırken, ücretli ve maaşlı olarak çalışanların payını arttırmaktadır. Okuma yazma bilenlerde ücretsiz aile işçisi oranı % 57, ücretli veya maaşlı oranı % 17, kendi hesabına çalışma oranı % 16 ve yevmiyeli çalışma oranı % 9'dur.

Ortaokul ve dengi meslek okulları mezunu bayanlar arasında ücretli çalışanların payı % 60'a ulaşmaktadır. İlkokul mezunlarında bu oran % 25'tir. Yüksek okul ve fakülte mezunu bayanlar arasında ücretli çalışanların payı % 93'e ulaşırken, ücretsiz aile işçilerinin payı % 1'e düşmüştür. Ancak eğitim seviyesi

arttıkça işveren statüsünde de bir artış olmaması kadınlar için piyasasının yeterli olgunluğa ulaşmadığının göstergesidir.

#### **3.4.9. Sektörlere Göre Kadın İşgücünün İstihdamı**

İstihdamın sektörler itibariyle dağılımı ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre önemli farklılıklar arz etmektedir. Artur Lewis'in Üç Sektör Yasasında da vurguladığı üzere istihdam, ilk olarak tarım sektöründe birikir daha sonra sanayi sektörünün gelişmesiyle bu sektöre yönelir sanayi sektörü istihdamının belli bir olgunluğa ulaşmasının ardından hizmetler sektörüne kayar (Mehmet ve Kılıç, 2007, s. 50, 51). Günümüzde özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde üç sektör yasasının tam olarak işlediği söylenebilir. AB ülkelerinde toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün payı % 3–4 seviyesinde, sanayinin % 25–30 ve hizmetler sektörünün ise, % 65–70 seviyesinde olduğu görülmektedir (Gül vd, 2009, s. 141). Ancak gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörü tam olarak gelişmediği için istihdam tarımda birikmekte ardından hizmetler sektörüne kaymaktadır. Nitekim ülkemizde de istihdamın sektörel dağılımı benzer bir görünüm sergilemiştir. Günümüzde Türkiye’de hizmetler sektörünün istihdamı toplam istihdam içinde önemli bir paya sahiptir. Fakat gelişmiş ülkelerden farklı olarak istihdamın enformel sektörlerde yoğunlaşması Türkiye’de hizmetler sektörünün modern istihdama sahip olmadığını göstermektedir (Mehmet ve Kılıç, 2007, s. 50, 51). Ancak enformel sektör üzerine yapılan birçok çalışmada bu sektörün olmaması durumunda ekonomik krizlerin yarattığı işsizliğin daha yüksek seviyelere ulaşacağı öngörülmektedir (Ecevit, 1998, s. 58).

Özellikle 1970’li yılların sonlarından itibaren tarım sektörünün ekonomideki ağırlığı azalmaya başlamış ancak tarımda istihdam edilen işgücünün toplam istihdam içindeki payının azalması son derece yavaş bir seyir izlemiştir. Mülkiyet yapısı itibariyle küçük işletmeciliğin hâkim olması, ölçek ekonomileri bütüncül makineleşmenin sağlayacağı emek verimi artışının son derece sınırlı kalmasına neden olmuştur. Tarımın uzun yıllar korunan ve sübvansiyonlarla desteklenen bir sektör olması bu süreci yavaşlatmıştır (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 19).

Türk işgücü piyasası, 1980’lerden itibaren Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası öncülüğünde yürütülen “neoliberal yapılandırma” yada yapısal uyum programlarının etkisi altına girmiştir. Bu politikalar sonucunda tarımsal üretimin tasfiyesinin hızlanması ile Türk işgücü piyasasının ve istihdamın yapısını olumsuz etkileyen bir dizi sonuç doğurmuştur. Yapısal reformlar sanayide istihdam yaratma

konusunda başarı sağlayamamıştır. Sanayi sektöründe istihdam düşerken, tarım ve hizmet sektörleri yüksek istihdam oranları sunmaya devam etmektedir (Gül vd, 2009, s. 142).

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ulusal tarım politikalarında, öncelikli olarak tarımda çalışan nüfusu azaltmak, verimliliği ve rekabeti arttırmak hedeflenmiştir. Bu amaçla devlet iç ürünlere desteği azaltmış, çiftçiye sağlanan kredi kolaylıkları ve indirimleri kaldırılmış fiyat destekleme politikalarına son verilmiştir. 2001 yılında çıkartılan Şeker ve Tütün Yasalarına bağlı olarak üretim alanında, miktarında ve istihdamında dikkate değer azalmalar olmuştur (Toksöz, 2007, s. 28, 29)

Nitekim Türkiye'de özellikle son yirmi yılda tarımsal nüfusun payı daha hızlı bir azalış göstermiş, sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan nüfusun payı artmıştır. 1996 yılı itibariyle tarımda çalışan nüfus yaklaşık olarak 9,5 milyon kişi iken, 2006 yılına gelindiğinde bu rakam 6 milyona gerilemiştir (Arslan, 1999, s. 34). Ancak sanayi sektöründeki artış, çok yavaş gerçekleştiği için, tarım sektörden boşalan işgücünün önemli bir kısmını çekememekte, hizmetler sektörü ise geçişsiz hızlı bir dönüşüm yaşamaktadır (Eren, 2010, s. 52). Kırsal kesimde tarım, kadın istihdamında ağırlığını koruduğu söylenebilir.

Tablo 24; iktisadi faaliyet kollarına göre istihdamın dağılımını vermektedir. Tarım sektörü, tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık alanlarında istihdam edilenleri sanayi sektörü, madencilik ve taş ocakçılığı, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su alanlarında istihdam edilenleri inşaat sektörü, inşaat ve bayındırlık işlerinde istihdam edilenleri son olarak hizmetler sektörü ise, toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller, ulaştırma haberleşme ve depolama, mali kurumlar, sigorta taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler alanında istihdam edilenleri kapsamaktadır.

Tablo 24'e göre 1988 yılında % 93 olan kırsal alan tarım istihdam oranı 2009 yılında % 84 olarak hesaplanmıştır. Geriye kalan % 16'lık istihdam ise, hizmet ve sanayi sektörü arasında dağılım göstermiştir.

İstihdamın sektörel dağılımı ile ülkenin iktisadi, sosyal ve kültürel yapısı arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur. Türkiye'de istihdamın tarım ağırlıklı yapısı pek çok sorunun hem sebebinin hem de sonucunu teşkil etmektedir (Şahin, 2009, s. 612).

**Tablo 24: Yerleşim Birimine ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (15-64 yaş grubu) (kadın)**

Yıllar	Kır				Kent				Genel (Türkiye)			
	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %
1962	..	..	..	..	..	..	..	..	77	8	..	13
1972	..	..	..	..	..	..	..	..	68	11	..	20
1982	..	..	..	..	..	..	..	..	61	12	..	25
1988	93	2	0	5	14	32	1	52	46	16	6	32
1989	93	3	0	4	13	31	1	55	47	16	5	32
1990	94	3	0	3	13	31	1	55	47	15	5	33
1991	95	3	0	3	9	30	1	60	48	15	5	32
1992	92	4	0	3	11	31	1	57	45	16	5	34
1993	92	3	0	4	7	32	1	59	42	16	7	35
1994	93	3	0	4	13	28	1	57	44	16	6	33
1995	95	2	0	3	9	28	1	61	44	16	6	34
1996	94	3	0	3	11	28	2	59	44	16	6	34
1997	93	3	0	3	9	30	2	60	42	18	6	35
1998	93	3	0	4	8	28	1	63	42	17	6	35
1999	92	4	0	4	11	27	1	61	40	17	6	36
2000	89	5	0	5	9	26	1	64	36	18	6	40
2001	91	4	0	4	11	26	1	62	38	18	5	40
2002	89	5	0	6	10	27	1	61	35	19	4	42
2003	89	4	0	7	10	27	1	62	34	18	5	43
2004	88	5	0	7	12	26	1	61	34	18	5	43
2005	84	6	0	10	11	25	1	63	29	19	5	46
2006	83	6	0	11	10	24	1	65	27	20	6	47
2007	85	4	0	11	8	24	1	66	23	21	6	50
2008	84	5	0	11	9	23	1	67	24	21	6	50
2009	84	5	0	11	8	23	1	69	25	19	6	50

**Kaynak:** TÜİK, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hesaplanmıştır.  
Eren, 2010, s. 52.



Kentte kadın istihdamında ağırlığı hizmetler sektörü oluşturmaktadır. Hizmetler sektöründe kadın istihdamının yüksek olması sevindirici bir durumdur. Ancak daha önce de tartışıldığı gibi kadınlar hizmet sektöründe çoğunlukla vasıfsız olarak kötü koşullarda düşük ücretlerle çalışmaktadırlar.

1988 yılından bu yana kadın istihdamında sanayinin payı azalış göstermiş olmasına rağmen hizmetler sektöründen sonra en yüksek payı sanayi istihdamı almaktadır. 1988 yılında % 32 olan sanayi istihdamı 2009 yılında % 23'e düşmüştür. Kırsal alanda inşaat sektöründe istihdam ise, yüzde olarak hesaplanamayacak kadar az olurken kentte sadece istihdamdan % 1'lik bir pay almıştır. İnşaat sektörünün kadınlar açısından cazip istihdam alanı olmadığı açıktır.

Türkiye için genel veriler incelendiğinde, tablo 24'ten takip edilebileceği gibi tarım sektörünün ağırlığını kaybederek yerini hizmet sektörüne bıraktığı gözlenmektedir. Ardından istihdamdan en yüksek payı sanayi sektörü almaktadır. İnşaat yüzdesi ise, Türkiye'de hem kadınlar hem de erkekler için inşaat sektörünün istihdam yaratmadığını göstermektedir.

1962–2008 yılları arasında tarım sektöründe istihdam % 52 oranında azalırken, sanayi istihdamı % 11 oranında küçük bir artış yaşanmıştır. İnşaat sektörü istihdamı çok küçük iniş ve çıkışlarla % 6 seviyesini korurken, en yüksek artış % 37 ile hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. 2009 yılında kriz nedeniyle tarım sektöründe % 1'lik bir artış olurken, sanayi istihdamı % 2 oranında bir azalış göstermiştir. Son yirmi yıllık süreç, Türkiye'de hızlı bir yapısal değişim yaşandığını ve ekonomide hizmetler sektörünün ağırlık kazandığını göstermektedir.

1980–2003 yılları arasında, hizmetlerin GSMH içindeki payında önemli bir değişim olmazken, tarımın ve sanayinin paylarında dikkate değer değişimler olmuştur. 1980 yılında tarımın GSMH içindeki payı % 24,2 iken, dönemin sonunda % 12,5'e düşmüş, sanayinin payı % 20,5'ten % 29,3'e yükselmiştir. Sürekli İniş ve çıkış gösteren büyüme hızı ortalama % 3,76'dır. Ortalama büyüme hızı en yüksek olan sektör % 5,3 ile sanayi sektörü olurken, en az büyüyen sektör % 1,1 ile tarım sektörüdür. Dönemin ortalama istihdam artış hızı % 1,33 olurken ortalama artışın en fazla olduğu sektör % 3,13 ile hizmetler, ardından % 2,16 ile sanayi sektörüdür. Özellikle kriz dönemlerinde iniş ve çıkış gösteren işsizlik oranları % 8–10 arasında değişim göstermiştir (Görmezöz, 2007, s. 73, 74, 77, 78).

Tarım sektörünün toplam istihdamdaki payının azalması, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payının artması ve ekonominin dışa açılması ile özellikle tarımsal üretimde görülen dalgalanmaların temel sebebini oluşturan doğa şartlarının etkisini azaltmıştır. İhracata yönelik sanayileşme stratejileri ile artık dalgalanmaları belirleyen en önemli faktörler ithalat-ihracat, dış ve iç borçlar, yabancı yatırımlar, finans sektörü, savaşlar ve uluslararası anlaşmalar olmuştur (Görmezöz, 2007, s. 94).

Genel olarak sanayi sektöründe emek üretkenliği, hizmetlerden daha yüksek hizmetlerde ise, tarımdan daha yüksektir. Bu nedenle ekonomide tarımın payının azalması ve sanayinin payının artması, emek üretkenliğini arttırıcı bir etki yapabilir (Ercan, 2007, s. 9, 10). Türkiye’de emek verimliliği 1972–1999 döneminde yıllık ortalama % 3,8 oranında artmıştır. Bu dönemde sağlanan emek üretkenliğindeki artışın % 55’i sektörel düzeydeki emek üretkenliğinden kaynaklanırken, % 45’i yapısal dönüşümden (tarımın milli hâsıladaki payının azalıp, sanayinin payının artması) sağlanmıştır (Taymaz ve Suiçmez, 2005, s. 64, 65). Burada dikkat edilmesi gereken husus, sanayileşmenin kendiliğinden ortalama üretkenliğe yol açmadığı, GSMH’deki artışın, istihdam yaratmasıyla yani yatırım olanaklarının geliştirilmesiyle ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Ercan, 2007, s. 9, 10).

İmalat sanayi istihdam artışının sağlanması, emeğin ortalama üretkenliğinin artmasına yol açar. Ayrıca, yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve diğer sektörlerle yayılmasında da imalat sanayi önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, tarım sektöründe üretkenliğin artmasında anahtar rol oynayan tarım makineleri, ilaç ve gübre gibi ürünler hizmet sektöründe önem taşıyan haberleşme ve ulaşım araçları bilişim teknolojileri imalat sanayi tarafından geliştirilmekte ve üretilmektedir (Taymaz ve Suiçmez, 2005, s. 65, 66).

#### **3.4.10. Eğitim Seviyesine Göre Kadınların İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdamı**

Türkiye’de işsizlerin vasıf ve eğitim düzeylerine bakıldığında ilköğretim mezunları büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Eğitim durumları sektörler itibarıyla incelendiğinde ise tarımın en düşük eğitim düzeyine sahip işgücünü istihdam ettiği görülmekte bunu hizmet ve sanayi sektörü takip etmektedir.

**Tablo 25: Eğitim Durumuna ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (15-64 yaş grubu) (kadın) (2009)**

Eğitim Seviyesi	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %
Okuma-yazma bilmeyen	89	4	0	7
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	74	14	0	11
İlkokul	60	17	0	23
Ortaokul veya dengi meslek okul	23	25	1	50
Genel lise	8	18	1	72
Lise dengi meslek okul	6	19	2	73
Yüksekokul veya fakülte	1	9	1	89
İlköğretim	48	23	0	28

Kaynak: TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hesaplanmıştır.

Okuma yazma bilmeyenler, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenler ve ilköğretim mezunlarında tarımda istihdamın payı % 60 ve üzerindedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe tarım sektörünün istihdamı azalmaktadır. Ortaokul ve dengi meslek okullarından itibaren tarımın payı % 50'nin altına hızlı bir şekilde düşerken yerini hizmet sektörüne bırakmaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerin tarımdaki istihdam oranı % 89 olurken, yüksekokul/fakülte mezunlarının hizmet sektöründeki istihdam oranı % 89 olmaktadır.

### 3.4.11. Cinsiyete ve İş Arama Süresine Göre İşsizlik

İş arama süresi, işgücü piyasasının etkinliğine ilişkin önemli bilgiler vermektedir. İş piyasasında uzun süreli iş arayanların sayısının yüksek olması iş piyasasının etkin olmadığını, işgücü arz ve talebi arasında uyum ve dengenin sağlanamadığını göstermektedir. İş arama süresinin artması toplumda olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Özellikle ailenin geçimini sağlama zorunluluğun da olan bir bireyin uzun süreli bir işsizlikle karşı karşıya kalması durumunda sonuçlar daha da tehlikeli olabilmektedir. Böyle bir durumda sadece hane reisi değil aynı zamanda çocuk, eş ve geçindirmekle sorumlu olduğu tüm bireyler beslenme, sağlık, giyim ve eğitim gibi temel ihtiyaçlardan yoksun kalabilmektedirler. İş arama süresi arttıkça bireyde depresyon, hırsızlık, alkol kullanımı, boşanma gibi tüm toplumu etkileyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Tablo 26, kadınlarda ve erkeklerde iş arama süresine göre işsizliğin dağılımını göstermektedir. Kadınlarda 1988–1998 yılları arasında işsizlik uzun, orta ve kısa süreli bir seyir izlerken, 1999–2004 yılları arasında kısa, uzun ve orta süreli, 2004–2007 yılları arasında ise uzun, kısa ve orta süreli işsizlik görülmüştür. 2008 ve

2009 yıllarında ise işsizlik, uzun, orta ve kısa süreli bir seyir izlemiştir. Özellikle 2000 sonrasında kadınlarda işsizliğin 1–5 ay arası ve 1–2 yıl arası yoğunlaştığı görülmektedir. 2 yıl ve daha uzun süre devam eden işsizlikte, işsiz sayısı azalmaktadır. Kriz yıllarında kısa süreli işsizlerin sayısında artış görülmüştür. Bu durumda kriz yıllarında özellikle kadın işgücünün işgücü piyasasına girme eğilimindeki artış etkili olmaktadır.

Erkeklerde 1988–1995 yılları arasında uzun, kısa ve orta süreli işsizlik görülürken bu yıllardan sonra işsizlik kısa, uzun ve orta süreli bir seyir izlemiştir. Erkeklerde genellikle işsizler 3-5 ay arasında yoğunlaşmaktadır. Erkeklerde 1 ve daha uzun süreli işsiz sayısı kadın işsizlerden daha fazladır. Erkeklerde 2 yıl ve daha uzun süreli işsizlikte işsiz sayısı azalmaktadır.

**Tablo 26: Cinsiyete ve İş Arama Süresine Göre İşsizler (bin kişi)**

Yıllar	Kadın								Erkek							
	1-2 ay	3-5 ay	6-8 ay	9-11 ay	1 yıl ve daha fazla 2 yıldan az	2 yıl ve daha fazla 3 yıldan az	3 yıl ve daha fazla	İş bulmuş başlamak için bekleyen	1-2 ay	3-5 ay	6-8 ay	9-11 ay	1 yıl ve daha fazla 2 yıldan az	2 yıl ve daha fazla 3 yıldan az	3 yıl ve daha fazla	İş bulmuş başlamak için bekleyen
1988	56	82	91	54	155	98	74	10	143	148	132	89	237	131	121	18
1989	63	83	101	62	139	85	51	9	161	197	238	80	204	131	77	26
1990	41	84	80	45	132	74	57	8	125	177	179	96	246	133	94	40
1991	39	76	82	26	110	63	46	9	199	259	221	87	262	120	79	44
1992	47	70	84	27	122	66	53	15	181	259	214	95	302	140	95	34
1993	50	69	70	32	133	71	47	18	156	246	224	83	295	162	110	47
1994	61	64	84	29	131	63	62	14	205	233	233	71	312	149	116	42
1995	51	78	90	23	105	54	57	12	193	333	218	69	192	101	95	27
1996	41	55	47	20	96	70	45	13	193	190	191	72	205	123	109	33
1997	71	71	71	25	115	62	53	18	194	220	160	59	197	91	105	38
1998	75	65	64	25	106	48	46	16	220	244	176	55	250	93	79	45
1999	107	114	75	25	108	40	33	17	353	313	229	51	181	76	61	47
2000	121	86	43	11	66	28	17	14	408	308	121	39	123	44	28	38
2001	135	116	54	20	93	33	18	13	513	479	154	46	171	57	35	30
2002	151	138	67	24	132	59	29	37	553	445	212	78	296	117	65	60
2003	151	162	93	28	105	53	34	37	629	497	196	55	219	103	70	60
2004	106	121	75	29	134	85	59	12	408	422	251	82	338	184	161	32
2005	109	119	77	26	142	88	76	15	423	436	227	69	311	187	184	29
2006	125	141	71	24	148	83	62	16	463	421	215	63	283	147	144	41
2007	139	143	79	31	148	64	42	15	519	435	195	68	254	106	97	42
2008	179	177	88	26	150	61	39	14	597	510	221	71	260	106	80	32
2009	230	239	137	50	193	73	48	9	727	689	364	125	345	126	87	28

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

### 3.4.12. Kadın İşsizliği İle Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri

Kadın işsizliğine yönelik öncelikle yapılması gereken kadının çalışmama yönündeki tercihlerinin nedenleri tespit edilmeli ve bunlara ilişkin politika oluşturulmalıdır (KSSGM, 1999a, s. 256).

Kadınların piyasadaki durumlarını ortaya kayabilecek nitelikte İŞKUR'un faaliyetlerinden oluşan veri tabanı cinsiyet bazında ayrıştırılmış bilgi sunmalıdır. İŞKUR'un işgücü piyasası analizlerinden, işgücü yetiştirme ve danışmanlık hizmetlerine kadar tüm faaliyetleri toplumsal cinsiyet duyarlılığı taşınmalıdır (Toksöz, 2007, s. 76).

Kadınlara beceri ve vasıf kazandırmaya yönelik kurumların (Milli Eğitim Bakanlığı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu) faaliyetleri işgücü piyasasının ihtiyaçları gözetilerek genişletilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır (Toksöz, 1999, s. 64).

Okul öncesi eğitim programları çocuk gelişimi ve kadın istihdamı açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bütçesinden okul öncesi eğitimi için ayrılan payın yükseltilmesi gerekmektedir. 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için kreş, çocuk yuvası, gündüz bakım evi gibi tesislerin sayıları artırılmalıdır (Toksöz, 2007, s. 15).

Kadın meslek edindirme kursları hedef kitlelerini ilkökul ve ortaokul gibi öğrenim düzeyinde eğitime sahip olanlar ile lise ve dengi okul mezunları olarak ikiye ayırmalıdır. Bu grupların nitelikleri ile piyasanın istihdam olanaklarının birlikte değerlendirilerek beceri kursları açılmalıdır (KSSGM, 1999a, s. 260).

Eşit değerdeki işe eşit ücret ilkesinin uygulanabilmesi, işgücü piyasasında ayrımanın ve ayrımcılığın sona ermesi, kadınların üstlendikleri aile sorumluluklarının toplumsal hizmet anlayışıyla desteklenmesi kapsamlı ve uzun vadeli politikalarla sağlanmalıdır (TÜRK-İŞ, 1999, s. 395).

Formel işletmelerde çalışan kadınlara yönelik ayrımcı uygulamaların; işe alma, ücretlendirme, mesleki eğitime katma, cam tavan, işten çıkartma vb. ayrımcı tutumların sona ermesi için bu sorunlar işçi ve işveren sendikalarının gündemine alınmalı ve çözüm yolları aranmalıdır (Toksöz, 1999, s. 64).

Yapılan araştırma sonuçlarına göre küçük işletmelerde meslek ayrımının boyutları daha yüksek seviyelerdedir. Özellikle küçük işletmelerin toplandıkları semtlerde bu işletmelere yönelik sorunlarla ilgilenecek birimlerin oluşturulması sağlanmalıdır (KSSGM, 2000a, s. 148).

Kadın çalışanlarla ilgili olumsuz kanaatlerin kırılması için işyerlerinde izleme birimleri oluşturulmalıdır. Örneğin, işyeri bazında kadınların sık izin kullanıp kullanmadığının araştırılması ve bu kanaat doğru ise, nedenlerinin araştırılması yanlış ise bu istatistikleri işyerinde herkese duyurulması için bir çalışma grubu oluşturulmalıdır (KSSGM, 2000a, s. 148).

Cinsiyete dayalı ayrımın azaltılması ve kadınların bu konudaki mağduriyetlerinin giderilmesi için işe girişte kadın çalışma kotası konulmalıdır. İstihdam içinde kadın oranının istenilen düzeye gelinceye kadar bu kota korunmalıdır (KSSGM, 1999a, s. 261).

Kadınların işgücüne katılımını belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan biri de yarım gün işlerin azlığıdır. Çünkü yarım gün işlerin niteliği gereğince daha çok kadınlara hitap etmektedir. Yarım gün işler ne kadar çok arttırılırsa, o kadar kadın evde çalışmak yerine dışarıda çalışmayı tercih edecektir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 45).

Yoksullukla mücadele kuruluşları eğitim ve nitelik düzeyi düşük kadınların hane içinde yürütebileceği etkinlikleri girişimcilik olarak değerlendirmekte ve özellikle mikro kredi imkânlarıyla desteklenmeleri gerektiğini belirtmektedir (Toksöz, 2007, s. 61).

Kadınların potansiyel bir işgücü oluşturdukları kabul gören bir gerçektir. Ancak kadının potansiyel işgücünü kullanmasına neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kız çocuklarının eğitim imkânlarının geliştirilmesi, iş alanlarının genişletilmesi ve koşullarının iyileştirilmesi, evli ve çocuklu kadınların çalışmasını kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması ile kadınların hem toplumun hem de ekonominin gelişmesini hızlandırıcı önemli bir işgücü oluşturacağı açıktır (KSSGM, 1999a, s. 255).

### **3.5. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

#### **3.5.1. Türkiye'de Genç İşsizliğin Nedenleri**

İstihdamla ilgili konular, işsizlik sorunu, genç ve kadın işsizliğine yönelik politikalar Türkiye'nin gündemine son yıllarda girmiştir. Öncesinde yaşanan kronik yüksek enflasyon art arda yaşanan kriz ve başarısız istikrar programları nedeniyle işsizlik sorunu geri planda kalmıştır (Ercan, 2007, s. 40). Şimdiye kadar yeterince üzerinde durulmaması ve bu sorunu çözmeye yönelik istikrarlı programların

uygulanmamış olması gün geçtikçe daha büyük bir sorun haline dönüşmesine neden olmuştur.

Genç işsizliğin nedenleri iki görüş etrafında toplanmaktadır. Birinci görüşe göre, ekonomik gelişmenin yavaş olması, ekonomideki dönemsel düşüşler gibi nedenlere bağlı olarak genç işsizlere yönelik talebin yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. İkinci görüşe göre ise, gençler arasında işsizliğin yüksek seyretmesinin nedeni, genç işgücünün yapısından kaynaklanan arz yönlü eksikliklerdir (Freeman, 1979, s. 1)

### **3.5.1.1. Genç İşgücünün Büyüklüğü**

Türkiye’de genç işsizliği daha çok gelişmekte olan ülkelere özgü bir görünüm sergilemektedir. Reel yatırımların yetersizliği, eğitim-işgücü projeksiyonlarının bulunmaması genç işsizliğin temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Ancak esas belirleyici olan toplam nüfus içerisinde gençlerin yoğunlukta bulunmasıdır (Özay ve Kılıç, 2007, s. 42).

Nüfusun genç ve dinamik yapısı 0–14, 15–64 ve 65 ve üzeri olmak üzere üç yaş grubunda hızlı değişimlere neden olmakta işgücü dışında kalan genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını yükseltmektedir (Önsal, 1993, s. 62, 63).

Literatürde genç işgücünde meydana gelen artışın ya da azalışın işgücü piyasalarına olan etkilerini inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Flaim ve Schmidt aynı konuda farklı yıllarda ve farklı tarihlerde yaptıkları çalışmalarında genç işgücünün artışı ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. En yakın tarihteki sayılabilecek bir çalışma Korenman ve Neumark tarafından yaklaşık yirmi yıllık bir zaman dilimi için 15 OECD ülkesi arasında yapılmıştır. Sonucunda genç nüfus oranındaki % 10’luk bir artışın genç işsizliğini % 5 oranında arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Gündoğan, 2001, s. 22, 23).

Ekonomi, bir taraftan mevcut işgücü fazlasına istihdam olanağı yaratamazken, diğer taraftan da alttan gelen yeni işgücü istihdam baskısını arttırmakta mevcut işsizliği ağırlaştırmaktadır (Önsal, 1993, s. 62, 63).

### **3.5.1.2. Eğitim ve Mesleki Yetersizlik**

Genç işsizler olarak tanımlanan 15–24 yaş grubundaki nüfusta işsizlik oranının yüksek olmasının en önemli nedeni, bu yaş grubunda üniversite eğitiminin henüz tamamlanmış olması, yeterli deneyimin kazanılmamış olması ve alınan formel



eğitimin işgücü piyasasının talep ettiği özellikler arasındaki uyumsuzluk genç işsizliğin başlıca nedenlerini teşkil etmektedir (TÜİK, 2007, s. 36).

Ülkemizde işsizlerin yarıya yakını ilk kez iş arayanlardan oluşmakta ve bunlar içinde gençler önemli bir paya sahiptir. Bunun sonucu olarak Türkiye’de uzun süreli bir genç işsizliği oluşmaktadır (Ekin, 2000, s. 423). Dünya Bankası’nın 2006 yılındaki raporuna göre, uzun dönemli işsizler toplam işsizlerin % 37,5’ini oluşturmaktadır. Çoğunluğunu da gençler oluşturmaktadır (Ercan, 2007, s. 35). Bunun nedenleri istihdam artış hızının nüfus artış hızına yetişememesi, genç emeği için ortalama marjinal veriminin üzerinde asgari ücret belirlenmesi diğeri ise, vasıf uyumsuzluğudur (Gürsel ve Ulusoy, 1999, s. 103).

İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülkelerde olsun gençlerde işsizlik oranı diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir. Çünkü gençlerin işgücü piyasasında rekabet güçleri yetişkinlere kıyasla daha düşüktür. Çoğu ülkede yetişkinler iş güvenliği mevzuatı ve toplu sözleşme ile korunmaktadır. Aynı zamanda işverenlerin işe yeni işçi almada genellikle belli bir alanda uzmanlaşmış, askerliğini yapmış yetişkin işçileri tercih etmeleri genç işsizliğin artmasında etkili olmaktadır (Gül vd, 2009, s. 204).

Daha az beceriye sahip işçilerde ve gençlerde işsizlik oranı ortalamanın çok üzerinde seyretmektedir. Bu farklılık genel işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır (Layard, Nickell ve Jackman, 2003, s. 75, 76). Bu durumda daha az beceriye sahip olan gençlerin ve kadınların işsizlik problemlerine çözüm bulunması genel işsizliğinde çözüme kavuşturulmasına yardımcı olacaktır.

### **3.5.1.3. Beşeri Sermaye ve Deneyim**

Türk işgücü piyasası, tarım dışı sektörlerde vasıfsız genç erkek işgücüne yalnızca enformel ve daha çok inşaat sektöründeki işleri, vasıfsız genç kadınlara ise, kayıt dışı ve çoğunlukla tekstil sektöründeki işleri sunabilmektedir (Ercan, 2007, s. 70).

Türkiye, genç işgücünün vasıfsız bir şekilde işgücü piyasasına erken yaşlarda girmesine engel olmalıdır. Bunun yolu eğitim seviyesinin yükseltilmesidir. Bunun için temel şart eğitim süresinin uzatılmasıdır. Böylece özellikle kadınların işgücüne katılımları daha geç yükselecektir. Demografik baskılarda yaklaşık on yıl ötelenmiş olacaktır. Gençlerin eğitim düzeyleri bugünkü yavaş tempoyla yükselmeyi sürdürürse, özellikle kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye benzeri ülkelere göre en az 20 yıl kadar düşük kalacaktır. Tabi katılımı karşılayacak kadar işgücü talebi oluşturulamazsa bu problem daha da katlanmış olarak devam edecektir (Ercan, 2007, s. 70).

İşsizliğe neden olan bir diğer neden ise işverenlerin tutumlarıdır. İşverenler işten çıkarmada bir seçim yapmaları gerekirse iki nedene bağlı olarak genç işçileri işten çıkarmayı tercih etmektedirler. Birinci nedenleri en az yatırım yapılan grup gençler olduğu için işten çıkarmada işyeri daha az kayıp yaşamaktadır. İkincisi işten çıkarma tazminatlarının işçinin hizmet süresi ile orantılı olduğu için işten çıkarmalarda daha çok gençler tercih edilmektedirler (Gündoğan, 2001, s. 16).

#### **3.5.1.4. Cinsiyete Yönelik Ayrımcılık**

Kırda kadınların işgücüne katılma oranlarının düşmesinde ataerkil toplum yapısından kaynaklanan geleneksel faktörler etkili olabilmektedir. Özellikle küçük yerleşim birimlerinde kadınlara uygun görülmeyen işlerde çalışmalarına izin verilmemesi istihdam imkânlarını daha fazla daraltmaktadır.

İşsizliğin kadın ve erkeklerde yansımaları farklı şekillerde olmaktadır. Erkeklerin bulabildikleri herhangi bir işe mutlaka girmesi gerektiği şeklinde bir bakış açısı varken genç kız ve kadınlara uygun görülen işlerin sınırlı olması, ailenin ve sosyal çevrenin onay vermedikleri bir işte çalışmalarının mümkün olmaması kadınların istihdam imkânlarını azaltmaktadır (Toksöz, 2007, s. 39).

#### **3.5.1.5. Ekonomik Konjonktür**

Genç işsizliğin yüksek oluşunun nedenleri ile ilgili temel olarak iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, ekonomik gelişmenin yavaş olması, ekonomideki dönemsel düşüşler vb. nedenlere bağlı olarak genç işsizlere yönelik talebin yetersiz olması genç işsizliğini yükseltmektedir. Diğer görüşe göre ise, genç işsizliğin yüksek olmasının nedeni gençlerin yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaması yani nitelik eksikliğidir (Gül vd, 2009, s. 170).

Şüphesiz toplam talepte meydana gelebilecek bir azalmadan en çok genç işgücü etkilenmektedir. Toplam talepte meydana gelen değişmelere genç nüfusun daha hassas olmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar, gençlere daha az yatırım yapılmış olması, işten çıkarma tazminatlarının çalışılan süre ile orantılı olması nedeniyle oluşan fırsat maliyeti gençlerin talepteki düşüşten daha fazla etkilenmelerine neden olmaktadır (Gündoğan, 2001, s. 20).

#### **3.5.1.6. Türk İşgücü Piyasasında Yıllara Göre Gençlerde İşsizlik Nedenleri**

İşsizliğin nedenlerinin istatistiksel veriler yardımıyla ortaya konulması işsizliğin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesini ve azaltılmasına ilişkin daha etkin

politikalar üretilmesini sağlayacaktır. TÜİK, 2000 yılından bu yana işsizliğin nedenlerine ilişkin veriler yayınlamaktadır.

**Tablo 27: Yıllar İtibariyle Genç İşsizliğin Nedenleri (bin kişi)**

Yıllar	İşini kaybetti-Geçici bir işte çalışıyordu, iş bitti	İşini kaybetti-İşten çıkartıldı	İşini kaybetti-İşyerini kapattı /iflas etti	İşinden ayrıldı, kendi isteğiyle	İşinden ayrıldı-Diğer	İlk kez iş arayan-Okuldan yeni mezun oldu	İlk kez iş arayan-Askerden yeni geldi	İlk kez iş arayan-Diğer	İşinden ayrıldı-Ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyordu	İlk kez iş arayan-Öğrenime devam ediyordu
2000	12	9	2	40	15	80	58	0	0	0
2001	20	39	6	46	24	66	65	0	0	0
2002	27	37	6	60	34	75	30	47	0	0
2003	58	30	9	56	28	78	27	34	0	0
2004	22	26	6	50	36	72	15	44	4	34
2005	21	29	8	50	43	49	10	52	1	41
2006	21	23	9	56	50	62	12	49	3	18
2007	24	16	6	73	44	68	6	42	3	18
2008	30	21	8	81	51	56	6	39	1	21
2009	36	64	15	87	64	..	3	34	2	75

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

2009 yılından itibaren iş aramaya başlanıldığındaki durum sorusunun seçenekleri değişmiştir, ayrı olarak sorulan "düzenli (örgün) eğitime devam ediyordu" ve "okuldan mezun olmuştu" seçenekleri birleştirilmiş ve seride "düzenli (örgün) eğitime devam ediyordu" seçeneğinin kapsamında verilmeye başlanmıştır.

Tablo 27; yıllar itibariyle gençlerde işsizlik nedenlerine ilişkin bilgi vermektedir. Gençlerde en belirgin işsizlik nedeni işten ayrılmadır. 2009 yılında 151 bin genç kendi isteğiyle ve diğer sebeplerle işten ayrılmıştır. Gençlerde işten ayrılma diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğu kabul gören bir gerçektir. Gençler yaşlarının getirdiği etkiler ile işten ayrılma kararını diğer yaş gruplarına göre daha kolay alabilmektedirler. İşten ayrılma nedenleri arasında ikinci sırayı işten çıkartılma almaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi işverenler işten çıkarma gerekli olduğunda daha az beşeri sermaye yatırımı yaptıkları, kıdem tazminatlarının daha az olduğu ve aile geçindirme yükümlülüklerinin olmadığı yada çok azında olduğu ve benzeri gerekçeler ile öncelikle gençleri tercih etmektedirler. Kriz dönemlerinde işten çıkartılan genç sayılarında önemli bir artış görülmektedir. İşten çıkarılan genç sayısının en fazla olduğu yıl 2008 küresel krizinin etkilerinin sürdüğü 2009 yılıdır. 2009 yılında işten çıkartılan genç sayısı 2008 yılına göre % 204'lük artış ile 64 bin kişiye ulaşmıştır. 2008 küresel krizi ile binlerce işyeri kapanmıştır. 2009 yılında iflas nedeni ile işyerini kapatan genç sayısı % 87,5'lik artış ile 15 bin kişiye ulaşmıştır. Gençler arasında ilk kez iş arayanların sayısı da hayli yüksektir. 2009 yılında bu sayı daha da yükselmiştir.

### 3.6. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞGÜCÜNÜN DURUMU

#### 3.6.1. Genç Nüfusun İşgücü Durumu

Kadınlarda çalışma çağına ulaşan nüfus 5-6 milyon arasında değişmektedir. 2009 yılı verilerine göre ise 5 milyon 890 bin genç çalışma çağına ulaşmıştır. Bu gençlerden sadece 1 milyon 517 bin kişi işgücündedir. 1 milyon 137 bin genç istihdamda iken, 379 bin genç işsizdir.

Çalışma çağındaki nüfus kadınlarda biraz daha yüksek olmakla birlikte her iki cinsiyette de birbirine yakındır. İşgücü miktarları kadınlarda erkeklere göre oldukça düşüktür. 2009 yılında çalışma çağına ulaşan genç erkek nüfus 5 milyon 623 bin kişidir. 2 milyon 293 bin kişi işgücünde 2 milyon 190 bin kişi istihdam da 746 bin kişi ise işsizdir. Çalışma çağındaki genç erkek nüfus, genç kadınlara göre daha az sayıda olmasına rağmen işgücü sayısı ve istihdam edilen genç sayısı daha fazladır. Ancak genç erkeklerde işsiz sayısı genç kadın işsizlere göre daha fazladır. Genç erkekler kadınlara göre daha fazla sayıda işgücü piyasasına girmektedir.

Gençlerin Türkiye'de genel durumlarını incelediğimizde ise, çalışma çağındaki genç sayısının 10–12 milyon arasında değiştiği gözlenmektedir. Gençlerin yaklaşık olarak % 40'ı işgücüne dâhil olmaktadır.

Son 21 yılda hem istihdam sayısında hem de işsiz sayısında azalma olmuştur. Bunun sebebi okullaşma oranının artması ile gençlerin daha geç işgücü piyasasına girmeleridir.

Kriz yıllarında gençler arasında işsizliğin artması temel olarak iki nedene bağlıdır. Birincisi kriz nedeniyle aile bütçesinin düşen gelirini telafi etmek için daha fazla gencin işgücü piyasasına girmeleridir. İkincisi işverenlerin kriz dönemlerinde işten çıkarma gerekli olduğunda gençleri öncelikle tercih etmeleridir.

1994 yılında genç kadın istihdamı artış göstermiş işsiz sayısı azalmış ve toplamda işgücü sayısı azalmıştır. İşgücünün azalması işsizlerin bir kısmının istihdam edildiğini geri kalan kısmının ise, işgücü piyasası dışına çıktıklarını göstermektedir. 1994 yılında erkeklerde istihdam edilen genç sayısı artmış işsiz sayısı azalmış kadınların aksine işgücü artmıştır.

**Tablo 28: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu) (bin kişi)**

Yıllar	Kadın				Erkek				Genel			
	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz
1988	5,334	2,167	1,779	388	4,759	3,486	2,886	600	10,093	5,652	4,665	988
1989	5,294	2,198	1,847	351	4,715	3,330	2,767	563	10,009	5,528	4,614	914
1990	5,355	2,110	1,794	316	4,762	3,421	2,852	569	10,117	5,530	4,646	885
1991	5,772	2,327	2,054	272	5,530	3,928	3,241	687	11,303	6,255	5,296	959
1992	5,937	2,239	1,937	302	5,716	3,933	3,230	703	11,653	6,172	5,167	1,005
1993	6,077	1,902	1,599	303	5,793	3,804	3,095	709	11,870	5,706	4,694	1,012
1994	6,204	2,222	1,924	298	5,913	3,974	3,279	695	12,118	6,196	5,204	993
1995	6,311	2,156	1,873	283	6,033	3,841	3,192	649	12,344	5,998	5,065	932
1996	6,393	2,179	1,937	243	6,123	3,894	3,316	577	12,516	6,073	5,253	820
1997	6,446	2,075	1,765	310	6,182	3,861	3,321	541	12,628	5,937	5,086	851
1998	6,478	2,055	1,792	263	6,213	3,782	3,218	564	12,691	5,837	5,010	827
1999	6,486	2,152	1,851	300	6,220	3,776	3,187	589	12,706	5,927	5,038	889
2000	6,486	1,821	1,606	216	6,217	3,579	3,090	489	12,703	5,401	4,696	705
2001	6,456	1,839	1,574	265	6,185	3,484	2,886	598	12,641	5,323	4,460	862
2002	6,401	1,857	1,540	318	6,119	3,259	2,596	663	12,520	5,116	4,135	980
2003	6,334	1,696	1,376	320	6,045	3,057	2,401	655	12,379	4,753	3,777	975
2004	6,265	1,633	1,325	308	5,973	3,174	2,537	637	12,238	4,806	3,862	945
2005	6,239	1,567	1,264	303	5,937	3,143	2,536	607	12,176	4,710	3,800	910
2006	6,225	1,533	1,231	302	5,874	3,056	2,499	556	12,099	4,589	3,731	858
2007	5,936	1,449	1,148	301	5,647	2,916	2,345	571	11,583	4,364	3,493	871
2008	5,874	1,477	1,163	313	5,616	2,905	2,321	584	11,490	4,381	3,484	897
2009	5,890	1,517	1,137	379	5,623	2,937	2,190	746	11,513	4,454	3,328	1,126
2010*	5,909	1,612	1,245	367	5,649	2,892	2,297	595	11,558	4,503	3,542	961

**Kaynak:** TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

\*TÜİK, 2010 yılı “Hane Halkı İşgücü Anketi” ekim ayı verilerinden hazırlanmıştır.

2000, 2001 ve 2002 yıllarında kadınlarda işsiz sayısı artış göstermiş istihdam edilen genç sayısı azalmış işgücü miktarı ise artmıştır. Bu durum mevcut işsizlere yenilerinin eklendiğini göstermektedir. Erkeklerde bu yıllarda işsiz sayısındaki artış ve istihdam sayısındaki azalış kadınların aksine işgücü sayısını düşürmüştür. 2008 ve 2009 yıllarında ise kadınlarda işsiz sayısı artış göstermiş istihdam edilen genç sayısı azalış göstermiş ve işgücü sayısı yükselmiştir. Kadınlardaki duruma benzer şekilde erkeklerde işsiz sayısı artmış istihdam azalmış işgücü sayısı artmıştır.

Tablo 29’da görüleceği gibi, genç nüfusta işgücüne katılma oranları genel işgücü eğilimden farklı bir seyir izlememiştir. Hem kadın hem de erkek işgücünde işgücüne katılma oranları 1980’li yıllardan bu yana sürekli düşüş göstermiştir.

Kadınlarda işgücüne katılma oranı erkeklerin işgücüne katılma oranının yarısı kadardır. Bu durum toplumsal yapının yüklemiş olduğu cinsiyetçi ayrımı göstermektedir. 1988–1992 yılları arasında kadınların işgücüne katılma oranı ile erkeklerin işgücüne katılma oranları arasındaki % 30’luk fark korunmuştur. Ancak 1992 yılında kadınlarda % 6’lık erkeklerde % 3’lük bir düşüş yaşanmış aradaki farkın açılmasına neden olmuştur. 1995–2008 yılları arasında fark azalmaya başlamış % 20’lere kadar gerilemiştir. Bu durum toplumda cinsiyetçi yapının en azından gençler arasında 1995 yılından itibaren kırılmaya başladığının göstergesidir. Ayrıca kadınların ağırlıkta olduğu tarımsal faaliyetlerin önemini yitirmesiyle başka bir eğitimi ve becerisi olmayan birçok kadın ve erkek işgücünün dışına itilmiştir. Bu durum yani tarımdan kopuş işgücüne katılımın azalmasında en önemli etkidir.

Zamana bağlı eksik istihdam kadınlarda 29 bin kişi, erkeklerde 73 bin kişidir. Yetersiz istihdam ise, kadınlarda 23 bin kişi erkeklerde 65 bin kişidir.

Erkeklerde işgücüne katılma oranları % 70’lerde iken, % 50’lere kadar gerilemiş kadınlarda da bu oran % 40’larda iken, % 25’lere kadar gerilemiştir. Erkeklerin işgücüne katılımlarında gerçekleşen gerileme kadınlara kıyasla daha fazla olmuştur.

Tablo 29: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15–24 yaş grubu)

Yıllar	Kadın					Erkek					Genel(Genç)				
	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %
1988	40,6	17,9	..	33,4	2,6	73,2	17,2	..	60,6	9,4	56,0	17,5	..	46,2	6,8
1989	41,5	16,0	..	34,9	3,8	70,6	16,9	..	58,7	9,9	55,2	16,5	..	46,1	7,5
1990	39,4	15,0	..	33,5	2,4	71,8	16,6	..	59,9	9,4	54,7	16,0	..	45,9	6,7
1991	40,3	11,7	..	35,6	2,7	71,0	17,5	..	58,6	11,7	55,3	15,3	..	46,9	8,3
1992	37,7	13,5	..	32,6	4,7	68,8	17,9	..	56,5	13,7	53,0	16,3	..	44,3	10,4
1993	31,3	15,9	..	26,3	3,9	65,7	18,6	..	53,4	12,4	48,1	17,7	..	39,5	9,6
1994	35,8	13,4	..	31,0	5,1	67,2	17,5	..	55,5	12,9	51,1	16,0	..	42,9	10,1
1995	34,2	13,1	..	29,7	4,6	63,7	16,9	..	52,9	10,6	48,6	15,5	..	41,0	8,5
1996	34,1	11,1	..	30,3	4,3	63,6	14,8	..	54,2	11,8	48,5	13,5	..	42,0	9,1
1997	32,2	14,9	..	27,4	3,5	62,5	14,0	..	53,7	10,1	47,0	14,3	..	40,3	7,8
1998	31,7	12,8	..	27,7	3,7	60,9	14,9	..	51,8	10,8	46,0	14,2	..	39,5	8,3
1999	33,2	14,0	..	28,5	4,9	60,7	15,6	..	51,2	15,6	46,6	15,0	..	39,7	11,7
2000	28,1	11,9	..	24,8	3,7	57,6	13,7	..	49,7	10,8	42,5	13,1	..	37,0	8,4
2001	28,5	14,4	..	24,4	2,8	56,3	17,2	..	46,7	9,8	42,1	16,2	..	35,3	7,4
2002	29,0	17,1	..	24,1	2,8	53,3	20,3	..	42,4	8,5	40,9	19,2	..	33,0	6,5
2003	26,8	18,9	..	21,7	3,8	50,6	21,4	..	39,7	8,0	38,4	20,5	..	30,5	6,5
2004	26,1	18,8	..	21,2	2,7	53,1	20,1	..	42,5	6,2	39,3	19,7	..	31,6	5,0
2005	25,1	19,3	29,0	20,3	2,6	52,9	19,3	22,7	42,7	5,1	38,7	19,3	..	31,2	4,3
2006	24,6	19,7	28,3	19,8	2,3	52,0	18,2	20,6	42,5	4,9	37,9	18,7	24,5	30,8	4,0
2007	24,4	20,8	27,4	19,3	2,0	51,6	19,6	21,5	41,5	3,5	37,7	20	22,8	30,2	3,0
2008	25,1	21,2	28,5	19,8	2,5	51,7	20,1	22,3	41,3	4,2	38,1	20,5	23,3	30,3	3,6
2009	25,8	25,0	32,9	19,3	..	52,2	25,4	28,4	39	..	38,7	25,3	24,2	28,9	..
2010*	27,3	22,7	31,2	21,1	..	51,2	20,6	23,2	40,7	..	39,0	21,3	25,8	30,6	..

Kaynak: TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

\*TÜİK, 2010 yılı “Hane Halkı İşgücü Anketi” ekim ayı verilerinden hazırlanmıştır.

15–24 yaş grubu genç nüfusun işgücüne katılma oranındaki düşüşün temel sebebi aktif nüfusa ilavelerin büyük bir kısmının ev hanımı, öğrenci olarak işgücü piyasasının dışına çıkmasıdır. İşsizlik oranları kıyaslandığında ise, birbirine yakın olmakla birlikte kadınların işsizlik oranları erkeklere kıyasla daha düşük seyretmiştir. 1988–2005 yılları arasında kadınlarda işsizlik oranı daha düşük iken, 2005 yılında oranlar birbirine eşitlenmiş bundan sonraki yıllarda ise, kadınlardaki işsizlik oranları erkek nüfusta görülen işsizlik oranını aşmıştır. 20 yıl öncesinin işsizlik oranları ile şimdi arasında % 3-4'lük bir fark bulunmaktadır. Bu fark azalış yönlü değil artış yönlü bir farktır, yıllar içerisinde işsizlik oranları azalmamış aksine artış göstermiştir.

TÜİK tarafından tarım dışı işsizlik oranları 2005 yılından itibaren hesaplanmaya başlamıştır. Kadınlarda işsizlik oranları erkeklere kıyasla düşük olmasına rağmen tarım dışı işsizlik oranları her iki grupta da tarımın dâhil olduğu işsizlik oranlarından daha yüksektir. Ancak erkeklerde tarım dışı işsizlik oranları tarımın dâhil olduğu işsizlik oranlarına yakın seviyede olmasına rağmen kadınlarda aradaki fark daha fazladır. Bu durum kadınlarda gizli işsizliğin daha fazla olduğunun göstergesidir. Kadınlarda tarım dışı işsizlik oranı 2005 yılında % 29, 2006 yılında % 28,3, 2007 yılında % 27,4 ve 2008 yılında % 28,5 olarak hesaplanmıştır. Tablo 29'dan izlenebileceği üzere küçük iniş ve çıkışlar yaşanmıştır. Erkek işgücünde ise, tarım dışı işsizlik oranları 2005 yılında % 22,5, 2006 yılında % 20,6, 2007 yılında % 21,5 ve 2008 yılında % 22,3 olarak hesaplanmıştır. Tarım dışı işsizlik oranlarının kadınlarda daha yüksek seviyelerde olması tarımın kadınların istihdamında daha önemli bir yer işgal ettiğinin göstergesidir. Kadınlar tarım dışı faaliyetlerde iş piyasasında erkeklere kıyasla daha fazla işsiz kalmaktadır. İşgücünün istihdam oranlarına bakıldığında ise, erkek nüfusun istihdam oranı kadın nüfusun istihdam oranının iki katından fazladır.

Çalışma çağına ulaşan nüfusta görülen artış işgücüne yansımamış, hatta işgücü miktarı azalmıştır. Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı 1988 yılından itibaren son iki yıl hariç sürekli düşüş göstermiştir. 1988 yılında % 56 olan işgücüne katılma oranı 1990'da % 54,7'ye 1995 yılında % 48,6'ya 2000 yılında % 42,5'e 2007 yılında % 37,7'ye gerilemiştir. Sadece 2008 ve 2009 yıllarında bir artış gözlenmiş olup; bu artışlar 2008 yılında % 0,4 2009'da % 0,6 olarak gerçekleşmiştir.

Dikkati çeken diğer bir husus ise, istihdam oranlarında gözlenmektedir. 1988 yılından 1998 yılına kadar % 40'larda seyreden istihdam oranı bir daha bu seviyelere hiç ulaşamamış aksine 2000'li yıllarda % 30'lara kadar gerilemiş ve 2008 krizinin



etkisiyle % 28,9'a kadar düşmüştür. Bu dönemde hem işten çıkarmaların hem de işgücüne katılma oranlarındaki düşüşün etkisiyle istihdam oranlarında gerileme yaşanmıştır. Şaşırtıcı olan 2000'li yıllarda ekonomik gelişmeye rağmen özellikle 2002'den itibaren gerçekleşen yüksek büyümenin, artan işgücünün istihdamını karşılayacak yeterliliğe ulaşmamasıdır.

İstihdamda görülen artış işgücünü yakalayacak düzeye ulaşamadığı ve birçok yıl düşüş gösterdiği için işsizlik oranında önemli bir düşüş yaratmamış hatta bazı yıllar artış göstermiştir. İşsizlik oranı 1988 yılında % 17,5 iken, 1995 yılında % 15,5'e ardından 2000 yılında % 13,1'e gerilerken, 2005 yılında % 19,3'e 2007 yılında % 20'ye 2008 yılında % 20,5 2009 yılında krizin etkisiyle bir sıçrama gerçekleştirerek % 25,3'e fırlamıştır. 2010 yılı ekim ayında işsizlik % 21,3'e gerilemiştir.

1999 yılından itibaren görülen düşüşe rağmen, genellikle artış gösteren eksik istihdam oranı istihdam edilenlerinde kapasitelerinin tamamen kullanılmadığını göstermektedir.

### **3.6.2. Yerleşim Birimine Göre Genç İşsizliğinin Boyutları**

Gençler çoğunlukla kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedirler. Kentsel alanda işgücü piyasasına girişte zorlanan gençler ya işgücü piyasasının dışında kalma ya da geçici işlerde sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaya zorlanmaktadır. Gençlerde ilk iş arayanların sayısı yüksektir. Bu da gençlerde işsizliği yükseltici etki yapmaktadır.

Türkiye'de hem 15–24 yaş grubundaki genç nüfusta hem de 15–65 yaş grubundaki çalışma çağındaki nüfusta işgücüne katılma oranı kentte, kırsal alana göre daha düşüktür. Türkiye genelinde 1988 yılında kentte işgücüne katılma oranı % 44,5 iken, yine aynı yılda kırdaki işgücüne katılma oranı % 67,8'dir. 1995 yılında işgücüne katılma oranı kentte % 37,4 iken, kırdaki % 63'e gerilemiştir. 2000 yılına gelindiğinde kentte işgücüne katılma oranı % 35,6 kırdaki % 52,9'dur. 2008 yılında ise, kentte % 37 olan işgücüne katılma oranı kırdaki % 41,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilerden şu sonuçlara varılmaktadır. Kırsal yörelerde kentsel bölgelere göre işgücüne katılma oranı daha yüksek seyretmektedir. Yıllar içerisinde kırdaki işgücüne katılma oranı daha fazla azalış gösterirken, kentte kırdaki nazaran daha az düşüş gözlenmiştir. Yirmi yılda kırdaki işgücüne katılma oranı % 67,8'den % 41,2'e gerilerken, kentte bu oran % 44,5'ten % 37'ye gerileyerek aradaki fark % 4,2'e

inmiştir. Bunun sonucunda kırsal alanda ve kentsel bölgelerdeki işgücüne katılma oranlarını birbirine yaklaştırmıştır.

Kentlerde kıra göre işsizlik oranı daha yüksektir. Kırsal bölgelerde işsizlik oranı % 8 ile % 15 arasında değişirken, kentsel alanlarda % 17 ile % 27 arasında değişmektedir.

İstihdam oranı hem kentte hem de kırdaki yıllar içerisinde düşüş eğilimi izlemesine rağmen kentlerde kıra nazaran daha düşük seyretmektedir. Kırsal alanda 1980'li yıllarda istihdam oranı % 60 iken, 2000'li yıllarda % 30'lara kadar gerilemiştir.

Kentte gençlerde işgücüne katılma oranları son yirmi yılda % 19,3 ile % 23,8 arasında değişmektedir. Hatta 1988 yılı ile 2008 yılı işgücüne katılma oranları arasında % 0,2'lik bir fark mevcuttur. İşgücüne katılma oranları kentte neredeyse hiç artmamıştır.

Gençlerde kentsel işsizlik oranı çalışma çağındaki (15 +) kadınların ve 15-24 ve 15+ üstü gruptaki erkeklerin işsizlik oranlarından daha fazladır. Kentlerdeki genç kadınlar iş bulmakta 15 + yaş üstü hemcinslerinden ve genç ve 15 + yaş üstü erkeklerden daha fazla zorlanmaktadır. Kentte tarım dışı işsizlik oranı kent işsizlik oranı ile neredeyse aynıdır. 1988 yılından bu yana istihdam oranlarının az da olsa arttığı söylenebilir.

Kırdaki işgücüne katılma oranında 1988 yılına göre neredeyse % 50 oranında bir düşüş olmuştur. Kentte gözlemlenen düşüşten çok daha fazla olması kırdaki işgücüne katılımını birbirine yaklaştırmıştır. Kırdaki işsizlik oranları kentte nispeten daha düşüktür ve tarım dışı işsizlik oranı arasındaki fark fazladır. İstihdam oranı azalmakla birlikte kırdaki kadın istihdamının daha fazla olduğu söylenebilir.

Kentsel bölgelerde işsizlik genel olarak daha fazla olmasının yanı sıra kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki bu farkın kadınlar için daha yüksek olduğu gözlenmektedir. En yüksek işsizlik oranına 20-24 yaş grubu erkek ve kadınlarda rastlanmaktadır. Bu grupta işsizlik oranlarının yüksek seyretmesinin nedeni, istihdam olanaklarının deneyimsiz işgücü için daha sınırlı olması, yaşanan vasıf/beceri uyumsuzlukları ve işgücüne yeni katılanların iş arama sürelerinin daha uzun olmasına dayanmaktadır (Ansal vd, 2000, s. 18).

Kırsal alanlardan kentlere yaşanan yoğun göç, okullaşma oranlarındaki artış ve kırsal bölgelerde eğitim imkânlarının sınırlı olması ve iş arama süresinin uzamasından dolayı işgücü piyasasının dışına çıkan umudu kırılmış işsizler işgücüne katılma oranı da düşüşe neden olmaktadır (DPT, 1994, s. 5).

**Tablo 30: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu) (kadın)**

Yıllar	Kent					Kır				
	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	Tarım dışı işsizlik oranı %	İstihdam oranı %	Eksik istihdam oranı %
1988	23,8	41,5	..	13,9	4,0	57,2	8,2	..	52,5	2,0
1989	23,0	38,5	..	14,2	5,0	60,3	7,2	..	56,0	3,3
1990	21,6	36,2	..	13,8	5,0	58,2	6,6	..	54,4	1,4
1991	20,3	33,4	..	13,5	5,5	62,7	3,8	..	60,3	1,7
1992	21,6	32,7	..	14,5	4,8	56,8	4,8	..	54,0	4,7
1993	19,4	34,8	..	12,7	4,8	45,8	6,2	..	43,0	3,4
1994	21,1	31,1	..	14,5	6,8	53,9	4,9	..	51,3	4,3
1995	20,1	28,6	..	14,4	5,9	52,5	5,4	..	49,7	3,9
1996	19,3	25,5	..	14,4	5,1	52,9	4,5	..	50,5	4,0
1997	21,7	28,3	..	15,6	5,2	46,3	6,5	..	43,2	2,5
1998	21,3	25,6	..	15,8	5,8	46,8	4,4	..	44,8	2,4
1999	21,6	28,4	..	15,4	5,1	49,5	5,1	..	47,0	4,9
2000	20,5	22,4	..	15,9	5,1	39,1	3,8	..	37,6	2,6
2001	20,7	27,8	..	15,0	4,0	40,2	4,0	..	38,6	1,8
2002	22,0	29,6	..	15,5	3,6	40,0	6,2	..	37,5	2,1
2003	21,1	29,0	..	15,0	4,7	36,0	9,1	..	32,8	2,9
2004	21,3	29,6	..	15,0	2,3	33,8	7,9	..	31,1	3,1
2005	21,7	27,6	29,0	15,7	2,3	30,8	9,8	29,0	27,8	2,9
2006	22,1	26,7	27,8	16,2	2,2	28,9	10,7	30,3	25,8	2,4
2007	23,2	26,0	26,8	17,2	2,1	27,2	10,2	31,3	24,4	2,0
2008	23,6	27,0	28,1	17,2	2,6	28,8	10,0	30,7	25,9	2,1
2009	24,4	31,3	32,3	16,8	..	29,0	12,1	36,4	25,5	..
2010*	25,1	29,9	31,8	17,6	..	32,4	9,6	28,3	29,3	..

**Kaynak:** TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

\*TÜİK, 2010 yılı “Hane Halkı İşgücü Anketi” ekim ayı verilerinden hazırlanmıştır.

Ülkelerin genç nüfus yapıları arz açısından bir baskı yaratması muhtemeldir. Tarım ekonomisi ağırlıkta olan ülkelerde genç nüfus uzun yıllar kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmiştir. Ancak Türkiye örneğinde olduğu gibi tarımın ekonomide önemini kaybetmesiyle tarımsal istihdamın azalması genç işgücünün kentlerde işsizlik baskısını yoğunlaştırmaktadır (Lordoğlu, 2006, s. 19).

### **3.6.3. Yerleşim Birimine ve Eğitimin Seviyesine Göre Genç İşgücünün Durumu**

Genç kadın ve erkeklerin yerleşim birimine göre işgücü durumları değişim göstermektedir. Yerleşim birimi ve eğitim seviyesi gençlerin iş alanlarını ve tercihlerini etkilemektedir. Yüksek eğitim seviyesine sahip gençler genellikle kentsel alanda yaşamaktadırlar. Eğitim seviyesi yükseldikçe iş beklentisi ve kalitesi artmaktadır. Çoğunlukla kırsal alan gençliği düşük eğitilmiş olmakta ve tarımda istihdam edilmektedir.

İşgücüne katılma oranları kırdaki ve kentte düşük olmakla birlikte kırdaki daha yüksektir. Bu durum kırdaki tarımın gençlerin istihdamında önem bir yer tuttuğunu göstermektedir. Yine kırdaki işsizlik oranının kente göre çok daha düşük olması işgücüne katılanların çoğunun istihdamda olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Kentte hem işgücüne katılma oranının düşük olması hem de işsizliğin yüksek olması, işgücüne katılan sınırlı sayıda gencinde işsiz olduğunu göstermektedir. Kırdaki genç işsizlik oranı ile tarım dışı işsizlik oranı arasındaki farkın yüksek olması kırdaki gençlerin görünüşte istihdam edildiğinin göstergesidir. Tarım dışı işsizlik oranları herhangi bir okuldaki mezun olmayanlarda yüksek seyretmesi tarım gibi herhangi bir vasıf gerektirmeyen işlerde gizli işsiz olduklarını göstermektedir.

15–64 yaş grubu erkeklerde olduğu gibi genç erkeklerde de işgücüne katılma oranı kadınların çok ilerisindedir. Kırdaki erkeklerde işgücüne katılma oranı kentte göre daha yüksektir. Ancak aradaki fark bayanlarda olduğu kadar yüksek değildir. İşsizlik oranları kırdaki ve kentte birbirine yakındır. Ancak tarım dışı işsizlik oranları kırdaki daha yüksektir. Eksik istihdam oranı kırdaki kentin iki katından daha fazladır. Bu durum kırdaki işgücünün kente göre daha az verimli kullanıldığını göstermektedir.

**Tablo 31: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15–24 yaş grubu) (2008)**

Kadın	Yerleşim Birimine Göre			Eğitim Durumuna Göre							
	İşgücü Durumu	Kır %	Kent %	Genel %	Okuma-yazma bilmeyen %	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %	İlkokul %	Ortaokul veya dengi meslek okul %	Genel lise %	Lise dengi meslek okul %	Yüksekokul veya fakülte %
<b>İşgücüne Katılma Oranı</b>	28,8	23,6	25,1	14,9	19,9	22,5	29,5	25,6	46,3	74,5	16,8
<b>İşsizlik Oranı</b>	10	27,0	21,2	5,3	10	10,2	26,0	28,1	27,7	35	13,8
<b>Tarım dışı İşsizlik Oranı</b>	30,7	28,1	28,5	9,1	20,0	20,0	29,8	30,5	29,1	35,4	24,0
<b>Eksik İstihdam Oranı</b>	2,1	2,6	2,5	1,1	2,5	2,9	2,5	2,7	1,3	3,0	2,6

Kaynak: TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

**Tablo 32: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu (15–24 yaş grubu) (2008)**

Erkek	Yerleşim Birimine Göre			Eğitim Durumuna Göre							
	İşgücü Durumu	Kır %	Kent %	Genel %	Okuma-yazma bilmeyen %	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %	İlkokul %	Ortaokul veya dengi meslek okul %	Genel lise %	Lise dengi meslek okul %	Yüksekokul veya fakülte %
<b>İşgücüne Katılma Oranı</b>	55,8	50,3	51,7	28,7	57,9	90,8	92,3	38,8	66,2	77,9	42,2
<b>İşsizlik Oranı</b>	18,9	20,6	20,1	22,1	26,7	16,3	17,4	23,2	17,6	24	19,3
<b>Tarım dışı İşsizlik Oranı</b>	28,1	20,8	22,3	26,9	31,0	18,4	18,7	25,3	18,8	25,0	22,1
<b>Eksik İstihdam Oranı</b>	6,7	3,2	4,2	4,6	3,9	4,6	5,4	4,4	4,3	3,6	3,8

Kaynak: TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

Erkeklerde işgücüne katılım en yüksek ortaokul ve dengi meslek okulu mezunları arasındadır. Ardından ilkokul mezunları gelmektedir. Yüksekokul/fakülte mezunları ve lise dengi meslek okul mezunlarının çok gerisinde kalmaktadır. Eğitim seviyesinin işgücüne katılımı arttırdığı hipotezi genç erkeklerde geçerli olmamaktadır. İlkokul mezunları arasında işgücüne katılma oranı % 92,3 olurken, bu oran üniversite mezunlarında % 77,9'dur. En yüksek işsizlik yüksekokul/fakülte mezunları arasındadır. Bunu genel lise mezunları takip etmektedir. İlkokul mezunlarında katılım yüksek olmasına rağmen işsizliğin daha düşük olması daha yüksek eğitim kademelerine göre istihdamlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Nitekim ilkokul mezunu bir erkeğin 24 yaşına kadar iş arayıp bulma ihtimali genel lise veya üniversite mezunlarına göre daha yüksektir.

#### **3.6.4. Eğitim Seviyesine Göre Genç İşgücünün Durumu**

Türkiye'de eğitim kademelerinin işgücüne katılma oranı, istihdam ve işsizlik oranı üzerindeki etkileri farklılık göstermektedir. Alt kademelerde işgücüne katılım artıp işsizlik azalırken üst kademelerde tam tersi olabilmektedir. Bu durumda ilkokul, genel lise, meslek lisesi ve fakülte eğitimlerinin işgücü piyasası ile eşleşmesinin farklılık arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Eğitim kademesinin yükselmesi ile ücret ve iş kalitesi beklentileri artması da bu durumda etkili olabilmektedir.

Tablo 33'te Türkiye'de farklı eğitim düzeylerindeki gençlerin işgücüne katılma, istihdam ve işsizlik oranları gösterilmektedir. Tabloda dikkat çeken ilk husus eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılma oranlarında gözlenen artıştır. İlkokul eğitimi alanların işgücüne katılma oranı % 64,5 ile 45,9 arasında değişirken, ortaokul veya dengi meslek okulda % 69,5 ile % 23,8 arasında, genel liselerde % 52,7 ile % 29 arasında, lise ve dengi meslek okullarında %70 ile % 58,1 arasında son olarak yüksekokul/fakültede % 69,8 ile % 89,9 arasında değişmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin işgücü içerisinde yer alma eğilimi artmaktadır.

**Tablo 33: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15-24 yaş grubu) (Türkiye)**

Okuma-yazma bilmeyen %	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %			İlkokul %			Ortaokul veya dengi meslek okul %			Genel lise %			Lise dengi meslek okul %			Yüksekokul veya fakülte %			İlköğretim %					
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3			
1988	50,3	46,2	8,1	54,3	47,7	12	64,1	56,2	12,4	32,3	23,5	27,4	51,8	31,4	39,5	66,2	46,1	30,3	85,0	44,3	47,9	..	..	..
1989	45,4	40,1	11,7	55,9	47,2	15,5	64,5	56,4	12,5	30,9	24,7	20,1	48,6	29,9	38,3	70,0	48,0	31,4	83,6	57,8	30,9	..	..	..
1990	45,3	40,2	11,3	55,6	47,4	14,7	63,2	55,7	11,8	29,7	23,4	21,2	52,7	33,9	35,6	64,8	46,1	28,8	89,9	62,1	30,9	..	..	..
1991	49,5	46,5	5,9	57,9	50,7	12,4	63,7	56,5	11,4	30,4	23,7	21,9	47,6	31,3	34,2	66,0	45,7	30,7	85,0	57,2	32,7	..	..	..
1992	45,8	43,5	5,0	49,7	42,8	13,8	61,9	54,5	11,8	27,9	21,9	21,6	49,5	32,6	34,3	67,6	46,8	30,8	85,2	56,1	34,1	..	..	..
1993	37,7	34,1	9,5	36,9	30,8	16,7	57,7	50	13,3	23,8	18,5	22,5	45,9	30,3	34	68,9	49,7	27,8	79,4	55,9	29,6	..	..	..
1994	38,0	35,2	7,2	49,5	42,1	14,8	61,8	55,1	10,9	26,1	20,6	21,1	45,9	31,2	31,9	65,3	45,1	31	83,8	54,3	35,2	..	..	..
1995	34,9	32,4	7,2	50,2	43,4	13,5	59,4	52,9	11	25,7	21,0	18,2	44,6	32,8	26,4	63,6	44,4	30,2	79,4	55,7	29,8	..	..	..
1996	32,4	29,9	7,7	44,6	41,4	7,2	59,9	54,8	8,5	26,4	22,7	13,9	43,0	31,6	26,4	63,5	46,1	27,4	74,2	53,2	28,3	..	..	..
1997	29,0	27,4	5,6	40,1	36,6	8,7	57,0	52,5	7,9	28,0	23,7	15,3	39,3	27,8	29,3	66,5	48,2	27,5	72,4	51,2	29,4	..	..	..
1998	31,1	29	6,6	31,5	28,8	8,5	56,0	51,9	7,4	27,6	23,2	15,7	40,4	29,6	26,9	64,5	47,8	26	73,8	50,5	31,6	..	..	..
1999	28,9	27	6,7	32,9	29,9	9,3	57,5	51,7	10	28,1	24,2	13,9	41,9	30,9	26,3	61,2	46,4	24,1	74,2	52,0	30	..	..	..
2000	31,6	30	5,0	24,6	21,9	11	51,8	47,4	8,3	28,9	24,9	13,7	36,1	28,6	20,6	60,1	47,6	20,8	69,8	50,0	28,3	11,7	10,5	10,3
2001	27,8	25,4	8,7	27,9	23,9	14,4	52,1	46,5	10,6	30,8	25,4	17,7	37,2	28,3	24	58,7	43,8	25,5	71,8	49,8	30,7	10,6	9,6	9,6
2002	24,5	21,7	11,5	19,8	16,7	15,7	51,6	45,2	12,4	34,4	27,2	20,7	33,8	24,7	26,8	56,5	40,7	28	71,6	44,2	38,3	12,5	11,1	10,7
2003	27,0	22,1	18,1	17,1	11,9	30,2	48,9	41,4	15,3	37,9	30,5	19,7	29,0	21,5	25,9	54,3	41,4	23,8	72,6	44,4	38,8	13,6	12,1	11,4
2004	24,4	22,4	8,3	26,5	23,3	12,1	49,4	43,2	12,6	49,6	40,2	19	32,9	24,3	26,3	59,3	42,1	29	79,2	47,4	40,1	16,0	14,0	12,3
2005	22,2	19,1	10,3	27,8	23,5	15,6	47,2	40,8	13,6	59,3	48,2	18,6	31,4	23,5	25	58,1	43,5	25,2	73,9	51,3	30,6	21,2	18,3	14,1
2006	18,3	16,1	12,0	28,7	24,4	15,1	46,1	39,7	14,1	60,3	49,7	17,7	32,0	24,0	25,2	56,1	44,3	21,1	75,5	54,8	27,4	23,2	19,8	14,6
2007	17,5	14,6	16,7	29,6	24,5	17,3	46,1	39,3	14,7	67,9	54,8	19,3	31,2	23,9	23,5	58,4	45,2	22,6	76,3	54,6	28,5	27,3	22,7	16,8
2008	17,8	15,9	11,0	32,5	26,1	19,8	45,9	39,3	14,3	69,5	56,5	18,7	32,6	24,5	25	58,2	46,1	20,8	76,0	53,4	29,8	30,2	24,8	17,9

**Kaynak:** TÜİK, 2010, "Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerinden hazırlanmıştır.

1) İşgücüne Katılma Oranı 2) İstihdam Oranı 3) İşsizlik Oranı

Ortaokul veya dengi meslek okullarında genel liselere göre işgücüne katılma oranı daha yüksek seyretmektedir. Sebebi genel liselerde eğitimin herhangi bir meslek kazandırmaya yönelik değil daha çok genel bir eğitim verilmesi amaçlanmaktadır. Eğitimlerini bitirdiklerinde herhangi bir meslek sahibi olmadıkları ve ülkemizde çıraklık eğitim diyebileceğimiz yaşı geçirmiş oldukları için işgücü piyasası dışına itilmektedirler. Diğer bir neden ise, liseyi bitirmiş gençlerde üniversite eğitimi alma eğilimi arttığı için daha fazla liseli genç üniversite sınavına hazırlanmakta ya da üniversite eğitimde olmaktadır. Genel lise ile meslek liseleri arasında ise, meslek liselerinde genel liselere kıyasla işgücüne katılma eğilimi daha yüksek seyretmektedir. Meslek liselerinde mesleki eğitim almış olan gençler daha yüksek oranda işgücüne dâhil olabilmektedir. Ve meslek liselerinden mezun olmuş gençler arasında üniversite eğitimi alma eğilimi düşüktür. Hem meslek liselerinden mezun olmuş gençlere uygulanan katsayı sistemi, hem de almış oldukları eğitim üniversite sınavında başarılı olmalarını engellemektedir.

1988 ve 2008 yılları kıyaslandığında ortaokul veya dengi meslek okullarından mezun olanlar dışında tüm eğitim kademelerinde işgücüne katılma oranı düşmüştür. Ancak farklı eğitim düzeyleri arasındaki en büyük düşüş okuma yazma bilmeyenler arasındadır. Tablo 33 soldan sağa yatay şekilde incelendiğinde eğitim kademesi yükseldikçe hem kadınlarda hem de erkeklerde işgücüne katılma oranlarının yükseldiği gözlenmektedir. 1988 yılında eğitim seviyelerine göre en yüksek işgücüne katılma oranı fakülte veya yüksekokullarda (% 85), ardından lise dengi meslek okullarında (% 66,2), daha sonra ilkokul mezunlarında (% 64,1), en son olarak (% 54,1) okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerde olmuştur. Genel lise mezunlarındaki işgücüne katılma oranı (% 51,8) ile okuma yazma bilen fakat hiçbir okul bitirmeyen bireylerin katılımlarından daha az olmuştur. Ortaokul mezunlarının katılımı ortaokul eğitiminin daha alt kademelerinden mezun olanlardan bile daha düşük seviyelerde kalmıştır. 1994 yılında ise, 1988 yılına göre daha düşük oranlarda da olsa benzer bir durum göstermiş en yüksek katılım fakülte/yüksekokul mezunlarında ardından lise dengi meslek okul mezunlarında daha sonra ilkokul mezunlarında olmuştur. Ortaokul mezunlarının katılımı okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerin ve ilkokul mezunlarının gerisinde kalmıştır. 2000 yılından itibaren ise, sıralama bozulmaya başlamıştır. Yine en yüksek katılım fakülte/ yüksekokul mezunlarında ardından lise dengi meslek okullarından mezun olanlarda daha sonra ilkokul mezunlarında sonrasında ise, genel liseler ardında da ortaokul veya dengi



meslek okulu mezunları takip etmiştir. 1994'teki sıralamada ilkokul mezunlarından hemen sonra en yüksek katılım okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerde idi. En son olarak 2008 yılında en yüksek katılım üniversite mezunlarında ardından ortaokul veya dengi meslek okullarının mezunlarında sonra lise dengi meslek okullarında ilkokul ve genel lise şeklinde bir sıralama gerçekleşmiştir.

Üniversite mezunlarının hemen ardından en yüksek katılımın meslek liselerinde olması şaşırtıcı bir durum değildir. Eğitimin üst kademelerine çıkıldıkça işgücü içinde yer alma eğilimi artmaktadır. Meslek liselerinden mezun olan birçok kişi de üniversite eğitime devam etmeden aldıkları mesleki eğitim ile işgücü piyasasına dâhil olmaktadır. Şaşırtıcı olan ardından en yüksek katılımın ilkokul mezunlarında olmasıdır. Genel lise mezunları, ortaokul ve ilkokul mezunlarına göre daha düşük oranlarda işgücüne katılmaktadır. Burada çiraklık eğitim yaşının geçirilmiş olması ve herhangi bir beceriye sahip olunmaması, ortaokullar için ise lise, lise mezunları için üniversite eğitimi alma düşüncesinde olunması işgücü piyasasının dışına çıkmalarında etkili olmaktadır. 2005 yılından itibaren ise, üniversite mezunlarının hemen ardından en yüksek katılımın ortaokul veya dengi meslek okullarında olması, lise dengi meslek okullarını tercih edenlerin sayılarında meydana gelen düşüş etkili olmuş olabilir.

Tablo 33'te dikkati çeken diğer bir husus, eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranlarında gözlemlenen artışlardır. En yüksek işsizlik oranı yüksekokul/fakülte mezunlarında görülmektedir. Ancak ortaokul veya dengi meslek okulları ve üstü eğitim aşamalarında yıllar içerisinde işsizlik oranı azalırken daha alt kademelerde işsizlik oranı artış göstermiştir.

İstihdam ile eğitim arasındaki pozitif ilişkinin genç işgücü üzerindeki etkisinin gözlenmesi oldukça zordur. Çünkü işsizlik en çok eğitimini yeni tamamlayan gençler arasında olmaktadır. Çalışmamızda incelediğimiz yaş aralığında (15–24) gençlerin önemli bir kısmı henüz iş aramaya başlamış oldukları için (üniversiteden mezun olma yaşı 22 olduğu kabul edilirse) eğitim ile istihdam arasındaki pozitif ilişki net bir şekilde gözlemlenememektedir.

1988–2008 yılları arasındaki yirmi yıllık süreçte ortaokul ve dengi meslek okullarının alt kademelerinden (okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen ve ilkokul) mezun olanların istihdam içerisindeki paylarında önemli bir azalma olmuştur. Okuma yazma bilmeyenlerde istihdam oranı 1988 yılında % 46,2 iken, 2008 yılında % 15,9'a, okuma yazma bilen fakat bir okul

bitirmeyenlerde % 47,7'den % 26,1'e ilköğretim mezunlarında % 56,2'den % 39,3'e gerilemiştir. İstihdam oranında en fazla düşüşün olduğu eğitim kademesi okuma yazma bilmeyenlerdir. Ortaokul ve dengi meslek okullarının istihdamı artarken genel lise mezunlarının istihdamı bir miktar azalmış, lise dengi meslek okullarından mezun olanlarda ise, zaman zaman düşüş ve yükselişler yaşanmakla birlikte şaşırtıcı şekilde 2008 yılında % 46,1 ile 1988 de sahip olduğu istihdam oranını sürdürmektedir. Yükseköğretim mezunlarında istihdam oranı % 44,3'ten % 52,3'e yükselmiştir. Eğitim seviyesiyle orantılı olarak istihdam oranlarında yaşanan değişimler ülkemizde göreceli olarak eğitim seviyesinin yükseldiğini ve işgücü piyasasının talebinin de bu yönde olduğu göstermektedir.

Tablo 33'ten elde edilen bulgular demografik fırsat penceresi hipotezini destekler niteliktedir. Okul mezunlarının istihdam içindeki paylarında özellikle eğitimin mesleğe tâbi olduğu okullardan ve eğitimin yüksek kademelerinden mezun olanların istihdamlarında yüksek oranlı artışlar olmuştur. Sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmesiyle birlikte çocukların daha uzun süre eğitim alma şansına sahip olmaları lise ve üniversite mezunlarının paylarını aşamalı olarak arttırmıştır (Ansal vd, 2000, s. 52). İlköğretimin sekiz yıla çıkması önemli bir adımdır. Ancak, ortaöğretimde gerekli yapılanmanın gerçekleştirilmemiş olması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Liseli gençlerin büyük çoğunluğu bir üniversiteyi kazanabilme umuduyla (lisede aldığı eğitimin yeterli olmaması) dersane, özel ders vb. yollara başvurarak sınavlara hazırlanmakta sınavı kazanamayınca hiçbir vasıfa sahip olmayarak işgücü piyasalarına dönmektedir. Bu durum liseli gençlerin işsizliğinin temel nedeni oluşturmaktadır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 60).

Ülkemizde her yıl iki milyonun üzerinde lise mezunu üniversite sınavına girmektedir. Girenler arasında % 70'i genel liselerden mezun olan herhangi bir mesleki becerisi olmayan gençlerdir. Şuan genç istihdamının başlıca sorunu eğitimden iş yaşamına geçile ilgilidir (Ercan, 2007, s. 27, 31). İşgücü piyasasına ilk kez giren deneyimsiz ve piyasa koşullarından habersiz kişilerin tecrübeli kişilere göre daha uzun süre iş aramaları ve kısa sürede çeşitli işlere girip-çıkılmaları normal karşılanabilecek bir durumdur. Ancak eğitilmiş kişilerin işsizlik sürelerinin uzaması ekonominin istihdam oluşturma potansiyelinin zayıf olduğunu gösterir. Özellikle son dönemde yaşanan ekonomik büyüme rağmen istihdamdaki artışın yetersiz kalması ekonominin yapısal bir dönüşüm içerisinde olduğunu, üretim yapılarında emek yoğun teknolojiler yerine sermaye yoğun teknolojilerin hakim olduğu ve yakın

geçmişte yaşanan ekonomik krizlerin yarattığı ekonomik ortam dolayısıyla işverenlerin emek talebini içerdan karşılama yoluna gittikleri sonucu çıkmaktadır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007, s. 60, 61).

### 3.6.5. Eğitim Seviyesine Göre Genç Kadınların İşgücü Durumu

Yıllar itibariyle kadınlarda işgücüne katılma oranları azalmaktadır. Bu azalışta kadınların uzun süre eğitim dışında tutulması, deneyimlerinin olmaması, ailevi nedenler, cinsiyetçi tutumlar vs. etkili olabilmektedir. Günümüzde kadınlarda işgücü durumunu iyileştirici temel politika olarak eğitim seviyelerinin yükseltilmesi görülmektedir. Tabi bu noktada öncelikli olan işgücü piyasası ile uyumlu nitelikli eğitimin sağlanabilmesidir.

Tablo 34; genç kadınların eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranları ve işsizlik oranlarına ilişkin veriler sunmaktadır. Genç kadınlarda ortaokul ve dengi meslek okul mezunları ve ilköğretim mezunları hariç tüm eğitim kademelerinde 1988 yılından bu yana işgücüne katılma oranları düşmüştür. En fazla düşüş okuma yazma bilmeyenler arasında olmuştur. İlkokul, ortaokul ve dengi meslek okul ve genel lise mezunlarında işgücüne katılma oranları daha düşük ve birbirine daha yakındır. Lise dengi meslek okullarında ve yüksekokul/fakülte mezunlarında işgücüne katılma oranları daha yüksektir. 2008 yılında en yüksek işgücüne katılma oranı yüksekokul/fakülte mezunları arasındadır. Mesleğe yönelik eğitim veren bir liseden mezun olan kadınlar ya da üniversite ya da fakülteden mezun olan kadınlar işsiz yahut istihdamda olarak işgücü piyasasına diğer eğitim kademelerine göre daha fazla dâhil olmaktadır.

İşgücüne katılma oranlarının daha yüksek olduğu eğitim kademelerinde işsizlik oranları daha fazladır. Bu durum işgücüne katılanların çoğunluğunun işsiz olduğunu ve iş aradığını göstermektedir. Düşük eğitim kademelerinde hem iş arayan daha az olmakta hem de iş arayanlarının çoğunluğu istihdam edilmektedir.

Ayrıca genç işsizler içinde lise ve yüksek öğretim mezunu kadınların oransal olarak yüksek oluşunun nedeni, kadınlara yönelik negatif ayrımcılık, mesleğe yöneltme ve insan gücü planlamasında yapılan yanlışlara bağlanabilir (Gündoğan, 2001, s. 115).

Düşük eğitim kademelerinde işgücüne dâhil olmanın azalmasında ümidi kırılmış işsizlerin etkisi yüksektir. Nitekim lise ve üniversite mezunlarının iş arayıp bulamadığı bir ortamda iş bulma ihtimalleri düşük olmaktadır.

**Tablo 34: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine Göre İşgücü Durumu (15–24 yaş grubu) (kadın)**

Okuma-yazma Bilmeyen %	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %		İlkokul %		Ortaokul veya dengi meslek okul %		Genel lise %		Lise dengi meslek okul %		Yüksekokul veya fakülte %		İlköğretim %			
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2		
1988	40,7	5,3	37,5	10,6	43,4	11,0	18,0	41,2	46,1	49,9	57,3	39,3	86,5	53,7	..	..
1989	39,1	7,1	43,0	15,3	45,7	10,0	19,2	29,2	42,5	50,5	61,7	36,1	80,2	36,6	..	..
1990	38,5	6,5	42,2	9,5	42,5	8,5	15,2	31,7	46,0	46,4	57,7	39,8	88,1	30,4	..	..
1991	43,6	3,9	41,9	3,9	43,1	6,4	17,5	24,1	38,4	44,8	58,5	31,9	86,5	30,1	..	..
1992	39,7	2,7	37,3	10,2	39,9	8,1	15,9	26,4	41,0	36,2	60,3	31,2	85,1	33,6	..	..
1993	28,9	3,7	24,2	13,5	34,1	9,2	11,7	27,5	36,8	41,6	59,4	32,3	79,9	32,7	..	..
1994	31,1	0,6	32,8	10,9	40,6	7,2	15,1	23,0	33,9	37,5	51,4	37,4	82,1	35,3	..	..
1995	29,5	5,2	33,5	6,1	39,2	7,0	13,5	17,9	34,2	33,1	53,2	35,0	76,3	26,4	..	..
1996	26,5	8,7	26,4	0	40,3	4,3	12,5	13,4	31,8	32,8	51,9	32,5	73,2	29,1	..	..
1997	21,7	2,6	21,9	7,8	35,7	5,0	12,6	21,0	33,5	36,3	57,5	39,3	74,9	29,7	..	..
1998	23,0	4,6	20,9	3,1	34,9	4,5	13,5	16,7	33,3	28,7	54,5	29,5	78,0	27,5	..	..
1999	24,6	3,3	25,2	8,3	37,8	6,2	14,9	18,7	33,8	29,0	50,1	31,7	74,6	30,3	..	..
2000	25,4	2,2	15,0	15,8	30,5	4,6	13,6	14,2	26,3	24,7	48,5	23,7	69,7	28,5	7,9	3,4
2001	23,1	3,4	24,6	6,7	32,2	6,5	14,2	23,1	26,0	28,0	45,7	29,4	70,0	30,8	6,8	12,6
2002	19,4	9,5	14,7	9,1	32,9	6,2	17,1	22,7	26,4	32,5	45,0	32,2	73,8	37,3	10,7	8,6
2003	22,1	18,4	12,5	29,7	29,8	9,2	19,3	19,0	22,5	28,2	40,0	30,1	72,3	37,6	11,8	7,7
2004	18,1	3,8	16,4	5,1	28,8	6,8	24,5	17,5	23,2	32,1	46,0	36,4	78,2	41,8	11,8	8,7
2005	17,2	6,4	16,6	7,2	26,5	8,9	29,1	16,5	23,5	31,9	42,7	32,1	72,8	32,2	13,0	10,4
2006	12,8	3,7	17,7	8,1	25,6	10,0	28,4	19,4	24,2	30,1	42,2	29,7	74,1	29,4	14,0	12,8
2007	13,0	8,6	17,3	9,1	22,0	9,4	30,3	23,2	24,8	28,5	44,6	28,5	75,2	30,3	15,9	14,1
2008	14,9	5,3	19,9	10,0	22,5	10,0	29,5	26,0	25,6	28,1	46,3	27,7	74,5	35,0	16,8	13,8

**Kaynak:** TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hazırlanmıştır.

1) İşgücüne Katılma Oranı

2) İşsizlik Oranı

### 3.6.6. İşteki Statüye Göre Genç Kadınların İstihdamı

Kırsal alanda 1980’li yıllarda % 90’lara ulaşan ücretsiz aile işçiliği, günümüzde % 70’lere inmiştir. Ancak halen ücretsiz aile işçiliği kırsal alanda oldukça yüksek bir oranı temsil etmektedir. Bu durum aynı zamanda kırsal alanlara gençlerin istihdam edilebileceği tarım dışında alternatif kollarda yetersiz olduğunu ve genç kadınların görünüşte istihdam edildiğini çoğunun aslında işsiz olduğunu göstermektedir. Kentsel alanda ise, istihdamın dağılımında ağırlıklı statü ücretli veya maaşlı çalışmadır.

Ücretli veya maaşlı çalışma sanayi ve hizmet toplumu olmanın temel göstergesi olduğu için bir ülkede bu statüde çalışanların sayısının yüksek olması arzulanır. Ülkemizde ücretli veya maaşlı çalışanların sayısında 1988’den bu yana artış olmakla birlikte düşük seviyelerde olduğu söylenebilir. 1988 % 5 olan bu oran 2008’de % 21’e ulaşmıştır. Yevmiyeli olarak geçici işlerde çalışma oranı % 5–6 civarında seyretmektedir.

Gençlere yönelik uygulanan politikalardan biri, onların iş kurmalarını eğitim ya da bir takım mali teşviklerle desteklemektir. Ancak özellikle genç kadınlarda kendi hesabına ya da işveren olarak çalışma oranı oldukça düşüktür. Genç kadın ve erkek işgücü arasında kendi hesabına çalışma esas olarak erkeklerde görülmektedir. Kendi hesabına çalışan kadın sayısı erkeklerde görülen sayının yaklaşık üçte biri kadardır. Kriz dönemlerinde kendi hesabına çalışanların miktarında önemli azalışlar yaşanmaktadır.

Türkiye’de 15–24 yaş grubundaki gençler arasında 2008 yılında kendi hesabına çalışanlar, istihdam edilen genç işgücünün % 4,33’ünü oluşturmaktadır.

Kentte genç kadınlarda ücretli veya maaşlı statüsünde çalışma arzu edilen seviyeye yaklaştığı söylenebilir. 2008 yılında % 87’ye 2009 yılında % 91’e ulaşmıştır. 2009 yılındaki artışta yevmiyeli statüsünde çalışanların miktarı göz ardı edilmemelidir. Kentte zaten yüksek olmayan ücretsiz aile işçiliği daha da düşmüştür. Kentte de kendi hesabına ve işveren statüsünde çalışma oranı düşük seviyelerdedir.

**Tablo 35: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Yerleşim Birimine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15–24 yaş grubu) (kadın)**

Yıllar	Kır					Kent				
	Ücretli veya maaşlı Oran %	Yevmiyeli (mevsimlik, arazi,geçici) Oran %	İşveren Oran %	Kendi hesabına Oran %	Ücretsiz aile işçisi Oran %	Ücretli veya maaşlı Oran %	Yevmiyeli (mevsimlik, arazi,geçici) Oran %	İşveren Oran %	Kendi hesabına Oran %	Ücretsiz aile işçisi Oran %
1988	5	5	0	1	89	72	8	1	5	14
1989	4	3	0	3	90	73	7	0	4	15
1990	5	4	0	2	89	76	7	1	5	12
1991	4	2	0	3	91	78	4	1	6	11
1992	4	3	0	4	89	75	7	1	5	11
1993	5	4	0	2	89	79	8	0	4	8
1994	5	4	0	3	88	70	10	0	5	15
1995	4	5	0	3	88	76	8	1	5	10
1996	4	5	0	2	89	78	7	0	2	13
1997	6	6	0	2	86	82	7	1	3	7
1998	7	4	0	3	86	85	5	1	2	6
1999	6	6	0	2	85	82	5	1	3	9
2000	14	3	0	4	79	82	8	0	3	8
2001	10	3	0	3	83	80	7	0	3	9
2002	12	6	0	2	79	83	7	0	2	8
2003	12	5	0	2	81	84	7	0	1	7
2004	13	6	0	2	79	82	7	0	2	9
2005	19	6	0	4	71	86	6	0	2	6
2006	20	6	0	3	71	87	5	0	2	6
2007	19	6	0	3	71	88	6	0	1	4
2008	21	6	0	2	70	87	6	0	2	4
2009	28	0	0	3	69	91	0	0	3	6

Kaynak: TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hesaplanmıştır.

### 3.6.7. Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre Genç Kadınların İstihdamı

Türkiye’de sektörlerin istihdamdan aldıkları paylardaki değişimler işgücünün eğitim seviyesine ve statüsüne etki etmiştir. Tarım sektörünün payının azalması ve yerini sanayi ve hizmet sektörlerine bırakması ile ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışanların payları azalmış ücretli ve maaşlı olarak çalışanların payları ise artmıştır. Eğitim cephesinden olaya baktığımız tarım sektörü ağırlıkla düşük eğitim seviyelerindeki bireyleri istihdam etmektedir. Sanayi ve hizmet sektörlerinin ağırlık kazanması nitelikli işgücü ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç zamanla eğitim seviyesine etki etmiştir.

**Tablo 36: Çalışma Çağındaki Sivil Nüfusun Eğitim Seviyesine ve İşteki Statüye Göre İşgücü Durumu (15–24 grubu) (kadın) (2009)**

Eğitim Seviyesi	Ücretli veya maaşlı Oran %	İşveren Oran %	Kendi hesabına Oran %	Ücretsiz aile işçisi Oran %
Okuma-yazma bilmeyen	40	0	5	53
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	53	0	3	43
İlkokul	37	0	10	52
Ortaokul veya dengi meslek okul	71	0	0	29
Genel lise	84	0	3	13
Lise dengi meslek okul	90	0	1	8
Yüksekokul veya fakülte	96	0	1	3
İlköğretim	52	0	2	46

**Kaynak:** TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hesaplanmıştır.

\*2009 yılından itibaren, yevmiyeliler de "ücretli veya maaşlı" başlığı içerisinde değerlendirilmektedir.

Okuma yazma bilmeyen gençlerin % 53’ü ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. Ardından % 40 ile ücretli ve maaşlı çalışma takip etmektedir. 2009 yılından itibaren yevmiyeli çalışanların ücretli veya maaşlı çalışanlara eklenmesi oranı arttırmıştır. Okuma yazma bilmeyenlerde kendi hesabına çalışma oranı ise, sadece % 5’tir. Okuma yazma öğrenmiş olma gençlerin ücretli işlerde çalışma oranını arttırmıştır. Okuma yazma bilenlerinde istihdam edildikleri ikinci statü yine ücretsiz aile işçiliği olmaktadır. Ortaokul veya dengi meslek okulu mezunlarında ücretli çalışma oranı hayli artarken ücretsiz aile işçiliği düşmektedir. Ücretli veya maaşlı çalışma genel lise mezunlarında % 84, lise dengi meslek okullarında % 90 üniversite mezunlarında ise % 94 ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Kendi hesabına çalışma oranı düşük seviyelerde olurken, işveren sayısı yüzdeye giremeyecek kadar azdır.

### 3.6.8. Sektörlere Göre Genç İşgücünün İstihdamı

Gençlerin iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı Türkiye'nin genel dağılımından farklı bir seyir izlememiştir. Kırsal alanda yine ağırlıklı sektör tarım olmuştur. Ancak kentsel alanda, hizmetler sektörünün yanında sanayi sektörünün de payının % 30'lar civarında seyretmesi Türkiye'de yetişkin istihdamının dağılımını ile farklılık arz etmektedir.

Kırda 15–24 yaş grubundaki gençler çoğunlukla tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık alanlarında istihdam edilirken, bunu hizmetler, ardından sanayi ve inşaat sektörü takip etmektedir.

Kırda kadın istihdamında sanayi belli bir olgunluğa erişmeden hizmetler sektörü istihdamı artmaya başlamıştır. Ancak hem sanayi hem de hizmetler sektörü istihdamı tarım sektörünün çok gerisinde kalmıştır.

Kentte ise, en baştan beri ağırlıkta olan sektör hizmet sektörüdür. Ağırlığı zamanla daha da artmıştır. Hizmet sektörünün 1988 yılında istihdamdan aldığı pay % 42 iken, 2009 yılında % 65'e ulaşmıştır. İstihdamdan en büyük ikinci payı sanayi sektörü almış ve zamanla azalan bir seyir izlemiştir. İstihdamdan düşük bir pay alan tarım sektörü ağırlığını yitirmiştir. Kentte kadın istihdamında en düşük pay inşaat sektörüne aittir. Son sekiz yıldır istihdamdan aldığı pay sadece % 1'dir.

Gençlerin Türkiye geneli istihdam verilerini incelediğimizde şu bulgulara ulaşılmıştır. 1988–2002 yılları arasında iktisadi faaliyet kollarına göre istihdamın dağılımında öncü sektör tarım olmuştur. Sektörlerin barındırdıkları alt dallar itibariyle en çok istihdam, sanayi sektöründe, imalat sanayinde olurken, hizmetler sektöründe, toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller istihdamın en yüksek olduğu alanlar olmuştur.

Sanayi sektöründeki istihdam artışı daha çok alt sektöründeki imalat sanayiden kaynaklanmaktadır. İmalat sanayinin 1988 yılı ile 2009 yılı arasında istihdam miktarı açısından fark yok denecek kadar azdır. 2008 yılında yaşanan küresel mali kriz aradaki farkın azalmasında temel etkeni oluşturmaktadır. Çünkü 2008 yılından 2009 yılına imalat sanayi istihdamında 167 bin kişilik bir azalma olmuştur. Genel olarak 1980'li yıllar kapsam dışı bırakıldığında imalat sanayinde genç istihdamı 900 bin ile 1 milyon kişi arasında bir değişim gösterdiği gözlenmektedir. 1991 yılından bu yana (2009 yılı hariç) yüksek iniş ve çıkışlar yaşanmamıştır.



**Tablo 37: Yerleşim Birimine ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (14–25 yaş grubu)**

Yıllar	Kır				Kent				Genel (Genç)			
	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %
1988	93	3	0	3	15	42	1	42	54	17	5	23
1989	92	5	0	3	12	43	2	44	53	18	5	24
1990	92	5	0	3	13	43	1	43	52	19	4	25
1991	93	4	0	3	8	43	1	48	55	18	5	23
1992	89	7	0	4	9	40	1	50	51	19	5	26
1993	91	6	0	3	5	45	1	49	50	19	5	26
1994	91	5	0	4	13	39	2	46	51	19	5	26
1995	93	4	0	3	8	38	2	52	50	19	5	26
1996	93	4	0	3	11	42	2	45	50	20	5	26
1997	91	5	0	4	7	41	2	50	46	22	5	27
1998	91	5	0	4	6	39	1	54	44	22	5	29
1999	89	6	0	5	6	37	2	55	45	19	5	31
2000	82	11	0	7	6	35	2	58	38	22	5	35
2001	88	8	0	5	8	35	1	56	41	21	4	34
2002	84	9	0	6	7	39	1	54	37	24	3	36
2003	83	8	0	9	6	41	1	52	34	25	3	38
2004	82	9	0	9	9	38	1	52	36	24	4	37
2005	74	11	0	14	7	36	1	56	28	26	4	42
2006	73	10	0	16	6	34	1	59	24	27	5	44
2007	77	9	0	14	5	34	1	60	20	28	5	47
2008	76	10	0	15	6	32	1	61	21	27	6	46
2009	77	9	0	14	6	29	1	65	22	24	5	49

Kaynak: TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hesaplanmıştır.

Uzun yıllardır daralma gösteren ve özellikle son yıllarda bu daralmanın hızlandığı tarım sektörünün istihdamında kriz dönemlerinde artış gözlenmektedir. Yeniden büyümeye geçildiği dönemlerde ise, tarım sektöründe istihdam azalırken, tarım dışı istihdam artmaya başlamıştır. Bu durumun nedeni, kriz dönemlerinde kentlerde yaşayan nüfusun kriz dönemlerinde işsiz kalan bir bölümünün memleketlerine dönüp tarımsal faaliyetlerle devam etmiş olabileceği varsayımıyla açıklanabilir. Kısaca sorun, işgücü piyasasının kriz dönemlerinde istihdamını, işsizliği azaltacak ve tarım sektöründen ayrılanlara yeterli sayıda iş yaratacak kadar arttıramamasıdır (Arslan, 1999, s. 34). Nitekim 1994, 1999, 2001, 2004 ve 2008 krizlerinde 1997 krizi hariç, tarım sektörünün istihdamında artış görülmüştür. 1994'te 276 bin, 1999'da 45 bin, 2001'de 62 bin, 2004'te 93 bin ve 2008 krizinde 12 bin kişi tarım sektöründe istihdam edilmeye başlamıştır. Tarım sektörü istihdamında krizin hemen sonrasındaki yıllarda ise, 1995'te 117 bin, 2000'de 500 bin, 2002'de 300 bin ve 2005 yılında 327 bin kişilik azalma olmuştur.

Kriz dönemlerinde en çok imalat sanayinin etkilendiği yanı sıra 2008 küresel finansal ekonomik krizi ile de doğrulanmıştır. Kapitalist dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak kabul edilen 2008 krizi sonrası imalat sanayinde son yirmi yıllık süreçte en fazla istihdam azalışı ortaya çıkmıştır. Genel istihdamda olduğu gibi genç işgücünde de en çok istihdam azalışı imalat sanayinde gerçekleşmiş olup 164 bin genç imalat sanayini terk etmiştir.

1988–2006 arasındaki dönemde toplam istihdam miktarı % 25,8 artarken, tarım istihdamı % 26,2 azalmıştır. Aynı süreçte tarım sektöründe istihdam edilen kadınların sayısı % 29,9 azalmıştır (TÜİK, 2007, s. 34).

### **3.6.9. Eğitim Seviyesine Göre Gençlerin İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdamı**

Gençlerde de eğitim istihdamının dağılımını etkilemiş eğitim seviyesi yükseldikçe istihdamın tarımdaki payı azalmış hizmetler ve sanayi sektörünün payı artmıştır. Eğitimin inşaat sektörü istihdamı üzerindeki etkisi belirgin değildir.

**Tablo 38: Eğitim Seviyesine ve İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdamın Dağılımı (15–24 yaş grubu) (2009)**

Eğitim Seviyesi	Tarım İstihdam Oranı %	Sanayi İstihdam Oranı %	İnşaat İstihdam Oranı %	Hizmetler İstihdam Oranı %
Okuma-yazma bilmeyen	57	19	4	20
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	38	30	6	26
İlkokul	32	33	4	31
Ortaokul veya dengi meslek okul	12	27	10	50
Genel lise	12	17	4	67
Lise dengi meslek okul	9	25	5	61
Yüksekokul veya fakülte	4	15	3	78
İlköğretim	29	25	6	41

Kaynak: TÜİK, 2010, “Hane Halkı İşgücü Anketi” verilerinden hesaplanmıştır.

Okuma yazma bilmeyen gençler % 57 ile en çok tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Sanayi ve hizmet sektörlerindeki istihdamları ise neredeyse aynıdır. Okuma yazma öğrenme tarım istihdamını azaltırken, sanayi ve hizmet sektörü istihdamını arttırmıştır. İlkokul mezunu gençlerde tarım, sanayi ve hizmet sektörü istihdamları neredeyse eşitlenmiştir. Ortaokul ve dengi bir okuldan mezun olma hizmetler istihdamında sıçramaya neden olmuştur. İlkokul mezunlarında hizmet sektörü istihdamı % 31 iken, ortaokul ve dengi meslek okulu mezununda % 50’ye ulaşmaktadır. İlköğretim mezunlarının hizmet sektörü istihdamı % 41 ile ilköğretim ve ortaokul mezunları arasında bir geçiş niteliği taşımaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe hizmet sektöründe istihdam oranı artmaktadır. Lise dengi meslek okulları mezunlarında hizmet sektörü istihdamı düşerken sanayi sektörü istihdamı artmaktadır. Üniversite mezunlarında hizmet sektöründe istihdam en yüksek orana (% 78) çıkmaktadır.

### 3.6.10. Genç İşsizliği ile Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri

Aristo, 2300 yıl önce gençlerin özelliklerin şöyle tasvir etmiştir. “Gençlerin istekleri pek çoktur ve bunların hemen eyleme dönüştürmek isterler. Tutkulu, huysuz ve öfkelidirler. Tutkularının kölesi olurlar. İsteklerinin önüne dikilen en küçük engelle bile katlanamazlar. Onura ve başarıya paradan çok değer verirler. Çünkü paraya gereksinimleri olmamıştır. Eli açık ve iyilikseverdirler. Çünkü kötülükleri tanımamışlardır. Çabuk güvenir, çabuk bağlanırlar. Çünkü aldatılmamışlardır. Yüksek amaçları ve idealleri vardır. Çünkü daha yaşamın sillesini yememişler, koşulların sınırlayıcı etkisini öğrenmemişler” (Gündoğan, 2001, s. 6). Gençlerin

taşıdıkları bu nitelikler onların durumlarının özel olarak değerlendirilip çözüm üretilmesini gerekli kılmaktadır.

2009 yılı nisan ayında G20 ülkelerinin çalışma bakanlarının katılımıyla düzenlenen bir toplantıda genç nüfusun istihdamını arttırmak için birkaç öneri getirilmiştir. İlk olarak genç nüfusun desteklenme faaliyetlerinin genç işgücünün işgücü piyasası ile irtibatını kesmeyecek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. OECD ülkelerinin çoğunda genç nüfusun iş arama çabalarını sürdürmesini sağlamak için belli bir süre çalışmamış olanlara işsizlik sigortası yardımı sağlanmamaktadır. İşsizlere iş arama çabalarını sürdürmeleri için gerekli gelir desteği sağlanırken, karşılığında iş arama çabalarını sürdürmeleri işe yerleştirme ve iş eğitimi programlarına katılmaları istenmelidir. Diğer bir öneride ise iş eğitimi programlarının, becerisiz işgücü üzerinde oluşturabileceği olumlu etkileri vurguluyor. Bu bağlamda hükümetlere önce becerilerin kazandırılmasını ardından iş bulunmasını tavsiye ediliyor. Son olarak ise, çıraklık eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi öneriliyor. Çıraklık eğitim programları, hem iş eğitimi ve istihdam arasında geçiş sağlarken, hem de eğitim hizmetleri sayesinde işveren maliyetlerini düşüreceği ifade ediliyor. Ancak henüz çıraklık dönemindeyken çırağın işten çıkarılması gerekirse o zamana kadar çırağa yapılan masrafların hükümetler tarafından desteklenmesi tavsiye edilmektedir. Yine çıraklık eğitimini tamamlayan bireylerin eğitimlerini aldıkları kurumlarda istihdam edilmelerinin sağlanması böylece çıraklık eğitim ve istihdam arasındaki bağın kuvvetlendirilmiş olacağı tavsiyeler arasında bulunmaktadır (Ercan, 2010, 1-3).

İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR) tarafından gerçekleştirilen meslek edindirme kurslarının etkinliğine yönelik yapılan bir araştırma sonucunda programa katılan kursiyerlerin %75'inin 25 yaşın altında olduğu ve yaş ortalamasının 23 olduğu tespit edilmiştir. Programa katılanlar eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun orta düzeyde bir eğitime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Programa katılanların ülke genelinde cinsiyet dağılımı ortak bir eğilim gösterirken şehirden şehre önemli farklılıklar olmaktadır. Örneğin Adana ilinde programa katılanların tamamını kadınlar oluştururken, İzmir ilinde programa katılanların büyük bir kısmı erkektir. Bu durum İŞKUR'un hedef kitle olarak işgücü piyasasına yeni giren eğitim düzeyi düşük ve herhangi bir deneyime sahip olmayan genç ve kadın işgücünü seçtiğini göstermektedir. Programın önemli sonuçlarından olan kurs sonrası istihdam edilme oranı % 78 olarak gerçekleşmiştir (Varçın, 2004, s. 140, 146). Araştırma

sonucu programın kadın ve gençlerin istihdamına katkı sağladığı sonucuna varılmaktadır. İŞKUR'un meslek edindirme programlarının sayılarının ve çeşitlerinin artırılması genç ve kadın istihdamına katkı sağlayacağı açıktır.

Eğitim sistemimiz, örgün, çıraklık, yaygın, teknik ve mesleki eğitim olarak gençleri bugünden yarına, sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan çağdaş bir anlayışla toplum hayatına hazırlayacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır (TÜRK-İŞ, 1999, s. 379). Ancak bu suretle eğitim gençlerin istihdamına katkı sağlayabilir.

Lise ve üniversite mezunu gençlerin ilk işlerini bulmalarında destekleyici politikaların uygulanması işsizliği düşürmede etkin bir yöntem olabilir. Örneğin, istihdam vergi yükünü hafifletilmesini amaçlayan düzenlemeler ilk kez iş arayan yüksekokul ve üniversite mezunları için uygulanabilir (TÜSİAD, 2004, s. 2008, 2009).

Genç istihdamını arttırmaya yönelik önlemlerin genişletilmesi ve bu konuda işverenlerin sigorta prim indirimi, vergi indirimi gibi somut tedbirlerle cesaretlendirilmesi gerekmektedir (Özay ve Kılıç, 2009, s. 42).

## SONUÇ VE ÖNERİLER

15 yaş ve üzerinde çalışmasına bir engeli bulunmayan kişilerin çalışma isteklerini bildirdikleri ve iş aradıkları halde iş bulamadıkları duruma işsizlik denilmektedir. Çalışma/bir iş sahibi olma isteği altında ekonomik ve sosyal nedenler yer almaktadır. Ekonomik açıdan çalışma; yaşamak için gerekli olan barınma, yeme-içme, sağlık, giyim vb. zorunlu ve alınan ücretle orantılı olarak lüks ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan gelir getirici bir faaliyettir. Sosyal açıdan çalışma ise, bir kimlik ve saygınlık kazanma, iş yaşamının getirdiği sosyal çevreye sahip olma ve ailenin beklentilerini karşılayabilme imkânı sunmaktadır.

İşsizliğin etkileri ülkeden ülkeye farklılık arz edebileceği gibi cinsiyete, yaşa, bireyin ekonomik koşullarına, yaşanılan çevreye, alınan eğitime göre değişebilmektedir.

Türkiye’de işsizlik ekonominin en önemli problemlerinden biridir. Türkiye’de işsizliğin ana nedenlerinden biri nüfus yoğunluğu ve artış hızıdır. 2010 yılı ADNKS verilerine göre Türkiye’nin nüfusu 73 milyon 722 bin kişidir. Nüfus artış hızı binde 16’dır. BM orta varyantına göre, Türkiye’nin 2050 yılı nüfusunun 100 milyonun üzerinde olacağı ve bu tarihten itibaren istikrara kavuşacağı tahmin edilmektedir. Nüfusun % 71 çalışma çağındadır. Nüfus, bu özellikleri ile halen artmakta olan genç ve aktif bir yapıya sahiptir. Mevcut aktif nüfusun istihdamı önemli bir sorun oluştururken her yıl yenilerinin eklenmesi sorunu daha da derinleştirmektedir.

Türkiye’de işsizliği tetikleyen diğer bir sebep ağırlıkla iç göçün yarattığı hızlı kentleşmedir. 1970 yılında kent nüfusun oranı % 28,7 iken, kır nüfus oranı % 71,3’dü. 2006 yılına gelindiğinde 36 yılda kent nüfusu % 62,7’ye yükselirken, kır nüfus oranı % 37,3’e düşmüştür. Kentleşme hızı ise, % 2,3’tür. 1990 yılından itibaren kent nüfusu kır nüfusu aşmıştır. Kentleşmenin beraberinde getirdiği altyapı, eğitim, sağlık vb. harcamalar istihdam yaratmaya yönelik yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte kırsal alanda tarım sektöründe çalışan bireyler kentte göçle kent işsizlik oranını arttırmaktadırlar.

İşgücünün eğitim seviyesi ise iki açıdan istihdamı olumsuz yönde etkilemektedir. Birincisi, hem istihdamda olanların hem de işsizlerin eğitim seviyesi düşüktür. Bu durum işlerin ve çalışanların niteliksiz olmasına neden olmaktadır. İkincisi ise, eğitim sistemi işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikteki elemanı yetiştirememektedir. İşgücü arz ve talebi arasında dengesizlik meydana gelmektedir. 2009 yılında ilkökul mezunlarının istihdam oranı % 43,2’dir. Eğitim seviyesi

yükseldikçe istihdam oranlarının artması beklenir. Ancak genel liselerde bu eğilim genellikle aksini göstermektedir. Diğer eğitim kademlerinde ise, beklenenin altında bir istihdam artışı gözlenmektedir. İşsizlik oranları incelendiğinde ise, eğitim seviyesi yükseldikçe işsizliğin arttığı en yüksek işsizliğin % 35 ile üniversite mezunları arasında olduğu gözlenmektedir.

Türkiye’de işgücü piyasası sağlıklı veri akışının sağlanamadığı, iş aramada halen eş-dost aracılığıyla geleneksel yöntemlerin kullanıldığı, kurumsallaşma düzeyinin düşük, işveren üzerindeki vergi yükü yüksek, esnek çalışma biçimlerinin yeni ve yetersiz olduğu parçalı bir yapıya sahiptir. Türk işgücü piyasası mevcut koşulları ile sağlıklı bir istihdam alanı oluşturmaktan uzaktır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de işsizlikten en çok gençler ve kadınlar mağdur olmaktadır. 2009 yılında çalışma çağındaki kadın nüfus 26 milyon 317 bin kişi, erkek nüfus ise 25 milyon 369 bin kişidir. Erkek işgücü 17 milyon 819 bin kişi iken, kadın işgücü sadece 6 milyon 851 bin kişidir. Kadınlarda işgücüne katılma oranı % 26 iken, erkeklerde bu oran % 70,5’tir. OECD ülkelerinde kadın işgücüne katılma oranı % 61,3, erkek işgücüne katılma oranı % 80,2’dir. Erkek işgücüne ait veriler OECD ortalamasına daha yakın olurken kadın verileri oldukça uzaktır. Veriler kadınlarda çalışma eğiliminin düşük olduğunu ve çoğunlukla işgücü dışında kalmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Türkiye’de kadınların durumu OECD ülkelerindeki hemcinslerinin durumundan daha kötüdür. Türkiye’de kadın işsizlik oranı % 14,3, erkek işsizlik oranı % 13,9’dur. Türkiye, OECD ülkeleri arasında yüksek işsizlik oranları ile kadınlar birinci erkekler ikinci sırada yer almaktadır.

Kadınlarda işgücüne katılma oranının düşük olmasında özellikle eğitim seviyelerinin düşük olması ve işgücü piyasasının kadın istihdamına yönelik bir yapılandırmaya sahip olmaması etkili olmaktadır. Kadınlarda hem kendilerinin ve hemcinslerinin hem de erkeklerin kendilerine atfettikleri annelik ve ev işleri görevlerinin yanında çalışma ek bir iş olarak görülmektedir. Kentte 9 milyon 21 bin kadın kırdaki 3 milyon 80 bin kadın ev işleri ile meşgul olduklarını belirterek işgücü piyasasının dışında kalmayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Kadınlar çalışmaya başlamaları durumlarında bile bu işleri yerine getirmeye devam etmekte böylece hem evde hem de işte çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Kreşlerin, çocuk bakımevlerinin... yetersiz oluşuna düşük ücretlerde eklenince işgücünden ayrılan kadın sayısı artmaktadır.

Ataerkil toplum yapısı ve kadınlara yönelik önyargılar, eğitim ve mesleki eğitim eşitsizliği, ücret adaletsizliği ve ev işlerinde sorumluluğun paylaşımı ve çocuk bakımının neden olduğu ailevi problemler kadın işsizliğinin temel nedenlerini oluşturmaktadır. Kadınların uzun yıllar eğitim imkânlarının sınırlanması kadınlarda eğitim seviyesinin düşük olmasına neden olurken aynı zamanda işgücü piyasasında erkeklerle rekabet etmelerini zorlaştırmaktadır. Kadınlar uzun yıllar kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmiş kentsel alanda ise, özellikle hizmet sektöründe düşük vasıflı işlerde kötü şartlarda düşük ücretlerle çalışmak zorunda bırakılmışlardır.

Dünyada 15–24 yaşları arasında 1,1 milyar genç bulunmaktadır. Çalışma çağındaki dünya nüfusunun % 25'ini gençler oluşturmaktadır. Türkiye'de genç nüfus yoğunluğu açısından dünyada sayılı ülkelerden biridir. Genç nüfusun yoğunluğu ve artmaya devam etmesi Türkiye'de gençlerin istihdam problemlerini ağırlaştırmaktadır. Çalışma çağındaki genç nüfus 11 milyon 513 bin kişi, 5 milyon 890 bini kadın, 5 milyon 623 bini erkek'tir. Kadın işgücü 1 milyon 517 bin kişi iken, erkek işgücü 2 milyon 937 bin kişidir. Gençlerde işsizlik oranı % 25,3'tür. İşgücüne katılma oranı ise, % 38,7'dir. İşgücüne katılma oranı düşük olmasına rağmen gençlerde işsizlik oranı oldukça yüksektir. OECD ortalamasına göre genç işsizliği % 16,4'tür. Türkiye genç işsizliğinde bu oranın hayli üzerindedir. Türkiye'de genç işsizlik oranının yüksek olmasında; genç nüfus oranının yüksek olması, deneyimlerinin olmaması, eğitimlerini yeni tamamlamış olmaları, aldıkları eğitimin işgücü piyasası ile uyum sağlamaması ve mesleki bir beceri kazandırmaması etkili olmaktadır.

Bunlara ek olarak teknolojik gelişme ve küreselleşmenin işgücü piyasasında meydana getirdiği değişim işlerin niteliğini arttırmıştır. Artık kas gücü gerektiren işlerin yerini fiziksel ve beşeri sermayenin birleşimi olan ağırlıklı beyin gücü ve belli bir düzeyde eğitim gerektiren işler almıştır. Piyasada meydana gelen bu değişim kadın ve genç işgücünün istihdamını daha da zorlaştırmaktadır.

İşsizlikle ilgili son duruma ait istatistikler Türkiye'de işgücü piyasasının işlerlik kazandırmaya yönelik politikalara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

OECD'nin 1996 yılındaki Türkiye raporunda, Türkiye'nin yapması gereken emek piyasasının güçlü yanlarını muhafaza ederken, işgücünün niteliklerini arttırmak, nüfusun yaşam standartlarında sürdürülebilir bir artış sağlamak ve istihdamda kamunun payının azaltılmasını sağlamak uygulanması gereken politikalar olarak belirtilmiştir.



İşsizlikle mücadele ekonomik büyüme ve teknolojik gelişmenin dikkate alındığı makro boyutu ve yaş, cinsiyet, eğitim vb. spesifik unsurların dikkate alındığı mikro boyutu ile birlikte değerlendirilmelidir.

Genel olarak işgücü piyasası politikalarını aktif politikalar ve pasif politikalar olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. Pasif işgücü piyasası politikaları, işsizliğin neden olduğu sosyal sorunları onarmaya ve işsizlere en azından asgari düzeyde ekonomik bir güvence sağlamaya yönelik politikalar içermektedir. Pasif politikaların istihdam yaratmaktan ziyade işsizliğin oluşturduğu maddi olumsuzlukları azaltmaya yönelik gelir desteği sağlamayı hedefler. Bu bağlamda, işsizlik sigortası ödeneği ve işsizlik yardımı, kıdem ve ihbar tazminatı pasif işgücü piyasası politikaları uygulamalarının örneklerini oluşturmaktadır. Aktif istihdam politikaları ise, temel olarak işsizlerin iş bulmalarını kolaylaştırma, yeni istihdam alanları oluşturma ve emek piyasasına girişi kolaylaştırma gibi işsizliği önlemeye yönelik politikalar içerir. Aktif istihdam politikaları doğrudan istihdam yaratmaya yönelik politikaları hedefler. Son zamanlarda aktif işgücü politikaları izlenmesi gereği üzerinde durulmaktadır.

Eğitim kurumları ile kamu ve özel kuruluşlar arasında doğru ve süratli bilgi alışverişi sağlanabilmesi için İŞKUR'a kayıt zorunluluğu gerilmelidir.

Eğitim sistemimiz beceri ve meslek kazandırmaya yönelik olmaktan öte daha çok genel eğitim vermeye yöneliktir. Öncelikle eğitim sistemimizin günümüz piyasa koşullarına uygun olarak mesleğe yöneltme ve mesleki eğitim verme esasında yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Mevcut durumda belirli bir mesleğe yahut niteliğe sahip olduğunu belirterek iş arayan ile o mesleğe sahip elemanı isteyen işveren arasında mesleğin standartları belli olmadığı için eşleşme sağlanamamaktadır. Bu durum meslek standartları ve sertifikasyonu sisteminin kurulmasını zorunlu hale getirmektedir (Lordoğlu, 1999, s. 315).

İŞKUR, gelişmiş ülkelerdeki örneklerden de faydalanarak, mesleğe yöneltme, işe yerleştirme, işgücü piyasasındaki gelişmeleri yakından izleme, iş ve meslek danışmanlığı, meslek eğitimi, mesleki rehabilitasyon hizmetleri ve genç girişimcilere destek sağlama gibi aktif işgücü piyasası politikalarını yürütebilecek tarza projeler hazırlanmalı ve uygulamaya geçirmelidir.

Özellikle kadın işgücünün ve istihdamının artmasına katkıda bulunabilecek part-time çalışma, çağrı üzerine çalışma, aynı işi/işyerini paylaşma, mevsimlik çalışma vb. kısmi zamanlı çalışmaya imkan tanıyan esnek çalışma türleri geliştirilmeli ve yasal bir düzenlemeye kavuşturulmalıdır. Böylece kadınların işgücüne katılımları

arttırılabilecektir. Ancak bu tür çalışma biçimlerinin kayıt dışı istihdamı özendirmediği ve güvencesiz ortamlarda düşük ücretlerle çalışmayı arttırdığı gerçeği dikkate alınmalıdır.

Kendi işini kurmak isteyenlere çeşitli finansman, eğitim, işyeri desteği vb. hizmetler sağlanmalı, bu desteği verecek kurumlar arasında bir birim tarafından koordinasyon sağlanmalıdır.

Özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin projeleri özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gibi sosyo-ekonomik açıdan daha az gelişmiş bölgelere kaydırılmalıdır. Böylece bu bölgelerde yerel iş olanaklarının yaratılması ve nüfusun üretkenliğinin artırılması bireylerin bölgelerinde istihdam edilmesine katkı sağlayacak Ege ve Marmara bölgelerine olan göç azaltılarak bu bölgelerin istihdam sorununun derinleşmesi engellenebilir.

Yerel sanatlar ve kaynakların yurt ekonomisi ve yerel istihdam için taşıdığı önem dikkate alınarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için Belediye ve ilgili bakanlıklar ve üniversite birimleri bünyesinde program ve yatırım projeler üretilmelidir. Böylece kırsal alanda özellikle kadın ve gençlerin tarım dışında işgücü alanı açılırken kente göç engellenebilir.

Ücretli veya maaşlı statüsünde çalışmanın arttırılmasına yönelik politikalar uygulanmalıdır.

Kobilerin işgücü piyasası içerisindeki ekonomik ve sosyal boyutu göz önüne alınarak finansman konusundaki sorunları giderilmeli ve işverenler üzerindeki vergi, sigorta primi, işsizlik sigortası primi vb. yükler yeniden düzenlenmelidir. Bu unsurlarda sağlanacak indirimlerle; kaçak işçi çalıştırma ve taşeron uygulaması azalacak, indirimlerle vazgeçilen prim ve vergilerin fazlasıyla geri dönüşümü sağlanacaktır. Yüzde 50'lere varan işgücü devir hızı azalacak, verimlilikte artış sağlanacaktır (Lordoğlu, 1999, s. 316).

Meslek Yüksekokulları, işgücü piyasasının temel ara eleman yetiştirme merkezleri olduğu için kaliteleri arttırılmalıdır. Meslek liselerinin niteliklerinin arttırılıp ihtiyaca göre çeşitliliklerinin genişletilmesi işsizliğe köklü bir çözüm imkanı tanımaktadır.

Meslek liselerinin eğitim sistemi yeniden düzenlenmeli, mesleki eğitim okullardaki atölyelerden ziyade işverenlerle anlaşma yapılarak işletmelerde yapılmalıdır.

Liseden üniversiteye geçişlerin artmasıyla birlikte işsiz lise mezunlarının yerini işsiz üniversite mezunlarına bırakmaya başlamıştır. Ancak DPT tarafından gelecekte hangi mesleklere daha çok ihtiyaç olacağına ilişkin projeksiyonlarda, özellikle sağlık ve eğitim personelinin niteliği iyileşir ve dengeli dağılımı da sağlanabilirse önemini halen

koruyan meslekler olacaklardır. Ziraat, orman, inşaat, jeoloji mühendislikleri başta olmak üzere bu alanlarda arz fazlalığı olduğu ancak enformasyon teknolojilerine yönelik bilgisayar, elektrik ve elektronik mühendisliği gibi alanlarda arz yetersizliği görülmektedir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve DPT arasında gelecekte ihtiyaç duyulacak olan mesleklerdeki insan gücüne ilişkin bir program yapılması gerekmektedir (Gündoğan, 2001, s. 142, 143).

Gençlerde işsizliğin ağırlıkta olduğu kesim genel lise mezunlarıdır. Sorun ise, lise diplomasının işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu niteliği kazandıramamasıdır. Lise mezunlarına işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu özel vasıflar kazandırılarak bu sorun azaltılabilir.

Orta öğretimde meslek kazandırmaya yönelik eğitimle, yüksek öğretime yönelik eğitimin ekonominin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik planlanması ve firmaların gençleri daha fazla istihdam etmeye ve bir meslek kazandırmaya teşvik etmeleri sağlanmalıdır.

Ülkemiz yaşanan genç işsizliğine yönelik politikalar, daha önce benzer ülkeler tarafından uygulanmış ve başarı sağlamış olan örnekleri incelenip ülkemizin koşullarına uyarlanabilir.

İşsizliğin azaltılması işgücü talebi açısından zayıf grupların iş bulma şanslarının artırılması yoluyla sağlanabilir. Kadınlar genel olarak bu grubun başında gelmektedir. Aslında işsizliğin azaltılması kadın işsizliğinin azaltılmasıyla çözüme kavuşturulabilir. Genel işsizliği arttıran gençlerde işgücü talebi açısından oldukça zayıftır. Dolayısıyla kadın ve gençlerin işsizliklerine çözüm bulunabilmesi genel işsizliğin azalmasını sağlayabilir.

Ekonomik istikrarsızlık, çarpık yapılanma, siyasal belirsizlik, teşvik politikalarının yetersizliği, kurumsal nedenler, sanayileşme politikası ve stratejisinin yokluğu gibi ülkemizde reel sektörü etkileyen faktörlere yönelik politikalar belirlenmeli ve zaman kaybetmeden uygulanmalıdır.

Kayıt dışı istihdamla mücadele edilmelidir. İnfornel sektörde meydana gelebilecek işten çıkarmaları engellemek için işgücü maliyetlerinde indirimler yapılmalıdır.

## KAYNAKÇA

### KİTAPLAR, MAKALELER VE DERGİLER

Adaçay, F. R. ve İslatince, H. (2009). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Bursa: Ekin Kitapevi.

Aktan C. C. ve Şen Y. F. (1999). *21. Yüzyıl İçin Global Hedefler*. Ankara: Mercek Kitapevi.

Aktan, C. C. (2008). *Yeni İktisat Okulları*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Akyıldız, H. (2006). *Türkiye’de İstihdamın Analitik Dinamiği*. Asil Yayınları.

Alçın, K. S. (2006). *Teknolojik Yenilik-Emek İlişkisi ve Emeğin Teknoloji Algısı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ansal, H., Küçükçiftçi, S., Onaran, Ö. ve Orbay, B. Z. (2000). *Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik*. İstanbul: Numune Matbaacılık.

Aren, S. (1975). *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*. (5. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Barker, W. J. (2007). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Metropol yayınları, Çev. İhsan Durdu.

Bedir E. (2003). *21. Yüzyılda İstihdamın Artan Önemi ve Eğitim-İstihdam İlişkisi*. Editörler Kaplan, T. E. ve Bayat, B., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Seçme Yazılar, Ankara.

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitapevi.

Beyhan, A. (2005). *Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*. 7. Baskı, Eskişehir.

Biçerli, Kemal (2007). *Çalışma Ekonomisi*, (4. Baskı).Beta Yayınevi.

Blanchflower, D. G. & Oswald ,A. J., (2000). Blanchflower, D. G., Freeman, R. B. (Editörler), *Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries*. University of Chicago Pres.

- Bolcan, A. E. (2006). *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadının Yeri ve Kadın İşsizliği*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Buluttekin, M. B. (2008). *Türkiye'de Genç İşsizliği Sorununun Makroekonomik Boyutları ve "Avrupa İstihdam Stratejisi" Çerçevesinde Çözüm Politikalarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Maliye ve Ekonomi Anabilim Dalı.
- Eser, B. Y. ve Terzi, H. (2008). "Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi," Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 30.
- Çolak, Ö. F. ve Ardor N. (2003). *Üretim ve İşsizlik Sorununun Çözümü İçin Kurumsalcı Yaklaşım*. Tşof Plaka Matbaa.
- Demirci, R. Arıkan, R. ve Erdoğan, İ. B. (2001). *Genel Ekonomi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, O. ve Bakırcı, F. (2005). "Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Büyüme-İşsizlik İlişkisi". III. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Celalabat-Kırgızistan.
- Dinler, Z. (2000). *Tarım Ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Dinler, Z. (2007). *İktisada Giriş*. (13. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- DPT, (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994)*. Ankara: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Yayın No: 2174.
- DPT, (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)*. Ankara: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları.
- DPT, (2006). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007–2013)*. Ankara: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları.
- DPT, (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005)*. Ankara: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları.

- DPT, (1994). *İşgücü Piyasası, Çalışma Hayatı, İstihdam ve İşsizlik Özel İhtisas Komisyonu:İşgücü Piyasası, İstihdam ve İşsizlik Alt Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Ecevit, Y. (1998). *Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamındaki Değişmeler Türkiye Örneği*. Küreselleşme, Yapısal Uyum Ve Kadın Emeğinin Kullanımında Değişmeler, Editör: Ferhunde Özbay, İstanbul: 1998.
- Eker, A. Altay, A. ve Sakal, M. (2002). *Maliye Politikası*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Ekin, N. (2000). *Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları*. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, Mega Ajans.
- Ercan, H. (2007). *Türkiye’de Gençlerin İstihdamı*. Uluslararası Çalışma Örgütü, Ankara.
- Eren, A. (2010). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Erim, N. (2007). *İktisadi Düşünce Tarihi*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Ertürk, Ş. (2008). *Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği*. Belediye-İş Yayınları, Ankara: Yorum Matbaacılık.
- Eyupoğlu, D. (2003). *2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları*. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No 674, Ankara, 2003.
- Fisunoğlu, M. ve Kökseltan, B. (2009). *Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat*. Ekonomik Yaklaşım, Cilt:20, Sayı: 70.
- Ghose, A. K., Majid, N. & Ernst, C. (2010). *Küresel İstihdam Sorunu*. Editör Çolak, Ö.F.Çevirenler Aytaç, G. ve Kayan, S. ILO, Ankara: Efil Yayınevi.
- Görmezöz, G. (2007). *Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Dalgalanmaların İstihdam Üzerindeki Etkisi ve Olumsuz Etkilerin Azaltılmasına Yönelik Önlemler*. Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Greenwood, A. M. (2001). Loutfi, M. F. (Editör), *Women, Gender and Work What is equality and how do we get there?*, International Labour Office, Geneva.

- Gül, E., Ekinci, A. ve Konya, S. (2009). *Türkiye’de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gündoğan, N. (2001). *Genç İşsizliği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1320.
- Gürsel, S. ve Ulusoy, V. (1999). *Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İslatince, H. (2007). *İktisatta Denge ve Dengesizlik Kavramlarına Yönelik Kuramsal Tartışmalar*. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Sayı:19.
- Joekes, S. (1998). *Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamındaki Değişmeler Türkiye Örneği*. Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadının Statüsü: Türkiye İçin Dersler, Editör: Ferhunde Özbay, İstanbul: Takav Matbaacılık.
- Karabulut, Ö. (1999). *Genç İşçilerin Sorunları ve Çözüm Yolları*. Ankara: Eğitim Yayınları, No:19.
- Karagül, M. (2003). *Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı*. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, No: 5.
- Karaman, K. ve Yıldırım, D. (2005). *Makroekonomi*. Eskişehir: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kazgan, G. (2000). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kılıçbay, A. (1992). *Türk Ekonomisi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kılıç, C. (1991). *Az Gelişmiş Ülkelerde İstihdam ve İşsizlik Problemlerinin Türkiye İle Mukayesesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, C. (2003). *Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Kriz*. Editörler Kaplan, T. E. ve Bayat, B. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Seçme Yazılar. Ankara.
- Köstekli, Ş. İ. (1999). *Dünyada ve Türkiye’de İşsizlik*. Ankara: Türk-İş Eğitim Yayınları, No 24.

- Köstekli, Ş. İ. (2003). *Türkiye'nin Üretim-İstihdam Sorunu, Strateji ve Politika Önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü [KSSGM], (1998). *Türkiye'de Kadının Durumu*. Kasım. Ankara.
- KSSGM, (1999b). *Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emegi*. Kasım. Ankara.
- KSSGM, (1999a). *Çalışmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi*. Ağustos. Ankara.
- KSSGM, (1999c). *Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği*. Aralık. Ankara.
- KSSGM, (2000a). *Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep*. Nisan. Ankara.
- KSSGM, (2000b). *Kırsal Alan Kadının İstihdama Katılımı*. Ağustos. Ankara.
- Kumaş, H. (2001). "İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt-Sayı:3-4.
- Layard, R., Nickell, S. & Jackman, R. (2003). *Unemployment Macroeconomic Performance and the Labour Market*. Oxford University Press, New York.
- Lordoğlu, K., Özkaplan, N. ve Törüner, M. (1999). *Çalışma İktisadı*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Lordoğlu, K. ve Özkaplan, N. (2003). *Çalışma İktisadı*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Lordoğlu, K. (2006). *Türkiye İşgücü Piyasaları Durum Raporu*. İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Mahiroğulları, A. ve Korkmaz, A. (2007). *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları*. (2.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Meda, D. (2001). Loutfi, M. F. (Editör), *Women, Gender and Work What is equality and how do we get there?*. International Labour Office, Geneva.



- Metin, B. (2004). *Türkiye’de Aktif İşgücü Piyasası Politikaları ve Özel İstihdam Büroları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Munck, R. (2004). *Globalisation and Labour The New “Great Transformation”*, Zed Books, New York.
- Önsal, N. (1993). *İstihdam*. Kamu-İş Eğitim, Ankara.
- Özaydın, M. M. (2003). *Bir İstihdam Politikası Aracı Olarak KOBİ’ler*. Editörler Kaplan, T. E. ve Bayat, B. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Seçme Yazılar, Ankara.
- Özay, M. ve Kılıç, C. (2009). *Çalışma Ekonomisi Teorisi*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Özdemir, S. ve Ersöz Y. H. ve Sarıoğlu, İ. (2006). *İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ’lerin Desteklenmesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Palaz, S. (2005). “*Women’s Labour Force Participation in Turkey*”. Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Sayısı, s. 50.
- Parasız, İ. (2005). *İktisadın ABC’si*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, İ. (1993). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*. (4. Baskı). Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Pehlivan, O. (2004). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Seçkin Yayıncılık.
- Rees, Teresa. (1992). *Women and the Labour Market*. London and New York.
- Savaş, V. (1998). *Politik İktisat*. (4. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Sayın, A. K. (2002). *Emek Piyasasında Aracılık ve Özel İstihdam Büroları*. Türk İş Kurumu, Yayın No: 324, Ankara.
- Sennholz, H. F. (1987). *The Politics of Unemployment*, Libertarian Press, United States of America.
- Serter, N. (1994). *Türkiye’nin Sosyal Yapısı*,. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Şahin, H. (2006). *Makro İktisat*. Bursa: Ezgi Kitapevi.

- Şahin, H. (2009). *Türkiye Ekonomisi*. (10. Baskı), Bursa: Ezgi Yayınevi.
- Tecer, M. (2003). *Türkiye Ekonomisi*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- Tevfik, P. (2005). *Makro Ekonomi*. İzmir: Zeus Kitapevi.
- TİSK, (1994). *OECD Ülkelerinde İşsizliğin Önlenmesi Konusundaki Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye*. Ankara.
- TİSK, Tokol, A. (1999). *Dünyada Kadın İşgücü*. “Türkiye’de Kadın İşgücü” Seminerleri, I-II, Bursa.
- TİSK, Toksöz, G. (1999). *Türkiye’de Kadın İşgücü ve Enformel Sektörde İstihdamı*. “Türkiye’de Kadın İşgücü” Seminerleri, I-II, Bursa.
- Tomanbay, M. ve Gümüş, T. (2004). *Genel Ekonomi*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Toksöz, G. (2007). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu*. Uluslararası Çalışma Örgütü, Ankara.
- Tuy, P. Hansen, E. & David, P. (2001). *Değişen İşgücü Piyasasında Kamu İstihdam Hizmeti*. Ankara: Uluslararası Çalışma Ofisi, Çev. Metin Çulhaoğlu.
- TÜİK (2007). *İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi – I*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No 3095.
- Tümay, E. (2004). *Makro Ekonomiye Giriş*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Türk-İş Yıllığı (1999). *1997’den 1999’a Değişimin Dinamikleri*. (1.Cilt), Ankara. TÜSİAD, (2004). *Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik*. Yayın No:11/381, İstanbul.
- Ulusoy, A. (2007). *Maliye Politikası*. Trabzon: Mikro Yayıncılık.
- Uyanık, Y. (1993). *Bazı Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye’de İş Piyasasının Düzenlenmesinde İstihdam Kurumlarının Fonksiyonlarının Mukayeseli Olarak Analizi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uyanık, Y. (2003). *Yeni Üretim Teknikleri İşgücü ve İstihdam*. Editörler Kaplan, T. E. ve Bayat, B. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Seçme Yazılar. Ankara.

Ünsal, M. E. (2007). *Makro İktisat*. (7. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

Varçın, R. (2004). *İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Vural, S. (2000). *İktisadın Tarihi*. (4. Baskı). Ankara: Siyasal Kitapevi.

Yay, T. ve Yay, G. G. (2007). *İktisat Yazuları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırak, N. Gülbuçuk, B. Gün, S. Olhan E. ve Kılıç M. (2002). *Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*. ILO, Ankara.

Yılmaz, G. (2009). *İstihdam Edilebilirlik: Değişim Kıskaçında Birey*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Yumuşak, G. İ. (2000). *Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.

Yüceol, H. M. (2004). *İşsizlik Kuramları ve İşsizlikle Mücadele Politikaları*. Adana: Baki Kitapevi.

Zaim, S. (1992). *Çalışma Ekonomisi*, (9.Baskı). İstanbul: Filiz Kitapevi.

Zengingönül, O. (2007). *Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme*. İzmir: Barış Yayınları.

## İNTERNET ADRESLERİ

- Acar, G. T. *Egemen İktisat Görüşünün Son Dönemdeki Eleştirisi: Post Otistik İktisat Hareketi*. ([paribus.tr.googlepages.com/g\\_acar.pdf](http://paribus.tr.googlepages.com/g_acar.pdf), kaynağından 26.05.2010 tarihinde alınmıştır).
- Arslan, H. B. (1999). *Kriz-Büyüme-İstihdam Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 64, Sayı 2, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/997/12130.pdf> kaynağından 05.03.2010 tarihte alınmıştır).
- Bağdadioğlu, E. *Türkiye İşgücü Piyasası*. ([www.turkis.org.tr/source.cms...tr.../web\\_turkiyeisgucupiyasasi.doc](http://www.turkis.org.tr/source.cms...tr.../web_turkiyeisgucupiyasasi.doc) kaynağından 15.03.2010 tarihte alınmıştır).
- Candan, E. ve Hanedar, A. Ö. (2005). *Hakim İktisadın Değer Yargısı-Sınama İlişkisi*. Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongreler Dizisi (IV), Ankara. (<http://www.deu.edu.tr/userweb/onder.hanedar/dosyalar/gazi.pdf>, kaynağından 20.03.2010 tarihinde alınmıştır).
- Cinko, L. (2005). *Modern Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi: Rasyonel Beklentileri İçeren Politik Konjonktür Hareketleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:19, ss. 325-339. <http://scholar.google.com.tr>, kaynağından 01.02.2011 tarihinde alınmıştır).
- Çağlar, E. (2007). *İstihdam Politikası ve Türkiye*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, ([http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255441193r6418.Istihdam\\_Politikasi\\_ve\\_Turkiye.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255441193r6418.Istihdam_Politikasi_ve_Turkiye.pdf) kaynağından 01.04.2010 tarihinde alınmıştır).
- Çelik, N. (2008). *Beceri Yanlı Teknolojik Değişme Yaklaşımı ve Gelişmiş Ülkelerde İşgücü Talebi*. Cilt-Sayı: 8-3 ([http://www.universite-toplum.org/pdf/pdf\\_UT\\_372.pdf](http://www.universite-toplum.org/pdf/pdf_UT_372.pdf), kaynağından 02.02.2010 tarihinde alınmıştır).
- DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950–2006)*. Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. (<http://www.dpt.gov.tr>, kaynağından 26.03.2010 tarihinde alınmıştır).
- DPT, (1997). Yücel, İ. H. *Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplum*. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı. ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3023/biltek.pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3023/biltek.pdf), kaynağından 02.02.2010 tarihinde alınmıştır).
- Dura, C. Atı, H. ve Türker, O. *Beşeri Sermaye Açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği Karşısındaki Kalkınma Seviyesi*, (<http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/01-02.pdf>, kaynağından 11.03.2010 tarihinde alınmıştır).

- Ercan, M. (2010). *Gençliğin İşsizliği*. (<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=993909>, kaynağından 17.04.2010 tarihinde alınmıştır).
- Es, M. ve Kule, H. *Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği*. (<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/15.pdf>, kaynağından 21.04.2010 tarihinde alınmıştır).
- Eroğlu, N. (2003). *Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923–2003)*. İstanbul, 80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu (<http://www.genbilim.com/content/view/5014/190/>, kaynağından 07.09.2010 tarihinde alınmıştır).
- Freeman, R. B. (1979). “*Why is There a Youth Labor Market Problem?*”. National Bureau Of Economic Research, No 365, (<http://www.nber.org/papers/w0365.pdf>, kaynağından 26.08.2010 tarihinde alınmıştır).
- Gümüş, E. *Türkiye’nin Nüfusu* (<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/iOLTP/2291/unite06.pdf>, kaynağından 27.05.2010 tarihinde alınmıştır).
- İslatince, H. (2002). *Rasyonel Beklentiler Teorisinin Rasyonelliği Tartışmaları*. C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt-Sayı: 3-1. (<http://scholar.google.com.tr>, kaynağından 01.02.2011 tarihinde alınmıştır).
- Miser, R. (2002). “*Küreselleşen*” *Dünyada Yetişkin Eğitimi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt:35, sayı: 1–2 ([http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=40&sayi\\_id=137](http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=40&sayi_id=137), kaynağından 11.03.2010 tarihinde alınmıştır).
- OECD, (2010). *Employment Outlook Edition*. (<http://www.oecd.org>, kaynağından 26.08.2010 tarihinde alınmıştır).
- Özbeç, F. R. *Türk Sanayileşme Sürecinde Bütünleştirilmiş Strateji*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt–Sayı: 2-1, ([www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/strateji.doc](http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/strateji.doc), kaynağından 30.07.2010 tarihinde alınmıştır).
- Özkaplan, N. (1999). *İşgücü Piyasasına Ait Kavramların Sorgulanması*. Ekonomik Yaklaşım, Cilt-Sayı: 10-32. (<http://yaklasim.iibf.gazi.edu.tr/ciltler/10/32/3.pdf>, kaynağından 25.05.2010 tarihinde alınmıştır).
- Palaz, S. (2003). *Türkiye’de Cinsiyet Ayırmacılığı Analizinde Neoklasik Yaklaşımın Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt-Sayı: 6–9, Mayıs, (<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c6s9/makale/c6s9m5.pdf>, kaynağından 04.06.2010 tarihinde alınmıştır).

- Saydam, İ. (2009). *Yeni-Keynesçi Yaklaşımında Ücret Katlıkları*, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt-Sayı: 59-2 <http://scholar.google.com.tr>, kaynağından 01.02.2011 tarihinde alınmıştır).
- Serel, H. ve Masatçı K. (2005). *Türkiye’de Beşeri Sermaye ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ko-Entegrasyon Analizi*. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt-Sayı 19-2, (<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/3642/3471> kaynağından 11.03.2010 tarihinde alınmıştır).
- Taymaz, E. ve Suiçmez, H. (2005). *Türkiye’de Verimlilik, Büyüme ve Kriz*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara. (<http://www.tek.org.tr/dosyalar/TAYMAZ-SUICMEZ.pdf>, kaynağından 12.07.2010 tarihinde alınmıştır).
- Temel, S. (2001). *Globalleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülkelerde İşgücü İstihdamı Üzerine Etkileri-Türkiye Örneği*. Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, Aralık, Cilt-Sayı 3-1. (<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=34> kaynağından 02.02.2010 tarihinde alınmıştır).
- TCMB, (2010). Bülten, sayı 17, (<http://www.tcmb.gov.tr/>, kaynağından 16.02.2010 tarihinde alınmıştır).
- TÜİK, (2010). *İstatistik Göstergeler (1923-2008)*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, (<http://www.tuik.gov.tr>, kaynağından 28.06.2010 tarihinde alınmıştır).
- TÜİK, (2010). Haber Bülteni, sayı 15, (<http://www.tuik.gov.tr>, kaynağından 13.07.2010 tarihinde alınmıştır).
- TÜİK, (2011). Haber Bülteni, sayı 14, (<http://www.tuik.gov.tr>, kaynağından 11.02.2011 tarihinde alınmıştır).
- Yavuz, S. ve Tokucu, E. *Post Keynesyen İktisat ve Belirsizlik*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt-Sayı: 21-1, <http://scholar.google.com.tr>, kaynağından 01.02.2011 tarihinde alınmıştır).
- Yüceol, H. M. (2003). *Türkiye’de Sanayinin Üretim ve İstihdam Yapısı ve İşgücü Gömülemesi Olgusu, İş, Güç, Endüstri İlişkileri, İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt-Sayı: 5- 2, Sıra:10, No:64. (<http://www.isguc.org/?p=article&id=164&cilt=5&sayi=2&yil=2003>, kaynağından 15.08.2010 tarihinde alınmıştır).
- ([http://tr.wikipedia.org/wiki/Efektif\\_talep](http://tr.wikipedia.org/wiki/Efektif_talep), kaynağından 29.05.2010 tarihinde alınmıştır).
- (<http://tr.wikipedia.org>, kaynağından 29.12.2009 tarihinde alınmıştır).
- ([http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS&ano=2583\\_9315698ae8be307b8d071fff7204fc51](http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS&ano=2583_9315698ae8be307b8d071fff7204fc51), kaynağından 11.03.2010 tarihinde alınmıştır).

- ([www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf](http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/1269/unite09.pdf), kaynağından 27.08.2010 tarihinde alınmıştır).
- ([http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik\\_iktisat.html](http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik_iktisat.html), kaynağından 18.06.2010 tarihinde alınmıştır).
- ([http://www.ekodialog.com/Konular/tam\\_istihd.html](http://www.ekodialog.com/Konular/tam_istihd.html), kaynağından 11.07.2010 tarihinde alınmıştır).
- ([http://www.tim.org.tr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=866:tasarruf-yatrim-karlamiyor&catid=42:ekonomi&Itemid=107](http://www.tim.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=866:tasarruf-yatrim-karlamiyor&catid=42:ekonomi&Itemid=107), kaynağından 29.04.2009 tarihinde alınmıştır).
- (<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=97>, kaynağından 24.02.2010 tarihinde alınmıştır).
- ([http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=25&ust\\_id=8](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8), kaynağından 06.07.2010 tarihinde alınmıştır).